

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Η οικονομική κρίση και η χρηματοδότηση των
Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα

ΚΟΚΟΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (ΜΟΕΣ 1434)

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πειραιώς
ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Οικονομική
και Επιχειρησιακή Στρατηγική

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΜΑΡΙΑ ΨΥΛΛΑΚΗ

Πειραιάς, Σεπτέμβριος 2016

UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS

MASTER PROGRAM IN
ECONOMIC AND BUSINESS STRATEGY

The Economical crisis and the funding of
SME in Greece

By

KOKOLIS GEORGE (MOEΣ 1434)

Master Thesis to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Economic and Business Strategy

SUPERVISOR: MARIA PSILLAKI

Piraeus, Greece, September 2016

Στην κόρη μου, Βασιλική

Ευχαριστίες

Πρώτα απ' όλους, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πειραιώς κα. Μαρία Ψυλλάκη, για την πολύτιμη βοήθεια και τον απεριόριστο χρόνο που προσέφερε για την επίβλεψη και την καθοδήγηση μου σε όλη τη διάρκεια της διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης, είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων σε όλους όσους συμμετείχαν στην έρευνα που διεξήγαγα και τους ευχαριστώ γιατί η συμβολή τους στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας ήταν πολύτιμη.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στη σύζυγό μου, Αργυρώ και στους γονείς μου για την αμέριστη συμπαράσταση και τη συνεχή παρότρυνση για την εκπλήρωση των στόχων μου.

Η οικονομική κρίση και η χρηματοδότηση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα

Σημαντικοί Όροι: Οικονομική κρίση, μικρομεσαία επιχείρηση (ΜμΕ), χρηματοδότηση ΜμΕ

Περίληψη

Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας βασίζεται στην αποτελεσματική και βιώσιμη λειτουργία των ΜμΕ, η οποία υπό τις παρούσες συνθήκες βαθιάς και παρατεταμένης ύφεσης βρίσκεται σε κίνδυνο. Για την Ελλάδα η σημασία των ΜμΕ είναι πολύ σημαντική, καθώς αποτελούν το βασικό επιχειρηματικό μοντέλο και τον ακρογωνιαίο λίθο της εθνικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Ειδικότερα, συνιστούν το βασικό μοχλό οικονομικής ανάπτυξης, παραγωγής, προόδου των καινοτομιών, καταπολέμησης της ανεργίας και ενδυνάμωσης της κοινωνικής συνοχής. Προκειμένου να είναι σε θέση να επιτελέσουν τις πολύπλευρες αυτές λειτουργίες χρειάζονται κεφάλαια, τα οποία αντλούν από εσωτερικές και εξωτερικές πηγές. Σε αυτό το πλαίσιο η πρόσβαση των ΜμΕ στις ποικίλες πηγές χρηματοδότησης καθίσταται επιτακτική αναγκαιότητα ώστε να κατορθώσουν να επιβιώσουν. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθούν τα εμπόδια και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες μικρομεσαίες επιχειρήσεις στον τομέα της χρηματοδότησης τους ειδικότερα μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στα τέλη του 2009. Προκειμένου να καταστεί δυνατή η καλύτερη παρουσίαση των στοιχείων που παρουσιάζονται, η παρούσα εργασία δομήθηκε σε εννέα συνολικά κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία προσπάθεια να δοθεί ένας αξιόπιστος ορισμός της οικονομικής κρίσης και γίνεται εκτενής αναφορά στην πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση κάνοντας μία σύντομη αναδρομή σε προηγούμενες κρίσεις που έπληξαν την παγκόσμια οικονομία, καταλήγοντας στις συνέπειες της στην τρέχουσα οικονομική κατάσταση της χώρας μας η οποία φαίνεται να αποτελεί και τον κύριο λόγο ύπαρξης δυσκολιών και εμποδίων στην χρηματοδότηση των επιχειρήσεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας καταγράφεται η προβληματική γύρω από τον ορισμό των ΜμΕ και τα γενικά χαρακτηριστικά αυτών με ιδιαίτερη έμφαση στο πρόβλημα χρηματοδότησης. Αναφέρονται επίσης τα γενικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι

επιχειρήσεις στη λειτουργία τους λόγω της δύσκολης οικονομικής κατάστασης. Τέλος, παρουσιάζονται στατιστικά στοιχεία τα οποία αφορούν την μέτρηση του αριθμού των επιχειρήσεων στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται εναλλακτικές μέθοδοι χρηματοδότησης όπως είναι τα κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών, οι άτυποι επενδυτές, κ.α.

Παρά την αλλαγή στάσης και την εμφάνιση νέων χρηματοδοτικών εργαλείων, ο τραπεζικός δανεισμός εξακολουθεί να αποτελεί την κυριότερη πηγή χρηματοδότησης των λειτουργικών και επενδυτικών δραστηριοτήτων των ΜμΕ. Η οικονομική κρίση που πλήττει την ελληνική οικονομία από το 2009 δεν προκάλεσε προβλήματα μόνο στον επιχειρηματικό κόσμο, αλλά όπως είναι γνωστό και στον τραπεζικό τομέα, ο οποίος αποκλεισμένος από τις διεθνείς αγορές και αντιμέτωπος με έντονα προβλήματα ρευστότητας προσπαθεί να διατηρήσει την οικονομική του θέση μέσω της υιοθέτησης αυστηρότερης στάσης έναντι των υπαρχόντων και υποψήφιων πιστούχων.

Έτσι, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά όλες οι μορφές της τραπεζικής χρηματοδότησης και ταυτόχρονα παρουσιάζονται τα κριτήρια τα οποία χρησιμοποιούν οι τράπεζες προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τις επιχειρήσεις, καθώς και οι εξασφαλίσεις που ζητούν προκειμένου να καλυφθούν έναντι του πιστωτικού κινδύνου. Οι τράπεζες υπό τις νέες συνθήκες έχουν θέσει αυστηρότερα κριτήρια στη χορήγηση πιστώσεων ζητώντας περισσότερες εγγυήσεις και αντικειμενικά στοιχεία απόδειξης της οικονομικής θέσης των επιχειρήσεων περιορίζοντας με αυτό τον τρόπο τον κύκλο των δικαιούχων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο βλέπουμε μέσα από μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί από επίσημους φορείς, ποια είναι τα σημαντικότερα εμπόδια στη χρηματοδότηση των σύγχρονων ΜμΕ, ενώ στο έκτο κεφάλαιο παρατίθενται εθνικά και κοινοτικά προγράμματα που ενισχύουν την χρηματοδότηση των επιχειρήσεων.

Λόγω των σημαντικών διαστάσεων που έχει λάβει το πρόβλημα χρηματοδότησης των ΜμΕ, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας πραγματοποιήθηκε εμπειρική έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο βασίστηκε σε έγκυρα ερωτηματολόγια προηγούμενων παρόμοιων ερευνών. Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε μέσω e-mails αλλά και έντυπα καθώς και με τη μορφή google form σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις της περιφέρειας Αττικής. Η έρευνα διήρκεσε από τα μέσα Απριλίου μέχρι τα μέσα Ιουνίου 2016 και στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται λεπτομερής περιγραφή του μεθοδολογικού κύκλου της έρευνας.

Τα ευρήματα της έρευνας ήταν αρκετά ενδιαφέροντα. Βασικά συμπεράσματα, όπως προκύπτει από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, αποτελούν η δυσκολία πρόσβασης των επιχειρήσεων ιδιαίτερα των μη κεφαλαιουχικών και των νεοσύστατων στην εξωτερική χρηματοδότηση η οποία αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους περιοριστικούς παράγοντες ανάπτυξης των δραστηριοτήτων των ελληνικών ΜμΕ κατά την οικονομική κρίση με τη φορολογική πολιτική να είναι πλέον το πρωτεύον ζήτημα, η δυσκολία στην λήψη χρηματοδότησης από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα λόγω των αυστηρών προϋποθέσεων και όρων που θέτουν με αποτέλεσμα αρκετές ΜμΕ να έχουν στραφεί είτε στη αυτοχρηματοδότηση είτε στις εμπορικές πιστώσεις, η απουσία εναλλακτικών μορφών χρηματοδότησης και η μη αξιοποίηση εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων, ενώ σημαντική επίσης κρίνουν, σε σημαντικό ποσοστό, την ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης για τη βιωσιμότητά τους ειδικά ΜμΕ που δραστηριοποιούνται σε κλάδους με έντονο το πρόβλημα ρευστότητας.

Στις βασικές προτάσεις συγκαταλέγονται η συγκρότηση ενός νέου πλαισίου σχεδιασμού των χρηματοοικονομικών εργαλείων που θα διατεθούν κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2014 – 2020 με γνώμονα τις πραγματικές ανάγκες των ΜμΕ και τη μείωση της γραφειοκρατίας, η προώθηση μορφών εναλλακτικής χρηματοδότησης και τέλος η διαμόρφωση μίας νέας εθνικής στρατηγικής με στόχο για την αναβάθμιση των πολύ μικρών και μικρών προσωπικών επιχειρήσεων οικογενειακού χαρακτήρα, προκειμένου να μετεξελιχθούν σε βιώσιμες επιχειρήσεις με υψηλό βαθμό εξωστρέφειας και καινοτομίας που θα δημιουργούν ανταγωνιστικά προϊόντα και υπηρεσίες.

The Economical crisis and the funding of SME in Greece

Important terms: economical crisis, SME, funding of SME.

Abstract

The development of the Greek economy is based on the effective and sustainable operation of SME, which under the present conditions of deep and prolonged recession is at risk. For Greece, SMEs are extremely important since they constitute the basic business model and the cornerstone of the national and regional development. Particularly, they consist the basic (key) drivers of economic development, production, progress on innovation, confrontation of unemployment and empowerment of social cohesion. In order to be in a position, the SMEs to perform these multilateral functions, they need funds, which come from (derives) from internal and external sources. In this context, the access of SME to the various funding sources is becoming a pressing necessity so that they will manage to survive. The purpose of the present essay is to study the obstacles and the difficulties that the contemporary SMEs face in the field of Financial Funding, especially after the outburst of the economic crisis at the end of 2009.

In order to achieve the proper presentation of data, this essay was constructed (structured) in 9 chapters.

In the first chapter, an attempt is made to give a reliable definition of economic crisis as well as an extensive reference to the global economic crisis by making a short recursion to previous crises that afflicted the global economy, concluding to the consequences to the current economic situation of the country, which seems to consist the main reason for the existing difficulties and obstacles in financing the enterprises.

In the second chapter, the problems of financing the SMEs and their general characteristics are documented. Reference is made to the general problems that these enterprises face related to their operation due to the harsh economic situation. Finally, statistical data are presented which appertain to the counting of the number of businesses in Greece and EU.

In the third chapter the alternative methods of financial funding are displayed, such as the business involvement funds, in formal investors, etc.

Despite the change of attitude and the appearance of new financial tools, the bank loan is still the main financing source of the operation and investment activities of SMEs. The economic crisis that afflicts the Greek economy since 2009 has not caused problems only to the business world, but as it is well known, to the banking sector, which is blocked from the international markets and faces immense liquidity problems, trying to maintain its economic position, through adopting a stricter attitude towards the current and potential borrowers.

Therefore, in the fourth chapter we present all the forms of bank funding and at the same time the criteria which are used by the banks, so that they finance the enterprises and the reassurances they require in order to be covered against the credit risk. Banks under the new circumstances have set stricter criteria in granting credit, asking more guarantees and objective data proving the economic status of the companies limiting in this way the circle of recipients.

In the fifth chapter we observe through studies that have been carried out by official bodies, which are the most important obstacles in financing of the contemporary SMEs while in the sixth chapter national and community programs that enhance business funding are listed.

Due to the important dimensions that the problem of financing the SME has received, as part of this essay empirical research was carried out using a questionnaire, which was based on valid questionnaires of previous similar surveys. The questionnaire was distributed through e-mails but also in printed, as well as by Google form in SMEs in the Attica region. The research lasted from the middle of April until the middle of June 2016 and in the seventh chapter there is a detailed description of the methodological cycle of the survey.

The findings of the research are quite interesting. The conclusions that emerge from the analysis of the research findings are the following: The difficult access of the enterprises especially of the non-capital and the newly established in external funding which consists one the most important restrictive factors for the development of the activity of Greek SMEs during the economic crisis with the tax policy to be the primary issue. Other conclusions are the difficulty in receiving financing from the domestic credit institutions due to the strict conditions and terms they lay down which results in plenty of the SMEs turning to self-financing or commercial credit, the lack of alternative forms of funding and capitalization of national and community programs, whereas they also find important in great percentage the

easily acquired funding for their sustainability, especially for the ones who trade in a domain with intense liquidity problem.

The basic suggestions include the constitution of a new context of designing financial instruments which will be disposed during the current period 2014-2020 driven by the actual needs of the SME and the reduction of the bureaucracy, the promotion of alternative forms of financing and finally the formation of a national strategy having as a target the upgrade of the very small and medium family oriented personal business, so that they evolve into viable enterprises with a high degree of extroversion and innovation which will create competitive products and services.

Περιεχόμενα

Περίληψη	ix
Abstract	xiii
Κατάλογος Πινάκων.....	xxi
Κατάλογος Διαγραμμάτων	xxiii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	1
Οικονομική Κρίση.....	1
1.1 Ορισμός Οικονομικής Κρίσης.....	1
1.2 Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης	3
1.3 Μορφές Οικονομικών Κρίσεων	5
1.4 Μια αναδρομή στις πρόσφατες κρίσεις.....	6
1.5 Παγκόσμια Οικονομική κρίση 2007-2008.....	9
1.6 Οι παράγοντες που δημιούργησαν την παγκόσμια κρίση του 2007-2008.....	12
1.7 Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα.....	14
1.8 Ανακεφαλαίωση	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	25
Ο Ρόλος και η Σημασία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων.....	25
2.1 Εισαγωγή.....	25
2.2 Ορισμός Μικρομεσαίας Επιχείρησης.....	26
2.4 Η Φύση και τα Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	30
2.4.1 Τα Πλεονεκτήματα των Ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	31
2.4.2 Οι Αδυναμίες των Ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	32
2.5 Η σημασία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	34
2.6 Επιπτώσεις της κρίσης στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα	38
2.7 Ανακεφαλαίωση	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	45
Μορφές Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων εκτός Τραπεζικών Πιστοδοτήσεων.....	45
3.1 Εισαγωγή.....	45
3.2 Εσωτερική Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων.....	46
3.3 Εξωτερική Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	47

3.3.1 Άτυποι Επενδυτές	49
3.3.2 Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών	52
3.3.3 Δημόσια Διαπραγμάτευση.....	56
3.3.4 Εξαγορές -Συγχωνεύσεις.....	56
3.3.5 Σύστημα Δικαιόχρησης – Franchising	57
3.3.6 Εμπορικές Πιστώσεις.....	57
3.3.7 Θερμοκοιτίδες Επιχειρήσεων (Business Incubators)	58
3.3.9 Crowd funding.....	59
3.3.10 Υβριδικές Μορφές Χρηματοδότησης- Mezzanine Finance.....	60
3.4 Ανακεφαλαίωση	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	63
Η Τραπεζική Χρηματοδότηση	63
4.1 Εισαγωγή.....	63
4.2 Είδη Τραπεζικών χρηματοδοτήσεων	63
4.2.1 Ανοικτός (Αλληλόχρεος) Τρεχούμενος Λογαριασμός (ΑΤΛ).....	65
4.2.2 Μεσο-μακροπρόθεσμα Δάνεια Τακτής Λήξης	66
4.2.3 Εγγυητικές Επιστολές (Ε/Ε).....	67
4.2.4 Ενέγγυες Πιστώσεις(Ε/Π)	69
4.2.5 Ομολογιακά – Κοινοπρακτικά Δάνεια.....	71
4.2.6 Factoring (πρακτορεία επιχειρηματικών απαιτήσεων)	71
4.2.7 Χρηματοδοτική Μίσθωση (Leasing)	74
4.3 Κριτήρια Τραπεζικής Χρηματοδότησης.....	77
4.3.1 Ποιοτικά κριτήρια	80
4.3.2 Ποσοτικά κριτήρια.....	81
4.4 Καλύμματα και Εξασφαλίσεις	90
4.5 Ανακεφαλαίωση	94
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	95
Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην περίοδο Οικονομικής Κρίσης. 95	
5.1 Εισαγωγή.....	95
5.2 Η Πρόσβαση στη χρηματοδότηση ως το κυριότερο πρόβλημα των ΜμΕ.....	97
5.3 Δυσκολίες στη δανειοδότηση των ΜμΕ από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα	100
5.4 Εξέλιξη της τραπεζικής χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις.....	105

5.4.1 Εξέλιξη χρηματοδότησης επιχειρήσεων ανά κλάδο δραστηριότητας	110
5.5 Εξέλιξη επιτοκίων επιχειρηματικών δανείων	115
5.6 Ανακεφαλαίωση	116
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	119
Προγράμματα και Εργαλεία Χρηματοδότησης των Μικρομεσαίων επιχειρήσεων	119
6.1 Εισαγωγή.....	119
6.2 Εθνικά Προγράμματα και Εργαλεία Χρηματοδότησης ΜμΕ	119
6.3 Ευρωπαϊκά Προγράμματα και Εργαλεία Χρηματοδότησης ΜμΕ	127
6.4 Στόχευση των πολιτικών της Ε.Ε για τις ΜμΕ.....	133
6.5 Προτάσεις για τη βελτίωση της χρηματοδότησης των ελληνικών επιχειρήσεων μέσω των κοινοτικών προγραμμάτων.....	134
6.6 Ανακεφαλαίωση	140
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	141
Σχεδιασμός και Μεθοδολογία έρευνας για τη χρηματοδότηση των ΜμΕ	141
7.1 Εισαγωγή.....	141
7.2 Επισκόπηση αντίστοιχων ερευνών.....	142
7.3 Σκοπός της Έρευνας.....	143
7.4 Επιλογή Ερευνητικής Μεθόδου	144
7.5 Ερευνητικές Υποθέσεις και Ερευνητικά Ερωτήματα	145
7.6 Δείγμα/ Συμμετέχοντες	147
7.6.1 Δειγματοληψία των Εταιρειών.....	147
7.6.2 Ανάλυση Δείγματος Επιχειρήσεων	148
7.7 Σχεδιασμός της Έρευνας.....	156
7.8 Ανακεφαλαίωση	160
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	161
Ανάλυση Αποτελεσμάτων Έρευνας	161
8.1. Εισαγωγή.....	161
8.2. Περιγραφική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας.....	161
8.3 Έλεγχος ερευνητικών υποθέσεων	186
8.4 Συζήτηση αποτελεσμάτων έρευνας.....	200
8.5 Ανακεφαλαίωση	204
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9:	205

Συμπεράσματα, Περιορισμοί και Προτάσεις	205
9.1 Εισαγωγή.....	205
9.2 Συμπεράσματα.....	205
9.3 Περιορισμοί της Έρευνας.....	206
9.4 Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα.....	206
9.5 Προτάσεις για τη βελτίωση της χρηματοδότησης των ΜμΕ	207
9.6 Ανακεφαλαίωση	210
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	211
ΠΙΝΑΚΕΣ	211
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	225
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	225
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	233
Ξενόγλωσση	233
Ελληνική.....	234
Μελέτες - Εκδόσεις.....	236
Ηλεκτρονικές πηγές	238

Κατάλογος Πινάκων

1.1	Εξέλιξη Σημαντικών Οικονομικών Δεικτών	17
2.1	Κατηγοριοποίηση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	28
2.2	Βασικά Στοιχεία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	36
5.1	Χρηματοδότηση του εγχώριου ιδιωτικού τομέα από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα 2005-2011	107
5.2	Χρηματοδότηση του εγχώριου ιδιωτικού τομέα από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα 2012 - 2015	109
5.3	Ανάλυση της χρηματοδότησης των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων 2005-2010	111
5.4	Ανάλυση της χρηματοδότησης των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων 2011-2015	111
5.5	Χρηματοδότηση του Εγχώριου Ιδιωτικού Τομέα, Τρίμηνο Μαΐος- Ιούνιος-Ιούλιος 2016	112
5.6	Μέσα επιτόκια νέων δανείων σε ευρώ	116
5.7	Μέσα επιτόκια στα υφιστάμενα υπόλοιπα των δανείων σε ευρώ	116
7.1	Νομική μορφή επιχείρησης	149
7.2	Νομική μορφή επιχείρησης	150
7.3	Κλάδος επιχείρησης	151
7.4	Αριθμός εργαζομένων	152
7.5	Κύκλος εργασιών για το 2015	154
7.6	Έτη δραστηριοποίησης επιχείρησης	155
7.7	Στάδια Διεξαγωγής της Έρευνας	159
8.1	Αξιολόγηση του προβλήματος της ανεύρεσης πελατολογίου	162
8.2	Αξιολόγηση του προβλήματος του κόστους παραγωγής	163
8.3	Αξιολόγηση του προβλήματος του ανταγωνισμού	164
8.4	Αξιολόγηση του προβλήματος της φορολογικής πολιτικής	164
8.5	Αξιολόγηση του προβλήματος της πολιτικής σταθερότητας	165
8.6	Αξιολόγηση του προβλήματος της πρόσβασης στη χρηματοδότηση	166
8.7	Η χρηματοδότηση που επιλέγουν οι ΜμΕ	168
8.8	Εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009	169
8.9	Μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009	172
8.10	Σκοπός χρησιμοποίησης της εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009	173
8.11	Τραπεζικές Πιστώσεις	174
8.12	Εμπορικές Πιστώσεις	175
8.13	Εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009	176
8.14	Μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης πριν το 2009	178
8.15	Χρησιμοποίηση κάποιου φορέα κρατικής χρηματοδότησης	179

8.16	Αξιολόγηση της πρόσβασης στον τραπεζικό δανεισμό	180
8.17	Λόγοι μη χρησιμοποίησης τραπεζικής χρηματοδότησης από το 2009	181
8.18	Αίτημα λήψης τραπεζικής πίστωσης το τελευταίο δωδεκάμηνο	182
8.19	Αποτελέσματα αιτημάτων χορήγησης δανείων το τελευταίο δωδεκάμηνο	183
8.20	Πίνακας συνάφειας μεταξύ ετών δραστηριοποίησης και λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009	188
8.21	Πίνακας ελέγχου Chi-square ετών δραστηριοποίησης και της λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009	188
8.22	Πίνακας συνάφειας μεταξύ νομικής μορφής επιχείρησης και λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009	189
8.23	Πίνακας ελέγχου Chi-square νομικής μορφής και της λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009	190
8.24	Πίνακας ελέγχου Chi-square κλάδου και της λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009	191
8.25	Πίνακας συνάφειας μεταξύ αριθμού εργαζόμενων και λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009	191
8.26	Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών των επιχειρήσεων και της μεταβολής των τραπεζικών πιστώσεων	193
8.27	Πίνακας συνάφειας μεταξύ νομικής μορφής και μεταβολής όρων τραπεζικών πιστώσεων	193
8.28	Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών των επιχειρήσεων και υποβολής αιτήματος τραπεζικού δανείου	195
8.29	Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών επιχείρησης και αποτελέσματος αιτήματος τραπεζικής πίστωσης	196
8.30	Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών επιχείρησης με τη σημασία της ευκολίας απόκτησης χρηματοδότησης για τη ζωτικότητα της	197
8.31	Πίνακας συνάφειας μεταξύ κλάδου επιχείρησης και της σημασίας ευκολίας λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης για τη ζωτικότητα της	198
8.32	Πίνακας ελέγχου Chi-square κλάδου και της σημασίας απόκτησης χρηματοδότησης	198
8.33	Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών επιχείρησης με τη χρησιμοποίηση ιδίων κεφαλαίων/ αυτοχρηματοδότησης	199

Κατάλογος Διαγραμμάτων

1.1	Ανεργία ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού	18
1.2	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ	20
2.1	Οι επιδόσεις της Ελλάδας ως προς την SBA: τρέχουσα κατάσταση και εξελίξεις κατά την περίοδο από το 2008 έως το 2015	37
2.2	Συμβολή των ΜμΕ στην απασχόληση	39
2.3	Αποτίμηση τελευταίου εξαμήνου 2015	41
2.4	Πρόβλεψη επόμενου εξαμήνου	42
2.5	Πιθανότητα διακοπής λειτουργίας της επιχείρησής σας	43
4.1	Σχηματική παράσταση παραγωγικού και συναλλακτικού κυκλώματος	86
5.1	Ζήτηση δανείων από επιχειρήσεις του μη χρηματοπιστωτικού τομέα	103
5.2	Περιοριστικοί παράγοντες επιχειρηματικής δραστηριότητας 2011-2012	108
7.1	Περιοριστικοί παράγοντες επιχειρηματικής δραστηριότητας	143
7.2	Νομική μορφή επιχείρησης	149
7.3	Αριθμός εργαζομένων της επιχείρησης	153
7.4	Έτη δραστηριοποίησης επιχείρησης	155
8.1	Αξιολόγηση του προβλήματος της φορολογικής πολιτικής	165
8.2	Αξιολόγηση του προβλήματος της πρόσβασης στη χρηματοδότηση	167
8.3	Συνάφεια ετών δραστηριοποίησης και λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης	171
8.4	Τραπεζικές Πιστώσεις	174
8.5	Εμπορικές Πιστώσεις	175
8.6	Συνάφεια ετών δραστηριοποίησης και λήψης εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009	177
8.7	Φορείς χρηματοδότησης	179
8.8	Η σημασία ευκολίας απόκτησης χρηματοδότησης για τη ζωτικότητα της επιχείρησης	184
8.9	Μορφή εξωτερικής χρηματοδότησης για την υλοποίηση στόχων εντός της επόμενης τριετίας	185
8.10	Αποτρεπτικοί παράγοντες για τη λήψη μελλοντικής χρηματοδότησης	186
8.11	Απεικόνιση συνάφειας νομικής μορφής και εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009	189
8.12	Αίτηση λήψης τραπεζικής πίστωσης το τελευταίο δωδεκάμηνο	194
8.13	Αποτέλεσμα αιτήματος χορήγησης τραπεζικής πίστωσης	195

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Οικονομική Κρίση

1.1 Ορισμός Οικονομικής Κρίσης

Η οικονομική κρίση αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο που κατά καιρούς έχει επηρεάσει την κοινωνικοοικονομική υπόσταση πολλών κρατών και που στις μέρες μας συνιστά το πρωτεύον ζήτημα που χρήζει άμεσης επίλυσης και στη χώρα μας, μιας και οι συνέπειές του έχουν αλλάξει άρδην την καθημερινότητα της πλειοψηφίας των συμπατριωτών μας. Εξαιτίας των αμέτρητων συγκεχυμένων αναφορών που γίνονται καθημερινά γύρω από τον όρο, αλλά και των αμέτρητων συνεπειών που έχει επιφέρει στη λειτουργία και ακόμη περισσότερο στην ύπαρξη των ελληνικών επιχειρήσεων, κρίνεται απαραίτητο στη παρούσα εργασία να προχωρήσουμε σε μία αποσαφήνισή του, παρουσιάζοντας μια συνοπτική αλλά συνάμα ουσιαστική προσέγγιση του φαινομένου της οικονομικής κρίσης καθώς και των χαρακτηριστικών που την περιβάλλουν.

Η έννοια της κρίσης, ως πολυδιάστατη, έχει αποδοθεί ποικιλοτρόπως, ακόμα και από απλούς ανθρώπους για να περιγράψουν με μια λέξη ότι αντιμετωπίζουν ένα δύσκολο πρόβλημα, ότι διανύουν μια περίοδο ανωμαλίας και αντικανονικότητας ή βρίσκονται σε κρίσιμη περίοδο.

Το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης συνιστά ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει έντονα τον χώρο της οικονομικής επιστήμης, κεντρίζοντας το ενδιαφέρον των ακαδημαϊκών του χώρου, στην προσπάθειά τους να το μελετήσουν και να το κατανοήσουν. Ο όρος χρησιμοποιείται επανειλημμένως στις μέρες μας και κοινωνικές επιπτώσεις όπως ανεργία, κλείσιμο επιχειρήσεων, μείωση μισθών, ακόμα και εγκληματικότητα θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Παρόλα αυτά δεν μπορούμε να ισχυριστούμε πως υπάρχει απόλυτη ομοφωνία και η βιβλιογραφία μας παρέχει αρκετές διαφορετικές στην ουσία αλλά και στην σκέψη -ως και αντικρουόμενες θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε- ερμηνείες του φαινομένου από τους διάφορους μελετητές. Ως εκ τούτου η προσπάθεια να δώσουμε έναν κοινό, αποδεκτό απ' όλους τους οικονομολόγους ορισμό του φαινομένου την οικονομικής κρίσης δεν φαντάζει κάτι το εύκολο. Ωστόσο υπάρχουν κοινοί τόποι, στους οποίους οι διάφορες θεωρίες τέμνονται βάσει των οποίων μπορούμε να επιχειρήσουμε στο πλαίσιο την παρούσας έρευνας να παρουσιάσουμε.

Αρχίζοντας καθαρά ετυμολογικά την προσπάθειά μας αυτή, βλέπουμε ότι η κρίση προέρχεται εκ του ρήματος κρίνω και χαρακτηρίζει «*μια μη κανονική κατάσταση. Μια κατάσταση κρίσιμη, δύσκολη, επικίνδυνη. Συγκεκριμένα κρίση είναι μια εκτροπή από την κατάσταση της κανονικότητας και μπορεί να προσλάβει διαβαθμίσεις αντικανονικότητας από μια κατάσταση απλής διαταραχής μέχρι την κατάσταση μη ελεγχόμενων εκρηκτικών γεγονότων και την κατάσταση του χάους και του πανικού*» (Πανηγυράκης, 2001).

Επανερχόμενοι σε καθαρά οικονομικούς όρους βλέπουμε ότι σύμφωνα με τον Sharpe (1963) στο βιβλίο του “A Simplified Model For Portfolio Analysis, Management Science”, «*μία κρίση είναι μια χρονική περίοδος όπου υπάρχει μια μεγάλη πτωτική κίνηση στην αγορά*».

Αυτή η πτωτική κίνηση η οποία εκδηλωνόταν κατά το παρελθόν μπορούσε να ερμηνευθεί με το ότι οι οικονομικές προσπάθειες των ανθρώπων ή τα προϊόντα τα οποία παρήγαγαν καταστρέφονταν για διάφορους λόγους όπως εξαιτίας μια πολεμικής αναμέτρησης, ή λεηλασίας από κάποια εγχώρια ή ξένη δύναμη ή εξαιτίας δυσμενών καιρικών φαινομένων και συνθηκών κτλ.

Κατά το 19^ο και στις αρχές του 20^ο αιώνα, αρκετές οικονομικές κρίσεις είχαν συνδεθεί με τους τραπεζικούς πανικούς, καθώς πολλές εταιρίες χρεοκόπησαν κατά την διάρκεια αυτών των πανικών. Επίσης σύμφωνα με τον Minsky (1972) η κρίση χαρακτηρίζεται από μια απότομη πτώση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, καθώς και χρεοκοπίες μεγάλων επιχειρήσεων κλπ., ενώ κατά τον Mishkin (1991) είναι μια αναστάτωση στις χρηματοπιστωτικές αγορές στις οποίες τα προβλήματα adverse selection και moral hazard επιδεινώνονται και οι χρηματοπιστωτικές αγορές δεν είναι σε θέση να διοχετεύσουν αποτελεσματικά τα κεφάλαια σ’ εκείνους που έχουν τις πιο παραγωγικές επενδυτικές ευκαιρίες.

Για να οριστεί καλύτερα η οικονομική κρίση, χρησιμοποιούνται συνήθως οι έννοιες από τη θεωρία των οικονομικών διακυμάνσεων.

Η οικονομική κρίση αποτελεί τη μία από τις δύο κύριες φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων και συγκεκριμένα τη φάση της καθόδου, όταν δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε μια συνεχή συρρίκνωση (European Commission, 2009).

Οι οικονομικές διακυμάνσεις ορίζονται, ως οι διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας μέσα σε μια οικονομία. Λέγονται αλλιώς και κυκλικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι. Οι Άγγλοι αποδίδουν το φαινόμενο με τον όρο

(business cycles), ακριβώς για να τονίσουν την ιδιαίτερη βαρύτητα των επενδύσεων στην εξέλιξη του οικονομικού κύκλου. Από πολύχρονες στατιστικές παρατηρήσεις διαπιστώθηκε ότι οι οικονομικοί κύκλοι διαρκούν περίπου από 7 έως 11 χρόνια. (European Commission, 2009).

Επιπλέον, σε αυτό το σημείο κρίνουμε απαραίτητο να επισημάνουμε το γεγονός ότι υπάρχουν και πολλοί που βλέπουν την κρίση ως μια κατάσταση που αντί για προβλήματα, γεννά ευκαιρίες. Άλλωστε όπως θα αναφέρουμε παρακάτω με τη φάση της κρίσης, επέρχεται η ανάπτυξη, οπότε μπορούμε να πούμε ότι η κρίση θέτει τις βάσεις για μελλοντική ανάπτυξη. Βέβαια κάτι τέτοιο για να γίνει χρειάζεται πολύ μελέτη και προσοχή των ενεργειών και αποφάσεων που παίρνονται σε περιόδους κρίσης, αλλιώς τα αποτελέσματα δεν είναι απλά αρνητικά, αλλά καταστροφικά κάτι που γίνεται και σήμερα στη χώρα μας.

Επομένως καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι εξετάζοντας την ιστορία και τα συνεπακόλουθα στις αντίστοιχες περιπτώσεις, προβλήματα που προκάλεσε η εμφάνιση μιας οικονομική κρίσης κατά καιρούς, είναι ίσως ο καλύτερος τρόπος για να καταλάβουμε τα αιτίες της γέννησής της, τους ενδεικνυόμενους τρόπους επίλυσής της αλλά και να αντιληφθούμε ουσιαστικά τη σημασία του όρου και τις προεκτάσεις του.

1.2 Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης

Η οικονομική κρίση, ανεξαρτήτως σε πόσο μεγάλο βαθμό προσβάλλει μια οικονομία, θα έχει επιπτώσεις σε όλο το σύνολο της. Έτσι λοιπόν, μιλώντας κυρίως για μια χώρα, η κρίση θα επηρεάσει τόσο την οικονομική αλλά και την κοινωνική ζωή του οργανισμού. Σύμφωνα με τους οικονομολόγους Marmot και Bell (2009): “Η οικονομική κρίση προκαλεί δραματικές επιπτώσεις στην κοινωνική ζωή, δεδομένου ότι η μείωση ή και η απουσία εισοδήματος προκαλεί απώλειες στην ευημερία και ωθεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στη φτώχεια. Το διεθνές εμπόριο, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης και η απασχόληση αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η διεθνής οικονομία”.

Ένας άλλος μεγάλος οικονομολόγος, ο Joseph Stiglitz (2006) έφτασε στο συμπέρασμα ότι: “Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης διαφοροποιούνται όχι μόνο μεταξύ των χωρών, όπου οι χώρες χαμηλής και μέσης ανάπτυξης πλήττονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τις αναπτυγμένες χώρες, αλλά και στο εσωτερικό των χωρών, έτσι ώστε οι χειρόνακτες εργάτες και τα άτομα με χαμηλή εκπαίδευση να υφίστανται τις πλέον δυσμενείς επιπτώσεις σε σχέση με τα άτομα υψηλής εκπαίδευσης της μεσαίας και

ανώτερης τάξης”.

Όταν ξεσπά μια οικονομική κρίση σε μια χώρα αυτόματα δημιουργούνται πολλές δραματικές επιπτώσεις στη ζωή των πολιτών σε κοινωνικό αλλά και ψυχολογικό επίπεδο. Η απώλεια και η μείωση των εισοδημάτων δημιουργεί φτώχεια σε μεγάλα μέρη του πληθυσμού. Επίσης, μεγάλα μέρη του πληθυσμού βρίσκονται σε κίνδυνο να χάσουν τις εργασίες τους και δημιουργείται έτσι εργασιακή ανασφάλεια.

Η κατάσταση αυτή απειλεί κυρίως τις χώρες χαμηλής και μέσης ανάπτυξης, καθώς και στο εσωτερικό των χωρών τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, ενώ αποδεικνύει τρία βασικά αλληλοσυνδεόμενα προβλήματα:

- Την αυξανόμενη τάση των ανισοτήτων στο εσωτερικό των χωρών,
- Την ανισοτιμία στις συνθήκες κοινωνικής προστασίας και υγείας, και
- Τα επείγοντα ζητήματα της κλιματικής αλλαγής και της οικολογικής υποβάθμισης.

Συνοπτικά οι κύριες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι οι εξής:

- 1) Κρίση ρευστότητας, καθώς μέσω της μη χορήγησης επαγγελματικών και καταναλωτικών δανείων, θα τεθεί πρόβλημα ρευστότητας στην αγορά και την κατανάλωση.
- 2) Δυσκολία παροχής δανείων.
- 3) Αύξηση επιτοκίων, βραχυπρόθεσμα μείωση επενδυτικής δραστηριότητας και περιορισμός καταναλωτικής πίστης.
- 4) Μείωση παραγωγής, μείωση κατανάλωσης, μείωση εθνικού εισοδήματος.
- 5) Μείωση του εμπορικού ισοζυγίου.
- 6) Δραματική πτώση της τιμής του πετρελαίου και, συνεπώς, μείωση του κόστους παραγωγής.
- 7) Πτώση του πληθωρισμού και, συνεπώς, σε επόμενη φάση δημιουργία ζήτησης.
- 8) Πτώση στις τιμές των πρώτων υλών και συνεπακόλουθη μείωση του κόστους και του πληθωρισμού.
- 9) Πτώση στις τιμές των ακινήτων και άρα ευκαιρίες για αγορές.

Επίσης χάρη στην οικονομική κρίση προκαλούνται και οι παθογένειες, οι οποίες δεν αφήνουν την οικονομία να λειτουργήσει ομαλά και την δυσκολεύουν να φτάσει στην άνοδο. Με λίγα λόγια έχουμε:

- Αύξηση του δημόσιου χρέους
- Αύξηση φόρων με συνέπεια την αύξηση την φοροδιαφυγής

- Προβλήματα στο Ασφαλιστικό
- Έντονη Γραφειοκρατία
- Υψηλή Ανεργία
- Έλλειμμα Παραγωγικότητας
- Αποθάρρυνση Επενδύσεων
- Προβλήματα στο Νομικό-Δικαστικό Σύστημα
- Υποκατανάλωση

1.3 Μορφές Οικονομικών Κρίσεων

Οι οικονομικές κρίσεις, διαφέρουν ως προς την φύση, την ένταση, την γεωγραφική έκταση, τον αντίκτυπο, την χρονική διάρκεια κτλ. Συνεπώς, με κριτήριο την γεωγραφική έκταση, διακρίνονται σε εθνικές, περιφερειακές και παγκόσμιες. Με κριτήριο την χρονική διάρκεια, διακρίνονται σε παροδικές και χρόνιες και από θεματικής άποψης διακρίνουμε επτά (7) βασικές κατηγορίες, α) συγκυριακές και αναπτυξιακές, β) πληθωριστικές, γ) κρίσεις στις αγορές αγαθών, δ) κρίσεις δημοσίου χρέους, ε) συναλλαγματικές, στ) τραπεζικές, ζ) χρηματιστηριακές.

Ένα άλλο συμπέρασμα που προκύπτει από τη μελέτη των κρίσεων είναι το γεγονός ότι αυτές αν και έχουν εθνική ή περιφερειακή προέλευση, μεταδίδονται διεθνώς. Γενικότερα, ισχύει ο κανόνας ότι όσο πιο εξωστρεφής είναι μια οικονομία και πιο ενσωματωμένη στο διεθνές σύστημα ανταλλαγών, εξειδίκευσης και χρηματοοικονομικών συναλλαγών, τόσο πιο εκτεθειμένη είναι σε διεθνείς κρίσεις. Ειδικότερα, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας με την ανάπτυξη παγκόσμιων δικτύσεων και αλληλεξαρτήσεων, έχει οδηγήσει στην αύξηση της ταχύτητας των καναλιών μετάδοσης διεθνών οικονομικών κρίσεων. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να παραβλέπουμε πως η διεθνής μετάδοση των κρίσεων έχει μεγαλύτερη χωρική εμβέλεια, εξαιτίας ότι μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1989, πολλές νέες χώρες ενσωματώθηκαν στο διεθνές οικονομικό σύστημα της «Δύσης». Το εξωτερικό εμπόριο, ο εξωτερικός δημόσιος και ιδιωτικός δανεισμός, η διεθνής κίνηση συντελεστών παραγωγής, η διεθνής κίνηση κεφαλαίων κ.α., αποτελούν παράγοντες οι οποίοι καθιστούν ένα εθνικό οικονομικό σύστημα ευάλωτο σε εξωγενείς αναταράξεις.

Μετά από αυτή τη συνοπτική θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της οικονομικής κρίσης, καθώς και των βασικών της χαρακτηριστικών θα προχωρήσουμε σε μία συνοπτική αναδρομή των πιο σημαντικών οικονομικών κρίσεων που έπληξαν την παγκόσμια οικονομία

κατά τον εικοστό αιώνα καταλήγοντας στην πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση της οποίας οι συνέπειες συνεχίζουν να γίνονται αισθητές στην ελληνική οικονομία σχεδόν οκτώ χρόνια μετά το ξέσπασμά της στην άλλη όχθη του Ατλαντικού

1.4 Μια αναδρομή στις πρόσφατες κρίσεις

Στο παρόν κομμάτι της εργασίας θα κάνουμε αναφορά σε μερικές από τις πολλές γνωστές κρίσεις που οδήγησαν σε οικονομική ύφεση που έπληξε την παγκόσμια αγορά.

Η Κρίση Χρέους την δεκαετία του 1980 στην Λατινική Αμερική

Το πετρελαϊκό πλήγμα της δεκαετίας του 1970 και η επιβράδυνση της παραγωγικότητας των βιομηχανικών χωρών, σε συνδυασμό με την κατάργηση του συστήματος των σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods, σήμαναν την αρχή μιας περιόδου φτωχών μακροοικονομικών επιδόσεων για πολλές οικονομίες της Λατινικής Αμερικής. Οι κυβερνήσεις αύξησαν τις δαπάνες τους για να ικανοποιήσουν αιτήματα μεγαλύτερης κοινωνικής ισότητας, ενώ την ίδια περίοδο η αυξημένη δημόσια ζήτηση επεδίωξε την αντιστάθμιση των επιπτώσεων του ακριβότερου πετρελαίου. Με την αύξηση της τιμής του πετρελαίου, (εξαιτίας των Πετρελαϊκών κρίσεων), να έχει οδηγήσει στην αποκόμιση τεράστιων κερδών για τις χώρες του OPEC και την κατάθεση αυτών των χρημάτων στις μεγαλύτερες Αμερικάνικες τράπεζες, προκειμένου την χρηματοδότηση της εκβιομηχάνισης και την στήριξη των επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών των χωρών της Λατινικής Αμερικής, οι τράπεζες προχώρησαν σε επιθετική και αλόγιστη προώθηση δανείων. Την δεκαετία του 1980 υπήρξε μια μεγάλη διεθνής κρίση χρέους, εξαιτίας ότι οι λιγότερο αναπτυσσόμενες χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής αθέτησαν την αποπληρωμή του χρέους τους. Για τις χώρες της Λατινικής Αμερικής ήταν μια οικονομική κρίση που σημειώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 (και για ορισμένες χώρες, αρχίζοντας από το 1970) και είναι γνωστή ως η «χαμένη δεκαετία».

Η κρίση του 1987 στις Η.Π.Α

Μία καινούρια οικονομική κρίση με επίκεντρο πάλι τις Η.Π.Α. έλαβε χώρα τον Οκτώβριο του 1987. Στις 19 του μήνα μέσα σ' ένα εφτάωρο ο δείκτης έχασε 22%, δηλαδή 550 εκατομμύρια δολάρια. Ήταν η μεγαλύτερη πτώση που σημειώθηκε ποτέ στην αγορά μετοχών. Από την αρχή του χρόνου έως το καλοκαίρι, ο δείκτης είχε σημειώσει άνοδο 44%. Το Σεπτέμβριο άρχισαν να φαίνονται οι πρώτες τάσεις συγκράτησης. Τη βδομάδα προ του

κραχ οι μετοχές είχαν χάσει περίπου το 10% της αξίας τους. Για τους οικονομολόγους ήταν ένα απόλυτα «φυσιολογικό φαινόμενο».

Δύο παράγοντες θεωρούνται υπεύθυνοι για τη ραγδαία αυτή πτώση: η κερδοσκοπία στην αγορά προθεσμιακών τίτλων στο χρηματιστήριο του Σικάγου και τα αυτοματοποιημένα προγράμματα των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Όπως συνηθίζεται να λέγεται στη Γουόλ Στριτ, «το χρηματιστήριο είναι ο τόπος όπου επιβεβαιώνονται όλες οι προβλέψεις». Οι μετοχές αποτελούν ένα θερμόμετρο που ανεβαίνει και κατεβαίνει ανάλογα με τις πεποιθήσεις και το ένστικτο των χρηματιστών. Όταν η πλειονότητα των χρηματιστών πιστεύει σε άνοδο των τιμών, τότε συμπεριφέρεται σύμφωνα μ' αυτή την πεποίθηση και οι μετοχές ανεβαίνουν. Αντίθετα, όταν οι χρηματιστές αναμένουν κάποια πτώση τότε επιδρούν αρνητικά στην αγορά.

Η «Κρίση Τεκίλα» στο Μεξικό το 1994.

Το Μεξικό σε μια προσπάθεια μείωσης των ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους, ξεκίνησε στο τέλος της δεκαετίας του 1980 να εφαρμόζει ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων με πρωταρχικό στόχο την σταθεροποίηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Πρόσδεσε το νόμισμά του (πέσο), στο Αμερικάνικο δολάριο, υιοθέτησε το σύστημα της διολισθαίνουσας ισοτιμίας και στα τέλη του 1991 κατέληξε σε ένα σύστημα μεταβαλλόμενων περιθωρίων διακύμανσης της συναλλαγματικής ισοτιμίας του νομίσματός του. (Κατά συνέπεια, υπήρχε η ευελιξία να κρατηθεί η ισοτιμία κοντά στο ανώτατο όριο ανατίμησης, κάτι το οποίο και επιτεύχθηκε. Το 1994, μια σειρά γεγονότων όπως οι εσωτερικές κοινωνικές διαμάχες, (δύο πολιτικές δολοφονίες), η επερχόμενη προεδρική αλλαγή και οι φόβοι για υποτίμηση του νομίσματος, οδήγησαν τα αποθέματα συναλλάγματος του Μεξικό να πέσουν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Επίσης, σημαντικός παράγοντας ο οποίος συνέβαλλε στην διαρροή ξένου συναλλάγματος, ήταν η παροχή κυβερνητικών πιστώσεων, (ελλείψη ρυθμιστικών κανόνων και θεσμικού πλαισίου στις Τράπεζες), σε τράπεζες οι οποίες έχασαν τα δάνεια που είχαν χορηγήσει σε πελάτες τους.

Με την επικύρωση της συνθήκης της NAFTA το 1994, ζώνης ελεύθερου εμπορίου μεταξύ Αμερικής, Καναδά και Μεξικό, οι πολιτικοί ηγέτες του Μεξικό πίστευαν στην βελτίωση του οικονομικού κλίματος κυρίως μέσω αύξησης των ξένων επενδύσεων. Δυστυχώς όμως, εκτός της αύξησης των ξένων επενδύσεων, αυξανόταν παράλληλα το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το βραχυπρόθεσμο χρέος της χώρας, ιδιαίτερα μετά την απόφαση έκδοσης ομολόγων σε δολάρια (tesobonos), όπου πρόσφεραν σημαντικές αποδόσεις σε ημερομηνίες μικρότερες του έτους. (Bacon D. *The children of NAFTA:*

Labor wars on the US/Mexico border, Berkeley: University of California Press, 2004).

Τα πολιτικά λάθη των Μεξικανών, η υπερέτιμηση του νομίσματος (εξαιτίας των περιθωρίων διακύμανσης της συναλλαγματικής ισοτιμίας) και η επέκταση της πίστωσης αντί του περιορισμού, οδήγησαν την χώρα για άλλη μια φορά σε ένα φαύλο κύκλο. Τελικά η κυβέρνηση του Μεξικό πήρε την απόφαση και υποτίμησε το πέσο κατά 15%, προκαλώντας επιθέσεις των κερδοσκόπων, με αποτέλεσμα την ελεύθερη διακύμανση του νομίσματος και την μαζική φυγή κεφαλαίων. Η κρίση γρήγορα επεκτάθηκε και σε άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής και κυρίως την Αργεντινή. Ο εφιάλτης της αθέτησης πληρωμών της δεκαετίας του 1980 επέστρεψε και η χώρα απέφυγε την καταστροφή με την συνδρομή του ΔΝΤ και του Αμερικάνικου υπουργείου οικονομικών, το οποίο χρησιμοποίησε το «αποθεματικό συναλλαγματικής σταθεροποίησης» (Krugman P. *Η Κρίση του 2008 & η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης*, Αθήνα: Καστανιώτη), ένα μεγάλο ποσό το οποίο φυλάσσεται για έκτακτες περιπτώσεις επείγουσας παρέμβασης στις αγορές συναλλάγματος, με στόχο την σταθεροποίηση του δολαρίου, χωρίς ωστόσο να αποφύγει την διόγκωση της ανεργίας και την συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας.

Η Χρηματοπιστωτική κρίση της δεκαετίας του 1990, στην Ανατολική Ασία

Η κρίση λοιπόν που ζημίωσε για ακόμα μία τον Οκτώβριο του 1998 τη Γουόλ Στρίτ ξεκίνησε από τη Νοτιοανατολική Ασία. Χώρες όπως η Ταϊλάνδη, η Μαλαισία, οι Φιλιππίνες και η Ινδονησία βίωσαν μια ραγδαία οικονομική άνθηση, χάρη στα υπέρογκα ποσά που επένδυσαν ιαπωνικοί τραπεζικοί και αμερικανικοί οργανισμοί. Οι ξένοι επενδυτές δεν ανησυχούσαν για τα κέρδη τους μιας και τα τοπικά νομίσματα ήταν προσκολλημένα στο δολάριο. Παρόλα αυτά οι κυβερνήσεις των ασιατικών χωρών δεν είχαν την δυνατότητα να διατηρήσουν περισσότερο τη συναλλαγματική ισοτιμία με το δολάριο λόγω του ταχύ ρυθμού επενδύσεων και των ελλειμμάτων στον προϋπολογισμό τους. Άλλωστε, ούτε τα απαραίτητα συναλλαγματικά αποθέματα είχαν στη διάθεσή τους ούτε τη φορολογία μπορούσαν ν' αυξήσουν, αφού αυτό θα επιβάρυνε αφάνταστα τις επιχειρήσεις και τις εξαγωγές, που αποτελούσαν τον κινητήριο μοχλό της οικονομίας τους. Η απόφαση να εγκαταλειφθεί η συναλλαγματική ισοτιμία με το δολάριο προκάλεσε πτώση στα χρηματιστήρια και στις τιμές των προσοδοφόρων μέχρι τότε οικοδομικών επιχειρήσεων. Οι Αμερικανοί επενδυτές αναστατώθηκαν επειδή η δοκιμασία της οικονομίας των Τίγρων θα επιδρούσε και στις ιαπωνικές τράπεζες στις οποίες οι ίδιοι είχαν επενδύσει, με αποτέλεσμα την κρίση. Έπειτα η Ιαπωνική οικονομία βρέθηκε επίσης αντιμέτωπη με την οικονομική κρίση την δεκαετία του

1990 η οποία μάλιστα προκάλεσε τεράστια ύφεση. Η αιτία είναι πως οι εθνικοποιήσεις των τραπεζών, που τελικά έβγαλαν την οικονομία από το τέλμα, έγιναν αρκετά καθυστερημένα προκαλώντας αναρίθμητες επιπτώσεις στην Ιαπωνική οικονομία.

Το ξέσπασμα της “φούσκας” του Internet

Συνεχίζοντας την παράθεση διάφορων περιπτώσεων οικονομικής κρίσης φτάνουμε στη χρονιά 2000-2001 και στο ξέσπασμα της “φούσκας” του Internet, που οδήγησε μειώσεις στις τιμές των μετοχών αντίστοιχες με εκείνες της κρίσης του 1929. Η τεχνολογική φούσκα οδήγησε τον δείκτη του χρηματιστηρίου Nasdaq της Γουόλ Στρητ σε «ελεύθερη πτώση», μιας και στη διάρκεια της διετίας υποχώρησε κατά 82% χάνοντας σχεδόν 6 τρις. δολάρια της κεφαλαιοποίησής του. Η αμερικανική οικονομία επανήλθε απότομα στην πραγματικότητα, οι επενδύσεις σταμάτησαν απότομα ενώ τα χτυπήματα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 έδωσαν τη χαριστική βολή. Εξαιτίας όμως της έγκαιρης επέμβασης της Fed, η οποία με αλλεπάλληλες μειώσεις κατά τη διάρκεια του 2001 μείωσε τα επιτόκια από το 6,25% στο 1%, η μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη μπόρεσε να ορθοποδήσει ξανά.

1.5 Παγκόσμια Οικονομική κρίση 2007-2008

Το 2008 και το 2009 ο κόσμος έζησε για άλλη μια φορά μια χρηματοοικονομική κρίση. Σε αντίθεση με τις κρίσεις του 1980 και του 1990 στις αναπτυσσόμενες χώρες, αυτή την φορά η κρίση ξεκίνησε από την Αμερική. Την κρίση πυροδότησε η μείωση των τιμών των κατοικιών στις ΗΠΑ.

Οι τιμές των κατοικιών αυξάνονταν γρήγορα από τις αρχές του 2000, γεγονός που οφειλόταν στο ότι μετά την τεχνολογική φούσκα στις εταιρείες Dot.Com το 2001, η Federal Reserve Bank κρατούσε χαμηλά τα επιτόκια για να βοηθήσει την ανάπτυξη. Τα χαμηλά επιτόκια ευνοούν την αγορά ακινήτων.

Επιπλέον, επισημαίνουμε ότι οι ΗΠΑ προσέλκυαν τεράστια ποσά από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας και της Κίνας, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν με την μορφή δανείων για την χρηματοδότηση της κατανάλωσης και της στεγαστικής πίστης. Τα τραπεζικά ιδρύματα των ΗΠΑ ενεπλάκησαν σε πρακτικές υψηλού κινδύνου στον τομέα των στεγαστικών δανείων και δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες για το ξέσπασμα της τραπεζικής κρίσης, αφού με απλά λόγια χορηγούσαν στεγαστικά δάνεια σε νοικοκυριά χωρίς να αξιολογούν την πιστοληπτική τους ικανότητα.

Ένας επιπλέον καθοριστικός παράγοντας, ήταν η τιτλοποίηση των δανείων αυτών

(securitization), όπου έσπασε τον δεσμό δανειστή-δανειζόμενου με αποτέλεσμα ο κίνδυνος να περάσει σε άλλους επενδυτές του οικονομικού συστήματος (επενδυτικές τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρίες, hedge funds).

Βασική προϋπόθεση για να μη δημιουργηθούν προβλήματα στις δανείστριες τράπεζες ήταν να μη μειωθούν οι αξίες των ακινήτων, κάτι που δεν είχε συμβεί ούτε κατά την κρίση του 2000-2001.

Τα πρώτα σύννεφα φάνηκαν το 2006, καθώς άρχισε να διαφαίνεται ότι και οι τιμές των ακινήτων μπορούν να μειωθούν. Έτσι, το 2006 μετά από μία μακρά περίοδο αύξησης των τιμών των ακινήτων, οι τιμές των ακινήτων άρχισαν να μειώνονται και γενεσιουργός αιτία ήταν η αύξηση των επιτοκίων, και πιο συγκεκριμένα το παρεμβάτικο επιτόκιο που καθόριζε η FED αυξήθηκε από 1% σε 5,25%. Το φθηνό χρήμα που τροφοδοτούσε τη ζήτηση των ακινήτων σταμάτησε να ρέει, γεγονός που οδήγησε σε πτώση της ζήτησης για αγορά νέων κατοικιών με αποτέλεσμα οι τιμές να αρχίζουν να μειώνονται. Καθώς μειώνονταν οι τιμές των ακινήτων οι ιδιοκτήτες των ακινήτων και ειδικότερα αυτοί που είχαν λάβει τα υψηλά ενυπόθηκα δάνεια άρχισαν να μη τα αποπληρώνουν, καθώς συνειδητοποιούσαν ότι το ποσό του ενυπόθηκου δανείου ξεπερνούσε κατά πολύ την τρέχουσα αξία της κατοικίας τους, γεγονός που προκάλεσε ζημιές στις τράπεζες που τα είχαν χορηγήσει.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε ότι και χωρίς την πτώση των τιμών το πρόβλημα θα είχε ξεσπάσει, καθώς τα περισσότερα από αυτά τα δάνεια χορηγήθηκαν με πολύ χαμηλά επιτόκια, κάτι που συνεπάγεται ότι η προαναφερόμενη αύξηση των επιτοκίων θα αύξανε σημαντικά τις δόσεις που θα ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν οι δανειολήπτες.

Τον Αύγουστο του 2007, η κρίση που συνδεόταν με τη χορήγηση στεγαστικών δανείων προς δανειολήπτες χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας (sub-prime) στις ΗΠΑ, είχε ως αποτέλεσμα να ενταθούν σημαντικά οι αναταράξεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές και να αυξηθεί η αποστροφή των επενδυτών προς τον κίνδυνο.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου 2007, η αιφνίδια μείωση της ρευστότητας στη αγορά, είχε σαν αποτέλεσμα μια από τις μεγαλύτερες παγκόσμιες Τράπεζες, η BNP PARIBAS να ανακοινώσει τη διακοπή των ρευστοποιήσεων των επενδυτών από τρία αμοιβαία κεφάλαια της, τα οποία είχαν επενδύσει σε αμερικανικά στεγαστικά προϊόντα, καθώς αδυνατούσε να τιμολογήσει αξιόπιστα την αξία των στοιχείων του ενεργητικού τους.

Το γεγονός αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τα επιτόκια στη διαπραγματευτική αγορά να εκτοξευτούν προς τα πάνω.

Σχεδόν την ίδια χρονική περίοδο, ορισμένες ευρωπαϊκές τράπεζες δημοσιοποίησαν επίσης την άμεση και έμμεση έκθεσή τους στην αμερικανική αγορά στεγαστικών δανείων προς δανειολήπτες μειωμένης πιστοληπτικής ικανότητας.

Επιπλέον, υπήρξαν φήμες ότι αρκετές τράπεζες, κυρίως στην Ευρώπη, είχαν υποστεί σημαντικές ζημιές λόγω της έκθεσής τους σε τίτλους που εξασφαλίζονται με στεγαστικά δάνεια. Αποτέλεσμα αυτών ήταν να υπάρξει πρόβλημα ρευστότητας, αφού στη διατραπεζική αγορά κυριάρχησε ο φόβος για τον κίνδυνο αντισυμβαλλομένου. Πολλά πιστωτικά ιδρύματα απέφευγαν να χορηγούν διατραπεζικά δάνεια, φοβούμενα ότι οι δυνητικοί αντισυμβαλλόμενοι διακρατούσαν σημαντικά ποσά τιτλοποιημένων στεγαστικών δανείων προς νοικοκυριά χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας και άρχισαν να έχουν σοβαρό πρόβλημα να εξασφαλίσουν τη βραχυχρόνια χρηματοδότησή που τους ήταν απαραίτητη για εξασφαλιστεί η λειτουργία τους.

Η κατάσταση ξαφνικά επιδεινώθηκε στις χρηματαγορές τον Σεπτέμβριο του 2008. Η κατάρρευση της τέταρτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, της Lehman Brothers το Σεπτέμβριο του 2008 έδωσε δραματικές διαστάσεις στο ήδη υφιστάμενο πρόβλημα χρηματοδότησης. Οι επιδράσεις της χρεοκοπίας της εν λόγω τράπεζας μεταδόθηκαν με ταχύτατους ρυθμούς και στο ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα, προκαλώντας ένα τεράστιο πρόβλημα εμπιστοσύνης στη διατραπεζική αγορά, γεγονός που συνεπαγόταν την αναγκαστική μείωση της παροχής πιστώσεων προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, σπρώχνοντας έτσι την **ευρωπαϊκή οικονομία στην ύφεση**.

Λόγω της κατάρρευσης κατ' ουσία της αγοράς χρήματος, τα βραχυπρόθεσμα επιτόκια αυξήθηκαν σε αφύσικα υψηλά επίπεδα. Τόσο εντός όσο και εκτός της ζώνης του ευρώ τα επιτοκιακά περιθώρια (spreads) έφθασαν σε ιστορικά υψηλά επίπεδα.

Στη διάρκεια αυτής της περιόδου έντονης αβεβαιότητας, οι τράπεζες συγκέντρωσαν μεγάλα αποθέματα ρευστότητας, ενώ παράλληλα εξάλειψαν τους κινδύνους από τους ισολογισμούς τους και άρχισαν να χορηγούν δάνεια με πιο αυστηρούς όρους. Οι επιχειρήσεις εκτιμώντας ότι η ζήτηση θα μειωθεί προχώρησαν σε μείωση των αποθεμάτων, απολύσεις προσωπικού και μειώσεις κόστους και παραγωγής με αποτέλεσμα η ανεργία να αυξάνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Η χρηματοοικονομική κρίση άρχισε να διαχέεται και στην πραγματική οικονομία, ενώ οι οικονομικές συνθήκες στις περισσότερες σημαντικές οικονομίες επιδεινώθηκαν ραγδαία και συγχρονισμένα και οι παγκόσμιες εμπορικές συναλλαγές σημείωσαν ελεύθερη πτώση.

Μετά τη σύντομη αυτή περιγραφή της κρίσης εύλογα προκύπτουν ερωτήματα σχετικά με τους παράγοντες που οδήγησαν στην παγκόσμια κρίση του 2007-2008 και τους θα προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε παρακάτω.

1.6 Οι παράγοντες που δημιούργησαν την παγκόσμια κρίση του 2007-2008

Υπάρχει γενικά συμφωνία των αναλυτών ότι τέσσερις είναι οι βασικές κατηγορίες παραγόντων που θεωρούνται ότι συνέτειναν στην δημιουργία της Χρηματοοικονομικής Κρίσης του 2008:

(α) Οι παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες: Τα τελευταία τριάντα χρόνια η Κίνα πέτυχε μια εξαιρετική οικονομική ανάπτυξη μέσω των εξαγωγών βιομηχανικών αγαθών στις ΗΠΑ. Οι εξαγωγές αυτές οδήγησαν σε τεράστια πλεονάσματα το εμπορικό ισοζύγιο της Κίνας, τα οποία, όμως δεν τροφοδότησαν την εγχώρια ζήτηση, αλλά τοποθετήθηκαν σε ομόλογα των ΗΠΑ και άλλα δολαριακά αξιόγραφα που κράτησαν το δολάριο σε σχετικά υψηλά επίπεδα και αντίθετα τα επιτόκια δανεισμού στις ΗΠΑ σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε ενίσχυση της ρευστότητας και του δανεισμού στις ΗΠΑ αλλά και στη συγκράτηση του πληθωρισμού. Για τους δικούς τους λόγους η κάθε μια, ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση (προβλήματα ανταγωνιστικότητας), ούτε η Ιαπωνία (χαμηλή εγχώρια ζήτηση) μπόρεσαν να παρέμβουν αποτρεπτικά. (*Eurobank EFG, «Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές», Τόμος IV, Τεύχος 8, Δεκέμβριος 2009*).

β) Υπερβολική Πιστωτική Επέκταση και Μόχλευση: Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια η πιστωτική επέκταση στις ΗΠΑ και στις περισσότερες ανεπτυγμένες οικονομίες υπήρξε εντυπωσιακή, προερχόμενη όχι μόνο από την σχετικά μεγάλη αύξηση της νομισματικής βάσης, αλλά και από την απίστευτη μόχλευση εντός και εκτός των ισολογισμών των πιστωτικών ιδρυμάτων και κυρίως των επενδυτικών τραπεζών. Η μόχλευση αυτή, όπως και σε άλλες χρηματοοικονομικές κρίσεις, υποθήκευσε τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και άφησε το σύστημα εκτεθειμένο σε συστημικούς κινδύνους. (*Eurobank EFG, «Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές», Τόμος IV, Τεύχος*

γ) Ασυμμετρική πληροφόρηση και Προβλήματα Εντολέα-Εντολοδόχου: Η ύπαρξη ασυμμετρικής πληροφόρησης σχετικά με τα δομημένα προϊόντα παρείχε την ευκαιρία στους εκδότες τους να αναλαμβάνουν υπερβολικό κίνδυνο με αδιαφανή τρόπο, κίνδυνος ο οποίος ούτε τιμολογούνταν σωστά και ούτε αντισταθμιζόταν επαρκώς. Ταυτόχρονα, τα συστήματα αμοιβών των εμπορικών τραπεζών, των επενδυτικών τραπεζών, των

ασφαλιστικών εταιρειών και των hedge funds δεν χαρακτηρίζονταν από την συμβατότητα κινήτρων ανάμεσα στα στελέχη και τους μετόχους των εταιρειών τους, με αποτέλεσμα επίσης να αναλαμβάνονται υπερβολικοί κίνδυνοι από άτομα τα οποία δεν θα υφίσταντο το κόστος των αποτυχημένων επιλογών τους. (Eurobank EFG, «Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές», Τόμος IV, Τεύχος 8, Δεκέμβριος 2009).

δ) Ρυθμιστικά κενά και ελλιπής εποπτεία. Από το 1999 και μετά, τόσο στις ΗΠΑ όσο και σε άλλες χώρες υπήρξε μια αποστροφή, η οποία είχε πολιτικό-ιδεολογικό υπόβαθρο, στην εφαρμογή (κυρίως από τη Fed και την SEC) ρυθμιστικών μέτρων αναφορικά με την επικινδυνότητα της ανεξέλεγκτης πιστωτικής επέκτασης και της μόχλευσης. Την ίδια περίοδο, οι χρηματοοικονομικοί νεωτερισμοί, μεταξύ των οποίων και αυτοί που αναφέρθηκαν παραπάνω, ταχύτατα δημιούργησαν νέες αγορές, χωρίς όμως να συνοδεύονται από τους κατάλληλους κανόνες λογιστικής απεικόνισης και το αντίστοιχο ρυθμιστικό και εποπτικό πλαίσιο. Δίχως αμφιβολία, οι συνέπειες της συνύπαρξης αυτής είχαν υπερπολλαπλασιασες επιπτώσεις από αυτές που θα είχε κάθε αίτιο μεμονωμένα. (Eurobank EFG, «Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές», Τόμος IV, Τεύχος 8, Δεκέμβριος 2009).

Ένας σοβαρός προβληματισμός σχετίζεται με το πώς μία κρίση στον τομέα των επισφαλών τραπεζικών δανείων στις ΗΠΑ πυροδότησε μία παγκόσμια οικονομική κρίση με τρομακτικές συνέπειες.

Ακόμη και οι οικονομολόγοι που προέβλεψαν την κρίση στην αγορά ακινήτων στις ΗΠΑ, δεν μπόρεσαν να αντιληφθούν το μέγεθος του πολλαπλασιαστικού προβλήματος.

Η μετατροπή της κρίσης από χρηματοοικονομική σε μακροοικονομική στις ΗΠΑ.

Πρώτον, οι καταναλωτές στις ΗΠΑ αν και το εισόδημά τους το 2008 δεν είχε μειωθεί, μείωσαν την κατανάλωση τους εξαιτίας της αβεβαιότητας για το μέλλον και ταυτόχρονα οι επιχειρήσεις για τον ίδιο λόγο άρχισαν να μειώνουν τις επενδύσεις.

Δεύτερον, η αύξηση των επιτοκίων και η μείωση των χρηματοδοτήσεων προς τις επιχειρήσεις, οδήγησε σε μείωση των επενδύσεων και κατά συνέπεια σε μείωση της συνολικής ζήτησης.

Η μετάδοση της κρίσης από τις ΗΠΑ στις υπόλοιπες χώρες

Οι ξένες τράπεζες που είχαν αγοράσει αμερικάνικους τίτλους βασισμένους στα ενυπόθηκα δάνεια χαμηλής εξασφάλισης δεν ήταν τόσες πολλές και έτσι ήλπιζαν ότι οι επιπτώσεις δεν θα ήταν τόσο έντονες σε αυτές, αλλά δυστυχώς διαψεύστηκαν για τρεις κυρίως λόγους:

- α) Πρώτον, οι χώρες αυτές επηρεάστηκαν σημαντικά μέσω της μείωσης των εξαγωγών τους προς τις Η.Π.Α , εξαιτίας της μείωσης του εισοδήματος και του προϊόντος στις Η.Π.Α.
- β) Δεύτερον μέσω των κινήσεων των κεφαλαίων, καθώς οι επενδυτές στις Η.Π.Α δεν ένιωθαν εμπιστοσύνη να διακρατούν περιουσιακά στοιχεία αβέβαιης αξίας και οι τράπεζες να δανείζουν χρήματα, όπως και προείπαμε. Οι αποφάσεις αυτές αφορούσαν όχι μόνο τα εγχώρια, αλλά και τα ξένα περιουσιακά στοιχεία. Τόσο οι επενδυτές όσο και οι τράπεζες κατέστησαν απρόθυμοι είτε να επενδύουν είτε να δανείζουν στο εξωτερικό και στρέφονταν αποκλειστικά προς ασφαλή καταφύγια όπως είναι διακράτηση μετρητών, γεγονός που είχε ως συνέπεια το πάγωμα της κίνησης των κεφαλαίων, το κλείσιμο της διατραπεζικής αγοράς και την αύξηση των επιτοκίων στο υπόλοιπες χώρες.
- γ) Τρίτον, μέσω της μείωσης της εμπιστοσύνης. Όσο εντεινόταν η χρηματοπιστωτική κρίση στις Η.Π.Α, τόσο περισσότερο ανησυχούσε ο υπόλοιπος κόσμος με αποτέλεσμα να μειώσει την κατανάλωση του, γεγονός που οδήγησε σε μείωση της παραγωγής με συνέπεια οι επιχειρήσεις είτε να απολύουν προσωπικό είτε να μειώνουν μισθούς προκειμένου να αντιμετωπίσουν την κατάσταση.

Όλα αυτά που περιγράψαμε δεν είναι κάτι άλλο από την παγκοσμιοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος η οποία έχει δημιουργήσει σχέσεις εξάρτησης αγορών, οικονομιών και χωρών σε βαθμό που οι τοπικές χρηματοοικονομικές κρίσεις μεταφέρονται με μεγάλη ταχύτητα στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα αλλά και στην πραγματική οικονομία σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο. Όσο πιο ανοικτή ήταν μία οικονομία στο εμπόριο με υψηλό χρέος και υψηλό έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών τόσο μεγαλύτερο πρόβλημα θα αντιμετώπιζε. Και έτσι οδηγούμεθα προς την κρίση της ελληνικής οικονομίας που συγκέντρωνε όλα αυτά τα χαρακτηριστικά.

1.7 Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα

Η ελληνική κρίση ξεκίνησε από την οικονομική δυσπραγία, που εισήχθη στην Ελλάδα λόγω της διεθνούς ύφεσης και η οποία φανέρωσε την υπερχρέωση του ελληνικού Δημοσίου και την πιθανή αδυναμία ελέγχου του διογκούμενου χρέους του.

Μετατράπηκε σε κρίση της Ευρωζώνης όταν οι αγορές συνειδητοποίησαν ότι το ελληνικό πρόβλημα είναι η κορυφή του παγόβουνου σε μια νομισματική ένωση η οποία δεν στηρίζεται σε σταθερά δημοσιονομικά θεμέλια.

Η ύφεση στην Ευρώπη το 2008 δεν επιβάρυνε αμέσως την Ελλάδα. Η Ελλάδα

βασιζόταν σε μια αρκετά κλειστή οικονομία και δεν είχε σημαντική τραπεζικά προβλήματα, όπως οι υπόλοιπες δυτικές οικονομίες. Επομένως δεν επηρεάστηκε αμέσως όμως ήδη από τις αρχές του 2008, ήταν εμφανές, ότι αν η διεθνής οικονομική κατάσταση χειροτέρευε, τότε και η Ελλάδα θα έμπαινε σε στενωπό διαρκείας.

Δυστυχώς, η ύφεση τόσο στην Ευρώπη όσο και στον υπόλοιπο κόσμο εξακολούθησε να βαθαίνει. Η ελληνική οικονομία, έχοντας σημειώσει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης έως το έτος 2008, έδειξε σημεία ύφεσης το 2009, ως αποτέλεσμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης. Η οικονομική κρίση έφερε στην επιφάνεια τις προϋπάρχουσες μεγάλες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας όπως το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και την οργανωτική ανεπάρκεια του κράτους καθώς και τις μακροοικονομικές ανισοροπίες.

Ήταν αδιαφιλονίκητο γεγονός ότι η ελληνική οικονομία από μόνη της είχε επιδείξει ορισμένες αδυναμίες όπως το πολύ υψηλό δημόσιο χρέος, οι περιορισμένες μεταρρυθμίσεις, οι διαρθρωτικές ακαμψίες, οι υψηλές τιμές και το αυξημένο κόστος εργασίας, οι οποίες δεν θα της επέτρεπαν την αποφυγή επίδρασης της ευρωπαϊκής κρίσης επάνω της. Τα δημοσιονομικά στοιχεία της χώρας μας ουσιαστικά είχαν εκτροχιασθεί.

Ο φόβος των αγορών ότι η χώρα μας δε θα ήταν σε θέση να εξυπηρετήσει τα υψηλά της χρέος είχε ως αποτέλεσμα να αντιμετωπίσει σημαντικό πρόβλημα εξεύρεσης πηγών χρηματοδότησης, γεγονός που την οδήγησε το 2010 στην προσφυγή της σε μηχανισμό οικονομικής στήριξης προκειμένου να αντλήσει τα απαραίτητα κεφάλαια και να αποφύγει τη χρεωκοπία.

Ο Απρίλιος 2010 ήταν μια περίοδος έντονων διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδας, Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (κυρίως Γερμανίας) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) γύρω από το ύψος της απαιτούμενης βοήθειας και, κυρίως γύρω από τους όρους της. Οι Ευρωπαίοι εταίροι πιθανόν προσέτρεξαν να βοηθήσουν την Ελλάδα φοβούμενοι κυρίως για την τύχη των δικών τους τραπεζικών συστημάτων, μιας και τα περισσότερα ελληνικά κρατικά ομόλογα βρίσκονταν στα χέρια ιδιωτικών τραπεζών της Ευρωζώνης. Μια νέα τραπεζική κρίση στην Ευρωζώνη έθετε σε κίνδυνο και την ίδια την ύπαρξη του ενιαίου νομίσματος.

Το πρώτο Μνημόνιο (Memorandum of Understanding) υπογράφηκε στις 5 Μαΐου 2010 και η ύφεση εντάθηκε σημαντικά, λόγω των πολιτικών αυστηρής λιτότητας που ακολουθήθηκαν. Από το 2010 υπογράφηκαν άλλα δύο προγράμματα προσαρμογής μεταξύ της χώρας μας και των πιστωτών της.

Η αυστηρή εισοδηματική πολιτική και ο δραστικός περιορισμός των δημοσίων

δαπανών που ασκήθηκαν κατά τα τελευταία 6 έτη επηρέασαν, όπως ήταν αναμενόμενο, αρνητικά την εξέλιξη του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ), με αποτέλεσμα το μέγεθος του να σημειώσει μείωση κατά 5,5% το 2010, κατά 9,2% το 2011, κατά 7,3% το 2012 και κατά 3,1% το 2013 (σταθερές αγοραίες τιμές έτους 2010), σύμφωνα με τα εποχικώς διορθωμένα στοιχεία της ελληνικής στατιστικής αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) (τριμηνιαίοι εθνικοί λογαριασμοί Μάιος 2016) τα οποία και παρατίθενται στον 1.1 πίνακα. Κατά το 2014 η ελληνική οικονομία επέστρεψε προσωρινά σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης της τάξης του 0,7%.

Μετά την επίτευξη το 2014, για πρώτη φορά μετά το 2007, θετικού ρυθμού ανάπτυξης, η οικονομία το 2015 επανήλθε σε οριακή ύφεση παρά το θετικό ρυθμό ανάπτυξης που καταγράφηκε στο πρώτο εξάμηνο του έτους. Προσδιοριστικοί παράγοντες της υποτροπής ήταν η πολιτική αστάθεια από το τέλος του 2014, οι παρατεταμένες διαπραγματεύσεις με τους δανειστές το πρώτο εξάμηνο του 2015, η τραπεζική αργία και η επιβολή περιορισμών στις τραπεζικές συναλλαγές και στην κίνηση κεφαλαίων, καθώς και τα νέα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας χρηματοδοτικής διευκόλυνσης, τα οποία κρίθηκαν αναγκαία προκειμένου να επιτευχθούν οι αναθεωρημένοι δημοσιονομικοί στόχοι.

Σύμφωνα με την Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ) (Φεβρουάριος 2016), το 2015 χαρακτηρίστηκε από δύο διαφορετικές τάσεις, με διατήρηση της ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας το α' εξάμηνο του έτους (+0,6%) και την επιστροφή σε ύφεση το β' εξάμηνο (-1,9%) ως αποτέλεσμα των κεφαλαιακών περιορισμών. Η σταθεροποίηση της οικονομίας στο εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2015 βασίστηκε κυρίως στην πορεία της ιδιωτικής κατανάλωσης και στη βελτίωση του εξωτερικού τομέα, λόγω της αύξησης των εξαγωγών αγαθών και του τουρισμού και της σημαντικής μείωσης των εισαγωγών.

Τελικά, με βάση τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (τριμηνιαίοι εθνικοί λογαριασμοί Μάιος 2016), η ελληνική οικονομία επέστρεψε σε οριακή ύφεση (-0,3%) το 2015, αν και οφείλουμε να τονίσουμε ότι παρουσιάζει μικρότερη συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας σε σχέση με τις προ μηνών εκτιμήσεις στις περισσότερες περιπτώσεις.

Στον πίνακα 1.1, κάνουμε μία προσπάθεια να αποτυπώσουμε την πορεία βασικών οικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας ως και το 2015 που απεικονίζουν, κατά την άποψη μας, ανάγλυφα τις συνέπειες της ελληνικής κρίσης.

Πίνακας 1.1
Εξέλιξη Σημαντικών Οικονομικών Δεικτών

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ΑΕΠ*	-5,5%	-9,2%	-7,3%	-3,1%	0,7%	-0,3%
Πληθωρισμός: Μέσος Ετήσιος	4,7%	3,3%	1,5%	-0,9%	-1,3%	-1,7%
Ιδιωτική Κατανάλωση*	-6,4%	-9,9%	-7,9%	-2,5%	0,7%	0,2%
Ποσοστό ανεργίας	12,7%	17,9%	24,4%	27,5%	26,5%	24,9%
Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου*	-19,3%	-20,7%	-23,4%	-9,3%	-2,9%	0,9%
Εξαγωγές αγαθών & υπηρεσιών*	4,4%	0,8%	1,1%	1,7%	7,3%	-3,8%
Εισαγωγές αγαθών & υπηρεσιών*	-3,4%	-8,2%	-9,4%	-2,9%	7,8%	-6,9%

Σημείωση:* Τα στοιχεία αφορούν ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές, σταθερές αγοραίες τιμές 2010)

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, τριμηνιαίοι εθνικοί λογαριασμοί Μαΐος 2016

Η αθροιστική απώλεια του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2010-2015 ανέρχεται περίπου στο -25%. Και το 2016, όμως, δε ξεκίνησε με ευχάριστα νέα για την οικονομική δραστηριότητα, καθώς για το πρώτο τρίμηνο καταγράφηκε μείωση του ΑΕΠ σε ετήσια βάση κατά 1% , και η οποία συνεχίστηκε και στο δεύτερο τρίμηνο κατά 0,9% έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2015. Έτσι, το πρώτο εξάμηνο η οικονομία εμφανίζει συρρίκνωση κατά 0,95%. (ΕΛΣΤΑΤ, Αύγουστος 2016). Διάφοροι κοινωνικοί δείκτες σημείωσαν σημαντική επιδείνωση, ιδίως όταν αυτοί δεν ήταν «σχετικοί»: για παράδειγμα, το ποσοστό φτώχειας αυξήθηκε από 20,1% το 2008 σε 23,1% το 2013, χρησιμοποιώντας τις «σχετικές» γραμμές φτώχειας των αντίστοιχων ετών, αλλά, εάν η γραμμή φτώχειας διατηρηθεί σταθερή σε όρους πραγματικής αγοραστικής δύναμης του 2008, τότε το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 44,3% το 2012. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία (Εκθεση ΤτΕ, Φεβρουάριος 2016) το 2013 σημείωσε νέα άνοδο στο εντυπωσιακό 48%. Τέτοια θεαματική επιδείνωση των βιοτικών συνθηκών του πληθυσμού σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα δεν έχει γνωρίσει καμία από τις αναπτυγμένες χώρες του ΟΟΣΑ κατά τη μεταπολεμική περίοδο.

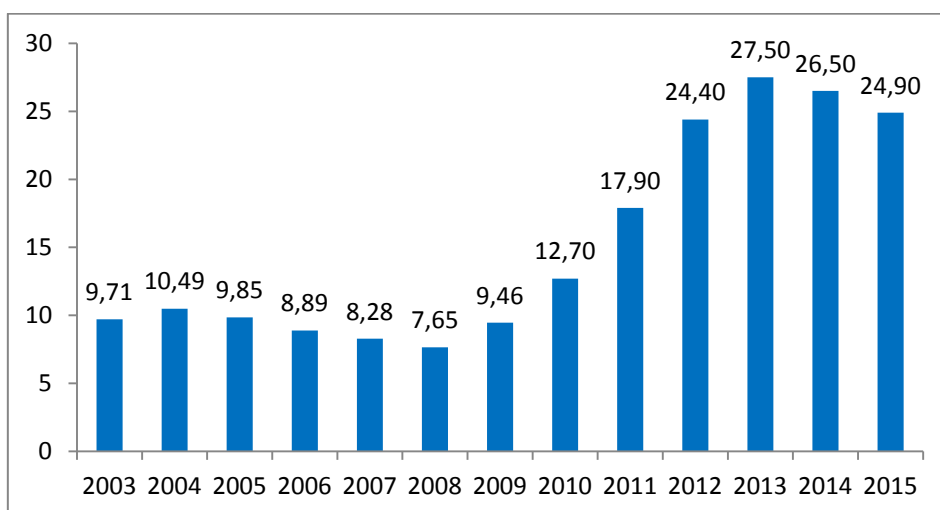
Απασχόληση - Ανεργία

Έως και το 2008 η ανεργία στην Ελλάδα ήταν σχετικά χαμηλή και κινούνταν με ποσοστό της τάξεως του 7,8% στο μέσο όρο της Ευρωζώνης. Κατά το 2009 η ανεργία στη χώρα αυξήθηκε ως αποτέλεσμα της διεθνούς κρίσης που έπληξε και την Ελλάδα και ανήλθε σε 9,5%, ενώ για το 2010 αυξήθηκε περαιτέρω στο 12,7%, ως συνέπεια της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής που εφαρμόστηκε εξαιτίας της κρίσης χρέους. Κατά το έτος 2011 το ποσοστό ανεργίας, ως επακόλουθο της γενικότερης κρίσης της ελληνικής οικονομίας και

των μέτρων που έχουν ληφθεί για τη δημοσιονομική εξυγίανση, έφτασε το 17,9%, ενώ κατά το 2012 ξεπέρασε το 24% και κατά το 2013 έφτασε το 27,5%. Επισημαίνουμε ότι σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) για την ελληνική οικονομία (Μάρτιος 2016) τον Ιούλιο του 2013 η ανεργία έφτασε στο 27,9%, το οποίο αποτελεί ιστορικό υψηλό για τη μεταπολεμική Ελλάδα και από αυτό το σημείο παρατηρείται μία αποκλιμάκωση όπως αποτυπώνεται και στο σχετικό διάγραμμα 1.1. Αναλυτικότερα, κατά το έτος 2014 παρατηρείται για πρώτη φορά από την έναρξη της κρίσης μια μικρή μείωση, αν και η ανεργία παραμένει στα πολύ υψηλά επίπεδα του 26,5%. Ιδιαίτερα η ανεργία των νέων, που ξεπερνά το 50%, αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που επέφερε η οικονομική κρίση στη χώρα.

Όπως αναφέρει ο κ. Ιωακείμογλου, επιστημονικός σύμβουλος του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ, ο αριθμός των ανέργων μεταξύ 2009 και 2013 αυξήθηκε κατά περίπου 900.000 και το ποσοστό ανεργίας που δεν υπερέβαινε το 8% το 2008 εκτινάχθηκε στο 27%. «Μόνο πρόσφατα, κατά το 2014, ο αριθμός των ανέργων παρουσίασε μείωση, η οποία οφειλόταν όμως κατά το ήμισυ στη μείωση του εργατικού δυναμικού. Όσο για τη μακροχρόνια ανεργία, αποτελεί δραματικό πρόβλημα, καθώς τρεις στους τέσσερις ανέργους παραμένουν εκτός εργασίας για διάστημα που υπερβαίνει το ένα έτος».

Στο διάγραμμα 1.1, παρουσιάζουμε έναν πίνακα που δείχνει την πορεία της ανεργίας από το 2003 ως και το 2015.

Πηγή: http://www.huffingtonpost.gr/2015/01/22/deiktes-krishs_n_6518818.html

Διάγραμμα 1.1

Ανεργία ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού

Το 2015 συνεχίζεται η μείωση του ποσοστού της ανεργίας. Πιο συγκεκριμένα η απασχόληση το 2015 αυξήθηκε κατά 2,1% σε ετήσια βάση (0,7% το 2014), ως αποτέλεσμα τόσο της διατήρησης θετικού ρυθμού ανάπτυξης σε επιμέρους τομείς της οικονομίας (όπως το εμπόριο και η μεταποίηση που εμφάνισαν πρώτη φορά θετικούς ρυθμούς 5,6% και 5,7% αντίστοιχα) όσο και της μεγάλης αύξησης της τουριστικής κίνησης (ΤτΕ, Νομισματική Πολιτική, Ιούνιος 2016). Στο σύνολο του έτους το μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας κινήθηκε στην περιοχή του 24,9%, αν και στο τέταρτο τρίμηνο του 2015 το ποσοστό της ανεργίας διαμορφώθηκε στο 24,4% σημειώνοντας οριακή άνοδο σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο (24%) του ίδιου έτους. Όσον, αφορά το τρέχον έτος, κάνοντας χρήση πρόσφατων στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ (Ιούνιος 2016) το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε για το πρώτο τρίμηνο στο 24,9% και μειώθηκε μεν από το 26,6% της αντίστοιχη περιόδου του 2015, αλλά αυξήθηκε κατά μισή μονάδα από το τέταρτο τρίμηνο του 2015. Παρά την περιορισμένη αποκλιμάκωση, το ποσοστό ανεργίας στη χώρα μας παραμένει ωστόσο το υψηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).

Οι επενδύσεις

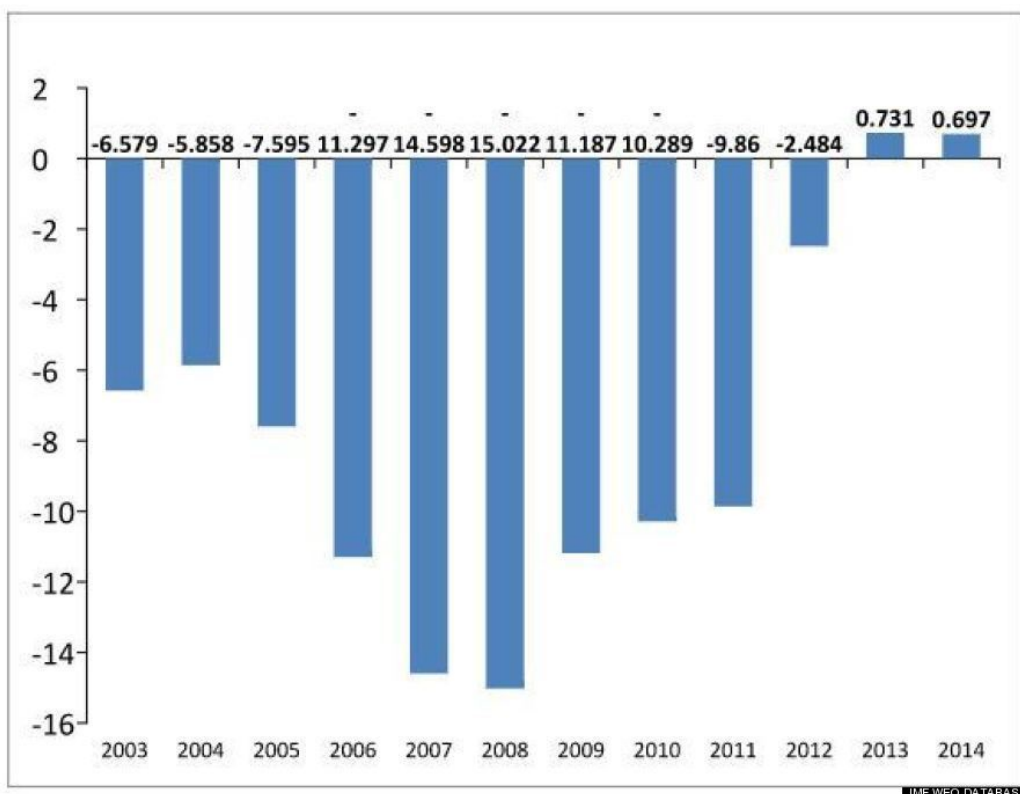
Το έτος 2014 ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου στην Ελλάδα ανήλθε στα 20,7 δις Ευρώ σε τρέχουσες τιμές, εμφανίζοντας αύξηση σε σύγκριση με τα μεγέθη του έτους 2013 (20,5 δις Ευρώ). Η αύξηση αυτή, αν και είναι πολύ μικρή, αποτελεί την πρώτη μετά από μια σειρά σημαντικών μειώσεων κατά τα τελευταία έτη, που οφείλονται στη δραστική περικοπή των δημοσίων δαπανών και την περιοριστική οικονομική πολιτική που ασκήθηκε λόγω της οικονομικής κρίσης.

Το 2015, όπως φαίνεται και από τον 1.1 πίνακα, ανακόπηκε η πτώση των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, και οι επενδύσεις σε σταθερές τιμές του 2010 σημείωσαν άνοδο κατά 0,9%, αν και οι επενδύσεις σε κατασκευές μειώθηκαν κατά 10,2%. Αυτή η οριακή άνοδος οφείλεται στην αύξηση κατά 11,8% των επενδύσεων σε μηχανήματα και εξοπλισμό.

Το πρώτο τρίμηνο του 2016 οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου σε σταθερές τιμές του 2010 σημείωσαν πτώση κατά 2,7% έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2015.(ΕΛΣΤΑΤ, Μάιος 2016)

Το Διεθνές Εμπόριο

Στο διάγραμμα 1.2 παρουσιάζουμε την πορεία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της χώρας ως και το 2014.

Πηγή: http://www.huffingtonpost.gr/2015/01/22/deiktēs-krishs_n_6518818.html

Διάγραμμα 1.2

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ

Όπως παρατηρούμε, το 2008 το έλλειμμα σχεδόν τριπλασιάστηκε σε σύγκριση με το 2004. Στην συνέχεια μειώθηκε, κυρίως όμως από την μείωση των εισαγωγών λόγω της ύφεσης. Οι εξαγωγές ελάχιστα επηρεάστηκαν παρά την δραστική μείωση μισθών του ιδιωτικού τομέα.

Για το 2015 το ισοζύγιο βελτιώθηκε σημαντικά. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Έκθεση του Διοικητή της Τραπέζης της Ελλάδος (ΤτΕ) (Φεβρουάριος 2016), στο πρώτο οκτάμηνο του 2015 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν θετικό και το πλεόνασμα διαμορφώθηκε στα 936,2 εκατ. ευρώ, το οποίο και είναι σημαντικά βελτιωμένο σε σχέση με την επίδοση του πρώτου οκταμήνου του 2014, οπότε και είχε καταγραφεί έλλειμμα 556,5 εκατ. ευρώ. Κάνοντας χρήση των πιο πρόσφατων στοιχείων που αναφέρει η ΤτΕ στην έκθεση της για τη νομισματική πολιτική 2015-2016 (Ιούνιος 2016), το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών για το 2015 συνεχίζει να παραμένει θετικό. Η εν λόγω επίδοση οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στη μείωση κατά 3,7 δισ. ευρώ του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών, κυρίως λόγω του περιορισμού της δαπάνης για εισαγωγές λόγω των κεφαλαιακών περιορισμών, ενώ οι εξαγωγές εμφάνισαν περιορισμένη

μείωση (βλέπε πίνακα 1.1). Επιπλέον, για τρίτη συνεχή χρονιά καταγράφηκε αύξηση της τουριστικής κίνησης, με θετική επίδραση στις τουριστικές εισπράξεις.

Επισημαίνουμε, ότι επί τη βάση των πλέον πρόσφατων στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ (Αύγουστος 2016) για το τρέχον έτος φαίνεται να ασκούνται μεγάλες πιέσεις στο εξωτερικό εμπόριο της χώρας από τις αρχές του 2016, με αποτέλεσμα σημαντική υποχώρηση τόσο των εξαγωγών (-11,3% στο δεύτερο τρίμηνο του 2016), όσο και των εισαγωγών σε μικρότερο βαθμό (-7,1% στο δεύτερο τρίμηνο του 2016), ενδεικτική της συνολικής αστάθειας και αβεβαιότητας γύρω από την ελληνική οικονομία, αλλά και την ισχύη ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας.

Κατανάλωση

Όσον αφορά την μείωση στην κατανάλωση είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό ότι στο διάστημα 2008-2012 καταγράφηκε πτώση 32% στις δαπάνες των νοικοκυριών με ταυτόχρονη στροφή στα άκρως απαραίτητα, σύμφωνα με την «Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών» που πραγματοποίησε η ΕΛΣΤΑΤ. Πιο συγκεκριμένα, η μέση μηνιαία δαπάνη των νοικοκυριών το 2012 έφτασε στα 1.637,10 ευρώ, σημειώνοντας μείωση κατά 10,2%, σε σχέση με την αντίστοιχη τιμή του 2011. Το μεγαλύτερο μερίδιο των δαπανών του μέσου προϋπολογισμού των νοικοκυριών αφορά στα είδη διατροφής (20,1%) και ακολουθούν η στέγαση (13,9%) και οι μεταφορές (12,8%), ενώ οι υπηρεσίες της εκπαίδευσης αποτελούν το μικρότερο μερίδιο των δαπανών (3,5%) (ΕΛΣΤΑΤ, 2013). Κρίνουμε σημαντικό να επισημάνουμε ότι την περίοδο 2012-2014 η ελληνική οικονομία έχει εισέλθει σε φάση αντιπληθωρισμού. Ο πληθωρισμός παρέμεινε το 2015 για τρίτη συνεχή χρονιά σε αρνητικό έδαφος, καταγράφοντας ποσοστό -1,7%, αν και από το Δεκέμβριο του 2015, μετά από 33 μήνες συνεχούς πτωτικής πορείας, το γενικό επίπεδο των τιμών κατέγραψε θετικό ρυθμό μεταβολής 0,4%, κυρίως λόγω της αύξησης του ΦΠΑ. Έκτοτε, αν και κινήθηκε εναλλάξ ανοδικά και καθοδικά, από το Μάρτιο του 2016 σταθεροποιήθηκε σε αρνητικό πρόσημο (Τράπεζα της Ελλάδος, Νομισματική Πολιτική 2015-2016, Ιούνιος 2016).

Όσον αφορά το 2015, σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία (ΕΛΣΤΑΤ, Μάιος 2016) παρατηρείται οριακά θετική εξέλιξη (0,2%) της ιδιωτικής κατανάλωσης η οποία υποστηρίχθηκε από τη σταθεροποίηση του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος, λόγω της οριακής αύξησης της απασχόλησης και υποβοηθήθηκε από τη μεγάλη και παρατεταμένη μείωση των διεθνών τιμών του πετρελαίου, την πτώση του γενικού επιπέδου των τιμών. Επίσης, η άνοδος της καταναλωτικής δαπάνης υποστηρίχθηκε από τα ρευστά διαθέσιμα που

είχαν αποσύρει τα νοικοκυριά κατά τη διάρκεια του α' εξαμήνου του 2015, αλλά και από την ευρεία χρήση χρεωστικών και πιστωτικών καρτών. Η εξέλιξη της κατανάλωσης θα ήταν καλύτερη, αν δεν είχε επηρεασθεί αρνητικά στο β' εξάμηνο του 2015.

Για το τρέχον έτος, (ΕΛΣΤΑΤ, Μάιος 2016), η κατανάλωση μειώθηκε το πρώτο τρίμηνο του 2016 κατά 1,3% επιβαρύνοντας την ύφεση στην ελληνική οικονομία, γεγονός που προκαλεί σημαντικά προβλήματα και στις εγχώριες επιχειρήσεις. Το δεύτερο τρίμηνο, σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε η ΕΛΣΤΑΤ τον Αύγουστο η κατανάλωση το δεύτερο τρίμηνο εμφανίζει πτώση κατά 1,9% έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2015.

Επιπτώσεις στις Επιχειρήσεις

Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει, όπως προείπαμε σοβαρή επιβράδυνση στον ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης στη χώρα μας. Αυτή η επιβράδυνση μείωσε την ζήτηση για αγαθά, τις υπηρεσίες και τα βιομηχανικά προϊόντα. Στην πραγματικότητα, οι ελληνικές επιχειρήσεις βρέθηκαν αντιμέτωπες από το ξέσπασμα της κρίσης με την επείγουσα λήψη μέτρων προκειμένου να μπορέσουν να παραμείνουν βιώσιμες.

Τακτικά ήταν αναγκασμένες να μειώσουν το κόστος, να επανεξετάσουν την εταιρική τους στρατηγική, να αναστείλουν τις επενδύσεις τους και γενικότερα να προβούν σε γενναία αναδιάρθρωση των δραστηριοτήτων τους. Οι συνέπειες από όλες τις προαναφερόμενες προσπάθειες για την αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων ήταν τεράστιες. Πολλές εταιρείες στη χώρα μας σταμάτησαν την πρόσληψη νέου προσωπικού και πολλοί είναι εκείνες που προχώρησαν σε μαζικές απολύσεις προσωπικού και σε μεγάλες μειώσεις των μισθών των υπαλλήλων που διατήρησαν, γεγονός που όμως όχι μόνο διατηρούσε αλλά ενίσχυε την ύφεση αφού επέφερε σημαντική μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών.

Τα προβλήματα τα οποία αντιμετώπισαν και συνεχίζουν αντιμετωπίζουν οι σημερινές επιχειρήσεις στη χώρα μας από το 2009 είναι πρωτόγνωρα και έχουν κυρίως να κάνουν με τη σημαντική μείωση των πωλήσεων λόγω της πτώσης της εγχώριας κατανάλωσης, τη δυσκολία στην αγορά πρώτων υλών και αποθεμάτων λόγω των περιορισμένων κεφαλαίων κίνησης που διαθέτουν, τη δυσκολία στην είσπραξη των απαιτήσεων τους από τους πελάτες τους, την περιορισμένη ικανότητα δανεισμού κλπ. Σίγουρα θα πρέπει να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο ότι όσες επιχειρήσεις αντέδρασαν με αποφασιστικότητα και στρατηγική ώστε να καταφέρουν να ανταποκριθούν έγκαιρα στις δυσάρεστες οικονομικές αλλαγές, κατάφεραν καταρχήν να επιβιώσουν και να παραμείνουν κερδοφόρες.

Αλλά το μόνο σίγουρο είναι το γεγονός ότι πολλές ήταν οι επιχειρήσεις που δεν ήταν

καλά προετοιμασμένες για να αντιμετωπίσουν μια τέτοια πρωτόγνωρη κατάσταση για τα ελληνικά δεδομένα, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίσουν σημαντικότερα προβλήματα.

Πρέπει, όμως, να επισημάνουμε ότι η επιδείνωση των ελληνικών οικονομικών συνθηκών τα τελευταία χρόνια είχε τέτοια ένταση με αποτέλεσμα και επιχειρήσεις που είχαν προετοιμάσει σχέδια αντιμετώπισης δύσκολων καταστάσεων και παρουσίαζαν υγιή κεφαλαιακή διάρθρωση να εμφανίσουν σημαντικές απώλειες εσόδων και μείωση της κερδοφορίας τέτοια που να οδηγηθούν σε μείωση ή ακόμη και παύση των δραστηριοτήτων τους απολύοντας δυστυχώς μεγάλο αριθμό εργαζόμενων τους. Οι ιδιαιτερότητες της πλειονότητας των ελληνικών επιχειρήσεων όσον αφορά το οικογενειακό τους χαρακτήρα και τις δομές τους έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην όξυνση των συνεπειών σε αυτές από την ελληνική κρίση.

Η οικονομική κρίση λοιπόν έχει επηρεάσει σαφώς τις ελληνικές εταιρείες δημιουργώντας τους αρκετά προβλήματα.

Προκειμένου να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με τον διευθύνοντα σύμβουλο του ομίλου ICAP, Νικήτα Κωνσταντέλλο, οι απώλειες που υπέστησαν οι εταιρείες της «πραγματικής» οικονομίας στις οικονομικές χρήσεις 2009-2014 να είναι τεράστιες.

Μέσα σε 6 χρονιές έντονης κρίσης, οι ελληνικές επιχειρήσεις λειτουργώντας σε ένα ιδιαίτερα δυσμενές περιβάλλον, δέχτηκαν βαρύ πλήγμα.

Προκειμένου να καταγραφεί το εύρος των συνεπειών της ύφεσης και το συνολικό μέγεθος των απωλειών που συσώρευσε ο επιχειρηματικός τομέας τα χρόνια της κρίσης και να αποτυπωθούν οι απώλειες που υπέστη ο εταιρικός τομέας σε όλη τη διάρκειά της (2008-2014) η ICAP πραγματοποίησε ανάλυση της συνολικής εξέλιξης των μεγεθών και αποτελεσμάτων των εταιρειών που δραστηριοποιούνται σε όλους τους τομείς. Για το σκοπό αυτό αντλήθηκαν από τη βάση δεδομένων της ICAP Group τα συγκεντρωτικά μεγέθη όλων των εταιρειών με δημοσιευμένους ισολογισμούς από το 2008 μέχρι και το 2014, και συγκροτήθηκαν ομαδοποιημένοι ισολογισμοί για κάθε έτος. Όπως προκύπτει από την ανάλυση των στοιχείων της ICAP Data Bank, οι απώλειες που υπέστησαν οι εταιρείες της «πραγματικής» οικονομίας στις οικονομικές χρήσεις 2009-2014 ήταν τεράστιες. Είναι χαρακτηριστικό ότι το σύνολο των ελληνικών εταιρειών (εκτός τραπεζών) απώλεσε περισσότερο από το 1/3 του ενεργητικού τους, παράλληλα δε τα συνολικά ίδια κεφάλαια των εταιρειών συρρικνώθηκαν. Εντυπωσιακή ήταν επίσης η μείωση της συνολικής δραστηριότητας, αφού η σωρευτική απώλεια στο συνολικό κύκλο εργασιών άγγιξε το ιλιγγιώδες ποσό των 67 δισ. (-30%), γεγονός που οδήγησε σε επιδείνωση των περιθωρίων κέρδους και σε υπέρογκες ζημιές (26 δισ.

αθροιστικά από το 2010-2014). Σε αυτό το νούμερο δεν συμπεριλαμβάνονται τα 60 δισ. ζημία που είχαν οι Τράπεζες σε 4 οικονομικές χρήσεις. Βέβαια, οι επιμέρους κλάδοι δραστηριότητας επηρεάστηκαν σε διαφορετικό βαθμό και κάποιοι εξ αυτών επανήλθαν στην κερδοφορία.

Η πλειοψηφία των ερευνητικών εργασιών (Latham 2009) που έχουν διεξαχθεί δείχνουν γενικά ότι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι τα πρώτα θύματα μιας παρατεταμένης οικονομικής κρίσης.

Στη συνέχεια της παρούσας εργασίας θα αναφερθούμε διεξοδικότερα στις επιπτώσεις της κρίσης στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ) κάνοντας ειδική αναφορά στο ρόλο και τη σημασία τους, καθώς και στη μείωση της χρηματοδότησής τους από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα η οποία αποτελεί την κυριότερη πηγή κεφαλαίων κίνησης για αυτές. Η σημαντική αυτή μείωση της τραπεζικής χρηματοδότησης δημιούργησε έντονα προβλήματα ρευστότητας στις επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα πολλές από το 2009 ως σήμερα να αναγκασθούν να διακόψουν τη λειτουργία τους.

1.8 Ανακεφαλαίωση

Ξεκινώντας από τον ορισμό της οικονομικής κρίσης προσεγγίσαμε θεωρητικά τις συνέπειες που αυτή δύναται να επιφέρει στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Μία αναδρομή σε σημαντικές οικονομικές κρίσεις που βίωσε η παγκόσμια οικονομία από τη δεκαετία του 80 και έπειτα κρίθηκε απαραίτητη, προκειμένου να καταλήξουμε στην κρίση του 2008, η οποία χαρακτηρίστηκε ως η μεγαλύτερη ύφεση μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η χρηματοοικονομική κρίση, που ξεκίνησε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprime mortgages) των ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007 μετατράπηκε ραγδαία σε κρίση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και μεταφέρθηκε στην πραγματική οικονομία με ταχύ ρυθμό. Όσο πιο ανοικτή ήταν μία οικονομία στο εμπόριο με υψηλό χρέος και υψηλό έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών τόσο μεγαλύτερο πρόβλημα θα αντιμετώπιζε. Και έτσι οδηγούμεθα προς την κρίση της ελληνικής οικονομίας που συγκέντρωνε όλα αυτά τα χαρακτηριστικά. Οι επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία ήταν τραγικές.

Από αυτή την πρωτοφανή σε ένταση και διάρκεια κρίση δεν ήταν δυνατόν και να μην επηρεαστεί και η ζωή των επιχειρήσεων και των δραστηριοτήτων τους. Πράγματι, οι επιπτώσεις στις ελληνικές επιχειρήσεις και ειδικότερα στις μικρομεσαίες (ΜμΕ) ήταν εκτεταμένες, τις οποίες θα μελετήσουμε αναλυτικότερα στα επόμενα κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ο Ρόλος και η Σημασία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

2.1 Εισαγωγή

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ) διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στις οικονομίες των ευρωπαϊκών χωρών, συμβάλλοντας σημαντικά στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και εισοδήματος, στην εισαγωγή νέων τεχνολογιών και στην ανάπτυξη εξαγωγικού εμπορίου. Η μεγάλη σημασία τους αποτυπώνεται αριθμητικά στα μεγάλα ποσοστά συγκέντρωσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) των 28 (το 99,8% των επιχειρήσεων είναι ΜμΕ) και στα σημαντικά μερίδιά τους στην απασχόληση (67%) και στην προστιθέμενη αξία (58%). Η συμβολή τους στην ελληνική οικονομία είναι ακόμα μεγαλύτερη, με τις ΜμΕ το 2014 να συγκεντρώνουν το 86,9% των συνολικά απασχολούμενων στη χώρα και να παράγουν το 74,8% της συνολικής προστιθέμενης αξίας (Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2015).

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η σημασία που αποδίδει η Ευρωπαϊκή Ένωση στη μικρομεσαία επιχείρηση παραθέτουμε τη δήλωση του Günter Verheugen, μέλους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αρμόδιου το 2006 για θέματα επιχειρήσεων και βιομηχανίας.

«Οι πολύ μικρές, οι μικρές και οι μεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν την κινητήρια δύναμη της ευρωπαϊκής οικονομίας. Προσφέρουν μια σημαντική πηγή θέσεων απασχόλησης, καλλιεργούν το επιχειρηματικό πνεύμα και την καινοτομία στην ΕΕ και κατά συνέπεια διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ανταγωνιστικότητας και της απασχόλησης. Ο νέος ορισμός των ΜμΕ, ο οποίος ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 2005, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ενός καλύτερου επιχειρηματικού περιβάλλοντος για τις ΜμΕ και αποσκοπεί στην προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος, των επενδύσεων και της ανάπτυξης. Ο ορισμός αυτός διαμορφώθηκε ύστερα από ευρείες διαβουλεύσεις με τα ενδιαφερόμενα μέρη, γεγονός που αποδεικνύει ότι η γνώμη των ΜμΕ είναι πολύ σημαντική για την εφαρμογή των στόχων της Λισσαβόνας».

Επιπλέον, αναφέρουμε την πρωτοβουλία «Small Business Act» (SBA) η οποία αποτελεί την εμβληματική πρωτοβουλία πολιτικής της ΕΕ για την υποστήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜμΕ). Περιλαμβάνει μια σειρά μέτρων πολιτικής που διαρθρώνονται γύρω από 10 αρχές, οι οποίες κυμαίνονται από την επιχειρηματικότητα και την «ανταπόκριση της δημόσιας διοίκησης» έως τη διεθνοποίηση. Τα ενημερωτικά δελτία

για την SBA, που εκδίδονται σε ετήσια βάση, έχουν ως στόχο να συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση των πρόσφατων τάσεων και των εθνικών πολιτικών που επηρεάζουν τις ΜμΕ. Από το 2011 κάθε κράτος μέλος της ΕΕ έχει διορίσει έναν υψηλόβαθμο δημόσιο υπάλληλο ως εθνικό απεσταλμένο για τις ΜμΕ. Οι απεσταλμένοι για τις ΜμΕ πρωτοστατούν στην εφαρμογή της ατζέντας SBA στις χώρες τους.

2.2 Ορισμός Μικρομεσαίας Επιχείρησης

Τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε πρακτικό δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς τον ορισμό της μικρομεσαίας επιχείρησης. Τούτο οφείλεται στο γεγονός ότι κάθε επιχείρηση έχει τα δικά της χαρακτηριστικά που πρέπει να ληφθούν υπόψη καθώς επίσης και στο γεγονός ότι, από χώρα σε χώρα, επικρατούν διαφορετικές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επηρεάζουν το μέγεθος μιας επιχείρησης. Οι διάφοροι οικονομικοί ορισμοί που έχουν προταθεί χρησιμοποιούν κριτήρια τα οποία αναφέρονται στο μερίδιο αγοράς της επιχείρησης, στη δομή της διοίκησης που αυτή έχει, καθώς και στο βαθμό ανεξαρτησίας που αυτή απολαμβάνει με την έννοια ότι δεν αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου ομίλου επιχειρήσεων. Παρά την ετερογένεια που εμφανίζει ο τρόπος προσδιορισμού των ΜμΕ υπάρχει ένα σύνολο κριτηρίων επί των οποίων στηρίζονται όλοι οι ορισμοί. Τα συνήθη κριτήρια, τα οποία χρησιμοποιούνται μεμονωμένα ή συνδυαστικά κατά τον ορισμό των ΜμΕ είναι:

- Αριθμός εργαζομένων πλήρους απασχόλησης
- Ύψος ετήσιων συνολικών πωλήσεων (κύκλος εργασιών ή τζίρος)
- Ύψος συνολικών περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης.
- Μερίδιο αγοράς.
- Καθεστώς ιδιοκτησίας και διαχείρισης της επιχείρησης

Με βάση τα εν λόγω κριτήρια ένας γενικός ορισμός της μικρομεσαίας επιχείρησης θα αναφερόταν σε μια επιχείρηση με μικρό μερίδιο αγοράς, περιορισμένους οικονομικούς πόρους που απασχολεί ένα σχετικά μικρό αριθμό εργαζομένων. Η διοίκηση αυτής ασκείται από τον ιδιοκτήτη, ο οποίος έχει και τον απόλυτο έλεγχο. Ενώ οι παραπάνω παραδοχές γίνονται αποδεκτές, οι κύριες διαφοροποιήσεις εντοπίζονται στον ποσοτικό ορισμό των κριτηρίων. Σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιείται ως πρόσθετο κριτήριο και ο κλάδος δραστηριοποίησης της επιχείρησης. Αυτό συμβαίνει στις ΗΠΑ, όπου ο χαρακτηρισμός μιας επιχείρησης ως μικρομεσαίας προκύπτει από το συνδυασμό του κλάδου, του καθεστώτος ιδιοκτησίας, των εσόδων και του αριθμού των

εργαζομένων.

Υπό τις συνθήκες ποικιλίας και αντιφάσεων διεθνείς οργανισμοί, όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και η ΕΕ, έχουν τονίσει επανειλημμένα την αναγκαιότητα να προσδιοριστεί ένας κοινός ορισμός ώστε να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα της χάραξης και εφαρμογής της πολιτικής στήριξης των ΜμΕ. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί ως εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα την ύπαρξη ενός κοινού ορισμού μεταξύ των κρατών μελών προκειμένου να βελτιωθεί η συνοχή και η αποδοτικότητα των κοινοτικών μέτρων, και να περιοριστούν οι στρεβλώσεις του ανταγωνισμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005). Η σημασία του επαυξάνεται δεδομένων των εκτεταμένων διασυνδέσεων μεταξύ των εθνικών και ενωσιακών πολιτικών στήριξης των ΜμΕ στους τομείς της περιφερειακής ανάπτυξης και της έρευνας και ανάπτυξης (E&A).

Το 1996 η Επιτροπή εξέδωσε σύσταση με την οποία διατυπώθηκε ο πρώτος κοινός ορισμός των ΜμΕ. Ο ορισμός αυτός εφαρμόστηκε ευρέως σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σύμφωνα με τον πρώτο αυτό κοινό ορισμό, η ΕΕ όρισε τις ΜμΕ λαμβάνοντας υπόψη τον αριθμό των εργαζομένων και του κύκλου εργασιών ή του ύψους του ισολογισμού. Επίσης για πρώτη φορά κατηγοριοποίησε τις ΜμΕ σε πολύ μικρές (micro, μέχρι 10 εργαζόμενους), μικρές (small, από 10 έως 49 εργαζόμενους και ετήσιο κύκλο εργασιών μικρότερο από 7 εκατ. € ή ισολογισμό κάτω από 5 εκατ. €) και μεσαίες (medium, μέχρι 250 εργαζόμενους και κύκλο εργασιών μικρότερο από 40 εκατ. € ή ισολογισμό κάτω από 27 εκατ. €). Περαιτέρω όρισε ότι κάθε επιχείρηση πρέπει να είναι ανεξάρτητη, δηλαδή 25% του κεφαλαίου ή των ψήφων να μην ανήκει μία επιχείρηση ή από κοινού σε πολλές που δεν περιλαμβάνονται στον ορισμό των ΜμΕ. Η απώλεια της ιδιότητας της μεσαίας, μικρής ή πολύ μικρής επιχείρησης μπορούσε να επέλθει μόνο στην περίπτωση υπέρβασης των ορίων σε δύο διαδοχικά έτη.

Στις 6 Μαΐου 2003 η Επιτροπή ενέκρινε μια νέα σύσταση (2) ώστε να ληφθούν υπόψη οι οικονομικές εξελίξεις από το 1996 και έπειτα. Ο ορισμός αυτός τέθηκε σε ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2005 και εφαρμόζεται σε όλες τις πολιτικές, τα προγράμματα και τα μέτρα της Επιτροπής για τις ΜμΕ. Η χρήση του ορισμού αυτού από τα κράτη μέλη δεν είναι υποχρεωτική, αλλά η Επιτροπή συνιστά τόσο σε αυτά όσο και στην Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) και στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων (ΕΤΕ) να τον εφαρμόζουν στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.

Ο νέος ορισμός προσαρμόζεται καλύτερα στις διάφορες κατηγορίες των ΜμΕ και συνεκτιμά καλύτερα τους διαφορετικούς τύπους σχέσεων που υπάρχουν μεταξύ των

επιχειρήσεων. Συμβάλλει στην προώθηση της καινοτομίας και διαμορφώνει εταιρικές σχέσεις, ενώ παράλληλα εξασφαλίζει ότι μόνο εκείνες οι επιχειρήσεις οι οποίες χρειάζονται πραγματικά υποστήριξη καλύπτονται από τα δημόσια προγράμματα. Η κατηγοριοποίηση μεταξύ πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων εξακολουθεί να υφίσταται και στον ισχύοντα ορισμό.

Όσον αφορά στα χρησιμοποιούμενα κριτήρια, παραμένει ο αριθμός των απασχολούμενων στα προηγούμενα επίπεδα, ενώ τα οικονομικά κριτήρια (κύκλος εργασιών και ισολογισμός) μεταβάλλονται ακολουθώντας τις εξελίξεις των τιμών και της παραγωγικότητας.

Παράλληλα, ο νέος ορισμός εισάγει μια τριπλή κατηγοριοποίηση των επιχειρήσεων σε αυτόνομες, συνεργαζόμενες και συνδεδεμένες ανάλογα με τις σχέσεις που διατηρεί μια επιχείρηση με κάποια άλλη. Σημειώνεται ότι ενώ το κριτήριο των εργαζομένων είναι υποχρεωτικό, η επιχείρηση μπορεί να επιλέξει την εκπλήρωση ενός από τα δύο χρηματοοικονομικά κριτήρια. Από τα παραπάνω προκύπτουν οι παρακάτω προσδιορισμοί:

- Πολύ μικρές επιχειρήσεις, προσωπικό μικρότερο των 10 ατόμων & είτε ετήσιο κύκλο εργασιών ≤ 2 εκατ. € είτε ετήσιο ισολογισμό ≤ 2 εκατ. €
- Μικρές επιχειρήσεις, με προσωπικό μεταξύ 10 και 49 ατόμων & είτε ετήσιο κύκλο εργασιών ≤ 10 εκατ. € είτε ετήσιο ισολογισμό ≤ 10 εκατ. €
- Μεσαίες επιχειρήσεις με προσωπικό μεταξύ 50 και 249 ατόμων & είτε ετήσιο κύκλο εργασιών ≤ 50 εκατ. € είτε ετήσιο ισολογισμό ≤ 43 εκατ. €

Πίνακας 2.1

Κατηγοριοποίηση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Κατηγορία επιχείρησης	Αριθμός εργαζόμενων (EME)	Ετήσιος κύκλος εργασιών (σε εκατ. ευρώ)	ή	Ετήσιος Ισολογισμός (σε εκατ. ευρώ)
Πολύ μικρές	<10	≤ 2 εκατ.ευρώ		≤ 2 εκατ.ευρώ
Μικρές	<50	≤ 10 εκατ.ευρώ (1996: ≤ 7 εκατ.ευρώ)		≤ 10 εκατ.ευρώ (1996: ≤ 5 εκατ.ευρώ)
Μεσαίες	<250	≤ 50 εκατ.ευρώ (1996: ≤ 40 εκατ.ευρώ)		≤ 43 εκατ.ευρώ (1996: ≤ 27 εκατ.ευρώ)

Πηγή: European Commission, Directorate General (DG) Enterprise and Industry (2003)

2.3 Κατηγοριοποίηση ΜμΕ σύμφωνα με το Νέο Ευρωπαϊκό Ορισμό

Μία από τις καινοτομίες του νέου ευρωπαϊκού ορισμού (ορισμός του 2003) για τις ΜμΕ

αφορά στη διάκριση τριών τύπων επιχειρήσεων (αυτόνομες, συνεργαζόμενες, συνδεδεμένες) με βάση το είδος της σχέσης που αυτές διατηρούν με άλλες επιχειρήσεις ως προς τη συμμετοχή στο κεφάλαιο, το δικαίωμα ψήφου ή το δικαίωμα άσκησης αποφασιστικής επιρροής. Τα βασικά χαρακτηριστικά των τριών τύπων παρουσιάζονται παρακάτω.

❖ *Αυτόνομη Επιχείρηση*

Είναι η πιο συχνή περίπτωση στην οποία εντάσσονται όλες οι επιχειρήσεις που δεν ανήκουν στους άλλους δύο τύπους. Μια επιχείρηση χαρακτηρίζεται αυτόνομη όταν: α) δε διαθέτει συμμετοχή 25% ή περισσότερο σε άλλη επιχείρηση, β) δεν κατέχεται άμεσα κατά 25% ή περισσότερο από άλλη επιχείρηση ή δημόσιο οργανισμό ή από κοινού από περισσότερες συνδεδεμένες μεταξύ τους ή από δημόσιους οργανισμούς, γ) δε συντάσσει ενοποιημένους λογαριασμούς και δεν περιλαμβάνεται στους λογαριασμούς μιας επιχείρησης, η οποία συντάσσει ενοποιημένους λογαριασμούς και δεν είναι συνδεδεμένη. Μία επιχείρηση που καλύπτει ή υπερβεί το όριο του 25% μπορεί να εξακολουθήσει να θεωρείται αυτόνομη εφόσον πρόκειται για ορισμένες κατηγορίες επενδυτών, όπως επιχειρηματικοί άγγελοι (business angels), δημόσιες εταιρείες συμμετοχών, πανεπιστήμια ή ερευνητικά κέντρα, θεσμικοί επενδυτές και αυτόνομες τοπικές αρχές.

❖ *Συνεργαζόμενη Επιχείρηση*

Σε αυτό τον τύπο περιλαμβάνονται επιχειρήσεις που δημιουργούν σημαντικές χρηματοοικονομικές εταιρικές σχέσεις με άλλες επιχειρήσεις χωρίς η μία να μπορεί να ασκεί άμεσο ή έμμεσο αποφασιστικό έλεγχο στην άλλη. Συνεργαζόμενη είναι μία επιχείρηση όταν: α) κατέχει συμμετοχή μεταξύ 25% και 50% σε αυτήν, β) η άλλη επιχείρηση έχει συμμετοχή στην αιτούσα μεταξύ 25% και 50% και γ) η αιτούσα επιχείρηση δεν καταρτίζει ενοποιημένους λογαριασμούς στους οποίους να περιλαμβάνεται η άλλη επιχείρηση και δεν περιλαμβάνεται μέσω ενοποίησης στους λογαριασμούς εκείνης ή μιας επιχείρησης που συνδέεται με αυτή την τελευταία.

❖ *Συνδεδεμένη Επιχείρηση*

Ο συγκεκριμένος τύπος επιχείρησης εμφανίζεται σπανιότερα από τους δύο προηγούμενους. Αναφέρεται σε επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν μέρος μιας ομάδας, η οποία δημιουργείται από τη δυνατότητα άσκησης άμεσου ή έμμεσου ελέγχου της πλειοψηφίας του κεφαλαίου ή των δικαιωμάτων ψήφου ή από την εξουσία άσκησης αποφασιστικής επιρροής σε μια επιχείρηση. Επίσης, σε αυτό τον τύπο εντάσσονται επιχειρήσεις που καταρτίζουν ενοποιημένους λογαριασμούς ή περιλαμβάνονται μέσω ενοποίησης σε λογαριασμούς άλλης επιχείρησης. Το εν λόγω κριτήριο προέρχεται από την

οδηγία 83/349/ΕΟΚ του Συμβουλίου για τους ενοποιημένους λογαριασμούς, την οποία χρησιμοποίησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τον προσδιορισμό των συνδεδεμένων επιχειρήσεων με στόχο να αποφευχθούν παρερμηνείες από πλευράς επιχειρήσεων.

Στην Ελλάδα χρησιμοποιείται πλέον ο ορισμός της ΕΕ για τις ΜμΕ ώστε να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή εναρμόνιση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

2.4 Η Φύση και τα Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Όπως προαναφέραμε οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν έναν αποφασιστικό παράγοντα για την επιτάχυνση της αναπτυξιακής πορείας της ελληνικής οικονομίας. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται αν λάβουμε υπόψη ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών επιχειρήσεων ανήκει στις μικρομεσαίες εκ των οποίων ένα σημαντικό τμήμα είναι πολύ μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες συνήθως είναι οικογενειακές που η διοίκηση τους ταυτίζεται με τον ιδιοκτήτη και η καθημερινή διαχείριση εξασφαλίζεται συνήθως από τον ίδιο.

Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμη μια μικρή διερεύνηση όσον αφορά τη φύση και τα κύρια χαρακτηριστικά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Έτσι λοιπόν ορισμένα χαρακτηριστικά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι (Longnecker Justin *et.al.* 1999):

- Ελάχιστη η ανύπαρκτη εξειδίκευση σε θέματα management.
- Στενή προσωπική επαφή του διευθυντή-ιδιοκτήτη με το προσωπικό.
- Αδυναμία προσέγγισης της κεφαλαιαγοράς μέσα από οργανωμένη αγορά τίτλων.
- Ολοκληρωτική συγκέντρωση της επιχείρησης σε μια συγκεκριμένη περιοχή.
- Ανυπαρξία κυριαρχικής θέσης σε μια μεγάλη αγορά προϊόντων.
- Είναι πλήρως ενσωματωμένες στο σύνολο της οικονομίας.
- Τοποθετούνται εύκολα στις διαρθρωτικές αλλαγές και στον ανταγωνισμό.
- Προωθούν την ανάπτυξη και τη διάδοση της καινοτομίας και των νεωτερισμών.
- Χρησιμοποιούν αφθονότερα την εργασία και καταπολεμούν το πρόβλημα της ανεργίας.
- Εξυπηρετούν τις μειονεκτικές περιοχές και τις περιοχές που χαρακτηρίζονται από δομική υπανάπτυξη.
- Βρίσκονται σε μόνιμη εξέλιξη και συνεχή ανανέωση.
- Έχουν σημαντική η συμβολή τους στο εθνικό μας εισόδημα και στη δικαιότερη κατανομή του.

- Εφαρμόζουν νέες ευέλικτες τεχνολογίες. Στο παρελθόν η βιομηχανική τεχνολογία ευνοούσε τη μαζική παραγωγή με μηχανήματα που παρήγαγαν τυποποιημένα προϊόντα. Τελευταία όμως η νέα τεχνολογία χαρακτηρίζεται από ευελιξία και μείωση κόστους στις μικρές κλίμακες παραγωγής.

Τα χαρακτηριστικά αυτά γνωρίσματα των ΜμΕ θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελούν και τις διαφορές τους με μια μεγάλη επιχείρηση.

2.4.1 Τα Πλεονεκτήματα των Ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις αναμφισβήτητα συνεισφέρουν στην εθνική οικονομική ευημερία, παράγοντας ένα ουσιώδες μέρος των προϊόντων και υπηρεσιών. Η ευελιξία στην παραγωγή, η γρήγορη και εύκολη αφομοίωση της τεχνολογίας και καινοτομίας (οι ελληνικές ΜμΕ υστερούν στην αφομοίωση νέων τεχνολογιών), προσαρμοστικότητα στις συνθήκες της αγοράς, προσωπικές πελατειακές σχέσεις και η συμβολή τους στην ανάπτυξη και απασχόληση είναι μερικά από τα πλεονεκτήματα έναντι των μεγάλων επιχειρήσεων.

Τα κυριότερα πλεονεκτήματα των ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων που εντοπίζουν διάφοροι μελετητές – ερευνητές μπορούν να συνοψισθούν στα παρακάτω (Ψιρμάνη-Βούλγαρη Φωτεινή, Ζοπουνίδης Κ. 2000):

1. Δημιουργούν πολλές εργασιακές ευκαιρίες, απαραίτητες σε έναν συνεχώς αυξανόμενο πληθυσμό και οικονομία. Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις δημιουργούν την «μερίδα του λέοντος» όσον αφορά τις νέες θέσεις εργασίας.
2. Ενισχύουν τις μεγάλες επιχειρήσεις, καθώς οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις είναι πιο ειδικές για την εκτέλεση ενός συνόλου δραστηριοτήτων τις οποίες αδυνατούν να διεκπεραιώσουν οι μεγάλες. Δύο λειτουργίες τις οποίες μπορούν να επιτελέσουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι:
 - Η συνάρτηση κατανομής: όταν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις συνδέουν τους παραγωγούς με τους πελάτες, για παράδειγμα εταιρίες χονδρικής και λιανικής πώλησης.
 - Η συνάρτηση προμήθειας: όταν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις ενεργούν ως προμηθευτές και ως υπεργολάβοι.
3. Παρουσιάζουν ευελιξία και ταχύτητα στη λήψη αποφάσεων, καθώς έχουν αυξημένο αίσθημα ατομικής πρωτοβουλίας και ευθύνης, και γρήγορη προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες με μικρότερο κόστος. Σε μία Μικρομεσαία Επιχείρηση υπάρχει συνήθως ένα επίπεδο διοικητικής ιεραρχίας, δηλαδή μεταξύ του ιδιοκτήτη–manager και των εργαζομένων δεν παρεμβάλλονται άλλα όργανα ή άτομα υπεύθυνα για τη λήψη αποφάσεων.

Το γεγονός αυτό, από τη μία αυξάνει την ταχύτητα της λήψης αποφάσεων, παράγοντας που μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα σημαντικός όταν πρόκειται για την επίλυση προβλημάτων όπου ο χρόνος παίζει σημαντικό ρόλο και από την άλλη οι γραμμές επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη μιας Μικρομεσαίας Επιχείρηση γίνονται σύντομες και άμεσες.

4. Δημιουργούν προσωπικές σχέσεις και γνωριμία με την πελατεία και εξυπηρετούν ιδιαίτερες ανάγκες των πελατών. Ο επιχειρηματίας επικοινωνεί άμεσα με το καταναλωτικό κοινό το οποίο γνωρίζει προσωπικά. Καλύπτει άμεσα τις ανάγκες του κοινού και ανταποκρίνεται στις προτιμήσεις και τις συνήθειές του, καθώς τα προϊόντα που παράγουν συνήθως οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις και οι υπηρεσίες που προσφέρουν, καλύπτουν τις ανάγκες μικρού και γνωστού καταναλωτικού κοινού.
5. Σε πολλές περιπτώσεις οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις φορολογούνται με μικρότερους συντελεστές, αντιμετωπίζουν λιγότερα νομοθετικά προβλήματα, και γενικότερα υπάρχει μεγαλύτερη ευελιξία τόσο ως προς την ίδρυσή τους, όσο και ως προς τη λειτουργία τους.
6. Έχουν την ευχέρεια της εκμετάλλευσης τοπικών πόρων.
7. Εξειδικεύονται, τα τελευταία χρόνια, με ιδιαίτερη επιτυχία στην μικροηλεκτρονική – πληροφορική.

2.4.2 Οι Αδυναμίες των Ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Από την άλλη πλευρά οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις έρχονται αντιμέτωπες με διάφορα προβλήματα σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους, από την επιχειρηματική ιδέα μέχρι τη διακοπή της λειτουργίας τους. Προβλήματα δημιουργούνται λόγω της ταύτισης της περιουσίας του ιδιοκτήτη με αυτή της επιχείρησης και της χαμηλής ικανότητας αυτοχρηματοδότησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Πολλές επιχειρήσεις πάσχουν από έλλειψη προγραμματισμού, οργάνωσης, σχεδιασμού νέων προϊόντων και χρήσης νέων τεχνολογιών ειδικά στη χώρα μας, ενώ παράλληλα και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, δυσκολεύονται να επιβιώσουν σε ένα επιχειρηματικό περιβάλλον χαρακτηριζόμενο από πολυνομία, γραφειοκρατία, υψηλό κόστος χρήματος και απουσία παροχής ολοκληρωμένων υπηρεσιών πληροφόρησης για την αξιοποίηση των κοινοτικών και άλλων κονδυλίων.

Παρακάτω παρατίθενται τα σημαντικότερα μειονεκτήματα των εγχώριων μικρομεσαίων επιχειρήσεων τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό περιβάλλον των επιχειρήσεων. (Ψιρμάνη-Βούλγαρη Φωτεινή, Ζοπουνίδης Κ. 2000):

1. Το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων, που δεν ευνοεί τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας και

- τις καθιστά λιγότερο αποδοτικές και ανταγωνιστικές, και κατά συνέπεια περισσότερο ευάλωτες στις συχνές μεταβολές της αγοράς.
2. Η προμήθεια πρώτων υλών σε μικρές ποσότητες με υψηλό κόστος και όχι πάντοτε ικανοποιητικής ποιότητας, έχοντας έτσι μικρή παραγωγική ικανότητα και αδυναμία κάλυψης συνήθως μεγάλων παραγγελιών εξωτερικού.
 3. Έλλειψη σύγχρονου τεχνολογικού εξοπλισμού ή μη βελτιστοποίηση του υπάρχοντος και υποαπασχόληση των παγίων εγκαταστάσεών τους, ενώ παράλληλα παρουσιάζουν έλλειψη επαρκών κεφαλαίων και σοβαρές δυσχέρειες προσαρμογής σε μακροπρόθεσμο δανεισμό.
 4. Υποτυπώδη εμπορική οργάνωση, καθώς υφίσταται αδυναμία έρευνας και ανάπτυξης. Μη υιοθέτηση νέων τεχνολογιών παραγωγής, οργάνωσης και διοίκησης και πρόσβαση σε πηγές καινοτομιών.
 5. Περιορισμένη αντίληψη, ιδιαίτερα στις ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, της διεθνοποίησης και της παγκοσμιοποίησης της αγοράς και έλλειψη προσαρμογής μέσω στρατηγικών σχεδίων στις ολοένα μεταβαλλόμενες εξελίξεις του περιβάλλοντος.
 6. Έλλειψη δικτύων πληροφόρησης σχετικά με τη διάδοση της τεχνογνωσίας και των επιχειρηματικών δεδομένων, όπως συνθήκες αγοράς και συμπεριφορά καταναλωτών.
 7. Μικρή οικονομική επιφάνεια, μικρός αριθμός εξειδικευμένων στελεχών, περιορισμένη ανάπτυξη συστημάτων management. Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότεροι επιχειρηματίες συνειδητοποιούν την ανάγκη εφαρμογής σύγχρονων μεθόδων διοίκησης και οργάνωσης, αφού μια από τις κύριες αδυναμίες των μάνατζερ των ΜμΕ στην οποία οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν είναι η έλλειψη στρατηγικού προγραμματισμού. Οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν στρατηγικό προγραμματισμό εμφανίζονται να έχουν όχι μόνο καλύτερη συμπεριφορά ή εξέλιξη αλλά και περισσότερο διεθνή προσανατολισμό.
 8. Ανεπαρκής χρηματοδότηση κυρίως στα αρχικά στάδια μιας Μικρομεσαίας Επιχείρησης, όπου ο κίνδυνος για τον επενδυτή είναι εξαιρετικά υψηλός και το κόστος εκτίμησης και παρακολούθησης της επένδυσης εξαιρετικά υψηλό.
 9. Υφίστανται δυσκολίες πρόσβασης των ΜμΕ στο τραπεζικό σύστημα ιδίως κατά την περίοδο οικονομικών κρίσεων, λόγω του υψηλότερου κινδύνου που τις χαρακτηρίζει ο οποίος πηγάζει από τα μειονεκτήματα που περιγράφουμε και της έλλειψης επαρκών εγγυήσεων, όπως θα περιγράψουμε αναλυτικότερα και σε επόμενο κεφάλαιο που θα εξετάσουμε την τραπεζική χρηματοδότηση. Επιπλέον, οι μικρομεσαίες δεν έχουν πρόσβαση στις κεφαλαιαγορές και ταυτόχρονα πολλές στη χώρα μας αποφεύγουν τις εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης,

- ζήτημα το οποίο θα μελετήσουμε ενδελεχώς στο τρίτο κεφάλαιο του πονήματός μας.
10. Ένα σημαντικό στοιχείο σχετικό με την πρόσβασή τους στη χρηματοδότηση αποτελεί η ελλιπής πληροφόρηση από τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις προς τις τράπεζες αναφορικά με τα οικονομικά τους στοιχεία καθώς οι περισσότερες από αυτές τηρούν λογιστικά βιβλία που από τη φύση τους δε δύνανται να απεικονίσουν αναλυτικά και αξιόπιστα την πραγματική οικονομική τους κατάσταση, με αποτέλεσμα οι τράπεζες να μη διαθέτουν την απαιτούμενη πληροφόρηση προκειμένου να αξιολογήσουν αντικειμενικά την πιστοληπτική τους ικανότητα. Ουσιαστικά, η ασύμμετρη πληροφόρηση εμποδίζει τη χρηματοδότησή τους.
 11. Η ανεπάρκεια στο βαθμό εξοικείωσης με τις εξαγωγές είναι υψηλή για τις ελληνικές ΜμΕ. Το μικρό μέγεθος των μονάδων, η μικρή παραγωγική δυναμικότητα, η έλλειψη εξειδικευμένων στελεχών, το σχετικά υψηλό κόστος έρευνας αγοράς εξωτερικού, η έλλειψη δικτύων πληροφόρησης, η έλλειψη εξαγωγικής νοοτροπίας και εμπειρίας και ποιοτικού ελέγχου της παραγωγής σε πολλές από αυτές, αποτελούν βασικούς ανασταλτικούς παράγοντες για την προώθηση των εξαγωγών των ΜμΕ. Ο εξαγωγικός προσανατολισμός είναι επίσης ένας από τους παράγοντες που έχει αποδειχθεί ότι συνδέεται θετικά με τη γρήγορη ανάπτυξη των ΜμΕ. Τα τελευταία χρόνια λόγω της μείωσης της εγχώριας κατανάλωσης έχουν αρχίσει να γίνονται σημαντικά βήματα προς την ενίσχυση του εξαγωγικού προσανατολισμού των ΜμΕ.
 12. Εμφανίζουν μεγάλη «νηπιακή θνησιμότητα», γεγονός που αποτελεί και το κυριότερο μειονέκτημα των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων. Ο κυριότερος λόγος για το φαινόμενο αυτό είναι η μεγάλη ευκολία εισόδου και το γεγονός ότι δεν υπάρχουν προϋποθέσεις απαγορευτικές για την ίδρυση μιας μικρής επιχείρησης. Στην προκειμένη περίπτωση δηλαδή, αποδεικνύεται ότι η ελευθερία εισόδου στον τομέα αυτό δεν σημαίνει μόνο ελευθερία επιτυχίας, αλλά και αποτυχίας. Κύριος υπαίτιος των αποτυχιών αυτών είναι η κακή διοίκηση, με πιο συχνές αιτίες τα υψηλά λειτουργικά έξοδα, τους κακοπληρωτές πελάτες, την κακή επιλογή τοποθεσίας, διάφορες ανταγωνιστικές δυνάμεις, δυσκολίες και προβλήματα με αποθέματα και υπερβολικά μεγάλο ποσοστό παγίων ενεργητικών

2.5 Η σημασία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Ο τομέας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων έχει αποκληθεί ως η «ραχοκοκαλιά» κάθε οικονομίας, εξαιτίας της συνεισφοράς τους στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν και την απασχόληση. Επιπλέον, στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, οι ΜμΕ έχουν έντονη παρουσία σε νέες παραγωγικές διαδικασίες και υπηρεσίες, όπου συχνά εμπλέκονται οι νέες τεχνολογίες όπως αναφέραμε στην προηγούμενη

ενότητα. Ωστόσο η σημασία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μεταξύ των διαφόρων οικονομιών μπορεί να διαφέρει εξαιτίας του δυναμικού ρόλου που διαδραματίζουν σε κάθε χώρα. Με άλλα λόγια, σε μια χώρα οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αντλούν τη σημασία τους από τη συνεισφορά τους στην απασχόληση στην εν λόγω χώρα, ενώ σε μια άλλη συμβάλλουν σημαντικά στην εισαγωγή σε ευέλικτες και εξειδικευμένες διαδικασίες παραγωγής. Η θέση ότι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις συμβάλλουν σημαντικά στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης πηγάζει από την αντίληψη ότι αυτές είναι εντάσεως εργασίας (Α. Λυμπεράκη, 1991).

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 28 ο ρόλος των ΜΜΕ είναι πολύ σημαντικός, καθώς σύμφωνα με την ετήσια έκθεση 2014/2015 για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, το 2014 λειτουργούσαν περίπου 22,3 εκατ. μικρομεσαίες επιχειρήσεις εκτός του χρηματοπιστωτικού τομέα, οι οποίες αποτελούν το 99,8% του συνόλου των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Από αυτές το 93% είναι πολύ μικρές και οικογενειακές επιχειρήσεις με λιγότερους από 10 εργαζόμενους και το υπόλοιπο 7% αντιπροσωπεύει μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Η συμβολή τους στην απασχόληση αναδεικνύεται από το γεγονός ότι απασχολούν το 67% του συνόλου του εργατικού δυναμικού (σε απόλυτους αριθμούς απασχολούν περί τα 90 εκατομμύρια ανθρώπους) παρουσιάζοντας μια συνεχή αύξηση της τάξης του 17,1% από το 2003, ενώ η συμβολή τους στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ανέρχεται στο 57,8%. Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο σε σχέση με την απασχόληση είναι που προκύπτει είναι ότι οι πολύ μικρές επιχειρήσεις απασχολούν το 29,2% των συνολικά απασχολούμενων. Επιπλέον αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, όσον αφορά τη συνεισφορά τους στην αύξηση της απασχόλησης, σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της ίδιας έρευνας, προκύπτει ότι το 71,5% της αύξησης της απασχόλησης για το 2014 προέρχεται από τις ΜμΕ του μη χρηματοπιστωτικού τομέα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ετήσια Έκθεση για τις ΜμΕ 2014-2015).

Όσον αφορά στην Ελλάδα, σύμφωνα με το ενημερωτικό Δελτίο SBA 2015 για τη χώρα μας, οι ΜμΕ αποτελούν το βασικό επιχειρηματικό μοντέλο της ελληνικής οικονομίας καθώς συνιστούν για το 2014 περίπου το 99,9% του συνόλου των επιχειρήσεων και αντιπροσωπεύουν τα τρία τέταρτα της συνολικής προστιθέμενης αξίας, όπως φαίνεται και από τον πίνακα 2.2. Μεταξύ των ΜμΕ η κυρίαρχη μορφή είναι αυτή των πολύ μικρών επιχειρήσεων, οι οποίες απασχολούν μέχρι 10 άτομα συνιστώντας περίπου το 96,7% των συνολικών ΜμΕ. Συγκριτικά με την ΕΕ το μέσο μέγεθος των ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι μικρότερο του κοινοτικού τόσο σε όρους απασχολούμενων (ελληνικός μέσος όρος 2 άτομα έναντι 7 στην ΕΕ) όσο και σε όρους κύκλου εργασιών (μόνο το 1,5% του συνόλου των ΜμΕ πραγματοποιεί κύκλο εργασιών πάνω από 1,5 εκατ. €).

Όσον αφορά τον συνολικό αριθμό και τη συμβολή στην απασχόληση και τη συνολική προστιθέμενη αξία, ο τομέας των ΜμΕ στην Ελλάδα εξαρτάται περισσότερο από τις πολύ μικρές επιχειρήσεις από ότι σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η Ελλάδα ανήκει στην ομάδα των χωρών (μαζί με την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιταλία) όπου οι ΜμΕ αντιστοιχούν σε υψηλότερο ποσοστό της συνολικής απασχόλησης σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Πολύ σημαντικό στοιχείο είναι ότι οι ελληνικές ΜμΕ το 2014 δίνουν εργασία στο 86,9% των απασχολούμενων στη χώρα και περισσότερο από το 58% των απασχολούμενων εργάζεται στις πολύ μικρές επιχειρήσεις (0-9 εργαζόμενοι), έναντι των μεγάλων επιχειρήσεων που απασχολούν το υπόλοιπο 13,1% (πίνακας 2.2). Το ποσοστό αυτό των ελληνικών ΜμΕ βρίσκεται αρκετά πάνω από το αντίστοιχο μέσο όρο της Ε.Ε. (67%). Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε, ότι η απασχόληση συγκεντρώνεται κυρίως στις πολύ μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες παρέχουν περισσότερες από το ήμισυ του συνόλου των θέσεων εργασίας (58,7% του συνόλου των θέσεων εργασίας), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο της ΕΕ είναι περίπου 30% και παράγουν το 37,4% της προστιθέμενης αξίας. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2015). Όπως συμβαίνει κατά κανόνα και στην υπόλοιπη Ευρώπη, οι ΜμΕ κυριαρχούν στους περισσότερους τομείς. Με ποσοστό 36% και 20% αντιστοίχως το 2014, ο τομέας του *χονδρικού/λιανικού εμπορίου* και ο τομέας της *μεταποίησης* συμβάλλουν περισσότερο στην προστιθέμενη αξία των ΜμΕ. Οι εν λόγω τομείς αντιπροσωπεύουν επίσης πάνω από το 50% της απασχόλησης στις ΜμΕ, κατά 6 εκατοστιαίες μονάδες πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Πίνακας 2.2

Βασικά Στοιχεία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

	Αριθμός επιχειρήσεων			Αριθμός απασχολούμενων ατόμων			Προστιθέμενη αξία		
	Ελλάδα		ΕΕ-28	Ελλάδα		ΕΕ-28	Ελλάδα		ΕΕ-28
	Αριθμός	Μερίδιο	Μερίδιο	Αριθμός	Μερίδιο	Μερίδιο	Δισεκατομμύρια ευρώ	Μερίδιο	Μερίδιο
Πολύ μικρές	669 773	96.7 %	92.7 %	1 225 566	58.7 %	29.2 %	18	37.4 %	21.1 %
Μικρές	20 058	2.9 %	6.1 %	361 207	17.3 %	20.4 %	10	20.9 %	18.2 %
Μεσαίες	2 455	0.4 %	1.0%	228 692	10.9 %	17.3 %	8	16.6 %	18.5 %
MME	692 286	99.9 %	99.8 %	1 815 465	86.9 %	66.9 %	37	74.8 %	57.8 %
Μεγάλες	400	0.1 %	0.2 %	273 587	13.1 %	33.1 %	12	25.2 %	42.2 %
Σύνολο	692 686	100.0 %	100.0 %	2 089 052	100.0 %	100.0 %	49	100.0 %	100.0 %

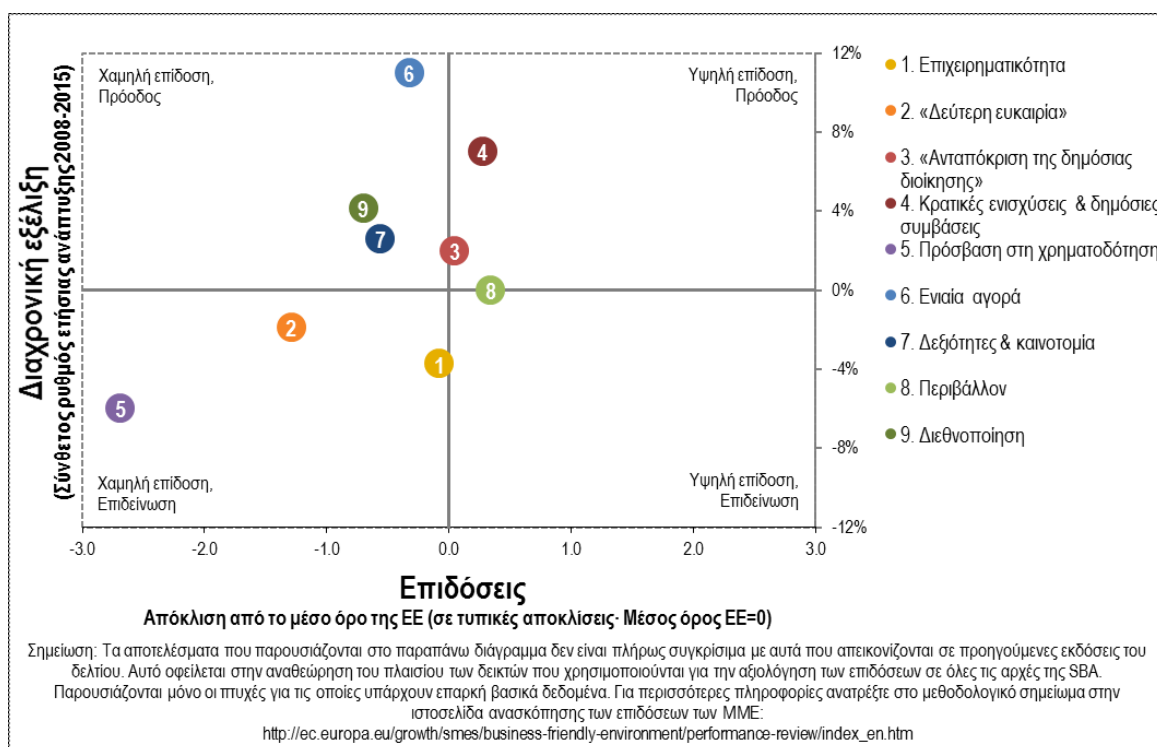
Σημείωση: Πρόκειται για εκτιμήσεις για το 2014 που παρήχθησαν από το DIW Econ,

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2015

Εφαρμογή Small Business Act στη χώρα μας

Στην εισαγωγή του δευτέρου κεφαλαίου αναφερθήκαμε στην πρωτοβουλία SBA προκειμένου να καταδείξουμε το ενδιαφέρον της Ε.Ε για τις ΜμΕ και θα ήταν ενδιαφέρον να παραθέσουμε τα στοιχεία του τελευταίου ενημερωτικού δελτίου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2015) όσον αφορά την εφαρμογή αυτής της πρωτοβουλίας στη χώρα μας.

Το προφίλ της Ελλάδας όσον αφορά την SBA αποκαλύπτει χαμηλές επιδόσεις σε πολλούς τομείς πολιτικής για το 2015. Δεν υπάρχει ούτε ένας τομέας της SBA στον οποίο οι επιδόσεις της Ελλάδας να είναι σαφώς καλύτερες από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η κατάσταση είναι ακόμη χειρότερη όσον αφορά την πρόσβαση στη χρηματοδότηση, όπου η Ελλάδα συγκεντρώνει με μεγάλη διαφορά τη χαμηλότερη βαθμολογία μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ-28. Αποκαλυπτικό είναι το διάγραμμα 2.1 το οποίο απεικονίζει τη διαχρονική εξέλιξη από το 2008 ως 2015 καθώς και τις επιδόσεις της χώρας μας σε βασικούς τομείς πολιτικής για τις ΜμΕ.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2015

Διάγραμμα 2.1

Οι επιδόσεις της Ελλάδας ως προς την SBA: τρέχουσα κατάσταση και εξελίξεις κατά την περίοδο από το 2008 έως το 2015.

Στο διάγραμμα 2.1 είναι φανερό ότι η πρόσβαση στη χρηματοδότηση πάσχει σημαντικά στη χώρα μας. Πρόκειται για τον πλέον αδύναμο τομέα πολιτικής της SBA στην Ελλάδα, ενώ

μετά το 2008, οι συνθήκες επιδεινώθηκαν σοβαρά. Επιδείνωση παρουσιάζουν και άλλοι δύο βασικοί τομείς της SBA, όπως είναι η επιχειρηματικότητα και η δεύτερη ευκαιρία¹. Ως εκ τούτου, η Ελλάδα συνεχίζει να χάνει έδαφος και να αντιμετωπίζει επίμονα προβλήματα σε όλους τους βασικούς χρηματοοικονομικούς τομείς. Θετικό στοιχείο, όπως φαίνεται από το ίδιο διάγραμμα, είναι ότι, από το 2008, η Ελλάδα έχει κατορθώσει να βελτιώσει τις επιδόσεις της σε πέντε τομείς της SBA σε απόλυτους όρους. Πρόκειται για την «ανταπόκριση της δημόσιας διοίκησης», την ενιαία αγορά, τις δεξιότητες και την καινοτομία, τη διεθνοποίηση και τις κρατικές ενισχύσεις.

Συνολικά σύμφωνα με το ενημερωτικό δελτίο SBA για το 2015, η Ελλάδα έχει τη χαμηλότερη βαθμολογία μεταξύ των 28 χωρών της ΕΕ.

2.6 Επιπτώσεις της κρίσης στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα

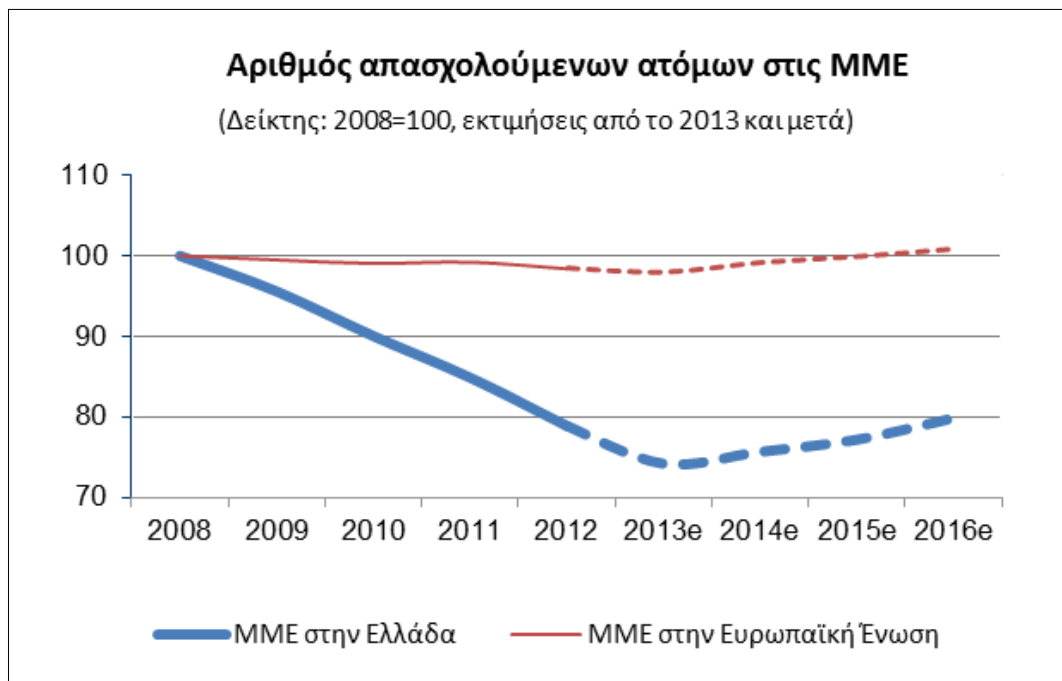
Η πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση έχει πυροδοτήσει εκ νέου το ερευνητικό, ακαδημαϊκό και πολιτικό ενδιαφέρον για τις ΜμΕ, εστιάζοντας κυρίως στις επιπτώσεις της κρίσης σε αυτόν τον νευραλγικό τομέα της οικονομίας και στα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν για τη στήριξή τους.

Πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι οι ΜμΕ επηρεάστηκαν περισσότερο από την παγκόσμια οικονομική κρίση σε σχέση με τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις (OECD, 2015·Wehinger, 2014). Ωστόσο, μεταξύ των χωρών παρατηρείται σημαντική ετερογένεια ως προς το μέγεθος και το είδος των επιπτώσεων της κρίσης, με τις ΜμΕ στις οικονομίες του Ευρωπαϊκού Νότου να έχουν υποστεί μεγαλύτερο πλήγμα (OECD, 2015). Σύμφωνα με στοιχεία εκτιμήσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2015) από το 2008 έως το 2014, οι ΜμΕ στην Ελλάδα μειώθηκαν σε αριθμό κατά περίπου ένα πέμπτο, με τα μερίδιά τους σε όρους απασχόλησης και προστιθέμενης αξίας να έχουν συρρικνωθεί κατά 19% και 33%, αντίστοιχα. Εκτιμάται ότι η απασχόληση στις ΜμΕ μειώθηκε κατά περισσότερο από 450 000 άτομα μεταξύ του 2008 και του 2014. Οι μικρές επιχειρήσεις με 10-49 εργαζομένους είναι εκείνες που επλήγησαν σοβαρότερα, αντιμετωπίζοντας συνεχή μείωση της προστιθέμενης αξίας τους. Συνολικά, η συνδυασμένη προστιθέμενη αξία των επιχειρήσεων αυτού του τμήματος της αγοράς μειώθηκε κατά σχεδόν 40% από το 2008 έως το 2014. Το χονδρικό και το λιανικό εμπόριο επλήγησαν ιδιαίτερα. Από το 2008, η προστιθέμενη αξία των ΜμΕ που δραστηριοποιούνται σε αυτούς τους τομείς μειώθηκε κατά 39%, ενώ και η απασχόληση σημείωσε πτώση κατά περίπου 21%. Οι μικρές επιχειρήσεις, ιδίως, εμφάνισαν σημαντικά χαμηλότερες επιδόσεις: η απασχόληση μειώθηκε κατά περίπου 30%

1. Η δεύτερη ευκαιρία αναφέρεται στην προσπάθεια να διασφαλιστεί ότι οι έντιμοι επιχειρηματίες που πτώχευσαν να έχουν γρήγορα μία δεύτερη ευκαιρία

και η προστιθεμένη αξία τους κατά 47% .(Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2015).

Στο διάγραμμα 2.2 απεικονίζεται η εξέλιξη από το 2008 της συμβολής των ΜμΕ στην απασχόληση στη χώρα μας συγκριτικά με την υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Ένωση.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2015

Διάγραμμα 2.2

Συμβολή των ΜμΕ στην απασχόληση

Σε ομιλία του στη Συνεδρίαση της Ομάδας Εργοδοτών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΕΟΚΕ) που πραγματοποιήθηκε στις 22 Απριλίου του 2016 στις Βρυξέλλες, ο Πρόεδρος της Ελληνικής Συνομοσπονδίας Εμπορίου & Επιχειρηματικότητας (Ε.Σ.Ε.Ε.), κ. Βασίλης Κορκίδης αναφέρει:

"Σε αυτή την εξαιρετικά δυσμενή οικονομική συγκυρία οι ΜΜΕ στην Ελλάδα υφίστανται ιδιαίτερα σημαντικές πιέσεις. Αν και οι ραγδαίες εξελίξεις δεν προσφέρονται για την εξαγωγή αξιόπιστων στατιστικών δεδομένων, στην Ελλάδα το διάστημα της ύφεσης διέκοψαν τη δραστηριότητά τους περίπου 250 χιλ. ΜμΕ. Την ίδια περίοδο, η Ακαθάριστη Αξία των ΜμΕ σημείωσε κάμψη κατά 38,2%. Ειδική αναφορά χρειάζεται να γίνει στον κλάδο του εμπορίου στον οποίο από το 2009 καταγράφεται πολύ μεγάλη πτώση του κύκλου εργασιών σε όλες τις συνιστώσες του (λιανικό -26,2%, χονδρικό -37,1% και αυτοκίνητα -61,9%). Είναι σαφές από τα παραπάνω ότι διαπιστώνεται μία ιδιαίτερα δυσμενής συνθήκη για την ελληνική οικονομία".

Για το τρέχον έτος σύμφωνα με μελέτη της Ε.Σ.Ε.Ε. η κατάσταση συνεχίζει να επιδεινώνεται, καθώς σε ανακοίνωση της αναφέρεται ότι από τον Ιανουάριο του 2016 πάνω από δέκα χιλιάδες μικρομεσαίες επιχειρήσεις έκλεισαν, ενώ ο αριθμός των ΜμΕ που βρίσκονται στο όριο της επιβίωσης ξεπερνά τις είκοσι χιλιάδες.

Επίσης μία στις 2 επιχειρήσεις δεν μπορούν να πληρώσουν τους εργαζόμενους στην ώρα τους ενώ υπάρχουν χιλιάδες άλλες που χρωστούν ασφαλιστικές εισφορές.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Γενικού Εμπορικού Μητρώου (ΓΕΜΗ) από την αρχή του χρόνου έχει ανασταλεί η λειτουργία 15.435 επιχειρήσεων όλων των νομικών μορφών, αριθμός ο οποίος είναι αυξημένος κατά 45,87% σε σχέση με το 2015, όταν έκλεισαν συνολικά 10.581 εταιρείες. Είναι μάλιστα ενδεικτικό πως για πρώτη φορά το ισοζύγιο μεταξύ συστάσεων επιχειρήσεων - διαγραφών είναι αρνητικό. Συγκεκριμένα, στο πεντάμηνο Ιανουαρίου - Μαΐου 2016 συστάθηκαν μόλις 12.486 επιχειρήσεις, ήτοι κατά 2.949 λιγότερες από αυτές που έκλεισαν.

Αποτελέσματα Έρευνας της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (ΓΣΕΒΕΕ)

Σύμφωνα με την τελευταία έρευνα που πραγματοποίησε το *Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων (ΙΜΕ) της ΓΣΕΒΕΕ για το διάστημα Φεβρουαρίου του 2016, η οποία είχε ως βασικό στόχο την αποτύπωση του οικονομικού κλίματος στις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, στους κλάδους της μεταποίησης, του εμπορίου και των υπηρεσιών, που αποτελούν το 99,6% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, εξάγονται τα παρακάτω κρίσιμα συμπεράσματα:*

α) Η αποτίμηση του β' εξαμήνου 2015 είναι αρνητική για την ελληνική οικονομία, όπως απεικονίζεται αναλυτικότερα και στο διάγραμμα 2.3, αφού ουσιαστικά έχουμε επιβράδυνση της οικονομίας μετά την κρίση διαπραγματεύσεως, την εφαρμογή κεφαλαιακών περιορισμών και την αρχή υλοποίησης του 3ου εμπροσθοβαρούς μνημονιακού προγράμματος. Το 75% των ερωτώμενων (3 στις 4 επιχειρήσεις) δηλώνει επιδείνωση της γενικής οικονομικής κατάστασης της επιχείρησής, και μόνο το 4,8% παρουσιάζει βελτίωση), γεγονός που μας επαναφέρει χρονικά στα μεγέθη που αποτυπώθηκαν το 2013.

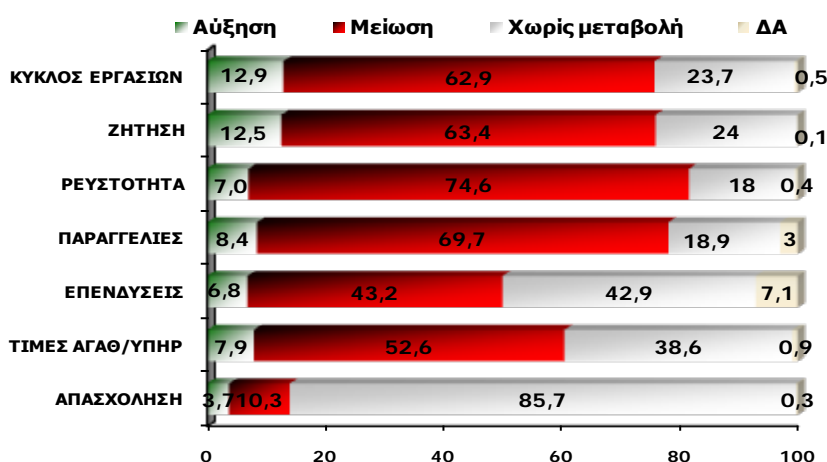
Σε χειρότερη κατάσταση, με μεγάλη απόκλιση βρίσκονται οι πολύ μικρές επιχειρήσεις και οι αυτοαπασχολούμενοι (οι αρνητικές αποτιμήσεις ανέρχονται στο 86% για τις επιχειρήσεις με 0 έως 3 άτομα προσωπικό). Η επιδείνωση του οικονομικού κλίματος καταγράφεται και στα επί μέρους πραγματικά μεγέθη των επιχειρήσεων.

Συγκεκριμένα επιδείνωση σημειώνεται:

- στον κύκλο εργασιών για το 62,9% των επιχειρήσεων
- στη ζήτηση για το 63,4%
- στη ρευστότητα το 74,6%
- στις παραγγελίες το 69,7%
- στις επενδύσεις: αύξηση καταγράφει το 6,8%, μείωση το 43,2% και στασιμότητα το 42,9%.

Αναφορικά με το επίπεδο τιμών αγαθών/ υπηρεσιών της επιχείρησης, το 7,9% δηλώνει αύξηση, το 52,6% μείωση, και το 42,9% καμιά μεταβολή.

Ως προς την κερδοφορία, το 21,1% των επιχειρήσεων δηλώνει ότι ο ισολογισμός κατέγραψε κέρδη στη χρήση του 2015, έναντι του 43,1% που κατέγραψε ζημίες.

Πηγή: Έρευνα του Ινστιτούτου Μικρών Επιχειρήσεων της ΓΣΕΒΕΕ για το διάστημα Φεβρουαρίου του 2016

Διάγραμμα 2.3

Αποτίμηση τελευταίου εξαμήνου 2015

Ο μέσος όρος μείωσης του κύκλου εργασιών κυμάνθηκε στο 20,6%, γεγονός που οφείλεται κατά κύριο λόγο στην εφαρμογή των κεφαλαιακών περιορισμών (capital controls) και στη στην ύφεση της επιχειρηματικής δραστηριότητας που ακολούθησε. Τη μεγαλύτερη μείωση φαίνεται ότι καταγράφουν οι πολύ μικρές επιχειρήσεις και οι αυτοαπασχολούμενοι, ένδειξη συγκέντρωσης μεριδίων αγοράς σε λιγότερους παίκτες. Σωρευτικά στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις η συνολική μείωση από την έναρξη της κρίσης και μετά το 2010 αγγίζει μεσοσταθμικά το 75%.

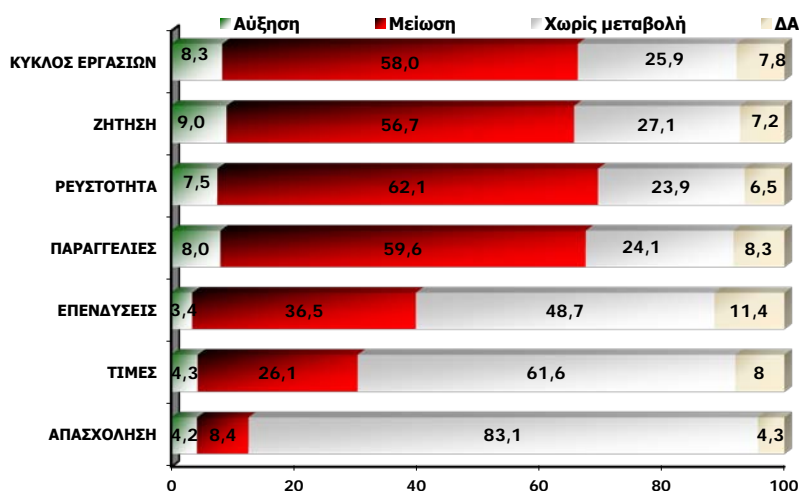
Η μελέτη του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ επιβεβαιώνει τα στοιχεία πρόσφατης μελέτης της Εθνικής Τραπέζης που υπολογίζει τις απώλειες τζίρου για τις μικρές επιχειρήσεις σε διπλάσια ποσοστά σε σχέση με τις μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις για το γ' τρίμηνο 2015.

β) Το σημαντικότερο, όμως συμπέρασμα, που εξάγεται από αυτήν την έρευνα είναι το

γεγονός ότι οι προσδοκίες των επιχειρηματιών σχετικά με την πορεία των επιχειρήσεων τους για το επόμενο εξάμηνο είναι αρνητικές, καθώς το 61,2% των επιχειρήσεων αναμένει επιδείνωση, και μόλις το 9,4% βελτίωση. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι αρνητικές προσδοκίες συναρτώνται με τη βεβαιότητα λήψης νέων συσταλτικών μέτρων που θα μειώσουν εισοδήματα και κέρδη. Η διαρκής προσδοκία λιτότητας κατακρημνίζει το οικονομικό κλίμα.

Συγκεκριμένα, στους ειδικότερους δείκτες, το ισοζύγιο θετικών- αρνητικών προσδοκιών που προβλέπεται για το επόμενο εξάμηνο εμφανίζεται σοβαρά επιδεινούμενο, όπως απεικονίζεται και στο διάγραμμα 2.4:

- στον κύκλο εργασιών, ο δείκτης είναι στο -58,0 από -62,6 στο προηγούμενο εξάμηνο
- στη ζήτηση, -56,7 από -59,5 στο προηγούμενο εξάμηνο
- στη ρευστότητα, -62,1 από -65,2 στο προηγούμενο εξάμηνο
- στις παραγγελίες, -59,6 από -63,4 στο προηγούμενο εξάμηνο
- στις επενδύσεις: αύξηση προβλέπει το 3,4% (από 2,6%), μείωση το 36,5% και σταθεροποίηση το 48,7%.

Πηγή: Έρευνα του Ινστιτούτου Μικρών Επιχειρήσεων της ΓΣΕΒΕΕ για το διάστημα Φεβρουαρίου του 2016

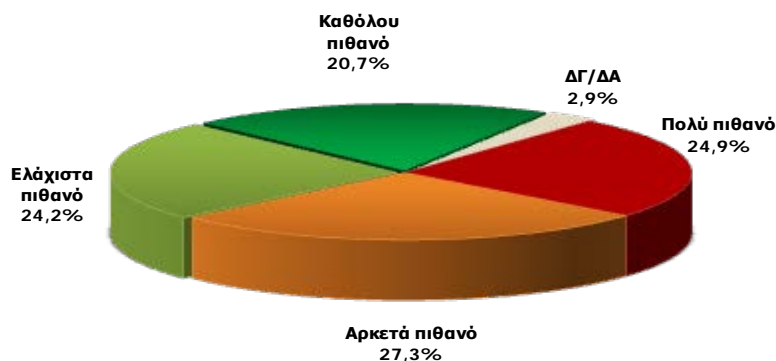
Διάγραμμα 2.4

Πρόβλεψη επόμενου εξαμήνου

Η απεικόνιση του άσχημου κλίματος που επικρατεί στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις φαίνεται ανάγλυφα και από το γεγονός ότι σύμφωνα με τη ίδια έρευνα έχει αυξηθεί σημαντικά το επίπεδο των επιχειρήσεων που θεωρούν ότι θα κλείσουν το επόμενο χρονικό διάστημα με πολύ αρνητικές συνέπειες στην απασχόληση. Παρακάτω, παρουσιάζουμε ένα ενδεικτικό διάγραμμα, σημειώνοντας ότι οι πολύ μικρές επιχειρήσεις παρουσιάζουν υπερδιπλάσιο κίνδυνο

διακοπής της λειτουργίας τους (64,6%) σε σχέση με τις μεγαλύτερες (25%).

➤ **Θεωρείτε πιθανό ή όχι το ενδεχόμενο η επιχείρησή σας να έχει σοβαρό πρόβλημα λειτουργίας το επόμενο διάστημα σε βαθμό που θα κινδυνεύει να κλείσει;**

Πηγή: Έρευνα του Ινστιτούτου Μικρών Επιχειρήσεων της ΓΣΕΒΕΕ για το διάστημα Φεβρουαρίου του 2016

Διάγραμμα 2.5

Πιθανότητα διακοπής λειτουργίας της επιχείρησής σας

Σε αυτό το σημείο θα θέλαμε να επισημάνουμε το γεγονός ότι το οικονομικό κλίμα στη χώρα μας είναι αρκετά ρευστό εξαιτίας των συνεχών πολιτικοοικονομικών εξελίξεων, με συνέπεια να εμφανίζει σε σύντομα χρονικά διαστήματα μεγάλες διακυμάνσεις. Η τελευταία έρευνα οικονομικής συγκυρίας του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) που δημοσιεύθηκε το Μάρτιο του 2016, απεικονίζει οριακή βελτίωση του οικονομικού κλίματος για την ίδια περίοδο (90,1 μονάδες) στην Ελλάδα συγκριτικά με το Σεπτέμβριο του 2015 (89 μονάδες), αλλά η επίδοση αυτή είναι σημαντικά μικρότερη από την αντίστοιχη (97,3 μονάδες) του Μαρτίου του 2015. Επιπλέον, όμως παρατηρείται σημαντική επιδείνωση της καταναλωτικής εμπιστοσύνης, παράμετρος που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της κατανάλωσης, μίας εκ των βασικών συνιστωσών της ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

2.7 Ανακεφαλαίωση

Οι ΜμΕ έχουν κυρίαρχη σημασία για την ελληνική επιχειρηματική οικονομία. Όπως και στις περισσότερες χώρες της ΕΕ, σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα είναι ΜμΕ και για αυτό περιγράφηκαν αναλυτικά τα βασικά χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα. Στη συνέχεια παρουσιάστηκαν στατιστικά στοιχεία τα οποία αφορούν την μέτρηση του αριθμού των

επιχειρήσεων στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η οικονομική κρίση επέφερε ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες στις ελληνικές ΜμΕ, τις και επιχειρήσαμε να περιγράψαμε και οι οποίες συνδέονται σε μεγάλο βαθμό, όπως θα δούμε αναλυτικότερα και στη συνέχεια, με τη σημαντική δυσκολία εξεύρεσης κεφαλαίων σε συνθήκες έλλειψης ρευστότητας και χρηματοδοτικής στενότητας. Ιδιαίτερα αποκαλυπτικό για την αντιμετώπιση των ΜμΕ στη χώρα μας είναι το ενημερωτικό Δελτίο SBA του 2015 το οποίο αναφέρει μεταξύ άλλων ότι η Ελλάδα όσον αφορά την SBA εμφανίζει χαμηλές επιδόσεις σε πολλούς τομείς πολιτικής. Δεν υπάρχει ούτε ένας τομέας της SBA στον οποίο οι επιδόσεις της Ελλάδας να είναι σαφώς καλύτερες από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η κατάσταση είναι ακόμη χειρότερη όσον αφορά την πρόσβαση στη χρηματοδότηση, όπου η Ελλάδα συγκεντρώνει με μεγάλη διαφορά τη χαμηλότερη βαθμολογία μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ-28.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία εστιάζει στους χρηματοδοτικούς περιορισμούς των ΜμΕ κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, αναδεικνύοντας τη σοβαρότητα του προβλήματος μέσα από τη διερεύνηση των επιμέρους διαστάσεών του. Προτού αναφερθούμε αναλυτικότερα στη μείωση των χρηματοδοτήσεων προς τις ελληνικές επιχειρήσεις και ειδικότερα στις ΜμΕ με τη χρήση ενδεικτικών στοιχείων και στα προβλήματα που συνεπάγεται για αυτές, θα αναπτύξουμε την έννοια και τις μορφές χρηματοδότησης τους δίνοντας έμφαση στη χρηματοδότηση που προσφέρουν τα πιστωτικά ιδρύματα, καθώς και στα κριτήρια που χρησιμοποιούν και τις εξασφαλίσεις που ζητούν προκειμένου να ενισχύσουν τις επιχειρήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Μορφές Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων εκτός Τραπεζικών Πιστοδοτήσεων

3.1 Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο ένας ανασταλτικός παράγοντας στην ανάπτυξη των μικρών επιχειρήσεων είναι η πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης. Ειδικά στην τρέχουσα συγκυρία η οξεία κρίση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος έχει ανάγκη τον παράγοντα της πρόσβασης σε ρευστότητα σε μείζονα όσον αφορά όχι μόνο την ανάπτυξη αλλά και την βιωσιμότητα χιλιάδων επιχειρήσεων που μέχρι σήμερα φαινομενικά ή και πραγματικά εμφάνιζαν κερδοφορία. Ένα, λοιπόν, από τα σημαντικότερα -αν όχι το σημαντικότερο- ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜμΕ) είναι η εξεύρεση χρηματοδότησης. Η χρηματοδότηση μιας μικρομεσαίας επιχείρησης, ιδιαίτερα νέας, αποτελεί ίσως τη σημαντικότερη παράμετρο για την επιτυχημένη λειτουργία της. Η γνώση των εργαλείων από τον επιχειρηματία αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα για τον ίδιο και την βιωσιμότητα του εγχειρήματος ειδικότερα στα πρώτα στάδια ανάπτυξης.

Οι χρηματοδοτικές λύσεις πηγάζουν τόσο από τους νέους, για την Ελλάδα, χρηματοπιστωτικούς θεσμούς όσο και από τις τράπεζες με την πληθώρα των χρηματοδοτικών εργαλείων τα οποία παρέχουν την τελευταία δεκαετία, επηρεασμένες από τον έντονο ανταγωνισμό στην τραπεζική αγορά. Η πληροφόρηση των εναλλακτικών λύσεων αποτελεί το καίριο σημείο στην αναζήτηση χρηματοδότησης της μικρής επιχείρησης. Η αναζήτηση αυτή είναι απαραίτητο να γίνεται με μεγάλη προσοχή από τις επιχειρήσεις προκειμένου να πετύχουν την ιδανικότερη χρηματοδότηση που θα ικανοποιεί στις ανάγκες κάθε επιχείρησης. Στην συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου θα δούμε αναλυτικά τις μορφές χρηματοδότησης των σύγχρονων επιχειρήσεων.

Οι κύριες χρηματοδοτικές ανάγκες της μικρομεσαίας επιχείρησης αφορούν σε βραχυπρόθεσμα κεφάλαια που έρχονται να καλύψουν ανάγκες του κύκλου εκμετάλλευσης της επιχείρησης και μακροπρόθεσμα κεφάλαια που ικανοποιούν συνήθως μεγαλύτερης αξίας δαπάνες όπως είναι πάγιες εγκαταστάσεις και εξοπλισμός. Για την κάλυψη των εν λόγω αναγκών τους οι επιχειρήσεις μπορούν να αντλήσουν κεφάλαια είτε από το εσωτερικό τους περιβάλλον είτε από το εξωτερικό περιβάλλον τους.

Υπάρχουν, λοιπόν, δυο τρόποι χρηματοδότησης τους οποίους θα αναλύσουμε παρακάτω. Η εσωτερική χρηματοδότηση ή αυτοχρηματοδότηση και η εξωτερική χρηματοδότηση.

3.2 Εσωτερική Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Η εσωτερική μορφή χρηματοδότησης, πηγάζει κατά κανόνα είτε από κεφάλαια τα οποία προσφέρει ο ιδιοκτήτης ή ο διευθυντής της επιχείρησης, είτε από τα κεφάλαια τα οποία εξοικονομούνται από παρακράτηση ποσοστού των κερδών από τις πωλήσεις της. Αυτή η μορφή χρηματοδότησης συγκροτεί αξιόλογη πηγή κεφαλαίων για μια εταιρεία και συνήθως είναι εύκολα προσβάσιμη. Επιπλέον, θεωρείται ισάξια του τραπεζικού δανεισμού - για τον οποίο θα μιλήσουμε παρακάτω-, ειδικά στα αρχικά βήματα εξέλιξης και ανάπτυξης της επιχείρησης. Το ύψος της χρηματοδότησης, λοιπόν, εξαρτάται από την οικονομική κατάσταση του επιχειρηματία-ιδιοκτήτη, αλλά και από την κερδοφορία της επιχείρησης.

Συνήθως η εσωτερική χρηματοδότηση φέρει μικρότερο κόστος για την εταιρεία αναφορικά με την εξωτερική χρηματοδότηση, αφού δεν υφίσταται κόστος διαμεσολάβησης (agency cost), επενεργώντας καταφατικά στη χρηματοδότηση επενδύσεων. Ωστόσο η πηγή αυτή χρηματοδότησης, δεν είναι πάντα διαθέσιμη στις περισσότερες μικρομεσαίες επιχειρήσεις, παρά μόνο στο πρώτο στάδιο, αφού δεν ενδημούν αξιόλογα δημιουργημένα κέρδη και κατά ακολουθία εσωτερικά κεφάλαια.

Επιπλέον όταν τα κέρδη αυτά δημιουργηθούν στην πορεία, οι αδιάλειπτες νέες ανάγκες είναι μεγάλες και δεν υπερκαλύπτονται (Binks and Ennew 1996).

Οι πηγές εσωτερικής χρηματοδότησης (πέρα από την παρακράτηση κερδών από τις πωλήσεις), είναι οι εξής (Ζοπουνίδης *et.al.* 2012):

[1] Χρηματοδότηση από τον Ιδρυτή ή Επιχειρηματία.

Αναφερόμαστε σε αυτούς οι οποίοι πήραν την απόφαση να ιδρύσουν τη δική τους εταιρεία, την οποία είτε διευθύνουν σε προσωπικό επίπεδο, είτε έχουν αναθέσει την διεύθυνση της σε τρίτα πρόσωπα (ιδρυτές). Έχουν συνήθως καταναλώσει από την αρχή το άθροισμα της χρηματοδότησης το οποίο είχαν την δυνατότητα να συγκεντρώσουν, όπως επίσης και μη-χρηματικές συνεισφορές, όπως ελάχιστη ή καθόλου προσωπική αμοιβή, εργασία από το σπίτι (αποφυγή ενοικίου, παραχώρηση οικοπέδου, κτιρίου κ.λπ.). Έτσι, ταυτόχρονα στοχεύουν στην μείωση των εξόδων τους σε όσο το δυνατό μεγαλύτερο βαθμό και επιπλέον στην διατήρηση (και αύξηση) του μεριδίου τους. Πρόκειται για μια «δεξαμενή» κεφαλαίων η οποία χρησιμοποιείται κατά κανόνα πριν από

όλες τις άλλες πηγές χρηματοδότησης και είναι και αυτή η οποία εξαντλείται πρώτη από όλες.

Οι πιθανοί επενδυτές της επιχείρησης, προσμένουν συχνά τη σημαίνουσα εισφορά του ιδρυτή και ιδιοκτήτη, καθώς αυτή θεωρείται ως ένα είδος προσωπικής δέσμευσης προς την επιχείρησης (Ζοπουνίδης *et.al.* 2012).

[2] Φίλοι και Οικογένεια.

Τα κεφάλαια για μια επιχείρηση έχουν την δυνατότητα να αντληθούν και από το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον του ιδιοκτήτη – διευθυντή της επιχείρησης (άτυπη χρηματοδότηση).

Η εσωτερική χρηματοδότηση των επιχειρήσεων με όποια μορφή και αν γίνεται αποτελεί χαρακτηριστικό της υγιούς χρηματοδοτικής διάρθρωσης τόσο στις επιχειρήσεις όσο και στο χρηματοδοτικό σύστημα.

Πέρα όμως από το αρχικό κεφάλαιο δημιουργίας, οι ιδιοκτήτες της μικρομεσαίας επιχείρησης εφόσον έχουν τη δυνατότητα, συνεισφέρουν μετρητά μέσω αύξησης του εταιρικού κεφαλαίου και σε επόμενες φάσεις της ζωής της είτε όταν κρίνουν ότι το κόστος της εξωτερικής χρηματοδότησης είναι αρκετά υψηλό είτε όταν υπάρχει ανάγκη κεφαλαίων και δεν υπάρχει δυνατότητα άντλησης κεφαλαίων από οποιαδήποτε άλλη πηγή.

Στη χώρα μας ως το 2008 πολλοί ιδιοκτήτες μικρομεσαίων επιχειρήσεων, αν και είχαν τη δυνατότητα, δε ενίσχυναν τις επιχειρήσεις με επαρκή ίδια κεφάλαια, καθώς είχαν τη δυνατότητα να αντλούν τα απαιτούμενα κεφάλαια κυρίως μέσω δανεισμού από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα που είχαν χαλαρώσει σημαντικά τα πιστοδοτικά τους κριτήρια.

Μετά το 2009 η αυτοχρηματοδότηση, όπως διαπιστώνεται από σχετικές έρευνες (έρευνα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας SAFE που παρουσιάζεται αναλυτικά στο πέμπτο κεφάλαιο), έχει εξελιχθεί σε μία εκ των βασικών πηγών χρηματοδότησης των ΜμΕ στην Ελλάδα της κρίσης, όπου η πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό που είναι η κύρια πηγή χρηματοδότησης των ΜμΕ έχει δυσκολέψει σημαντικά. Η αυτοχρηματοδότηση, όμως, δεν μπορεί να αποτελέσει τη μοναδική πηγή χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων των ΜμΕ, καθώς τα προσωπικά κεφάλαια των ιδιοκτητών δεν είναι ανεξάντλητα και ειδικά στην περίοδο που διανύουμε έχουν πληγεί σε πολύ μεγάλο βαθμό.

3.3 Εξωτερική Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Όταν η εσωτερική χρηματοδότηση καθίσταται μη επαρκής προκειμένου να καλύψει τις απαιτήσεις της εταιρείας για κεφάλαια, τότε αυτή επιβάλλεται να στραφεί προς τις εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης για την εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων. Η εξωτερική χρηματοδότηση είναι δυνατόν να διαχωριστεί σε συμμετοχική (τυπική και άτυπη) και μη

συμμετοχική (Ζοπουνίδης *et.al.* 2012). Ο πρώτος τύπος χρηματοδότησης απαιτεί όπως θα δούμε στην συνέχεια την διαφυγή μέρους ή και του συνόλου του ελέγχου του οργανισμού, καθώς μεταφέρονται μερίδιά της από τους ιδιοκτήτες της προς τους χρηματοδότες, ενώ ο δεύτερος τύπος χρηματοδότησης, καθίσταται λιγότερο «επίπονος» από αυτή την άποψη, ωστόσο απαιτεί την καταβολή μετρητών και εγγυήσεων από τους υποψήφιους δανειζόμενους και έτσι κρίνεται περισσότερο δύσκολο να λάβει χώρα (Χουλιάρης, 2001).

Στην συνέχεια θα δούμε τις προαναφερθείσες κατηγορίες εξωτερικής χρηματοδότησης, αναλυτικά ξεκινώντας από τις εναλλακτικές μορφές χρηματοδοτήσεις και καταλήγοντας στο επόμενο κεφάλαιο στην αναλυτική περιγραφή των μορφών τραπεζικής χρηματοδότησης που είναι η κύρια πηγή άντλησης κεφαλαίων από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Προτού παρουσιάσουμε τις μορφές χρηματοδότησης των ΜμΕ θα πρέπει να επισημάνουμε τα παρακάτω:

- α) Πολλές ΜμΕ αποφεύγουν μέχρι σήμερα τη χρηματοδότηση μέσω των κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου, καθώς λόγω του οικογενειακού τους χαρακτήρα οι φορείς των εταιριών δεν επιθυμούν να μεταβιβάσουν ποσοστά σε επενδυτές προκειμένου να μη χάσουν τον έλεγχο των επιχειρήσεων τους, οι οποίες μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά (Φ. Ψιμάρνη-Βούλγαρη- Κ Ζοπουνίδης,2000).
- β) Οι ΜμΕ έχουν περιορισμένη πρόσβαση επίσης και στις κεφαλαιαγορές, λόγω κυρίως του μικρού μεγέθους τους, αλλά και του οικογενειακού τους χαρακτήρα (Φ. Ψιμάρνη-Βούλγαρη- Κ Ζοπουνίδης,2000).
- γ) Λίγες είναι οι ΜμΕ στη χώρα μας που εφαρμόζουν τις εναλλακτικές λύσεις εξεύρεσης κεφαλαίων όπως οι άτυποι επενδυτές, οι υβριδικές μορφές χρηματοδότησης και η συμμετοχική χρηματοδότηση (crowdfunding). Βασική αιτία για τη συγκεκριμένη συμπεριφορά αποτελεί το γεγονός ότι στην κοινότητα των ΜμΕ υπάρχει έλλειψη γνώσης σχετικά με τις διάφορες δυνατότητες χρηματοδότησης. Οι εκπρόσωποι των ΜμΕ έχουν τονίσει επανειλημμένα την απουσία μιας κεντρικής πηγής πληροφόρησης για τα διαθέσιμα μέσα χρηματοδότησης. Ενώ είναι ευρέως αποδεκτό ότι το επίπεδο των πληροφοριών που διατίθενται είναι υψηλό σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ιδίως όσον αφορά τα χρηματοδοτικά μέσα που διατίθενται άμεσα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι ελληνικοί σύνδεσμοι ΜμΕ αναφέρονται συχνά στο “κενό πληροφόρησης” που υπάρχει σε εθνικό επίπεδο. Ακόμα, πολλοί επιχειρηματίες που τελικά καταφέρνουν να αποκτήσουν πρόσβαση σε σχετικές πληροφορίες, χρειάζονται καθοδήγηση και εκπαίδευση στα πλεονεκτήματα και τα

μειονεκτήματα των διάφορων μορφών χρηματοδότησης, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο θα παρουσιάσουν τα επενδυτικά τους σχέδια σε πιθανούς χρηματοδότες. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι ΜμΕ καταλήγουν στο τραπεζικό δανεισμό κυρίως βραχυπρόθεσμο και στις πιστώσεις των προμηθευτών για να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες τους για κεφάλαιο κίνησης.

3.3.1 Άτυποι Επενδυτές

Πρόκειται για μια μορφή εξωτερικής συμμετοχικής χρηματοδότησης, όπου οι χρηματοδότες αναφέρονται ως άτυποι επενδυτές ή ανεπίσημη αγορά κεφαλαίων κινδύνου και είναι γνωστοί σαν «επιχειρηματικοί άγγελου». Είναι στην ουσία ιδιώτες οι οποίοι δείχνουν ενδιαφέρον για την συμμετοχή τους στη χρηματοδότηση επενδυτικών εγχειρημάτων υψηλού κινδύνου, κατά κύριο λόγο των μικρών επιχειρήσεων, οι οποίες είναι στα πρώιμα στάδια ανάπτυξης τους (Κιόχος και Παπανικολάου, 2001).

Σκοπός τους είναι να ωφεληθούν από τις μεγάλες αποδόσεις οι οποίες ενδέχεται να παραχθούν. Μη-χρηματοοικονομικοί παράγοντες – κλειδιά, διαδραματίζουν σε όλες τις περιπτώσεις ρόλο στην λήψη μιας τέτοιας απόφασης, όπως το ενδιαφέρον τους για μια καθορισμένη τεχνολογία, η ικανότητα να συμμετέχουν ενεργά στην επιχειρηματική διαδικασία, ακόμα και η προσωπική ευχαρίστηση (Mason and Harrison 1995). Οι άτυποι επενδυτές δραστηριοποιούνται είτε με αυτόνομο τρόπο, είτε στα όρια μεθοδικού συνδικάτου με λοιπούς επενδυτές οι οποίοι φέρουν την ίδια μορφή (syndicated investments). Στην τελευταία περίπτωση που αναφέραμε, υφίσταται ένα άτομο –ο «αρχάγγελος», ο οποίος φέρνει τα μέλη κοντά. Η επένδυσή τους, σταθεροποιείται μεταξύ 15.000 και 150.000 € όταν ενεργούν μόνοι τους και πάνω από 250.000 €, όταν συγχρηματοδοτούν ένα έργο, στα πλαίσια οργανωμένου συνδικάτου. Ο ρόλος των ατόμων αυτών είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στις ΗΠΑ, ενώ τα τελευταία χρόνια έχει ξεκινήσει να παρουσιάζεται όλο και πιο οργανωμένα σε χώρες της Ευρώπης, προσφέροντας δηλωτική ποσότητα κεφαλαίων στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (Κωνσταντινούδης, 2006).

Οι Επιχειρηματικοί Άγγελοι είναι ένας επιτυχημένος θεσμός ο οποίος δραστηριοποιείται στο εξωτερικό και γενικότερα στις χώρες του δυτικού κόσμου εδώ και αρκετά χρόνια με μεγάλη επιτυχία.

Στη χώρα μας το Εμπορικό και Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Αθηνών (ΕΒΕΑ), κρίνοντας ότι η λειτουργία των Επιχειρηματικών Αγγέλων στην Ελλάδα είναι χρήσιμη και προσοδοφόρα για την οικονομία και την κοινωνία, δραστηριοποιείται στον θεσμό μέσω του Κέντρου Μελετών και

Έρευνας (ΚεΜΕ) του, σε συνεργασία με το Κέντρο Μελετών και Εκπαίδευσης Χρηματοοικονομικής (ΚΕΜΕΧ) του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Σύστησε το θεσμό αυτό αποσκοπώντας στην αξιοποίηση καινοτόμων ιδεών για την βελτίωση της εξωστρέφειας, και για την καλλιέργεια της μετοχικής κουλτούρας.

Το ύψος της χρηματοδότησης μπορεί να κινείται από λίγες δεκάδες χιλιάδες ευρώ έως τα 2,0 εκατ. ευρώ ανά επιχείρηση, ποσά τα οποία τα κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου και οι τράπεζες δεν καλύπτουν όταν πρόκειται για νεοφυείς εταιρίες ή επιχειρήσεις στο αρχικό στάδιο λειτουργίας τους.

Τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τους είναι πως επενδύουν σε διάφορους τομείς της οικονομίας, επικεντρώνοντας κατά κύριο λόγο σε τοπικό επίπεδο (κοντά στην έδρα τους) και σε κλάδους οι οποίοι έχουν εμπειρία, ενώ αρέσκονται στην ταχεία λήψη αποφάσεων, δίχως ιδιάζουσα γραφειοκρατία και διαδικασίες οι οποίες μεγεθύνουν το κόστος, δίνοντας σημασία σε παράγοντες όπως η ποιότητα της επιχειρηματικής ομάδας, η στρατηγική της επιχείρησης για την αγορά κ.λπ.

Στην επιχείρηση στην οποία θα επενδύσουν, εμπλέκονται σε προσωπικό επίπεδο, αναλαμβάνοντας δράση με ενεργό τρόπο στη διαμόρφωση της στρατηγικής της επιχείρησης και στην εξάπλωση της αγοράς για το προϊόν της και εξετάζοντας, όπου και όταν καταφέρνουν τη διαδικασία (hands on approach), με σκοπό να διαχειριστούν οι ίδιοι την αβεβαιότητα (Mason and Harrison 1996). Για το σκοπό αυτό, συχνά φέρουν μια θέση στο διοικητικό συμβούλιο της επιχείρησης, συνέπεια και της προγενέστερης ιδιότητας των περισσότερων (πρόκειται συνήθως για συνταξιούχους επιχειρηματίες, πρώην διευθυντές κ.λπ.).

Χαρακτηρίζονται ως «υπομονετικοί επενδυτές» (patient investors), οι οποίοι διαφυλάσσουν την επένδυση για μεγάλο χρονικό διάστημα, κατά κανόνα πάνω από πέντε χρόνια ή και δίχως καθορισμένο χρονικό ορίζοντα και σε σπάνιες περιπτώσεις δείχνουν ενδιαφέρον για την απόκτηση ελέγχου των οργανισμών τους οποίους χρηματοδοτούν, μετά το πέρας του σχεδίου. Το πλεονέκτημα των «αγγέλων» εντοπίζεται στο ότι δεν έχουν ανάγκη τις αποδόσεις του εγχειρήματος τους, αφού φέρουν σημαίνουσα οικονομική επιφάνεια και κατά κανόνα επενδύουν αυτόνομα, δίχως να είναι ανάγκη να δώσουν αναφορά σε άλλους και να ελεγχθούν, φέροντας με αυτό τον τρόπο μείζονα υπομονή στη χρηματοδότηση (Ζοπουνίδης *et.al.* 2012).

Σε αντάλλαγμα, ωφελούνται σε ικανοποίηση σε προσωπικό επίπεδο και ενθουσιασμό, παρακολουθώντας την κρίση τους να μετατρέπεται σε επιτυχία, μέσα από τις ορθές κινήσεις, αλλά και σε χρήμα αναμφίβολα, εφόσον επιτύχει η επιχείρηση. Γενικώς, οι μικρομεσαίες

επιχειρήσεις και οι επιχειρηματικοί άγγελοι, δύνανται να συμπράξουν ουσιαστικά, με αμοιβαία οφέλη, καθώς οι επιχειρήσεις θα κερδίσουν τα κεφάλαια τα οποία θέλουν για την πραγματοποίηση των επενδυτικών τους σχεδίων και ο χρηματοδότης θα έχει τη δυνατότητα να επενδύσει με αποδοτικό τρόπο τους οικονομικούς του πόρους (Binks and Ennew, 1996).

Ωστόσο δεν κρίνεται ορθό, παρασυρόμενοι από τα μακρά θετικά σημεία τα οποία φέρουν οι επιχειρηματικοί άγγελοι, να παραλείψουμε το γεγονός ότι δεν απαρτίζουν κάποιο είδος φιλάνθρωπων οι οποίοι θέλουν να ενισχύσουν από αλtruισμό τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς. Οι αποφάσεις τους λαμβάνονται αποκλειστικά με κίνητρο την ευκαιρία για κέρδη κεφαλαίου. Βάζουν ρυθμούς απόδοσης της τάξης του 30% για πρώιμα στάδια και 20% για οργανωμένες και συγκροτημένες επιχειρήσεις (Mason and Harrison 1995), ενώ για το χρονικό διάστημα που τουλάχιστον διαρκεί το εγχείρημα, επιλαμβάνονται μέρος ή το σύνολο του ελέγχου της διαδικασίας (και σε αρκετές περιπτώσεις και της επιχείρησης) (Λαζαρίδης, 1995). Έτσι συχνά παρατηρείται απροθυμία των επιχειρηματιών να στραφούν προς αυτή τη χρηματοδότηση, παρά μόνο σε περιπτώσεις που δεν δύνανται να κάνουν διαφορετικά, αφού κανένας από αυτούς δεν θέλει την απώλεια ελέγχου και γενικώς την επέμβαση τρίτων σε αυτήν (Binks and Ennew 1996).

Ένα ακόμα δηλωτικό πρόβλημα το οποίο συναντάται σε αυτό το είδος της χρηματοδότησης αποτελεί η δυσκολία εντοπισμού τους από τις επιχειρήσεις, είτε επειδή δραστηριοποιούνται συχνά σε τοπικό επίπεδο όπως προαναφέρθηκε, είτε επειδή δεν υπάρχει κάποιο δίκτυο επιχειρηματικών αγγέλων, με σκοπό να είναι δυνατόν να ευρεθούν εύκολα από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις (Χουλιάρης, 2001).

Από την άλλη, αντίστοιχο είναι και το πρόβλημα των επιχειρηματικών αγγέλων να βρουν φερέλπιδες επενδυτικές ευκαιρίες, καθώς και ικανούς συνεργάτες με τους οποίους θα μοιραστούν το ρίσκο μιας επένδυσης σε αρχικά στάδια (Κωνσταντινίδης, 2006).

Τα τελευταία έτη γεννώνται προσπάθειες οι οποίες έχουν εκκινήσει από τις ΗΠΑ και εξαπλώνονται στην Ευρώπη, με σκοπό να καταγραφούν ανά χώρα και περιοχή οι μεγαλύτεροι άτυποι επενδυτές. Λόγω των οικονομικών κρίσεων οι οποίες έχουν συντελεστεί την τελευταία δεκαετία, η χρηματοδότηση των μικρών επιχειρήσεων από ισχυρούς χρηματοοικονομικούς οργανισμούς (όπως τράπεζες και ιδιωτικές επενδυτικές εταιρείες) είναι ιδιαίτερα «συγκρατημένη» και η υπόσταση ενός τέτοιου δικτύου θα προσφέρει αξιόλογα στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις οι οποίες είναι αντιμέτωπες με χρηματοοικονομική στενότητα, ελαττώνοντας και το κόστος αναζήτησης επενδυτών. Ωστόσο συνεχίζει να απαιτείται αρκετή προσπάθεια και δουλειά, τόσο από άποψη οργάνωσης, όσο και επικοινωνίας, με σκοπό να

παραχθεί ένα καλά οργανωμένο δίκτυο επιχειρηματικών αγγέλων, στο οποίο θα έχουν την δυνατότητα να αποκτούν με ευκολία πρόσβαση οι επιχειρήσεις και οργανισμοί οι οποίοι αποζητούν χρηματοδότηση (Ζοπουνίδης *et.al.* 2012).

3.3.2 Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών

Ένας εναλλακτικός τρόπος χρηματοδότησης που ξεκίνησε από το 1999 και στην Ελλάδα, είναι μέσω των Κεφαλαίων Επιχειρηματικών Συμμετοχών που είναι ευρύτερα γνωστά με την διεθνή τους ονομασία, δηλαδή Venture Capital. Το Venture Capital αποτελεί κατά κανόνα μορφή χρηματοδότησης που απευθύνεται σε νέες, φιλόδοξες και ταχέως αναπτυσσόμενες εταιρείες που συνήθως εκμεταλλεύονται επιχειρηματικά καινοτόμες ιδέες. Συνήθως οι επιχειρήσεις απευθύνονται σε μια εταιρία Venture Capital για βοήθεια όταν θέλουν να κάνουν μια επένδυση υψηλού ρίσκου.

Οι εταιρείες Venture Capital χρηματοδοτούν τις επιχειρήσεις – πελάτες τους με αντάλλαγμα την απόκτηση ενός ποσοστού των μετοχών τους. Το ποσοστό αυτό ποικίλει ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και το μέγεθος της χρηματοδοτούμενης επιχείρησης, αλλά κατά κανόνα κυμαίνεται στα επίπεδα του 30%. Η χρονική διάρκεια της επένδυσης κυμαίνεται συνήθως μεταξύ 3 και 7 ετών. Οι επιχειρήσεις που χρηματοδοτούνται είναι συνήθως δυναμικές με καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες και επιχειρηματικά σχέδια που υπόσχονται υψηλές αποδόσεις, ικανές να ανταμείψουν τις εταιρείες Venture Capital για το ρίσκο που αναλαμβάνουν. Η χρηματοδότηση μέσω Venture Capital επιτυγχάνεται είτε μέσω της συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο των εταιριών με αύξηση ή σπανιότερα με εξαγορά τμήματος αυτού, είτε με διάφορα άλλα ευέλικτα σχήματα, όπως η έκδοση νέας σειράς προνομιούχων μετοχών ή μετατρέψιμου ομολογιακού δανείου, επιτρέπει δε σχεδόν πάντοτε στον κύριο μέτοχο να διατηρήσει τον έλεγχο της εταιρίας του.

Η συνεργασία των εταιριών Venture Capital δεν περιορίζεται μόνο στην παροχή κεφαλαίων αλλά παρέχεται επίσης βοήθεια και σε ότι αφορά την διοίκηση, το marketing, την στελέχωση και το στρατηγικό σχεδιασμό της επιχείρησης. Σημαντικές επίσης για την χρηματοδοτούμενη επιχείρηση είναι οι σχέσεις της εταιρίας Venture Capital με άλλες επιχειρήσεις της αγοράς που μπορεί να χρησιμεύσουν στην σύναψη συνεργασιών.

Το μεγάλο πλεονέκτημα της χρηματοδότησης ιδιαίτερα για μία μικρομεσαία επιχείρηση μέσω Venture Capital είναι ότι δεν υποχρεούται στην παροχή εγγυήσεων για το κεφάλαιο που της παρέχεται. Έτσι ακόμα και σε περίπτωση αποτυχίας της επιχείρησης, η εταιρεία Venture

Capital δεν διεκδικεί επιστροφή των χρημάτων που επένδυσε στην επιχείρηση, εφόσον φυσικά τηρήθηκαν οι όροι της συμφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών.

Η εταιρεία Venture Capital συνήθως έχει μειοψηφικό πακέτο μετοχών στην εταιρεία που συμμετέχει. Η πρώτη συχνά λαμβάνει θέσεις στο Διοικητικό Συμβούλιο της δεύτερης έτσι ώστε να συμμετάσχει στη λήψη αποφάσεων όσον αφορά τη στρατηγική. Η σχέση αυτή σε μεγάλο βαθμό καθορίζεται και από τη δυνατότητα του επιχειρηματία να ασκήσει αποτελεσματικό management. Το κέρδος για τον επενδυτή, παρά την απώλεια πολλές φορές του πλειοψηφικού πακέτου και του ελέγχου, είναι η δυναμική, γρήγορη ανάπτυξη της επιχείρησης ώστε να «κεφαλαιοποιήσει» την καινοτομία της, είτε πρόκειται για προϊόντα είτε για οργανωτικές και παραγωγικές διαδικασίες

Οι δύο βασικές μορφές με τις οποίες προσφέρεται το venture capital είναι τα Funds και τα Schemes. Τα Funds μετά από συγκεκριμένο ύψος χρηματοδότησης ή σε συγκεκριμένη στιγμή κλείνουν στους χρηματοδότες και έχουν σαφώς προκαθορισμένη χρονική διάρκεια. Τα Schemes είναι πιο ανοικτά, με την έννοια ότι όταν δέχονται μια νέα συμμετοχή την επενδύουν στις διαθέσιμες επιχειρήσεις, ενώ είναι πιο ελαστικά στο χρόνο διάλυσης τους. Έτσι οι συμμετέχοντες έχουν διαφορετικά μερίδια και συνήθως απολαμβάνουν διαφορετικές αποδόσεις (Κωνσταντινιούδης, 2006).

Οι εταιρείες venture capital τόσο στα Funds όσο και στα Schemes έχουν δύο τύπους μετόχων, τους γενικούς μετόχους (General Partners) και τους περιορισμένους μετόχους (Limited Partners). Οι γενικοί μέτοχοι διοικούν την επιχείρηση του venture capital και πρέπει να έχουν γνώσεις τεχνικές, διοικητικές και σχετικές με την αγορά.

Οι περιορισμένοι μέτοχοι είναι εκείνοι που χρηματοδοτούν την επιχείρηση venture capital. (Ζοπουνίδης *et.al.* 2012).

Τα κέρδη συνήθως διανέμονται σε ποσοστό 80% στους περιορισμένους μετόχους και 20% στους γενικούς μετόχους. Συχνά ποσοστό των κεφαλαιακών ζημιών (write offs) εκπίπτει από το μερίδιο των γενικών μετόχων. Ακόμα κάποιο ποσοστό επί του συνόλου που επενδύεται καλύπτει έξοδα διοικήσεως του Fund, καθώς και έξοδα πάσης φύσεως συμβουλίων της χρηματοδοτούμενης επιχείρησης (Λαζαρίδης, 1995).

Τα κεφάλαια που επενδύονται στις επιχειρήσεις προέρχονται από διάφορες πηγές όπως τράπεζες, ταμεία συντάξεων, ασφαλιστικές εταιρείες, επιχειρήσεις, ιδιώτες, δημόσιους οργανισμούς κ.α. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι κυβερνήσεις σχεδόν όλων των χωρών του ΟΟΣΑ παρέχουν κάποια μορφή χρηματοδότησης ή οικονομικής βοήθειας, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν πηγή venture capital (Γεωργιάδης, 1996).

Οι εταιρείες venture capital έρχονται σε επαφή με τις υποψήφιες για χρηματοδότηση επιχειρήσεις με διάφορους τρόπους. Το venture capital μπορεί να παρέχεται σε κάθε στάδιο ανάπτυξης των επιχειρήσεων και ως εκ τούτου διακρίνουμε αντίστοιχες μορφές επενδύσεων - επίπεδα χρηματοδότησης venture capital (Γεωργιάδης, 1996).

Οι πρώτες φάσεις ανάπτυξης των επιχειρήσεων περιέχουν πάντοτε μεγαλύτερο κίνδυνο και οι επενδύσεις venture capital σε αυτές απαιτούν μεγαλύτερο χρονικό ορίζοντα για ρευστοποίηση. Αντίθετα, οι μεταγενέστερες φάσεις έχουν μικρότερο κίνδυνο και οι ρευστοποιήσεις απαιτούν μικρότερο χρονικό ορίζοντα (1-3 χρόνια). Λόγω των ευνοϊκότερων συνθηκών και της μεγαλύτερης ασφάλειας που υπάρχει στις τελευταίες φάσεις, οι επενδυτές venture capital προτιμούν τις χρηματοδοτήσεις αυτών των περιπτώσεων.

Σημειώνεται ότι μια επένδυση μπορεί να περιλαμβάνει και περισσότερα από ένα επίπεδα χρηματοδότησης. Τα επίπεδα χρηματοδότησης είναι διαφορετικά στις αναλύσεις των ερευνητών του venture capital, ωστόσο οι παρατηρούμενες διαφορές αφορούν ζητήματα τυπικά ή διαφορετικού ορισμού. Ακολουθώς περιγράφονται αυτά τα επίπεδα (Κιόχος και Παπανικολάου, 2001).

Χρηματοδότηση Σποράς ή Κεφάλαιο Σποράς (Seed finance or Seed Capital/ SC): χρηματοδότηση η οποία παρέχεται για να διερευνηθεί, να αξιολογηθεί και να αναπτυχθεί η αρχική ιδέα για μία επιχείρηση πριν από το στάδιο εκκίνησης (start-up stage).

Στάδιο Εκκίνησης (Start-up): χρηματοδότηση που παρέχεται στις εταιρείες για την ανάπτυξη προϊόντων και τις αρχικές δραστηριότητες μάρκετινγκ πριν από την πώληση των προϊόντων στην αγορά.

Άλλο Πρώιμο Στάδιο (Other early stage): χρηματοδότηση σε εταιρείες οι οποίες έχουν ολοκληρώσει το στάδιο ανάπτυξης προϊόντων και έχουν ανάγκη από περαιτέρω χρηματοδότηση έτσι ώστε να ξεκινήσουν τη διαδικασία της εμπορικής κατασκευής και των πωλήσεων. Δεν έχουν αρχίσει ακόμη να πραγματοποιούν κέρδος.

Επέκταση (ή Ανάπτυξη)/ Expansion (or Development): χρηματοδότηση για την ανάπτυξη και επέκταση μίας εταιρείας η οποία έχει μία ισορροπημένη οικονομική απόδοση ή πραγματοποιεί κέρδη. Το κεφάλαιο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη χρηματοδότηση της αυξημένης παραγωγικής ικανότητας και/ ή την παροχή επιπλέον κεφαλαίου κινήσεως (working capital).

Ενδιάμεση Χρηματοδότηση (Προχρηματιστηριακή Χρηματοδότηση)/ Mezzanine (Bridge finance): χρηματοδότηση που παρέχεται σε μία εταιρεία κατά το στάδιο προετοιμασίας της

για είσοδο στο χρηματιστήριο.

Χρηματοδότηση Εξαγοράς Buy-out (Management Buy-out): χρηματοδότηση που παρέχεται έτσι ώστε η τρέχουσα διοίκηση και οι επενδυτές να είναι σε θέση να αποκτήσουν μία υπάρχουσα γραμμή παραγωγής ή μία επιχείρηση.

Χρηματοδότηση Εξαγοράς Buy-in (Management Buy-in): χρηματοδότηση που παρέχεται έτσι ώστε ένα διευθυντικό στέλεχος ή μία ομάδα διευθυντικών στελεχών εκτός της εταιρείας να πραγματοποιήσουν αγορά εντός της εταιρείας με την υποστήριξη επενδυτών κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου.

Η εξάπλωση του Venture Capital στην Ελλάδα

Η ανάπτυξη του Venture Capital στην Ελλάδα, μετά το 1999 σχετίστηκε άμεσα με την δυναμική ανάπτυξη της ελληνικής κεφαλαιαγοράς. Οι αποδόσεις των εταιριών κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών στο διάστημα αυτό ήταν εντυπωσιακές και υπήρχε σημαντική αύξηση στην ίδρυση νέων, οι περισσότερες από τις οποίες αποτελούσαν θυγατρικές χρηματιστηριακών εταιριών. Όμως, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που πέρασε η ελληνική χρηματιστηριακή αγορά, σταμάτησαν τις δραστηριότητές τους αρκετές εταιρίες παροχής Venture Capital, κυρίως αυτές που τις διαχειρίζονταν χρηματιστηριακές εταιρίες.

Το 2005 σημαντικές πρωτοβουλίες ελήφθησαν από τραπεζικούς ομίλους, όπως Εθνική, ALPHA, EFG Eurobank και Εμπορική, μέσω των θυγατρικών/ συνδεδεμένων τους εταιριών. Στη χώρα μας πετυχημένα παραδείγματα εταιριών που χρησιμοποίησαν αυτή τη μορφή χρηματοδότησης είναι Goody's, Chipita και Γερμανός, οι οποίες όμως ανήκουν στην κατηγορία των μεγάλων επιχειρήσεων.

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, για τους λόγους (ελλιπής ενημέρωση και ανεπαρκής εκπαίδευση των φορέων τους, οικογενειακός χαρακτήρας και ανεπαρκής πληροφόρηση προς τους επενδυτές) που αναφέραμε στην αρχή της ενότητας και σε προηγούμενο κεφάλαιο, δε χρησιμοποιούν ευρέως τη μορφή αυτής χρηματοδότησης. Λόγω των πλεονεκτημάτων της μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην ενίσχυση των ΜμΕ ιδιαίτερα στην περίοδο που διανύουμε.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί η λειτουργία ενός οργανισμού, ο οποίος δημιουργήθηκε με στόχο να δοθεί νέα ώθηση στις επενδύσεις των Venture Capital σε νέες επιχειρήσεις. Ο οργανισμός αυτός είναι το Ταμείο Ανάπτυξης Νέας Οικονομίας Α.Ε. (Τ.Α.ΝΕ.Ο) το οποίο θα μελετήσουμε ενδελεχώς σε επόμενο κεφάλαιο.

3.3.3 Δημόσια Διαπραγμάτευση

Ένα εναλλακτικό ακόμα είδος συμμετοχικής χρηματοδότησης, αποτελεί και η δημόσια εγγραφή. Μετά από κάποιο διάστημα λειτουργίας, μια επιχείρηση είναι δυνατόν να στραφεί στη χρηματαγορά. Ωστόσο για να εκταθούν σε αυτό το στάδιο οι επιχειρήσεις επιβάλλεται να έχουν αποκτήσει άξιο μέγεθος και αντίστοιχο εμπορικό ιστορικό με σκοπό να ικανοποιούν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις (Χουλιάρας, 2001).

Επιπροσθέτως, λόγω του σημαίνοντος σταθερού κόστους προετοιμασίας εισαγωγής στο χρηματιστήριο (συμπεριλαμβανομένων των εξόδων εισαγωγής, των νομικών και λογιστικών δαπανών, ακόμα και το κόστος εκτύπωσης μετοχών κ.λπ.), είναι αντιοικονομικό για τις επιχειρήσεις και οργανισμούς οι οποίοι έχουν σκοπό τη συγκέντρωση μικρού κεφαλαίου. Στις ΗΠΑ για παράδειγμα το ελάχιστο κόστος συγκέντρωσης νέου κεφαλαίου υπολογίζεται στα 150.000 €, καθιστώντας με αυτό τον τρόπο μη συμφέρουσα τη περισυλλογή κεφαλαίων μικρότερων των 15.000.000 € (Hutchinson and McKillop 199, στο Mason and Harrison 1994).

Ο χρόνος απαρτίζει έναν επιπλέον συντελεστή ο οποίος συγκρατεί την πρόσβαση σε χρηματαγορές, διότι η τιμή της μετοχής θα διαφέρει διαχρονικά αντίστοιχα με την αίσθηση του επενδυτή αναφορικά με τον καθορισμένο κλάδο και γενικώς τις συνθήκες της αγοράς. Σε αρκετές χώρες της Ευρώπης ήταν σχεδόν αδύνατο έως τα μέσα της δεκαετίας του 80 να καταφέρει μια νέα ή / και όχι ιδιαίτερα ισχυρή επιχείρηση να γίνει δεκτή στη χρηματαγορά. Ήταν λοιπόν εξαιρετικά δυσεπίτευκτο να επιτύχει την αναγκαία εξωτερική χρηματοδότηση με σκοπό να περάσει το επικίνδυνο στάδιο της ανάπτυξης και επέκτασης, πριν την ωριμότητα (Λαζαρίδης, 1995). Αυτό είναι μια κατάσταση η οποία δείχνει να έχει μεταβληθεί τα τελευταία χρόνια, με την ανάπτυξη των παράλληλων χρηματαγορών και στις Ευρωπαϊκές χώρες, όπου ομόγνωμα και με το παράδειγμα της Αμερικής, τέτοιες επιχειρήσεις γίνονται δεκτές και γίνεται αποτίμηση της αξίας τους (Ζοπουνίδης *et.al.* 2012).

Τονίζουμε ότι οι ΜμΕ ,λόγω του μικρού μεγέθους τους , έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε κεφαλαιαγορές και ως εκ τούτου μόνο για λίγες επιχειρήσεις της κατηγορίας αυτής και ειδικότερα για τις μεσαίες είναι εφικτή η άντληση κεφαλαίων από την οργανωμένη χρηματαγορά.

3.3.4 Εξαγορές -Συγχωνεύσεις

Σε όλα τα στάδια της εξέλιξης της, μια επιχείρηση, είναι δυνατόν να αποκτηθεί από κάποια μεγαλύτερη (εξαγορά) ή να συγχωνευτεί με κάποια άλλη (συγχώνευση), με σκοπό εκτός των άλλων, να αντληθούν κεφάλαια για τα σχέδιά της και να υπερσκελιστούν τα χρηματοοικονομικά

εμπόδια.

3.3.5 Σύστημα Δικαιόχρησης – Franchising

Ως Franchising ορίζεται ένα σύστημα εμπορίας προϊόντων ή υπηρεσιών, το οποίο στηρίζεται στη συνεργασία ανάμεσα σε δύο επιχειρήσεις νομικά και οικονομικά ανεξάρτητων. Κατ' ουσία πρόκειται για μια εμπορική συνεργασία με την οποία η μία επιχείρηση (δικαιοπάροχος) παραχωρεί στην άλλη (δικαιοδόχος) το δικαίωμα χρήσης της εμπορικής επωνυμίας και σημάτων, της τεχνογνωσίας, καθώς και το δικαίωμα μεταπώλησης προϊόντων λη παροχής υπηρεσιών σε τελικούς χρήστες. Οι όροι της συνεργασίας, οι υποχρεώσεις του δικαιοπαρόχου (παροχή συμβουλών σε τεχνικά, οργανωτικά, χρηματοδοτικά, διαφημιστικά και στελεχιακά θέματα) και οι υποχρεώσεις του δικαιοδόχου (τήρηση οργανωτικών αρχών, καταβολή δικαιωμάτων) καταγράφονται στη σχετική σύμβαση.

3.3.6 Εμπορικές Πιστώσεις

Οι εμπορικές πιστώσεις αποτελούν μια μορφή εξωτερικής χρηματοδότησης και από το 2009, λόγω των δυσχερειών των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό, αποτελούν τη μεγαλύτερη κατηγορία βραχυπροθέσμων πιστώσεων προς τη μικρομεσαία επιχείρηση όπως αποκαλύπτεται και από την έρευνα της Ε.Κ.Τ (SAFE) που θα παραθέσουμε στο πέμπτο κεφάλαιο. Η περίπτωση αυτή περιλαμβάνει το κεφάλαιο από εμπορικές πιστώσεις το οποίο περιέρχεται στον αγοραστή από πωλήσεις σε αυτόν εμπορευμάτων με πίστωση. Τα εμπορεύματα αυτά ο αγοραστής μπορεί να τα πουλήσει ή και να τα αξιοποιήσει με οποιονδήποτε τρόπο και στη συνέχεια να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του στο χρόνο που έχει συμφωνηθεί («Η τραπεζική χρηματοδότηση στην Ελλάδα», Παναγιώτης Πετράκης, 1985). Κατά τη διάρκεια της κρίσης οι όροι πίστωσης προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και ιδιαίτερα προς τις πολύ μικρές επιδεινώθηκαν ή διακόπηκαν τελείως κυρίως από εταιρίες του εξωτερικού λόγω του κινδύνου της χώρας, καθώς οι τελευταίες απαιτούσαν την πληρωμή των εμπορευμάτων τους τοις μετρητοίς. Αυτή η τακτική ακολουθήθηκε και από εγχώριες εταιρίες γεγονός που δυσχέρανε σε μεγάλο βαθμό τη ρευστότητα των μικρών επιχειρήσεων και έτσι πολλές από αυτές αναγκάστηκαν να διακόψουν τη λειτουργία τους, αφού δεν είχαν πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό. Παρά τις δυσκολίες αυτές συνεχίζουν να αποτελούν μία εκ των σημαντικότερων πηγών εξωτερικής χρηματοδότησης των ΜμΕ.

3.3.7 Θερμοκοιτίδες Επιχειρήσεων (Business Incubators)

Οι εταιρείες αυτές παρέχουν σε νεοϊδρυόμενες και με προοπτικές ταχείας ανάπτυξης επιχειρήσεις χρηματοδότηση (σε μικρότερο βαθμό από τις εταιρείες Venture Capital), χώρους και εξοπλισμό (κτιριακές εγκαταστάσεις, έπιπλα, ηλεκτρονικούς υπολογιστές κ.λπ.), υπηρεσίες γραμματειακής υποστήριξης, συμβουλευτικές υπηρεσίες, δίκτυο επαφών με πελάτες και προμηθευτές κ.λπ.

Πιο συγκεκριμένα η στήριξη που προσφέρουν οι «Θερμοκοιτίδες Επιχειρηματικότητας» συνίσταται στα ακόλουθα:

- (α) χορήγηση υποτροφιών ολιγόμηνης διάρκειας, έτσι ώστε οι νέοι που επιθυμούν να «επιχειρήσουν» να μπορούν απερίσπαστοι να επικεντρωθούν στα επιχειρηματικά τους σχέδια.
- (β) παροχή δυνατότητας να εργάζονται μέσα σε εξειδικευμένους Χώρους Συνεργασίας (κατά το πρότυπο των διεθνώς ονομαζόμενων co-working spaces) κατά τα πλέον σύγχρονα διεθνή πρότυπα. Βασικός σκοπός είναι οι Χώροι Συνεργασίας να λειτουργήσουν ως εκκολαπτήρια για τους νέους δυνητικούς επιχειρηματίες καθώς στους χώρους αυτούς δημιουργούνται ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη συνεργασιών και την επεξεργασία ιδεών και σχεδίων
- (γ) παροχή δυνατότητας να έρθουν σε επαφή με καθοδηγητές (μέντορες) και διοργάνωση ενημερωτικών σεμιναρίων και ημερίδων συνεργασίας, με τη συνδρομή ενός δικτύου συμβούλων-καθοδηγητών, οι οποίοι θα υποστηρίξουν το πρόγραμμα παρέχοντας συμβουλευτικές υπηρεσίες, καθοδηγώντας και εκπαιδεύοντας τους νέους και ενδεχομένως υποστηρίζοντας την επαφή τους με δυνητικούς επενδυτές.

Σε αντάλλαγμα οι εταιρείες Incubators παίρνουν ένα ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου ή πληρωμές από την νεοϊδρυόμενη εταιρεία ή γίνεται κάποιος μικτός διακανονισμός

Ο ρόλος των εταιρειών Incubators είναι να συμβάλουν στην ίδρυση και την πρώτη ανάπτυξη μιας νέας εταιρείας ώστε να μπορέσει αυτή στη συνέχεια να διεκδικήσει, με σωστή υποδομή και επαγγελματική προετοιμασία, μεγαλύτερα κεφάλαια (μέσω τραπεζικού δανεισμού ή εταιρειών Venture Capital) για την πρώτη της ευμεγέθη επένδυση που θα της επιτρέψει να αναπτυχθεί περαιτέρω και να επιβληθεί στην αγορά. Η χρονική διάρκεια της επένδυσης του Incubators κυμαίνεται συνήθως μεταξύ 6 και 18 μηνών.

Στην Ελλάδα έχουν ιδρυθεί οι πρώτες εταιρείες αυτού του τύπου², στις οποίες μπορούν να απευθύνονται οι νέοι επιχειρηματίες που ξεκινούν μια επιχειρηματική προσπάθεια.

3.3.8 Τεχνολογικά Πάρκα

Είναι μια συνύπαρξη στον ίδιο χώρο, επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε έναν συγκεκριμένο κλάδο και αντίστοιχων πανεπιστημιακών τμημάτων του κλάδου αυτού. Στην ουσία πρόκειται για μια αρκετά μεγάλη σε έκταση γεωγραφική περιοχή, όπου συγκεντρώνονται επιχειρήσεις, κατά προτίμηση μη παραγωγό βιομηχανικών προϊόντων, με έντονες δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης στους νέους τομείς της οικονομίας που βασίζονται στη γνώση (πληροφορική - τηλεματική - βιοτεχνολογία - ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κ.ά.), μαζί με πανεπιστήμια, ερευνητικά ή τεχνολογικά κέντρα. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται υποδομές για προσέλκυση και εγκατάσταση των επιχειρήσεων σε ένα ελκυστικό τεχνολογικό περιβάλλον, ενώ παράλληλα προσφέρονται υπηρεσίες μεταφοράς τεχνολογίας και υποστήριξης των επιχειρήσεων.

3.3.9 Crowd funding

Το Crowd funding (συμμετοχική χρηματοδότηση) είναι μία νέα δημοφιλής μέθοδος για την άντληση κεφαλαίων από μεγάλο αριθμό ενδιαφερόμενων, κατά κύριο λόγο μέσω του διαδικτύου. Έχει ως σημείο αναφοράς την άντληση κεφαλαίων για νεοσύστατες εταιρίες (startups) ή άλλα εμπορικά εγχειρήματα και λειτουργεί συνήθως μέσω μίας ιστοσελίδας, στην οποία έχει πρόσβαση το κοινό. Εκείνο που απαιτείται προκειμένου το συγκεκριμένο εγχείρημα να τύχει ευρύτερης αποδοχής και αναγνωρισιμότητας είναι η σύσταση ενός συντονιστικού φορέα, ο οποίος θα καθορίσει το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και εποπτείας της συγκεκριμένης μορφής χρηματοδότησης

Συνήθως το crowd funding αφορά περιπτώσεις μικρο-χρηματοδότησης από 5.000-50.000 ευρώ και δεν περιορίζεται σε επιχειρηματικές ιδέες, αλλά και στη χρηματοδότηση Life Projects για σπορ, τέχνες, ιατρικές ανάγκες, εκπαίδευση, ταξίδια, εθελοντισμό κλπ. Επίσης, το crowd funding μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο εργαλείο για τη χρηματοδότηση

² Ενδεικτικά υπάρχουν οι παρακάτω Θερμοκοιτίδες Επιχειρηματικότητας: * Κόμβος Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας της Τεχνόπολης του Δήμου Αθηναίων, * Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς * Θερμοκοιτίδα Νεοφυών Επιχειρήσεων Θ.Ε.Α. του ΕΒΕΑ * Ελληνική Ένωση Νεοφυών Επιχειρήσεων * Athens Impact Hub Προώθηση της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας * AHEAD Alba Hub for Enterprise and Development * Orange Grove * Θέρμη ΑΕ * Πρόγραμμα Egg (Enter- Grow-Go) της Eurobank * Πρόγραμμα Aephoria * Θερμοκοιτίδα IQbility * Startup Series Metavallon * The cube Athens * Foundation * EΠI.νοώ (EMΠ) * Athens center for entrepreneurship and innovation (OILA) * Solidarity mission * The nest * Bluegrowth * Innovoice * Empowering growth * Cosmote start up * Incubation for Growth-i4G * Industry Disruptions GAmE Changes ID-GC * ekinisiLAB του ΣΕ

Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων (ΜΚΟ). Σήμερα, υπάρχουν διάφορες πλατφόρμες στο internet που προσφέρουν τη δυνατότητα υλοποίησης κάποιας μορφής crowd funding (kickstarter, indiego, gofundme, groorio κ.α.).

Λόγω των πλεονεκτημάτων του (ευρύτατη χρήση διαδικτύου σήμερα και χορήγηση μικρό-πιστώσεων) αποτελεί ιδανική μορφή χρηματοδότησης για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις στη χώρα μας. Βασικός ανασταλτικός παράγοντας η έλλειψη ενημέρωσης των επιχειρηματιών σε σχέση με την ύπαρξη αυτού του χρηματοδοτικού εργαλείου.

3.3.10 Υβριδικές Μορφές Χρηματοδότησης- Mezzanine Finance

Αυτή η μορφή χρηματοδότησης αποτελεί έναν συνδυασμό δανείων με συμμετοχικά κεφάλαια για την ίδρυση, ανάπτυξη ή μεταβίβαση των ΜμΕ και την εισαγωγή καινοτομίας. Οι χρηματοδοτήσεις με τη μορφή mezzanine παρουσιάζουν χαρακτηριστικά τόσο δανείου όσο και ιδίων κεφαλαίων.

Οι πιο γνωστοί τύποι, αυτής της μορφής χρηματοδότησης είναι:

- Τα δάνεια μειωμένης εξασφάλισης (subordinated loans), με βασικά χαρακτηριστικά ότι δίδονται χωρίς εξασφαλίσεις και έχουν ως επί το πλείστον σταθερό επιτόκιο
- Τα συμμετοχικά δάνεια (participation loans) που αποτελούν μια μορφή κανονικών δανείων, αλλά η απόδοσή τους δεν διακρίνεται για την σταθερότητά τους αφού είναι συνδεδεμένη με το αποτέλεσμα της επιχείρησης (π.χ. με το κύκλο εργασιών, με τα κέρδη κλπ)
- Η «αθόρυβη», εχέμυθη εταιρική συμμετοχή (silent participation), μια μορφή που προσομοιάζει με αυτή του μετόχου, χωρίς όμως ο συμμετέχων να αναλαμβάνει οποιαδήποτε υποχρέωση που έχει ή θα έχει η επιχείρηση έναντι των πιστωτών της
- Το μετατρέψιμο ομολογιακό δάνειο ή μετατρέψιμο δάνειο (convertible bond/convertible shareholder loan) που οι κάτοχοί τους εκτός από τον τόκο που λαμβάνουν δύνανται να γίνουν και μέτοχοι της επιχείρησης, όταν υπάρχει το δικαίωμα αγοράς μετοχών κατά την διάρκεια ή τη λήξη του ομολογιακού δανείου.
- Οι προνομιούχες μετοχές (preference shares)

Για τις ΜμΕ η χρηματοδότηση των κεφαλαίων τους μέσω των «υβριδικών» αυτών μορφών παρουσιάζει κάποια πλεονεκτήματα όπως ότι η ΜμΕ δεν παρέχει εξασφαλίσεις, ότι ο ιδιοκτήτης της επιχείρησης διατηρεί ή μπορεί να διατηρήσει με κατάλληλη σύμβαση τον έλεγχο της επιχείρησής του και ότι τα κεφάλαια αυτά έχουν κυρίως μέσο-μακροπρόθεσμη

διάρκεια. Επειδή οι αποδόσεις των προϊόντων mezzanine είναι υψηλότερες αυτών των κλασικών δανείων, αλλά μικρότερες από τις αποδόσεις που ζητούν οι ιδιώτες επενδυτές του Venture Capital, για να γίνουν τα προϊόντα πιο ελκυστικά για τους επενδυτές / ιδιώτες σε διάφορες χώρες (π.χ. Γερμανία, Ολλανδία) τα έσοδα από τους τόκους δεν φορολογούνται.

Το κυριότερο εμπόδιο όμως στην προώθηση των «υβριδικών» μορφών χρηματοδότησης δεν είναι τόσο το υψηλό σχετικά κόστος δανεισμού για τις ΜμΕ όσο το γεγονός ότι οι περισσότερες από τις μορφές αυτές χρηματοδότησης απαιτούν βαθμολόγηση (rating) των ΜμΕ και ένα σχετικά υψηλό ποσό δανείου, χωρίς να παραγνωρίζεται και η δυσκολία εξόδου από μια ΜμΕ.

Αν και η ανάπτυξη της παραμένει περιορισμένη, είναι σημαντικό να ενισχυθεί καθώς μπορεί να προσφέρει στις ΜμΕ τα απαραίτητα κεφάλαια για τη συνέχιση της λειτουργίας τους και την επέκτασή τους μιας για να είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν στην οικονομική κρίση, μιας και οι στρόφιγγες του τραπεζικού δανεισμού είναι κλειστές.

3.4 Ανακεφαλαίωση

Ένα, λοιπόν, από τα σημαντικότερα ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις είναι η εξεύρεση χρηματοδότησης.

Για την κάλυψη των αναγκών τους οι ΜμΕ μπορούν να αντλήσουν κεφάλαια είτε από το εσωτερικό τους περιβάλλον είτε από το εξωτερικό τους περιβάλλον. Υπάρχουν, λοιπόν, δυο τρόποι χρηματοδότησης: Η εσωτερική χρηματοδότηση ή αυτοχρηματοδότηση και η εξωτερική χρηματοδότηση. Στην περίπτωση της μικρομεσαίας επιχείρησης η εσωτερική χρηματοδότηση προέρχεται κυρίως από τους ιδιοκτήτες της, η οποία λόγω της των δυσκολιών στην πρόσβαση στο τραπεζικό δανεισμό έχει εξελιχθεί κατά τη διάρκεια της κρίσης σε μία εκ των βασικών πηγών χρηματοδότησης των ΜμΕ. Η πραγματικότητα, όμως, αποδεικνύει ότι η δυνατότητα αυτοχρηματοδότησης δεν είναι ανεξάντλητη και συνεπώς όταν μια μικρομεσαία επιχείρηση θέλει να αναπτυχθεί θα αναγκαστεί να αναζητήσει εξωτερική χρηματοδότηση. Στη συνέχεια περιγράψαμε τις βασικές μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης (εκτός αυτών που προέρχονται από τις τράπεζες που θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο) των επιχειρήσεων επισημαίνοντας ότι, λόγω των ιδιομορφιών των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων δεν είναι όλες εξίσου ελκυστικές μέχρι σήμερα για τις τελευταίες.

Οι ΜμΕ, όμως, σε περίοδο που η πρόσβαση στην κύρια πηγή χρηματοδότησης εμφανίζει δυσκολίες, θα πρέπει να αναζητήσουν τα απαιτούμενα κεφάλαια μέσω σύγχρονων

χρηματοδοτικών εργαλείων, όπως είναι οι άτυποι επενδυτές, τα κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών, οι υβριδικές μορφές χρηματοδότησης, καθώς και η συμμετοχική χρηματοδότηση (crowd funding).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η Τραπεζική Χρηματοδότηση

4.1 Εισαγωγή

Λόγω των δυσκολιών οι οποίες ανακύπτουν στη συμμετοχική χρηματοδότηση (απώλεια ελέγχου, ελλιπής ενημέρωση, ανεπαρκής εκπαίδευση κ.λπ.) καθώς και του χαρακτήρα των ελληνικών επιχειρήσεων, όπως προείπαμε, η πλειονότητα των επιχειρήσεων στρέφεται στην επιζήτηση δανειακής χρηματοδότησης από τις τράπεζες, οι οποίες συνεχίζουν να συγκροτούν μία εκ των κύριων πηγών χρηματοδότησης.

Επισημαίνουμε, ότι επειδή οι ανάγκες των ΜμΕ κυρίως σήμερα σχετίζονται με την αναζήτηση κεφαλαίων κίνησης στρέφονται κυρίως στο βραχυπρόθεσμο δανεισμό παρά στο μακροπρόθεσμο ο οποίος αφορά συνήθως μακροπρόθεσμες επενδύσεις (οι οποίες σπανίζουν την τρέχουσα περίοδο) και επιπλέον απαιτεί και ισχυρές εμπράγματα εξασφαλίσεις οι οποίες δεν προφέρονται από τους επιχειρηματίες. Η ανεπάρκεια εξασφαλίσεων είχε οδηγήσει ακόμη και στα χρόνια της πιστωτικής επέκτασης κυρίως τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις να καλύπτουν πάγιες ανάγκες τους με χρήση βραχυπρόθεσμου δανεισμού με δυσμενείς συνέπειες στη ρευστότητά τους.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε αναλυτικά τις παραδοσιακές μορφές τραπεζικής χρηματοδότησης, αλλά και νέες που έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας όπως αυτές της πρακτορείας των επιχειρηματικών απαιτήσεων και της χρηματοδοτικής μίσθωσης, οι οποίες λόγω των πλεονεκτημάτων που θα αναλύσουμε στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου προσελκύουν πολλές ΜμΕ.

4.2 Είδη Τραπεζικών χρηματοδοτήσεων

Τα τραπεζικά δάνεια που επιλέγουν οι ΜμΕ για να καλύψουν τις ανάγκες τους είναι συνήθως δάνεια για κεφάλαιο κίνησης ή μακροπρόθεσμα δάνεια. Δεδομένης της σταθερής και μακρόχρονης παρουσίας τους στην τραπεζική αγορά αποκαλούνται και «παραδοσιακές» μορφές τραπεζικής χρηματοδότησης προς αντιπαραβολή με τις σύγχρονες μορφές χρηματοδότησης εντός ή εκτός τραπεζικού τομέα που δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής ανάπτυξης. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα κύρια είδη χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις.

Αποσαφήνιση εννοιών

- Ως «πιστοδότηση» ορίζεται η νομότυπη συμφωνία μεταξύ δύο μερών, στα πλαίσια της

οποίας το πρώτο (τράπεζα) είτε μεταβιβάζει αγοραστική δύναμη στο δεύτερο (πελάτης-πιστούχος), είτε εγγύηση (έκδοση Εγγυητικής επιστολής ή άνοιγμα Ενέγγυας Πίστωσης) έναντι συγκεκριμένων όρων και προϋποθέσεων που γίνονται αμοιβαία αποδεκτοί.

- Ως κεφάλαιο κίνησης ορίζεται το σύνολο του ενεργητικού που μπορεί εύκολα και γρήγορα να μετατραπεί σε μετρητά. Πιστοδότηση για κεφάλαιο κίνησης χορηγείται με σκοπό να καλυφθούν βραχυπρόθεσμες ανάγκες των επιχειρήσεων που προκύπτουν από τον ετεροχρονισμό εισπράξεων και πληρωμών ή από την εμφάνιση έκτακτων περιστάσεων, όπως έκτατες ζημιές από θεομηνίες ή μη έγκαιρη είσπραξη απαιτήσεων. Επίσης χορηγείται για τη γενικότερη βελτίωση της ρευστότητας της επιχείρησης. Συνεπώς είναι μικρής διάρκειας, η οποία κυμαίνεται από δώδεκα μήνες μέχρι τρία έτη, ενώ η συνήθης χρήση του αφορά σε αγορές εμπορευμάτων και πληρωμές τρεχόντων εξόδων (κάλυψη συναλλακτικού κυκλώματος και λειτουργικών αναγκών της επιχείρησης). Όπως είναι κατανοητό, οι επιχειρήσεις έχουν συμφέρον να επιδιώκουν τη **σύντμηση** των παρεχομένων πιστώσεων προς τους πελάτες τους, ώστε να **μειώνονται** αντίστοιχα οι ανάγκες τους σε κεφάλαια κίνησης. Ωστόσο, αφενός η **ταμιακή στενότητα** που αντιμετωπίζει η αγορά, αφετέρου το γεγονός ότι οι πωλήσεις επί πιστώσει σε φερέγγυους πελάτες προσφέρουν δυνατότητα επίτευξης **αυξημένου περιθωρίου** μικτού κέρδους για τον πωλητή έχουν καταστήσει την ευχέρεια παροχής πιστώσεων από μία επιχείρηση σημαντικό παράγοντα για την αύξηση των πωλήσεών της. Το βάρος έτσι μετατίθεται στις τράπεζες, για τη χρηματοδότηση των παραπάνω αναγκών. Κατ' αρχήν εξετάζεται από την τράπεζα εάν το περιθώριο κέρδους της πώλησης είναι δυνατόν να **καλύπτει** τα χρηματοοικονομικά έξοδα, ειδάλλως **αποφεύγεται** η χρηματοδότηση. Το ύψος και η διάρκεια των χρηματοδοτήσεων για κεφάλαιο κίνησης καθορίζονται από το είδος της δραστηριότητας της επιχείρησης, την εποχικότητα των εργασιών της, το ύψος των τρεχουσών πωλήσεων καθώς και τον προβλεπόμενο κύκλο εργασιών για την επόμενη χρήση, την ταχύτητα ανακύκλωσης των αποθεμάτων – απαιτήσεων – υποχρεώσεων, τις λειτουργικές ανάγκες του πιστούχου. Όλα τα παραπάνω θα γίνουν περισσότερο κατανοητά με τη διαγραμματική απεικόνιση του παραγωγικού και συναλλακτικού κυκλώματος (διάγραμμα 4.1).

Μετά την αποσαφήνιση των προαναφερόμενων εννοιών που θα μας απασχολήσουν παρακάτω, στη συνέχεια παρουσιάζονται οι βασικές μορφές τραπεζικής πιστοδότησης.

Οι πιστοδοτήσεις μπορούν να διακριθούν ανάλογα με :

1. Το μέγεθος της οικονομικής μονάδας

2. Τον πιστωτικό κίνδυνο
3. Τους περιορισμούς βάσει πιστωτικών και εποπτικών κανόνων
4. Τον σκοπό, μορφή και διάρκειά τους

Μια γενική κατηγοριοποίηση των πιστοδοτήσεων με βάση το τελευταίο κριτήριο είναι:

- Οι πιστοδοτήσεις κεφαλαίου κινήσεως (βραχυπρόθεσμου χαρακτήρα πιστοδοτήσεις) που μπορούν να καλυφθούν με χρηματοδοτήσεις κεφαλαίου κινήσεως, έκδοσης Εγγυητικών Επιστολών και Ενέγγυων Πιστώσεων, αλλά και σύναψη συμβάσεων πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων (factoring).
- Οι πιστοδοτήσεις για κάλυψη παγίων αναγκών. Χρησιμοποιούνται για την κάλυψη μονιμότερου χαρακτήρα αναγκών των επιχειρήσεων και μπορούν να εξυπηρετηθούν με την παροχή δανείων τακτής λήξης, κοινοπρακτικών ή ομολογιακών δανείων και συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing). Εξυπηρετούνται σε τακτό χρονικό διάστημα και σαν γενικός κανόνας ακολουθείται ότι θα πρέπει η διάρκεια του δανείου να μην υπερβαίνει την διάρκεια ζωής του αγαθού που αποκτήθηκε με το δάνειο.
- Πιστοδοτήσεις για κάλυψη έκτακτων αναγκών ή μονιμότερου χαρακτήρα ανάγκες. Πρόκειται για ανάγκες που δεν είχαν προβλεφθεί στους προϋπολογισμούς ή προέκυψαν έκτακτα λόγω επιχειρηματικής ευκαιρίας. Έχουν βραχυπρόθεσμο ή μεσοπρόθεσμο χαρακτήρα .
- Εγγυοδοσίες: Με αυτήν την μορφή πιστοδότησης η Τράπεζα αναλαμβάνει πιστωτικό κίνδυνο παρέχοντας την εγγύησή της σε τρίτους για την τήρηση συμφωνιών.

Βασικές μορφές Πιστοδοτήσεων είναι οι ακόλουθες:

- Ανοικτός Αλληλόχρεος Λογαριασμός
- Δάνεια Τακτής Λήξης
- Ομολογιακά και Κοινοπρακτικά Δάνεια
- Εγγυητικές Επιστολές και Ενέγγυες Πιστώσεις
- Factoring
- Leasing

4.2.1 Ανοικτός (Αλληλόχρεος) Τρεχούμενος Λογαριασμός (ΑΤΛ)

Είναι η ιδιότυπη σύμβαση ανάμεσα σε μία Τράπεζα και ένα Φυσικό Πρόσωπο ή Νομικό πρόσωπο να τηρήσουν κοινό λογαριασμό, όπου θα εγγράφουν τις μεταξύ τους συναλλαγές και ο οποίος θα

κλείνει κατά ορισμένα χρονικά διαστήματα. Με τη σύμβαση αυτή καθορίζεται το ποσό μέχρι του οποίου μπορεί να κινείται το πραγματικό υπόλοιπο της πιστοδοτήσεως, ενώ υπάρχει και η δυνατότητα αυξομειώσεως του ποσού μέσα στα όρια αυτά.

Η πίστωση αυτής της μορφής είναι συνήθως αορίστου διάρκειας ανανεούμενη κατ' έτος. Παρ' όλα αυτά η τράπεζα διατηρεί το δικαίωμα να κλείνει την πίστωση οποτεδήποτε κατά την κρίση της και να αξιώνει την επιστροφή του αναληφθέντος ποσού.

Χαρακτηριστικό του λογαριασμού ο οποίος καλύπτεται από μία τέτοια σύμβαση είναι ότι δίνει τη δυνατότητα στον πιστούχο να κάνει πολλές αναλήψεις και καταθέσεις χρηματικών ποσών, υπό τη βασική προϋπόθεση ότι το εκάστοτε υπόλοιπο του λογαριασμού ποτέ δεν θα ξεπεράσει το ύψος της συμβάσεως

Ο νόμος ορίζει (άρθρο 112 Εισαγωγικού νόμου Αστικού κώδικα) ότι αλληλόχρεος λογαριασμός τηρείται ανάμεσα σε πρόσωπα από τα οποία ένα τουλάχιστον είναι έμπορος.

Οι χρηματοδοτήσεις σε ΑΤΛ κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με το σκοπό τους και αποτελούν τη βασική μορφής χρηματοδότησης των ΜμΕ.

Αυτές είναι οι ακόλουθες:

➤ **Χρηματοδότηση σε ΑΤΛ για κεφάλαιο κίνησης**

Οι χρηματοδοτήσεις για κεφάλαιο κίνησης παρέχουν στις επιχειρήσεις ρευστότητα μέσα από τη μορφή της βραχυπρόθεσμης πίστωσης που διαρκεί, συνήθως μέχρι ένα έτος και χρησιμοποιούνται κυρίως για την αγορά εμπορευμάτων, κάλυψη υποχρεώσεων και εποχικών αναγκών. Για την κάλυψη ειδικών ή έκτακτων αναγκών πραγματοποιούνται εφάπαξ χρηματοδοτήσεις και έχουν βραχυπρόθεσμη ισχύ, με αποπληρωμή σε δόσεις ή εφάπαξ στη λήξη τους.

➤ **Χρηματοδότηση σε ΑΤΛ για εισαγωγές**

➤ **Χρηματοδότηση σε ΑΤΛ για εξαγωγές**

4.2.2 Μεσο-μακροπρόθεσμα Δάνεια Τακτής Λήξης

Οι χορηγήσεις Δανείων Τακτής Λήξης αναφέρονται κατά κανόνα στην χρηματοδότηση επενδύσεων σε **πάγιες εγκαταστάσεις** (κτιριακές εγκαταστάσεις ή μηχανολογικό και λοιπό εξοπλισμό). Τα δάνεια (ΔΤΛ) είναι χορηγήσεις χρηματικών ποσών προς τους πελάτες – οφειλέτες (δανειολήπτες) οι οποίοι αναλαμβάνουν με τη σύμβαση του δανείου την υποχρέωση να επιστρέψουν το δάνειο μέσα σε ορισμένη προθεσμία και με τόκο. Διακρίνονται σε **«απλά δάνεια»**, όταν εξοφλείται ολόκληρο το οφειλόμενο ποσό του δανείου

στη λήξη της προθεσμίας του (Balloon) και σε «**χρεολυτικά**», όταν το δάνειο – κεφάλαιο εξοφλείται με δόσεις στις τακτές προθεσμίες και οι αναλογούντες τόκοι ξεχωριστά κατά τις ημερομηνίες εκτοκισμού. Αν στις καταβαλλόμενες ισόποσες δόσεις περιλαμβάνονται και οι αναλογούντες τόκοι, τότε το δάνειο καλείται «τοκοχρεολυτικό».

Η σύμβαση δανείου τακτής λήξης διαφέρει από τη σύμβαση παροχής πιστώσεως σε ΑΤΛ από το γεγονός ότι στην πρώτη δεν υπάρχει η αοριστία που συναντάμε στη δεύτερη, γιατί στη σύμβαση δανείου είναι απόλυτα καθορισμένος ο χρόνος και ο τρόπος παροχής του δανείου, καθώς και ο χρόνος και ο τρόπος επιστροφής του ποσού του δανείου.

Με τη σύμβαση δανείου η Τράπεζα (δανειστής) δανείζει στον πιστούχο (οφειλέτης) κάποιο χρηματικό ποσό που πρέπει να επιστραφεί με καθορισμένο τρόπο (εφ' άπαξ ή με δόσεις), αλλά τα ποσά που επιστρέφονται σε εξόφληση του δανείου δεν μπορούν να ξανά χορηγηθούν με την ίδια σύμβαση

Σε αιτήματα χρηματοδότησης αυτής της κατηγορίας, οι τράπεζες ελέγχουν το εύλογο του κόστους της προτεινόμενης επένδυσης και τη σκοπιμότητά της, ώστε να προκύπτει πραγματικό όφελος για την επιχείρηση μετά την αποπληρωμή τους.

4.2.3 Εγγυητικές Επιστολές (E/E)

Η εγγυητική Επιστολή είναι μια επιστολή που συντάσσεται από τράπεζα κατόπιν αιτήσεως του πελάτη της και απευθύνεται σε κάποιον τρίτο (εγγυολήπτη). Με την επιστολή αυτή η τράπεζα αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλλει ένα ορισμένο ποσό στον εγγυολήπτη, αν το πρόσωπο υπέρ του οποίου εγγυάται (ο «Υπέρ Ου») δεν εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει έναντι του εγγυολήπτη. Η έκδοση Εγγυητικής επιστολής είναι μια «παραδοσιακή» τραπεζική εργασία και αποφέρει σημαντικά έσοδα χωρίς η τράπεζα να εκταμιεύσει κεφάλαια. Οι εγγυητικές επιστολές κατά κανόνα είναι πιστοδοτήσεις προς επιχειρήσεις και χρησιμοποιούνται πολύ συχνά από τις ΜμΕ για τους σκοπούς που θα αναφέρουμε παρακάτω. Αφορούν ιδιώτες μόνο σε ειδικές περιπτώσεις.

Τα Πρόσωπα μιας Εγγυητικής Επιστολής Τραπεζής

- **Η ΤΡΑΠΕΖΑ** είναι ο εγγυητής (Guarantor). Αναλαμβάνει την έκδοση της E/E, κατόπιν αίτησης του πελάτη της, και την υποχρέωση απέναντι στον εγγυολήπτη ότι θα καταβάλλει αμέσως σ' αυτόν το ποσό που αναφέρεται στην E/E, μόλις αυτός το ζητήσει.
- **Ο ΠΕΛΑΤΗΣ** (εντολέας, Principal) είναι αυτός που κάνει την αίτηση για την έκδοση της E/E και ουσιαστικά αναλαμβάνει τις υποχρεώσεις που σχετίζονται με την έκδοση (παροχή

καλυμμάτων – πληρωμή προμήθειας – συνέπειες τυχόν κατάπτωσης).

➤ **Ο «ΥΠΕΡ ΟΥ»** (in favour of) είναι αυτός για τον οποίο εγγυάται η Τράπεζα ότι θα εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει έναντι του εγγυολήπτη. Συνήθως ο "Υπέρ ου" είναι ο ίδιος με τον πελάτη.

➤ **Ο ΕΓΓΥΟΛΗΠΤΗΣ** (ο «προς ον» απευθύνεται , beneficiary) είναι το πρόσωπο στο οποίο η Τράπεζα δίνει την εγγύησή της.

Κατηγορίες Εγγυητικών Επιστολών (Με Κριτήριο το Περιεγόμενό τους)

• Εγγυητικές Επιστολές Συμμετοχής

Η ανάθεση έργου ή παραγγελίας από κάποιο φορέα, εκτός από ελάχιστες λεπτές περιπτώσεις έργων και παραγγελιών του Δημοσίου, γίνεται με μία καθοριζόμενη διαδικασία δημοπράτησης. Κατά τη δημοπράτηση αυτή, οι εργολάβοι ή οι προμηθευτές που παίρνουν μέρος υποχρεούνται να προσκομίσουν Εγγυητικές Επιστολές συμμετοχής που αντιπροσωπεύει ποσοστό 2% έως 5% πάνω στον προϋπολογισμό του έργου. Με την Εγγυητική επιστολή συμμετοχής η Τράπεζα εγγυάται ότι, στην περίπτωση που κατακυρωθεί ο διαγωνισμός στον «Υπέρ Ου» και αυτός δε δεχθεί να αναλάβει το έργο, η τράπεζα θα καταβάλλει στον εγγυολήπτη το ποσό της Ε/Ε.

• Εγγυητικές Επιστολές Καλής εκτέλεσης

Μέσω αυτών των Εγγυητικών Επιστολών η Τράπεζα εγγυάται για την καλή εκτέλεση από τον «Υπέρ Ου» η επιστολή του έργου ή της προμήθειας που αυτός έχει αναλάβει, σύμφωνα με τους όρους της σχετικής σύμβασης. Αν δεν τηρηθούν οι συμβατικοί όροι της κατασκευής του έργου ή της εκτέλεσης της παραγγελίας, ο εγγυητής (Τράπεζα) είναι υποχρεωμένος να δεχτεί την κατάπτωση της αντίστοιχης Εγγυητικής Επιστολής και να πληρώσει στον εγγυολήπτη το προβλεπόμενο ποσό, το οποίο για τις περιπτώσεις των Εγγυητικών Επιστολών καλής εκτέλεσης είναι συνήθως διπλάσιο από αυτό που καθορίζεται σε Εγγυητικές Επιστολές συμμετοχής για το ίδιο έργο.

• Εγγυητικές Επιστολές Πληρωμής

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι Εγγυητικές Επιστολές εκείνες δια των οποίων η τράπεζα εγγυάται την πληρωμή– εξόφληση οφειλών. Χαρακτηριστικό των Εγγυητικών Επιστολών αυτής της μορφής είναι είτε η ύπαρξη και πληρωμή κάποιας οφειλής, είτε η πληρωμή ποσού με τη μορφή προκαταβολής ή ανάληψης κρατήσεων από τον εγγυολήπτη προς τον «Υπέρ Ου» η Ε/Ε, ο οποίος εκτελεί το έργο ή την παραγγελία.

• Πληρωμή οφειλών εσωτερικού/εξωτερικού

Είναι η πιο τυπική περίπτωση E/E «πληρωμής». Η Τράπεζα στις περιπτώσεις αυτές εγγυάται για την εμπρόθεσμη εξόφληση οφειλής που έχει προκύψει από μια συναλλαγή.

- **Λήψης προκαταβολής**

Κατά κανόνα οι συμβάσεις έργου προβλέπουν, είτε κατά το στάδιο της έναρξης, είτε κατά την πορεία του έργου, την παροχή προκαταβολών στον ανάδοχο του έργου με τον όρο κατάθεσης ισόποσης E/E. Η λήψη μιας τέτοιας εγγύησης παρέχει στον εργολάβο τη δυνατότητα αντιμετώπισης των οικονομικών υποχρεώσεών του σχετικά με την εκτέλεση του έργου.

4.2.4 Ενέγγυες Πιστώσεις(E/Π)

Ενέγγυος Πίστωση (Letter of Credit) είναι μία έγγραφη συμφωνία του αγοραστή/εισαγωγέα με μία τράπεζα της χώρας του. Βάσει της συμφωνίας η τράπεζα αυτή, κατ' εντολή και λογαριασμό του, αναλαμβάνει την υποχρέωση να πληρώσει τον πωλητή/εξαγωγέα ή εξουσιοδοτεί μία άλλη τράπεζα να πληρώσει αυτόν, έναντι παραλαβής των εγγράφων που έχουν καθοριστεί χωρίς διαφορές και με την προϋπόθεση ότι θα έχουν τηρηθεί οι όροι της πίστωσης. Συνεπώς, με την E/Π υπεύθυνη έναντι του εξαγωγέα (για την πληρωμή της αξίας των αγαθών) είναι η τράπεζα του αγοραστή και όχι ο αγοραστής.

Η τράπεζα του αγοραστή (εκδότης = opening ή issuing bank), για να ειδοποιήσει τον εξαγωγέα (δικαιούχος = beneficiary) για το άνοιγμα της πίστωσης, χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες μιας τράπεζας στη χώρα του εξαγωγέα (κοινοποιούσα = advising bank). Συνήθως η τράπεζα που κοινοποιεί την πίστωση είναι η τράπεζα με την οποία συνεργάζεται ο εξαγωγέας. Η εμπλοκή των τραπεζών στην εμπορική συναλλαγή εγγυάται την καλή εκτέλεσή της.

Η πληρωμή των εξαγομένων αγαθών με ενέγγυο πίστωση παρέχει στον εξαγωγέα την εξασφάλιση της πληρωμής του, άσχετα από τη φερεγγυότητα του αγοραστή. Η ευθύνη για την πληρωμή του ανήκει πλέον στην εκδότης Τράπεζα που εγγυάται την πληρωμή της αξίας των φορτωτικών εγγράφων (Φ/Ε), εφόσον αυτά προσκομισθούν χωρίς διαφορές από τα οριζόμενα στην πίστωση και μέσα στις καθορισμένες προθεσμίες.

Μία Ενέγγυος Πίστωση υπέρ ενός Έλληνα εξαγωγέα εκδιδόμενη από πρώτης τάξεως Τράπεζα του εξωτερικού μπορεί να θεωρηθεί σαν ενοχικό κάλυμμα για χρηματοδότησή του από μία Ελληνική τράπεζα, υπό προϋποθέσεις και όρους που αναφέρονται στο κείμενο της πίστωσης.

Οι καταστάσεις που μπορεί να βρίσκεται μία Ενέγγυος Πίστωση είναι :

- **Ανεκτέλεστη:** Δεν έχει πραγματοποιηθεί φόρτωση.
- **Εκτελεσθείσα:** Έχουν προσκομισθεί Φ/Ε.

Στην **1^η περίπτωση** η χρηματοδότηση του δικαιούχου από την τράπεζα λέγεται **προχρηματοδότηση εξαγωγών**. Το κάλυμμά στην προκείμενη περίπτωση δεν έχει μεγάλη βαρύτητα: η χρηματοδότηση είναι ανοιχτή και πιθανόν να ζητηθεί και συμπληρωματική κάλυψη.

Στη **2^η περίπτωση** (χρηματοδότηση έναντι φορτωτικών εγγράφων εξαγωγών), όπου ο δικαιούχος της πίστωσης έχει προσκομίσει όλα τα Φορτωτικά έγγραφα, όπως ακριβώς τα αναφέρει η πίστωση, τότε η τράπεζα διαθέτει ένα σοβαρό κάλυμμα (ύπαρξη γεγενημένης απαίτησης).

Τύποι Ενέγγυων Πιστώσεων (Ε/Π)

- **Ανακλητή** πίστωση (Revocable credit)

Με δυνατότητα οποιουδήποτε συμβαλλομένου να την ανακαλέσει ανά πάσα στιγμή πριν τη λήξη της ή την προσκόμιση των Φ/Ε.

- **Ανέκκλητη** πίστωση (Irrevocable credit)

Συνιστά οριστική δέσμευση της εκδότριας να τιμήσει τα φορτωτικά που προβλέπονται από την πίστωση και δεν επιτρέπεται τροποποίηση της Ε/Π χωρίς τη συναίνεση των συμβαλλομένων.

Μορφές Ενέγγυων Πιστώσεων

Σε σχέση με το χρόνο πληρωμής, οι Ενέγγυες Πιστώσεις διακρίνονται σε:

- **Όψεως (Sight Credit)**

Αν ο δικαιούχος παρουσιάσει τα προβλεπόμενα Φορτωτικά έγγραφα, θα πληρωθεί αμέσως από οποιαδήποτε τράπεζα κατονομάζεται στην πίστωση.

- **Προθεσμιακή (Time Deferred Payment Credit/Acceptance)**

Η πληρωμή του δικαιούχου πραγματοποιείται μετά από κάποιο καθορισμένο χρονικό διάστημα, συνηθέστερα μέσα σε 6 μήνες μετά την ημερομηνία φορτώσεως των εμπορευμάτων.

- **Συνδυασμός των δύο ανωτέρω, καθώς και παραλλαγές αυτών**

Σε σχέση με το δικαίωμα του δικαιούχου της Ε/Π να τη μεταβιβάσει, τις διακρίνουμε σε:

- Μεταβιβάσιμη (Transferrable Credit)

Δίνει το δικαίωμα στο δικαιούχο της να τη μεταβιβάσει μερικώς ή ολικώς σε ένα ή περισσότερους δεύτερους δικαιούχους.

- Μη μεταβιβάσιμη

4.2.5 Ομολογιακά – Κοινοπρακτικά Δάνεια

Ομολογιακά Δάνεια του Ν.3156/2003

Τα συγκεκριμένα Ομολογιακά Δάνεια εκδίδονται από Ανώνυμες Εταιρίες με έδρα στην Ελλάδα και καλύπτονται αρχικά πλήρως από την Τράπεζα. Έχουν τις κάτωθι μορφές:

- Τακτή εξόφληση ομολογιών και τόκων σε ορισμένες περιόδους (δηλ. μορφή Χρεολυτικού Δανείου με ή χωρίς περίοδο χάριτος),
- Τακτή καταβολή τόκων και εξόφληση ομολογιών (κεφαλαίου) στη λήξη (balloon).

Η διάρκεια του Ομολογιακού Δανείου ποικίλει ανάλογα με τις ανάγκες της επιχείρησης και το είδος του δανείου. Τα ομολογιακά δάνεια χρηματοδοτούν τις ανάγκες των επιχειρήσεων ως ακολούθως:

- Χρηματοδότηση κεφαλαίου κίνησης μονιμότερου χαρακτήρα,
- Χρηματοδότηση αγοράς παγίων,
- Χρηματοδότηση ανέγερσης εγκαταστάσεων.

Επισημαίνουμε ότι αυτής της μορφής τα δάνεια χρησιμοποιούνται από λίγες επιχειρήσεις της κατηγορίας των ΜμΕ, καθώς μπορούν να χορηγηθούν μόνο σε ανώνυμες εταιρίες.

Κοινοπρακτικά Δάνεια

Απευθύνονται σε επιχειρήσεις που θέλουν να δανειστούν από ομάδα τραπεζών ιδιαίτερα σημαντικά ποσά με συγκεκριμένους όρους και επιτόκιο.

Μία από τις συμμετέχουσες τράπεζες ή κάποια τρίτη με ρόλο διαμεσολαβητή αναλαμβάνει να συγκεντρώσει το ποσό του δανείου και να κατανείμει στις άλλες τα ποσά αποπληρωμής κατά κεφάλαιο και τόκους, ανάλογα με το ποσοστό συμμετοχής κάθε μίας στο δάνειο.

Το επιτόκιο ορίζεται συνήθως με βάση κάποιο από τα προσφερόμενα διατραπεζικά επιτόκια.

Τα δάνεια αυτά δε χρησιμοποιούνται από ΜμΕ λόγω του μικρού μεγέθους τους και η αναφορά γίνεται την πληρότητα της παρουσίασης των τραπεζικών χρηματοδοτήσεων

4.2.6 Factoring (πρακτορεία επιχειρηματικών απαιτήσεων)

Το Factoring (πρακτορεία επιχειρηματικών απαιτήσεων) είναι η συνδυασμένη παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών προς επιχειρήσεις (προμηθευτές) μικρού, μεσαίου και μεγάλου μεγέθους που δραστηριοποιούνται σε πλήθος βιομηχανικών και εμπορικών κλάδων

οικονομικής δραστηριότητας με βασικό αντικείμενο τις επί πιστώσει πωλήσεις τους σε αγοραστές - επιχειρήσεις στην εγχώρια και τις διεθνείς αγορές. Οι κύριες παρεχόμενες υπηρεσίες είναι η λογιστική διαχείριση των επιχειρηματικών απαιτήσεων, η είσπραξη των απαιτήσεων για λογαριασμό της επιχείρησης - προμηθευτή, η χρηματοδότηση των απαιτήσεων και η κάλυψη του πιστωτικού κινδύνου του αγοραστή.

Το factoring (Επιχειρηματικές Απαιτήσεις) είναι μία σύμβαση που καταρτίζεται εγγράφως μεταξύ ενός κατά κύριο επάγγελμα προμηθευτή αγαθών ή υπηρεσιών (προμηθευτής) και ενός πράκτορα επιχειρηματικών απαιτήσεων (factor), με την οποία ο προμηθευτής εκχωρεί στον πράκτορα (factor) το δικαίωμα είσπραξης βραχυπρόθεσμων (συνήθως μέχρι 180 ημέρες) χρηματικών απαιτήσεων, από την πώληση αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών και ο factor αναλαμβάνει να του παρέχει, έναντι αμοιβής για το διάστημα που συμφωνείται, υπηρεσίες σχετικές με την παρακολούθηση και είσπραξη μέρους ή του συνόλου των απαιτήσεων (Ζοπουνίδης *et.al.* 2012).

Σε αντίθεση λοιπόν με τα όσα ισχύουν σε ανάλογες υπηρεσίες που προσφέρονται από τράπεζες, στο factoring ο προμηθευτής - πελάτης της εταιρείας factoring, δεν έχει την ευχέρεια να επιλέγει κατά περίπτωση τους πελάτες, τις απαιτήσεις των οποίων θα εκχωρεί στον πράκτορα, αλλά υποχρεούται να εκχωρεί σε μόνιμη βάση όλες τις απαιτήσεις σύμφωνα με το προσυμφωνηθέν κριτήριο. Ως εκ τούτου γίνεται φανερό ότι το factoring δεν είναι μία εφάπαξ εργασία, αλλά μία επαναλαμβανόμενη διαδικασία (Ψυχομάνη, 1996).

Η χρηματοδότηση στα πλαίσια του factoring είναι η κυριότερη υπηρεσία του θεσμού, τουλάχιστον στον ευρωπαϊκό χώρο και αποτελεί το βασικότερο λόγο αναζήτησης των υπηρεσιών των factors. Η χρηματοδότηση αυτή έχει τη μορφή προεξόφλησης τιμολογίων, δηλαδή των απαιτήσεων του πωλητή - προμηθευτή που προέρχονται από την επί πιστώσει διάθεση εμπορευμάτων ή παροχή υπηρεσιών. Η μορφή της χρηματοδότησης μέσω του factoring είναι βραχυπρόθεσμη 90 - 180 ημέρες και στην ουσία καλύπτει χρηματοδοτικές ανάγκες της οικονομικής μονάδας σε κεφάλαιο κίνησης (Ζοπουνίδης *et.al.* 2012).

Στο εγχώριο Factoring, το συναλλακτικό κύκλωμα στο οποίο ενεργοποιείται το factoring ως ενδιάμεσος παράγοντας, είναι ο Πελάτης (Προμηθευτής) ως απαιτητής και ο Οφειλέτης (Αγοραστής) ως υπόχρεος. Στις διεθνείς αγορές (εξαγωγικό Factoring), ο Πελάτης (εξαγωγέας) είναι εγχώρια επιχείρηση, ο Οφειλέτης (εισαγωγέας) αλλοδαπή επιχείρηση και υπάρχει και ανταποκριτής Factor εξωτερικού, εκτός του εγχωρίου Factor, οποίος παρέχει υπηρεσίες είσπραξης και κάλυψης πιστωτικού κινδύνου για τον ημεδαπό οφειλέτη

εισαγωγή.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι πρόκειται για μια μορφή χρηματοδότησης που απευθύνεται κυρίως σε μικρομεσαίες και μεταποιητικές επιχειρήσεις, οι οποίες αναπτύσσονται δυναμικά με συστηματική εξαγωγική παρουσία ή δε διαθέτουν οργανωμένο τμήμα λογιστικής παρακολούθησης και είσπραξης των απαιτήσεων. Με τη χρήση αυτού του θεσμού οι ΜμΕ βελτιώνουν τη ρευστότητά τους, καθώς μπορούν να χρηματοδοτήσουν άμεσα τις τρέχουσες ανάγκες με την προεξόφληση βραχυπρόθεσμων επιχειρηματικών απαιτήσεων και χωρίς να απαιτούνται εμπράγματα εγγυήσεις και επιπλέον οι επιχειρήσεις μειώνουν το διαχειριστικό κόστος παρακολούθησης των απαιτήσεών τους. Λόγω αυτών των πλεονεκτημάτων, αλλά και της κάλυψης του πιστωτικού κινδύνου που ισχύει σε μία μόνο μορφή factoring όπως θα αναφέρουμε στη συνέχεια, η χρήση του factoring έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια ειδικά από τις ΜμΕ.

Βασικές Μορφές

➤ Factoring Με Δικαίωμα Αναγωγής (Εγχώριο ή Εξαγωγικό)

Παρέχει τις 3 από τις 4 βασικές υπηρεσίες του Factoring ήτοι: Προεξόφληση των εκχωρημένων απαιτήσεων, λογιστική παρακολούθηση και είσπραξη. Δεν παρέχει την κάλυψη του πιστωτικού κινδύνου του αγοραστή.

➤ Factoring Χωρίς Δικαίωμα Αναγωγής (Εγχώριο ή Εξαγωγικό)

Παρέχει και τις 4 βασικές υπηρεσίες του Factoring ήτοι: Προεξόφληση των εκχωρημένων απαιτήσεων, λογιστική παρακολούθηση, είσπραξη και κυρίως την κάλυψη του πιστωτικού κινδύνου του/των αγοραστή. Η συγκεκριμένη μορφή αποτελεί ένα επιπλέον ισχυρό κίνητρο για τις επιχειρήσεις ειδικά σε περίοδο κρίσης όπου η διαχείριση των επισφαλών απαιτήσεων αποτελεί σημαντική πρόκληση για τις ΜμΕ.

➤ Διαχειριστικό Factoring

Περιλαμβάνει μόνο την διαχείριση - παρακολούθηση - είσπραξη των εκχωρημένων απαιτήσεων

Άλλες εξειδικευμένες μορφές Factoring είναι :

➤ Εισαγωγικό Factoring

Είναι ουσιαστικά η διαχείριση είσπραξη απαιτήσεων και κάλυψη πιστωτικού κινδύνου εγχώριου εισαγωγέα για λογαριασμό προμηθευτή από την αλλοδαπή μέσω ανταπόκρισης από συνεργαζόμενο Factor εξωτερικού. (δίκτυο FCI).

➤ **Invoice Discounting**

Είναι πρακτικά μια μορφή χρηματοδοτικού factoring επιλεγμένων απαιτήσεων (τιμολογίων), οι οποίες συνήθως καλύπτονται με ισόποσες μεταχρονολογημένες επιταγές.

➤ **Reverse Factoring**

Έχει ως επίκεντρο έναν οφειλέτη - αγοραστή, σημαντικής οικονομικής και πιστοληπτικής ισχύος, όπου με βάση την συνεργασία του σε επίπεδο αποδοχής-συμφωνίας εκχωρημένων απαιτήσεων εξυπηρετείται αριθμός προμηθευτών - πελατών του, οι οποίοι είναι συμβεβλημένοι με την Υπηρεσία Factoring.

4.2.7 Χρηματοδοτική Μίσθωση (Leasing)

Ορισμός

Το leasing (χρηματοδοτική μίσθωση) είναι διεθνής όρος Αμερικανικής προέλευσης και σημαίνει μεταβίβαση του δικαιώματος χρήσης ενός παγίου περιουσιακού στοιχείου από τον εκμισθωτή (Lessor), σε ένα άλλο πρόσωπο τον μισθωτή (Lessee) έναντι ορισμένης αμοιβής για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο με τη μορφή της μίσθωσης (Lease).

Η Εξέλιξη του θεσμού

Στην Ελλάδα ο θεσμός της χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing) εισήχθη σε δυο φάσεις. Κατά την πρώτη φάση με το νόμο 1665/86 εισήχθη το leasing κινητών που προορίζονται για την επαγγελματική χρήση του μισθωτή. Κατά τη δεύτερη φάση και με τους νόμους 2367/95 και 2682/99 ο θεσμός επεκτάθηκε και στο leasing των ακινήτων που προορίζονται επίσης για την επαγγελματική χρήση του μισθωτή.

Η επέκταση του θεσμού του leasing και στα ακίνητα έχει δώσει μεγάλη ώθηση στο θεσμό και αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς.

Σήμερα το leasing αποτελεί ένα εναλλακτικό και ευέλικτο τρόπο χρηματοδότησης των επενδύσεων έναντι των παραδοσιακών μεσο-μακροπρόθεσμων τραπεζικών δανείων.

Λόγοι Ανάπτυξης του Leasing

Μέχρι πρόσφατα στην Ελλάδα υπήρχαν τα επιχορηγούμενα χρηματοπιστωτικά προγράμματα και τα επιδοτούμενα επιτόκια, κυρίως στον αγροτικό και βιοτεχνικό τομέα. Αυτά τα προγράμματα τείνουν να εκλείψουν. Με την απελευθέρωση του Τραπεζικού συστήματος και τη σταδιακή κατάργηση των πιο πάνω επιχορηγούμενων προγραμμάτων, ο θεσμός του leasing έγινε αναγκαίος και στην Ελλάδα.

Σε ποιές επιχειρήσεις συμβάλλει αποτελεσματικά το Leasing

Εκεί που κυρίως συμβάλλει αποτελεσματικά το leasing είναι οι επιχειρήσεις που πραγματοποιούν επενδύσεις για να βελτιώσουν την παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητά τους. Αυτές είναι:

- Μεγάλες επιχειρήσεις οι οποίες κρίνουν ότι το leasing εξυπηρετεί τα επιχειρηματικά τους συμφέροντα.
- Επιχειρήσεις ανεξαρτήτως οικονομικών μεγεθών που αξιολογούν ότι το leasing ακινήτων τις εξυπηρετεί καλύτερα από την απλή μίσθωση του ακινήτου αφού με το leasing το ακίνητο στο τέλος της μίσθωσης περιέρχεται στην κυριότητά τους αυξάνοντας έτσι την περιουσία τους.
- Νέες επιχειρήσεις που βρίσκονται στο ξεκίνημα και χρειάζονται μηχανολογικές εγκαταστάσεις, ενώ ταυτόχρονα θέλουν να αξιοποιήσουν τον δανεισμό και τα ίδια κεφάλαια σε άλλες δραστηριότητες όπως marketing, πωλήσεις, εκπαίδευση κ.λπ.
- Οι επιχειρήσεις που κάνουν χρήση υψηλής τεχνολογίας που θέλουν συνεχώς να αναβαθμίζουν και να εκσυγχρονίζουν τον εξοπλισμό τους.
- Οι μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις που δεν μπορούν να αποταθούν στην κεφαλαιαγορά για αναζήτηση επενδυτικών κεφαλαίων.
- Οι επιχειρήσεις που έχουν πολλούς κλάδους και θέλουν να διαθέτουν στις κατά κλάδους διευθύνσεις τους τη δυνατότητα να προμηθεύονται με ευελιξία τα απαραίτητα μηχανήματα εκτός του προϋπολογισμού.

Χαρακτηριστικά του Leasing στην Ελληνική Αγορά

Το leasing (χρηματοδοτική μίσθωση) είναι μία σύμβαση μεταξύ του εκμισθωτή (εταιρία χρηματοδοτικής μίσθωσης) και του μισθωτή για τη μίσθωση κινητού εξοπλισμού ή ακινήτου (Μίσθιο) επιλεγμένου από το μισθωτή, στο δε μισθωτή παρέχεται το δικαίωμα να αγοράσει το πάγιο στο τέλος της μίσθωσης έναντι προσυμφωνημένου τιμήματος. Ο εκμισθωτής διατηρεί την κυριότητα του μισθίου σε όλη τη διάρκεια της σύμβασης και ο μισθωτής έχει την κατοχή και χρήση έναντι καθορισμένων τακτών πληρωμών (μισθωμάτων). Επί της ουσίας με τη χρηματοδοτική μίσθωση μεταβιβάζονται στο μισθωτή όλες οι ωφέλειες και οι κίνδυνοι που συνεπάγεται η κυριότητα ενός στοιχείου, ανεξαρτήτως της μεταβίβασης ή μη του τίτλου κυριότητας του στοιχείου.

Η χρονική διάρκεια της χρηματοδοτικής μίσθωσης πρέπει να είναι πάντοτε ορισμένη και δεν μπορεί να συμφωνηθεί μικρότερη από 3 έτη για τα κινητά, 5 έτη για τα αεροσκάφη και 10

έτη για τα ακίνητα.

Οι συμβαλλόμενοι έχουν την ευχέρεια να λύσουν τη σύμβαση πριν από τη λήξη του χρόνου μίσθωσης εφ' όσον προκύψει κάποιος λόγος (γρήγορη τεχνολογική απαξίωση του εξοπλισμού, κόστος ευκαιρίας των διαθέσιμων του μισθωτή μικρότερο του κόστους leasing κ.λπ.).

Το leasing παρουσιάζει αρκετά πλεονεκτήματα για τον εκμισθωτή, τον μισθωτή αλλά και την Εθνική Οικονομία τα οποία παρουσιάζονται παρακάτω:

Πλεονεκτήματα για το Μισθωτή

Χρηματοδότηση της συνολικής αξίας της επένδυσης εκ μέρους της εταιρείας leasing χωρίς να χρειάζεται καμία εκταμίευση και συμμετοχή του μισθωτή.

Τα φορολογικά και τα λοιπά κίνητρα που έχει εξασφαλίσει ο επενδυτής μέσω των αναπτυξιακών νόμων δεν θίγονται από τη συμμετοχή του leasing στην επένδυση.

Γρήγορες και απλές διαδικασίες.

Συνήθως δεν απαιτούνται πρόσθετες εξασφαλίσεις όπως προσημειώσεις, υποθήκες κ.λπ.

Χρηματοοικονομικός έλεγχος και προγραμματισμός δεδομένου ότι τα ποσά των μισθωμάτων είναι συνήθως προκαθορισμένα για όλη την περίοδο της σύμβασης.

Ευελιξία όσον αφορά το χρονοδιάγραμμα καταβολής των μισθωμάτων, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για επιχειρήσεις των οποίων οι ταμειακές ροές παρουσιάζουν εποχικότητα.

Επίτευξη καλύτερων όρων πώλησης από τους προμηθευτές λόγω αγοράς τοις μετρητοίς.

Αναφορικά με το φορολογικό χειρισμό της χρηματοδοτικής μίσθωσης, τα έξοδα των τόκων και αποσβέσεων θεωρούνται λειτουργικές δαπάνες και αφαιρούνται από τα ακαθάριστα έσοδα του μισθωτή.

Αύξηση της ρευστότητας του μισθωτή δεδομένου ότι έχει τη δυνατότητα να πουλήσει στην εταιρεία leasing πάγια περιουσιακά στοιχεία και στη συνέχεια να τα μισθώσει (sale and lease-back).

Προστασία της επιχείρησης από την τεχνολογική απαξίωση του εξοπλισμού της (συμβάσεις με προμηθευτές για αντικατάσταση του εξοπλισμού, απόσβεση του εξοπλισμού κατά τη διάρκεια της σύμβασης κ.λπ.)

Πρόσθετη πηγή χρηματοδότησης:

Ο μισθωτής μπορεί να αποκτήσει κεφαλαιουχικό εξοπλισμό χωρίς να επιβαρύνει το πιστωτικό του όριο στις τράπεζες και χωρίς να χρησιμοποιήσει ίδια κεφάλαια.

Πλεονεκτήματα για τον Εκμισθωτή (Εταιρεία Leasing)

Η μίσθωση φέρει μικρότερο κίνδυνο για το χρηματοδοτικό ίδρυμα (εκμισθωτής), απ' ότι ο τραπεζικός δανεισμός στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα (δανειστής), δεδομένου ότι ο εκμισθωτής έχει την κυριότητα του παγίου περιουσιακού στοιχείου, σε αντίθεση με το δανειστή ο οποίος, σε περίπτωση κινδύνου, θα έχει να αντιμετωπίσει εκτός των άλλων δαπάνες και καθυστερήσεις προκειμένου να ανακτήσει τα περιουσιακά στοιχεία που έχει χρηματοδοτήσει.

Η εταιρεία leasing, με τη χρηματοδοτική μίσθωση αποκτά ασφάλεια εμπράγματος φύσης, για το λόγο ότι στηρίζεται στο δικαίωμα κυριότητας, που αποτελεί υψηλό μέσο προστασίας της αλλά και ταυτόχρονα και σημαντικό πλεονέκτημα σε σχέση με τα άλλα μέσα εμπράγματος ασφάλειας όπως υποθήκες ή προσημειώσεις για τα ακίνητα και σύσταση ενεχύρου για τα κινητά.

Το leasing σαν νέο προϊόν διευρύνει τον κύκλο της πελατείας της τράπεζας και προσφέρει πρόσθετες ευκαιρίες επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Πλεονεκτήματα για την Εθνική Οικονομία

1. Βελτίωση της παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων με την ανανέωση και εκσυγχρονισμό του μηχανολογικού εξοπλισμού
2. Βελτίωση, με την αξιοποίηση των φορολογικών πλεονεκτημάτων, της αποδοτικότητας των επιχειρηματικών μονάδων.
3. Διευκόλυνση δημιουργίας νέων επιχειρήσεων που δεν μπορούν να προσφέρουν στις τράπεζες επαρκείς εμπράγματες εξασφαλίσεις.
4. Διοχέτευση χρηματοδοτικών πόρων σε σκοπούς παραγωγικούς (αγορά εξοπλισμού) και όχι ξένους με τη λειτουργία της επιχείρησης όπως ορισμένες φορές συμβαίνει με τον τραπεζικό δανεισμό.
5. Αποφυγή ή τουλάχιστον περιορισμός των υπερτιμολογήσεων.
6. Διεύρυνση των πιστοδοτικών θεσμών.
7. Αύξηση των εσόδων του Δημοσίου από τους άμεσους ή έμμεσους φόρους

4.3 Κριτήρια Τραπεζικής Χρηματοδότησης

Ωστόσο, η χορήγηση δανείων και πιστώσεων από τα πιστωτικά ιδρύματα δε γίνεται αδιακρίτως σε όποιον ζητήσει χρηματοδοτική ενίσχυση, αλλά οφείλει να υπακούει σε ένα σύνολο κριτηρίων. Σκοπός αυτής της διαδικασίας είναι η κάλυψη της τράπεζας από επισφαλείς πιστούχους και η

διασφάλιση των συμφερόντων των μετόχων και καταθετών της. Ο έλεγχος των κριτηρίων χρηματοδότησης για την επιλογή των πιστούχων συνιστά απόρροια του γεγονότος ότι κάθε τράπεζα αποτελεί μία επιχείρηση της οποίας στόχος είναι η μεγιστοποίηση των κερδών και η ελαχιστοποίηση του κόστους-κινδύνου.

Η πιστοδοτική αξιολόγηση του πιστούχου είναι βασική προϋπόθεση για την άσκηση της πιστοδοτικής πολιτικής της Τράπεζας. Η αξιολόγηση αυτή του πιστούχου στηρίζεται σε πολλά υποκειμενικά και αντικειμενικά κριτήρια (όπως είναι π.χ. η πιστοληπτική ικανότητα, η αποδοτικότητα της πιστοδότησης, η διάρθρωση της πιστοδότησης, οι ασφάλειες, η αμοιβαιότητα κτλ), που αξιολογούνται και συνεκτιμούνται, είτε μεμονωμένα, είτε σε συνδυασμό μεταξύ τους, από τα πιστοδοτικά όργανα της Τράπεζας.

Βασικά καθήκοντα του τμήματος της τραπεζής που αξιολογεί την πιστοληπτική ικανότητα του δανειολήπτη είναι τα παρακάτω:

- η επεξεργασία οικονομικών στοιχείων πελατών
- η συλλογή πληροφοριών
- η έκφραση τεκμηριωμένης και υπεύθυνης γνώμης, με βάση τις δύο εργασίες που προαναφέρθηκαν, για τη φερεγγυότητα και την πιστοληπτική ικανότητα του πελάτη

Αυτή η διαδικασία του ελέγχου πίστωσης, το αποκαλούμενο Credit αποτελεί "**προληπτικό μηχανισμό**" της Τράπεζας, ασφαλιστική δικλείδα για την καλή λειτουργία των πιστοδοτήσεων και την διαρκή ανατροφοδότηση του μηχανισμού πληροφοριών για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση πιστοδότησης.

Η εργασία αυτή βασίζεται κυρίως στην προσεκτική εξέταση πέντε παραγόντων που είναι γνωστοί στη διεθνή τραπεζική πρακτική από τα αρχικά τους ως τα **5 C**.

1. CHARACTER

Ο χαρακτήρας του επιχειρηματία αποτελεί τον **σημαντικότερο** παράγοντα για μία εποικοδομητική συνεργασία. Η τιμότητα και η ακεραιότητα του δανειζόμενου είναι πρωταρχικής σημασίας και σε τελική ανάλυση η μόνη εξασφάλισή μας. Το παρελθόν του αποτελεί συνήθως κριτήριο και για το μέλλον. Πριν ένα πιστωτικό ίδρυμα αποφασίσει να συνεργασθεί με κάποιο πελάτη-επιχείρηση, εξετάζει με προσοχή όλες τις πληροφορίες που συγκεντρώνει.

2. CAPITAL

Τα ίδια κεφάλαια, τόσο σαν απόλυτο μέγεθος, όσο και σαν ποσοστό επί του συνόλου των απασχολούμενων κεφαλαίων, αποτελούν σημαντικό κριτήριο αξιολογήσεως ενός πελάτη και

υπαγορεύουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο συνεργασίας μαζί του. Η σχέση αυτή δείχνει αν η επιχείρηση διακινδυνεύει και δικά της κεφάλαια ή θέλει να κάνει "δουλειά με ξένα λεφτά".

3. CAPACITY

Η διοικητική ικανότητα του ιδιοκτήτη της επιχείρησης σε συνδυασμό με την παραγωγική δυναμικότητα των εγκαταστάσεων της αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την επίτευξη των σκοπών της επιχείρησής του. Πολλές φορές οι εταιρίες υποβάλουν στις τράπεζες αιτήματα για μεγάλες χρηματοδοτήσεις τα οποία στηρίζονται σε "κάθετη αύξηση των πωλήσεων", σε "ανοίγματα τεραστίων πιστώσεων από το εξωτερικό". Το ερώτημα πάντα είναι: **"Μέχρι που φθάνει η ικανότητα του επιχειρηματία και του εξοπλισμού του;"** Πολλές ΜμΕ, λόγω των χαρακτηριστικών (μη οργανωμένο management) τους που μελετήσαμε αναλυτικά στο δεύτερο κεφάλαιο, υστερούν στην αξιολόγηση αυτού του κριτηρίου.

4. CONDITIONS

Οι γενικότερες οικονομικές συνθήκες αποτελούν βασικό παράγοντα στη λήψη πιστοδοτικών αποφάσεων. Οι τράπεζες εξετάζουν, τόσο η γενική κατάσταση της οικονομίας που μπορεί να επηρεάζει το μέλλον μίας επιχείρησης (πληθωριστικές τάσεις, οικονομική ύφεση, προσφορά και ζήτηση, εποχιακή διακύμανση τιμών, κλπ.), όσο και οι συνθήκες του κλάδου στον οποίο ανήκει η επιχείρηση που πρόκειται να λάβει πιστοδότηση. Ως εκ τούτου είναι απόλυτα κατανοητή η αυστηροποίηση των πιστοδοτικών κριτηρίων στην περίοδο οικονομικής κρίσης που διανύουμε.

Η εξέταση των 4 από τα 5 C, θα πείσει την τράπεζα ή όχι για την **σκοπιμότητα της πιστοδότησης και για τη δυνατότητα ομαλής αποπληρωμής της** από τις εισπράξεις της επιχείρησης κάτω από κανονικές συνθήκες. Επειδή όμως οι συνθήκες αλλάζουν, ένα δάνειο μπορεί στην πορεία του να εξελιχθεί σε προβληματικό. Για τις περιπτώσεις αυτές υπάρχει η διπλή εξασφάλιση της Τράπεζας, το πέμπτο C.

5. COLLATERAL

Τα καλύμματα που παρέχει ο δανειολήπτης, για να καλύψει τους πιθανούς κινδύνους μίας πιστοδότησης, θα πρέπει να εξετάζονται από το Πιστωτικό Ίδρυμα ποσοτικά και ποιοτικά. Μία πιστοδότηση είναι ασφαλής, όταν με τα καλύμματα που δίνονται αποκλείεται η περίπτωση της τελικής ζημιάς για την Τράπεζα. Οι ΜμΕ κατά κανόνα δεν έχουν τη δυνατότητα προσφοράς ισχυρών εξασφαλίσεων.

Μία ασφαλής όμως πιστοδότηση είναι και υγιής, όταν εξοφληθεί κανονικά και ομαλά χωρίς τη δημιουργία προστριβών με τον δανειολήπτη. Οι εξασφαλίσεις μπορούν να κάνουν ένα δάνειο ασφαλέστερο, δεν διασφαλίζουν όμως την ομαλή αποπληρωμή του. Με άλλα λόγια, όσο

καλή και αν είναι η κάλυψη του δανείου, το βασικό ερώτημα που απαντάται κατά την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας είναι "**Πώς ο δανειολήπτης θα εξοφλήσει το δάνειο;**".

Παρακάτω, περιγράφουμε αναλυτικότερα τα ποιοτικά και ποσοτικά κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη από τα πιστωτικά ιδρύματα κατά τη διαδικασία αξιολόγησης ενός αιτήματος μίας επιχείρησης για τη χορήγηση πάσης μορφής τραπεζικής πίστωσης.

4.3.1 Ποιοτικά κριτήρια

Κατά την αξιολόγηση μίας αίτησης χρηματοδότησης, το πιστωτικό ίδρυμα καλείται να κάνει την καλύτερη δυνατή επεξεργασία της διαθέσιμης πληροφόρησης λαμβάνοντας υπόψη τόσο τους ποιοτικούς παράγοντες που σχετίζονται άμεσα με την επιχείρηση, όσο και το γενικότερο κλίμα της αγοράς. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται παράγοντες όπως η μόχλευση, δηλαδή το χρέος ως προς το ενεργητικό της, η φήμη της και η παρουσία της στην αγορά, η μεταβλητότητα των εσόδων της, ο σκοπός της χρηματοδότησης, οι παρεχόμενες εγγυήσεις και ο οικονομικός κύκλος της αγοράς.

Απαραίτητες προϋποθέσεις προκειμένου να καταστεί πετυχημένη αυτή η διαδικασία ελέγχου, είναι η εξασφάλιση επαρκών και ευσταθών πληροφοριών οι οποίες αντλούνται μέσα από έρευνα σε τρεις θεμελιώδεις πηγές: τη συνέντευξη με τον ενδιαφερόμενο και την επίσκεψη στην έδρα της επιχείρησης, τις εσωτερικές πηγές πληροφόρησης της τράπεζας και τις εξωτερικές πηγές που είναι διαθέσιμες από άλλους οργανισμούς εκτός τράπεζας.

Κατά τη συνέντευξη, ο ενδιαφερόμενος καλείται να παρουσιάσει ένα ιστορικό της επιχείρησης, τη σύνθεση, την επαγγελματική κατάρτιση και την εμπειρία των ατόμων, τα οικονομικά της στοιχεία καθώς και των φορέων της, την εγκατάσταση, το ύψος και τον σκοπό του δανείου, τους κύριους πελάτες και προμηθευτές και τη συσπείρωσή τους.

Οι εσωτερικές πηγές πληροφόρησης παρέχουν πλήθος στοιχείων σχετικά με τη συναλλακτική συμπεριφορά του αιτούντος, σε περίπτωση ύπαρξης προηγούμενης συνεργασίας μεταξύ των δύο πλευρών, είτε σε επίπεδο χρηματοδοτήσεων είτε σε επίπεδο κίνησης λογαριασμών καταθέσεων και αξιόγραφων.

Στοιχεία που μπορούν να διασταυρωθούν είναι, επίσης, εκείνα που προέρχονται από άλλους πελάτες, που τυγχάνει να συνεργάζονται ως προμηθευτές ή πελάτες του αξιολογούμενου πελάτη. Εξωτερικές πηγές πληροφόρησης είναι οι συμβουλευτικές επιχειρήσεις που εκπονούν κλαδικές μελέτες και μελέτες αγοράς και σκιαγραφούν τις εξελίξεις στους διάφορους κλάδους της οικονομίας, αλλά και διατραπεζικά συστήματα, με πιο γνωστή την εταιρεία ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ ΑΕ, που παρέχει πληροφόρηση για αθέτηση υποχρεώσεων (καταγγεληθείσες

συμβάσεις, ακάλυπτες επιταγές, απλήρωτες συναλλαγματικές, δικαστικές αποφάσεις, πτωχεύσεις), την επιβάρυνση της ακίνητης περιουσίας λόγω υφιστάμενων βαρών, αλλά και τη συγκέντρωση χορηγήσεων από ήδη αναληφθέντα δάνεια.

Βασική αρχή κάθε πιστοδότησης είναι η πλήρης γνώση του δανειολήπτη και της εργασίας του, έτσι ώστε να εκτιμάται ορθά ο πιστοδοτικός κίνδυνος και η Τράπεζα να λαμβάνει τα κατάλληλα καλύμματα.

4.3.2 Ποσοτικά κριτήρια

Τα ποσοτικά κριτήρια που εξετάζονται κατά την αξιολόγηση ενός αιτήματος πιστοδότησης είναι, κυρίως, εκείνα που αφορούν τη διαχρονική εξέλιξη των οικονομικών μεγεθών της, βάσει των οποίων μπορεί να γίνει μια πιθανή πρόβλεψη για την απόδοση στο μέλλον μέσα από την ανάλυση των οικονομικών καταστάσεων τουλάχιστον των τριών τελευταίων κλεισμένων διαχειριστικών χρήσεων.

Οι επιχειρήσεις, ανάλογα με την κατηγορία βιβλίων που τηρούν βάσει του Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων (ΚΒΣ), είναι υποχρεωμένες να τηρούν, επίσης, συγκεκριμένες λογιστικές και οικονομικές καταστάσεις. Οι επιχειρήσεις που πραγματοποιούν ακαθάριστα έσοδα μέχρι €1.500.000 τηρούν βιβλία Β' κατηγορίας (εσόδων- εξόδων) και οι υπόλοιπες, καθώς και οι Ανώνυμες Εταιρείες και οι Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης ανεξαρτήτως ύψους του κύκλου εργασιών, τηρούν βιβλία Γ' κατηγορίας. Η πλειονότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων τηρεί βιβλία Β' κατηγορίας, που δεν επιτρέπουν την ανάλυση σε βάθος, καθώς τα διαθέσιμα στοιχεία περιορίζονται στον κύκλο εργασιών, τα λογιστικά και φορολογητέα κέρδη, την αγορά πρώτων υλών, εμπορευμάτων και λοιπών δαπανών. Για αυτό τον λόγο οι τράπεζες εμφανίζονται ιδιαίτερα διστακτικές στη χορήγηση πιστώσεων προς αυτές και προκειμένου να τις χρηματοδοτήσουν ζητούν περισσότερες εγγυήσεις ή χρεώνουν υψηλότερα επιτόκια. Η στάση των τραπεζών έναντι των μικρομεσαίων γίνεται ακόμη πιο επιφυλακτική σε περιόδους οικονομικής ύφεσης με αποτέλεσμα οι ΜμΕ να αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στη χρηματοδότησή τους. Αντιθέτως, οι επιχειρήσεις που τηρούν βιβλία Γ' κατηγορίας δημοσιεύουν καταστάσεις με λεπτομερή στοιχεία από τα οποία μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για την αποδοτικότητα μίας επιχείρησης. Τέτοιες καταστάσεις είναι ο Ισολογισμός, η Κατάσταση Αποτελεσμάτων Χρήσης, ο Πίνακας Διάθεσης Αποτελεσμάτων και η Κατάσταση Ταμειακών Ροών και τα κυριότερα σημεία τους παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Αξιολόγηση εταιρειών που τηρούν βιβλία Α΄ και Β΄ κατηγορίας

Η αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας των εταιρειών που τηρούν βιβλία Α΄ και Β΄ κατηγορίας είναι πολλές φορές προβληματική. Από τα δηλωθέντα οικονομικά στοιχεία οι πληροφορίες που δίδονται σχετικά με το ύψος του τραπεζικού δανεισμού, το ύψος των υποχρεώσεων και της ίδιας συμμετοχής, για την ανακύκλωση των αποθεμάτων και για τα πάγια της εταιρείας κρίνονται ανεπαρκείς με συνέπεια να αυξάνει ο εκτιμώμενος κίνδυνος. Επομένως η τράπεζα προσπαθεί να δίνει μεγαλύτερη έμφαση σε άλλα πιο ποιοτικά στοιχεία αξιολόγησης όπως είναι π.χ. ο χαρακτήρας του επιχειρηματία, το αντικείμενο δραστηριότητας, τα έτη δραστηριότητας, η ύπαρξη διάδοχης κατάστασης, η ύπαρξη ακίνητης περιουσίας, η γενικότερη αμοιβαιότητα με τη τράπεζα, οι πληροφορίες της αγοράς. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι εταιρείες με βιβλία Α΄ (Αγορών) και Β΄ (Εσόδων – Εξόδων) κατηγορίας, είναι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις οικογενειακού χαρακτήρα που η οικονομική κατάσταση του φορέα αποτελεί ένδειξη της κερδοφορίας της επιχείρησης, της διαχρονική της πορείας και της πιστοληπτικής της ικανότητας.

Ωστόσο κρίνεται από τα αρμόδια τμήματα των τραπεζών απαραίτητος ο σχηματισμός μιας όσο το δυνατόν περισσότερο ολοκληρωμένης και πληρέστερης εικόνας της εταιρείας μέσα από την καταγραφή των οικονομικών στοιχείων που είναι υποχρεωμένη η εταιρεία να δηλώνει. Οι βασικές αλλά και μοναδικές πηγές άντλησης αυτών των στοιχείων βρίσκονται στα επίσημα Έντυπα/Δηλώσεις που είναι υποχρεωμένη η κάθε εταιρεία αυτών των κατηγοριών να συμπληρώνει και καταθέτει σε συγκεκριμένες ημερομηνίες στις Αρμόδιες Φορολογικές Αρχές.

Αξιολόγηση εταιρειών που τηρούν βιβλία Γ΄ κατηγορίας

Ανάλυση ισολογισμών

Ο ισολογισμός είναι η συνθετική εικόνα της οικονομικής κατάστασης της επιχείρησης στη λήξη μιας οικονομικής χρήσης. Καταρτίζεται βάσει των δεδομένων που έχουν προκύψει εκ της απογραφής των περιουσιακών της στοιχείων, και τους λογαριασμούς του οριστικού ισοζυγίου. Σκοπός του ισολογισμού είναι η συντηρητική απεικόνιση της περιουσιακής κατάστασης της επιχείρησης. Σε αυτό αποσκοπεί το γεγονός της αποτίμησης των διαφόρων περιουσιακών στοιχείων με τη μέθοδο της χαμηλότερης τιμής, μεταξύ κτήσεως και τρέχουσας.

Ο ισολογισμός λοιπόν συνιστά «*φωτογραφική*» απεικόνιση της οικονομικής κατάστασης σε δεδομένη στιγμή στο τέλος μιας χρονικής περιόδου, συντάσσεται δε με την επιμέλεια και την ευθύνη της οικονομικής μονάδας. Τα συμπεράσματα λοιπόν που

προκύπτουν από την εξέτασή του είναι μόνο *ενδεικτικά*, ακόμα και όταν τα στοιχεία που τον απαρτίζουν κρίνονται αξιόπιστα. Πρακτική σημασία αποκτά η ανάλυση των στοιχείων που περιέχονται στον ισολογισμό μόνο όταν εξετάζονται σε *συνάρτηση* με άλλους παράγοντες, *ενδογενείς* και *εξωγενείς*.

Ωστόσο δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η σημασία του ισολογισμού ως ένα μέσο *διάγνωσης* των δυνατοτήτων και της οικονομικής επιφάνειας της επιχείρησης. Ακόμα και όταν τα παρεχόμενα στοιχεία δεν κρίνονται ειλικρινή, οι δείκτες που προκύπτουν από την ανάλυση παρέχουν συνήθως *ενδείξεις* για τυχόν ανωμαλίες στη λειτουργία της επιχείρησης και ειδικά στις περιπτώσεις όπου παρατηρούνται διαχρονικές τάσεις.

Ο ισολογισμός πάντως, όποια λογιστική τεχνική και αν έχει χρησιμοποιηθεί για τη σύνταξή του, εμφανίζει πάντοτε την αξία του συνόλου των παγίων και κυκλοφοριακών στοιχείων της επιχείρησης (Ενεργητικό) σε αντιπαράβολή με τα κεφάλαια που χρησιμοποιήθηκαν για την απόκτηση των στοιχείων αυτών (Παθητικό). Τα κεφάλαια αυτά μπορεί να προέρχονται είτε από τους φορείς και τους μετόχους της επιχείρησης (Ίδια κεφάλαια) είτε από τους διάφορους μακροπρόθεσμους και βραχυπρόθεσμους πιστωτές της (Ξένα Κεφάλαια).

Η Κατάσταση Αποτελεσμάτων Χρήσης

Στον λογαριασμό "**Αποτελέσματα Χρήσεως**" αντιπαρατίθενται τα έσοδα που πραγματοποίησε η επιχείρηση ανεξάρτητα αν προέρχονται από την κύρια δραστηριότητα ή από άλλες παρεπόμενες εργασίες μετά την κύρια δραστηριότητα, με τα κάθε λογής έξοδα ή ζημιές που επήλθαν στα περιουσιακά της στοιχεία.

Οι Ανώνυμες Εταιρίες και οι Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης καθώς και όσες άλλες εταιρείες τηρούν βιβλία τρίτης κατηγορίας, είναι υποχρεωμένες από το νόμο μαζί με τον ισολογισμό τέλους χρήσεως να συντάσσουν και τον λογαριασμό "**ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΧΡΗΣΕΩΣ**", καθώς και τον πίνακα διάθεσης των κερδών που πραγματοποίησαν.

Αριθμοδείκτες

Οι αριθμοδείκτες είναι σχέσεις μεγεθών λογιστικής ή στατιστικής προελεύσεως, που καταρτίζονται με σκοπό τον προσδιορισμό της πραγματικής κατάστασης και της αποδοτικότητας μιας επιχείρησης ή και γενικότερα ενός κλάδου.

Η ανάλυση ισολογισμών περιλαμβάνει απαραίτητα την εξαγωγή βασικών *αριθμοδεικτών*.

Πιο συγκεκριμένα, οι αριθμοδείκτες εκφράζουν τη σχέση που υπάρχει μεταξύ

διαφόρων περιουσιακών στοιχείων, όπως αυτά απεικονίζονται στον ισολογισμό. Όπως τονίσθηκε και προηγουμένως είναι εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο διάγνωσης της οικονομικής κατάστασης της επιχείρησης. Η αξία τους όμως είναι σχετική τόσο από πλευράς μεγέθους όσο και ποιότητας. Το μέγεθος, η ποσοτική δηλαδή διάσταση των αριθμοδεικτών κρίνεται σε σχέση με το μέγεθος των αντιστοίχων σε ομοειδείς επιχειρήσεις.

Επιπλέον, σημειώνεται ότι για την Τράπεζα σημαντικός παράγοντας αξιολόγησης των δεικτών είναι η **διάρκεια** της πιστοδότησης. Έτσι προκειμένου για βραχυπρόθεσμες πιστοδοτήσεις δίνεται έμφαση στους δείκτες που απεικονίζουν την **τρέχουσα κατάσταση** της επιχείρησης (δείκτες ρευστότητας, δραστηριότητας, κεφάλαιο κίνησης), ενώ για τις μακροπρόθεσμες πιστοδοτήσεις το ενδιαφέρον επικεντρώνεται περισσότερο στην **αποτελεσματικότητα** της μονάδας (δείκτες αποδοτικότητας).

Οι αριθμοδείκτες διακρίνονται σε τέσσερις κύριες κατηγορίες: ρευστότητας, δραστηριότητας, διάρθρωσης κεφαλαίου και αποδοτικότητας (κερδοφορίας) και οι κυριότεροι από αυτούς περιγράφονται στη συνέχεια.

Δείκτες Ρευστότητας

1. Γενική Ρευστότητα

Κυκλοφορούν Ενεργητικό (πλην αξιόγραφων σε καθυστέρηση και απαιτήσεων από φορείς/συγγενείς επιχειρήσεις) προς Βραχυπρόθεσμές υποχρεώσεις (πλην των υποχρεώσεων φορείς/συγγενείς επιχειρήσεις) (%).

Με το δείκτη αυτό μετρίεται η **δυνατότητα** της επιχείρησης να αντιμετωπίζει τις βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις της από την **ρευστοποίηση** των διαφόρων στοιχείων του κυκλοφορούντος ενεργητικού της.

2. Άμεση Ρευστότητα

Απαιτήσεις, χρεόγραφα και διαθέσιμα (πλην αξιόγραφων σε καθυστέρηση και απαιτήσεων από φορείς, συγγενείς επιχειρήσεις) προς Βραχυπρόθεσμές υποχρεώσεις (πλην των υποχρεώσεων φορείς/συγγενείς επιχειρήσεις) (%).

Ο δείκτης αυτός αξιολογεί την δυνατότητα **άμεσης ανταπόκρισης** της επιχείρησης στις υποχρεώσεις της.

3. Κάλυψη Τοκοχρεολυσίων

Καθαρά Κέρδη (προ χρηματοοικονομικών εξόδων, αποσβέσεων και φόρων) προς Χρηματοοικονομικά έξοδα και Μακροπρόθεσμες Υποχρεώσεις Πληρωτέες στην επόμενη χρήση (%).

Δείκτες διάρθρωσης Κεφαλαίου και Βιωσιμότητας

Οι δείκτες της ομάδας αυτής εξετάζουν την **δανειακή επιβάρυνση** της επιχείρησης καθώς και τον βαθμό **παγιοποίησης** των ιδίων κεφαλαίων της.

1. Ξένα Κεφάλαια / Ίδια Κεφάλαια ή Δείκτης Δανειακής Επιβάρυνσης

Σύνολο Υποχρεώσεων προς Σύνολο Ιδίων Κεφαλαίων (πλην οφειλομένου)

Εκφράζει το τρόπο σύνθεσης, από πλευράς προέλευσης των απασχολουμένων κεφαλαίων της επιχείρησης.

2. Πάγια / Ίδια Κεφάλαια ή Δείκτης Βιωσιμότητας

Σύνολο Παγίου Ενεργητικού προς Σύνολο Ιδίων Κεφαλαίων (πλην οφειλομένου) (%)

Η σχέση αυτή δείχνει το ποσοστό παγιοποίησης των ιδίων κεφαλαίων της επιχείρησης.

Δείκτες Δραστηριότητας

Είναι οι δείκτες που απεικονίζουν την ταχύτητα με την οποία επιτελούνται οι διάφορες δραστηριότητες της επιχείρησης και προσδιορίζουν το παραγωγικό – συναλλακτικό κύκλωμά τους, το οποίο και παρουσιάζουμε συνοπτικά προκειμένου να γίνει περισσότερο κατανοητή η μεγάλη χρησιμότητα αυτής της κατηγορίας των αριθμοδεικτών, καθώς είναι αυτοί που προσδιορίζουν τις ανάγκες των επιχειρήσεων σε κεφάλαια κίνησης.

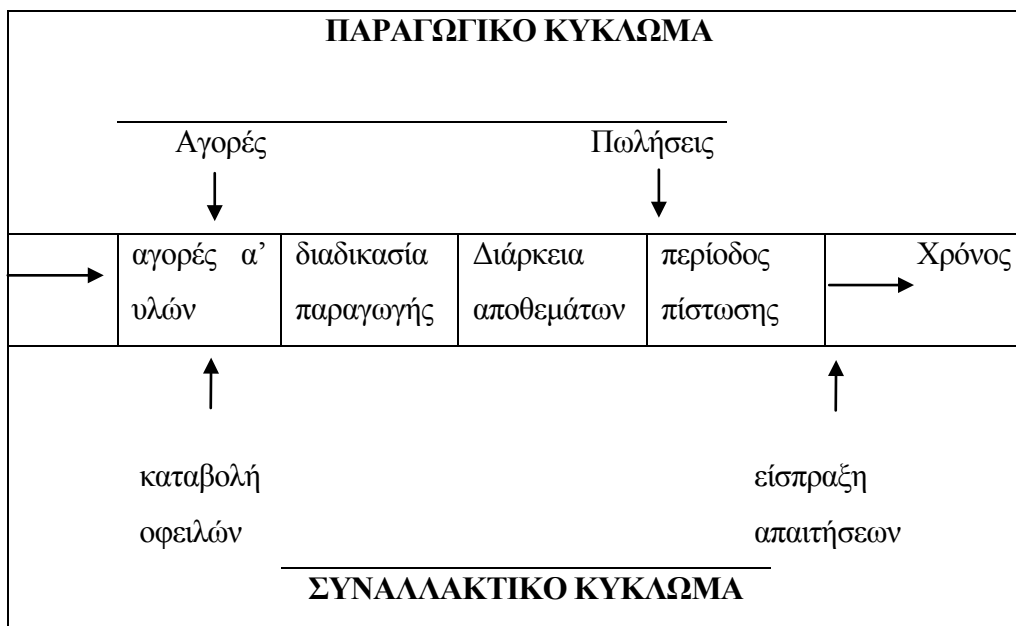
Παραγωγικό και Συναλλακτικό Κύκλωμα

Το (καθαρό) κεφάλαιο κίνησης ορίζεται ως το **απόλυτο** ποσό της **διαφοράς** μεταξύ των **κυκλοφορούντων** στοιχείων του ενεργητικού της επιχείρησης (στα οποία δεν περιλαμβάνονται οι καθυστερημένες απαιτήσεις) και των **βραχυπροθέσμων** υποχρεώσεων της. Για τον υπολογισμό του κεφαλαίου κινήσεως δεν λαμβάνονται υπόψη οι βραχυπρόθεσμες εκκρεμείς συναλλαγές της επιχείρησης με τους φορείς της.

Βασική προϋπόθεση για τον προσδιορισμό των αναγκών της επιχείρησης σε κεφάλαιο κίνησης, είναι η **διερεύνηση** του παραγωγικού και συναλλακτικού της κυκλώματος.

Το παραγωγικό κύκλωμα μίας παραγωγικής επιχείρησης **ξεκινά** με την αγορά των Α' υλών και **τελειώνει** με την πώληση των παραγομένων προϊόντων.

Το συναλλακτικό της κύκλωμα **ξεκινά** με την πληρωμή των αγορασθέντων Α' υλών και **τελειώνει** με την είσπραξη των πωληθέντων προϊόντων.

Διάγραμμα 4.1

Σχηματική παράσταση παραγωγικού και συναλλακτικού κυκλώματος

Από τη στιγμή που η επιχείρηση **καταβάλλει** τα χρήματα για την εξόφληση των αγορών της, μέχρι τη στιγμή που **ολοκληρώνεται** η περίοδος πίστωσης που δίνει στους πελάτες της και εισπράττει τις απαιτήσεις της από αυτούς δημιουργείται η **ανάγκη** να απασχολεί κεφάλαιο υπό τη μορφή αποθεμάτων Α' υλών και εμπορευμάτων καθώς και απαιτήσεων. Το γεγονός αυτό δημιουργεί **χρηματοδοτική ανάγκη** για την κάλυψη του κεφαλαίου που απαιτείται για να ανταποκριθεί στην δραστηριότητά της (κεφάλαιο κίνησης).

Η ανάγκη για κεφάλαιο κίνησης είναι **ανάλογη** του συναλλακτικού της κυκλώματος. Επιμήκυνση αυτού επηρεάζει **αυξητικά** τον όγκο των αποθεμάτων ή / και των απαιτήσεων από τους πελάτες, με αποτέλεσμα οι ανάγκες για κεφάλαιο κίνησης να υποστούν αντίστοιχη αύξηση.

Μετά αυτή την σύντομη επεξήγηση της συναλλακτικού κυκλώματος αλλά και της έννοιας του κεφαλαίου κίνησης στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου, παρακάτω παραθέτουμε τους βασικότερους δείκτες αυτής της κατηγορίας:

1. Ταχύτητα Είσπραξης Απαιτήσεων

Απαιτήσεις από πιστωτικές πωλήσεις (πελάτες & αξιόγραφα εισπρακτέα) προς Κύκλο εργασιών X (περίοδο σε ημέρες/365) (ημέρες).

Ο δείκτης αυτός απεικονίζει τη διάρκεια παραμονής των απαιτήσεων στην επιχείρηση.

Το παραπάνω χρονικό διάστημα προσδιορίζει την γενικότερη πιστωτική πολιτική της επιχείρησης. Όσο μεγαλύτερη είναι η ταχύτητα είσπραξης των απαιτήσεων τόσο μικρότερος

είναι ο χρόνος δέσμευσης των κεφαλαίων της. Συνεπάγεται επίσης μικρότερη πιθανότητα ζημιών από επισφαλείς πελάτες.

2. Ταχύτητα Εξόφλησης Βραχυπρόθεσμων Υποχρεώσεων

Υποχρεώσεις από πιστωτικές αγορές (προμηθευτές & αξιόγραφα πληρωτέα) πλέον υποχρεώσεων προς πελάτες από προκαταβολές τους προς Κόστος Πωληθέντων X (περίοδο σε ημέρες/365) (ημέρες).

Η συσχέτιση των δυο παραπάνω δεικτών απεικονίζει το συναλλακτικό κύκλωμα της επιχείρησης που, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο αντίστοιχο κεφάλαιο αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα, μαζί με το παραγωγικό κύκλωμα, για την διερεύνηση των αναγκών της επιχείρησης σε κεφάλαιο κίνησης.

3. Ταχύτητα Κυκλοφορίας Αποθεμάτων

Σύνολο αποθεμάτων προς Κόστος Πωληθέντων X (περίοδο σε ημέρες/365) (ημέρες)

Ο δείκτης δείχνει την ταχύτητα ανακύκλωσης των αποθεμάτων της επιχείρησης. Απεικονίζει δηλαδή, το παραγωγικό κύκλωμα της επιχείρησης, ενός εκ των παραγόντων προσδιορισμού των χρηματοδοτικών της αναγκών.

Για μια επιχείρηση το ζητούμενο είναι ότι, πέραν του αποθέματος ασφαλείας πρέπει να διατηρεί το ελάχιστο δυνατό ύψος αποθεμάτων προκειμένου να ελαχιστοποιούνται οι δαπάνες αποθήκευσης τους και να μειώνεται ο κίνδυνος φυσικής ή τεχνολογικής απαξίωσής τους.

4. Ταχύτητα Κυκλοφορίας Ενεργητικού

Σύνολο Ενεργητικού προς Κύκλο Εργασιών (φορές)

Εκφράζει το βαθμό αξιοποίησης από την επιχείρηση των επενδυμένων σε αυτή κεφαλαίων. Δείχνει δηλαδή αν υπάρχει υπερεπένδυση κεφαλαίων στην επιχείρηση.

5. Αποθέματα / Κεφάλαιο Κίνησης (%)

Δείχνει την επάρκεια του κεφαλαίου κινήσεως της επιχείρησης για την χρηματοδότηση τουλάχιστον των αποθεμάτων της.

Η χρησιμότητα του συνίσταται κυρίως στη διερεύνηση, από κοινού με τους υπόλοιπους δείκτες δραστηριότητας των χρηματοδοτικών αναγκών της επιχείρησης.

6. Βραχυπρόθεσμες Υποχρεώσεις / Κύκλος εργασιών

Βραχυπρόθεσμες Υποχρεώσεις (πλην υποχρεώσεων σε φορείς και συγγενείς) προς Κύκλο εργασιών (%)

Ο δείκτης απεικονίζει το πόσο πραγματικά χρεωμένη είναι μια επιχείρηση.

7. Βραχυπρόθεσμες Τραπεζικές Υποχρεώσεις / Κύκλος εργασιών

Τράπεζες Λ/σμοί Βραχ/σμων Υποχρεώσεων προς Κύκλο εργασιών (%)

Για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων αυτός ο δείκτης πρέπει να εξετάζεται και σε συνάρτηση με το ποσοστό των βραχυπροθέσμων τραπεζικών υποχρεώσεων ως προς το σύνολο των βραχυπροθέσμων υποχρεώσεων.

Με την παραπάνω συσχέτιση μπορεί να προσδιορισθεί η πολιτική της επιχείρησης σε σχέση με τα πιστωτικά ιδρύματα και τις χρηματοδοτήσεις που αυτά της παρέχουν και επακολούθως να καταστεί ευχερής ο καθορισμός των πιστωτικών ορίων από την Τράπεζα που εξετάζει την αίτηση της επιχείρησης.

Δείκτες Αποδοτικότητας

Θεμελιώδης αρχή κάθε επιχειρηματικής δραστηριότητας η επίτευξη του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους, δηλαδή η μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας της επιχείρησης. Ο όρος αποδοτικότητα από πλευράς των φορέων της προσδιορίζεται κατά κύριο λόγο στην ιδιοφελή αποδοτικότητα.

1. Καθαρά Κέρδη (προ φόρων & χρηματοοικονομικών εξόδων) / Πωλήσεις (%)

2. Περιθώριο Καθαρού Κέρδους (%)

Καθαρά Κέρδη (προ φόρων) προς Κύκλος Εργασιών (%)

Οι δείκτες Περιθωρίου Κέρδους μετρούν την **απόδοση της επιχείρησης** σε σχέση με το ύψος των πωλήσεων που πραγματοποίησε, στη διάρκεια της χρήσης.

3. Καθαρά Κέρδη (προ φόρων & χρηματοοικονομικών εξόδων) / Σύνολο Ενεργητικού (%)

Ο δείκτης συνολικής αποδοτικότητας εξετάζει την αποδοτικότητα της επιχείρησης ως προς τα απασχολούμενα σε αυτήν κεφάλαια. Μετρά δε την **διαχειριστική ικανότητα** της διοίκησης της επιχείρησης, την ικανότητα δηλαδή να ορίζει το ύψος των κεφαλαίων που επενδύονται σε αυτήν και να τα αξιοποιεί επαρκώς.

4. Συνολικά Αποτελέσματα Εκμεταλλεύσεως / Ίδια Κεφάλαια (%)

5. Καθαρά Κέρδη προ φόρων / Ίδια Κεφάλαια (%)

Οι παραπάνω δείκτες συνιστούν τους αριθμοδείκτες προσδιορισμού της ιδιοφελούς αποδοτικότητας της επιχείρησης, της αποδοτικότητας δηλαδή που απολαμβάνουν τα κεφάλαια που οι φορείς της επιχείρησης έχουν επενδύσει σε αυτήν. Για τους δανειστές της επιχείρησης η σημασία του δείκτη συνίσταται στην εξακρίβωση των ελατηρίων που ωθούν τους φορείς της επιχείρησης να ασχολούνται με την επιχείρησή τους.

6. Περιθώριο Μικτού Κέρδους

(Μικτά Κέρδη προς Κύκλος Εργασιών (%))

Δείχνει το ποσοστό μικτού κέρδους που επιτυγχάνει η επιχείρηση από τις πωλήσεις της. Για τον υπολογισμό του λαμβάνονται υπόψη και οι κοστολογημένες αποσβέσεις.

Κατάσταση Ταμιακών Ροών

- **Σκοπός**

Για την ολοκληρωμένη καταγραφή, τόσο του πραγματικού όγκου εισπράξεων και πληρωμών όσο και την αξιολόγηση της ταμιακής ροής (θετικής ή αρνητικής) που τελικά πραγματοποιήθηκε, απαιτείται σύνταξη πλήρους κατάστασης ταμιακής ροής (κατάσταση πηγών και χρήσεων κεφαλαίου). Η κατάσταση αυτή απεικονίζει τις εισροές και εκροές κεφαλαίου που κατεγράφησαν μέσα στη χρήση, δια των μεταβολών που επήλθαν στα επιμέρους μεγέθη του ισολογισμού, μέσα στη χρήση και οφείλονται τόσο στις εργασίες της επιχείρησης, όσο και σε άλλες χρηματοοικονομικές και επενδυτικές δραστηριότητες αυτής. Η διαχρονική ανάλυση των μεταβολών αυτών επιτρέπει να αξιολογηθούν οι αποφάσεις της διοίκησης της επιχείρησης υπό το πρίσμα της επίδρασής τους στα αποτελέσματα και την οικονομική κατάσταση της. Αξιολογούνται επίσης οι αντιδράσεις της διοικήσεως στις μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες και στις κατά καιρούς ευνοϊκές ή δυσμενείς συνθήκες του οικονομικού περιβάλλοντος.

Βασικός σκοπός σύνταξης καταστάσεως ταμιακών ροών είναι η απεικόνιση της επίδρασης των μεταβολών που επήλθαν μέσα σε μια λογιστική χρήση ή περίοδο στην ταμιακή ευχέρεια της επιχείρησης. Με άλλα λόγια δηλαδή εμφανίζονται οι πηγές από τις οποίες αποκτήθηκαν ρευστά κατά τη διάρκεια μιας χρήσεως και πως αυτά διατέθηκαν.

- **Χρησιμότητα**

Η σύνταξη της κατάστασης ταμιακών ροών δεν στοχεύει στην υποκατάσταση της ανάλυσης του ισολογισμού και των αποτελεσμάτων χρήσης, αν και τα στοιχεία που την συνθέτουν αντλούνται από εκεί. Στοχεύει όμως στην υποβοήθηση της ανάλυσης της πιστοληπτικής ικανότητας της εξεταζόμενης επιχείρησης υπό το πρίσμα της εκτίμησης της ποιότητας του επιτευχθέντος αποτελέσματος.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η αξία της κατάστασης ταμιακών ροών συνίσταται στην **υποβοήθηση** της ανάλυσης των οικονομικών καταστάσεων και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί όμως να αποτελέσει **ανεξάρτητο** χρηματοοικονομικό εργαλείο.

Αφού περιγράψαμε αναλυτικά όλα εκείνα τα εργαλεία που χρησιμοποιούν οι τράπεζες προκειμένου να αξιολογήσουν μία αίτηση χρηματοδότησης, γίνεται ευκόλως αντιληπτό από όσα προαναφέραμε ότι οι ΜμΕ λόγω των ιδιομορφιών τους, όπως τις μελετήσαμε αναλυτικά στο δεύτερο κεφάλαιο του πονήματός μας, και ιδιαίτερα λόγω του μικρού μεγέθους τους, του

κατά κανόνα μη αναπτυγμένου management, των μη επαρκών εγγυήσεων και της ελλιπής πληροφόρησης που παρέχουν στις τράπεζες, αξιολογούνται ως υψηλότερου κινδύνου με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται να λάβουν τραπεζικό δανεισμό, καθώς οι τράπεζες είτε διστάζουν να τις χρηματοδοτήσουν είτε τις χρεώνουν με υψηλότερα επιτόκια.

Επισημαίνουμε, ότι κατά τη διάρκεια της πιστωτικής επέκτασης στη χώρα μας από το 2002 ως το 2008, τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα χαλάρωσαν σημαντικά τα πιστοδοτικά τους κριτήρια έναντι των ΜμΕ μη δίνοντας σημασία στις παραπάνω ιδιομορφίες τους, με συνέπεια την υπερβολική έκθεση σε τραπεζικό δανεισμό πολλών μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Αυτή η κατάσταση διαφοροποιήθηκε σημαντικά μετά το 2009, οπότε τα πιστοδοτικά κριτήρια αυστηροποιήθηκαν. Τα κριτήρια που εμφανίζουν τη μεγαλύτερη μεταβολή και ελέγχονται περισσότερο είναι το πιστωτικό παρελθόν (στοιχεία από Τειρεσία και ύπαρξη άλλων δανείων), η ρευστότητα και η κερδοφορία, η παροχή εμπράγματων εξασφαλίσεων, ο κλάδος στον οποίο ανήκει, οι οικονομικές επιδόσεις σε σχέση με τον κλάδο και η σχέση με την τράπεζα

4.4 Καλύμματα και Εξασφαλίσεις

Συμπληρωματικά, λοιπόν, με την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας που πραγματοποιείται κατά την εξέταση ενός αιτήματος πιστοδότησης, επιδίωξη των πιστωτικών ιδρυμάτων αποτελεί η υιοθέτηση τεχνικών αντιστάθμισης του πιστωτικού κινδύνου, δηλαδή του κινδύνου αθέτησης εκ μέρους του δανειολήπτη των υποχρεώσεων του προς την τράπεζα, σε ενδεχόμενη μελλοντική επιδείνωση των χαρακτηριστικών του δανειοδοτούμενου που μπορεί να επιφέρει αδυναμία εκπλήρωσης των ανειλημμένων υποχρεώσεών του.

Ο συνηθέστερος τρόπος είναι η λήψη εξασφαλίσεων, ενοχικών ή/και εμπράγματων, που ενισχύουν τη θέση του πιστωτικού ιδρύματος και δημιουργούν τη βάση για τη μερική ή και ολική ανάκτηση της απαίτησης σε περίπτωση αθέτησης. Εναλλακτικός τρόπος είναι η μεταβίβαση του πιστωτικού κινδύνου του χαρτοφυλακίου σε άλλους επενδυτές μέσω της διαδικασίας της τιτλοποίησης.

Μετά το 2009 οι τράπεζες προσπάθησαν να καλύψουν τις ήδη χορηγηθείσες πιστώσεις προς τις επιχειρήσεις και ειδικότερα τις μικρομεσαίες οι οποίες είχαν χορηγηθεί χωρίς ιδιαίτερες καλύψεις (κυρίως με προσωπικές εγγυήσεις των ιδιοκτητών ή με εξασφάλιση επιταγές πελατείας), ζητώντας εμπράγματες εξασφαλίσεις από τους επιχειρηματίες προκειμένου να αντισταθμίσουν τον ολοένα αυξημένο πιστωτικό κίνδυνο, αλλά και να περιορίσουν τις κεφαλαιακές απαιτήσεις που αυτά δημιουργούσαν.

Ενοχικές Εξασφαλίσεις

Οι ενοχικές εξασφαλίσεις έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό την ανάληψη ενοχής, δηλαδή ευθύνης, με την υπογραφή της σύμβασης από τον πιστούχο και τους εγγυητές, να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από την πίστωση, σύμφωνα με τους συνομολογηθέντες όρους. Ο εγγυητής ενέχεται στη σύμβαση είτε για το συνολικό ποσό της χρηματοδότησης είτε για μέρος αυτής. αναλαμβάνοντας την ίδια υποχρέωση με τον δανειζόμενο έναντι του τραπεζικού ιδρύματος για την αποπληρωμή της. Παιραιτείται, επίσης, από το δικαίωμα της διζήσεως, που σημαίνει ότι δεν μπορεί να απαιτήσει από την τράπεζα να στραφεί πρώτα κατά του πρωτοφειλέτη και εφόσον δεν ικανοποιηθεί από εκείνον διαδοχικά να στραφεί κατά του ιδίου και των άλλων εγγυητών, αλλά ευθύνεται εξαρχής ως αυτοφειλέτης. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά των συνηθέστερων μορφών ενοχικών εξασφαλίσεων.

Εγγύηση Φυσικού Προσώπου (Ε.Φ.Π.)

Οι προσωπικές εγγυήσεις παρέχονται υπέρ του πρωτοφειλέτη από φυσικά πρόσωπα που διαθέτουν δικαιοπρακτική ικανότητα και ισχύουν μέχρι την ολοσχερή εξόφληση της σύμβασης. Προκειμένου να είναι ουσιαστική η εγγύησή τους για την τράπεζα, οι εγγυητές θα πρέπει να διαθέτουν ικανοποιητικό εισόδημα, ακίνητη περιουσία ελεύθερη βαρών, να είναι εντός ηλικιακών ορίων, να μην εμφανίζουν δυσμενή στοιχεία εις βάρος τους και να κρίνονται φερέγγυοι. Η πιστοληπτική ικανότητά τους αξιολογείται με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο αξιολογείται και εκείνη του δανειολήπτη. Όταν η δανειοδότηση αφορά εταιρεία, επιδιώκεται η λήψη της προσωπικής εγγύησης όλων των κύριων φορέων της, με την οποία ενέχονται πλέον και με την ατομική τους περιουσία, ενισχύοντας την πίστωση. Οι Τράπεζες ζητούν προσωπικές εγγυήσεις από τους φορείς των ΜμΕ, επειδή συνήθως αυτές ταυτίζονται με τους ιδιοκτήτες τους.

Εγγύηση Νομικού Προσώπου (Ε.Ν.Π.)

Στην περίπτωση εκείνη όπου το πρόσωπο που παρέχει την εγγύηση υπέρ του πρωτοφειλέτη είναι μια κεφαλαιουχική ή προσωπική εταιρεία, η εγγύηση καλείται εταιρική. Για να γίνει αποδεκτή από την τράπεζα η εγγύηση μίας εταιρείας, θα πρέπει αυτό να προβλέπεται από το καταστατικό της, να διαθέτει καλή οικονομική κατάσταση και κερδοφορία, ώστε να μπορεί να ανταποκρίνεται τόσο στις δικές της υποχρεώσεις, αλλά και στις πιστωτικές διευκολύνσεις του τρίτου υπέρ του οποίου εγγυάται.

Εγγύηση Ελληνικού Δημοσίου (Ε.Ε.Δ.)

Η Ε.Ε.Δ. παρέχεται σε χορηγήσεις των Τραπεζών προς Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμούς,

καθώς και σε άλλες επιχειρήσεις, ανάλογα με την περίπτωση (παραμεθόριοι νομοί, ΤΕΜΠΜΕ κλπ), μετά από ειδικές αποφάσεις του Υπουργείου Οικονομικών, οι οποίες συνήθως είναι καλυμμένες 100%.

Εγγυητική Επιστολή & Αντεγγύηση Άλλης Τράπεζας

Οι Εγγυητικές Επιστολές με δικαιούχο την τράπεζα αποτελούν, τέλος, μια ακόμη μορφή εγγύησης. Με την εγγυητική επιστολή, η εκδότρια τράπεζα υπόσχεται εγγράφως στον δικαιούχο, εν προκειμένω στη δανείστρια τράπεζα, ότι ο υπέρ ου η εγγυητική επιστολή (δανειζόμενος) θα εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, ειδάλλως υποχρεούται να καταβάλει το ποσό της εγγύησης εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας, σύμφωνα με τους αναφερόμενους σε αυτήν όρους.

Εμπράγματα Εξασφαλίσεις

Με την εμπράγματη εξασφάλιση η δανείστρια τράπεζα κατοχυρώνεται για τη χρηματοδότηση που εγκρίνει μέσω του δικαιώματος που αποκτά πάνω σε ένα πράγμα, κινητό ή ακίνητο, το οποίο προσφέρει ο πρωτοφειλέτης ή ο εγγυητής. Οι εμπράγματα εξασφαλίσεις διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: στο ενέχυρο και στην προσημείωση/υποθήκη. Η κοινή λογική που διέπει και τα δύο είδη είναι ότι σε περίπτωση που ο δανειολήπτης δεν τηρήσει τα συνομολογηθέντα, η τράπεζα προκειμένου να ικανοποιήσει προνομιακά την απαίτησή της προβαίνει σε εκποίηση ή ιδιοποίηση του εν λόγω πράγματος. Η βασική τους διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι το ενέχυρο αναφέρεται σε κινητά, πράγματα ή δικαιώματα, ενώ η προσημείωση/υποθήκη σε ακίνητα, πλοία και αεροσκάφη.

Υποθήκη/ Προσημείωση

Υποθήκη είναι εμπράγματο δικαίωμα επί αλλότριου ως προς τον δανειστή ακινήτου για την εξασφάλιση απαίτησής του με την προνομιακή ικανοποίησή του από το πράγμα. Η υποθήκη είναι παρεπόμενο δικαίωμα, απαιτείται δηλαδή ύπαρξη κύριας απαίτησης, που μπορεί να είναι και μελλοντική ή υπό αίρεση. Συντάσσεται είτε με συμβολαιογραφική πράξη ως απόρροια ιδιωτικής βούλησης είτε με αναγκαστική δικαστική απόφαση, καταχωρείται αμέσως στο οικείο Υποθηκοφυλακείο και αποτελεί άμεσα εκτελεστό τίτλο στην περίπτωση εμπλοκής της πιστοδοτικής σχέσης, γεγονός που δίνει στον ενυπόθηκο δανειστή το δικαίωμα εκπλειστηρίασης του υποθηκευμένου ακινήτου χωρίς να απαιτείται άλλη διαδικασία. Για αυτόν τον λόγο καθίσταται ιδιαίτερα επιθυμητή μορφή εξασφάλισης για τις τράπεζες τόσο για δάνεια ιδιωτών (στεγαστικά/καταναλωτικά) όσο και για δάνεια επιχειρήσεων.

Η προσημείωση είναι το δικαίωμα εγγραφής υποθήκης υπό την αναβλητική αίρεση τελεσίδικης επιδίκασης της απαίτησης του δανειστή. Η προσημείωση δεν αποτελεί εκτελεστό τίτλο

και προκειμένου ο προσημειούχος δανειστής να μπορέσει να εκπλειστηριάσει το προσημειωμένο ακίνητο, θα πρέπει να μετατρέψει την προσημείωση σε υποθήκη. Η προσημείωση πρέπει να τραπεί μετά την τελεσιδικία της απαίτησης σε υποθήκη, εντός χρονικού διαστήματος 90 ημερών και γράφεται με απόφαση του Πρωτοδικείου ύστερα από αίτηση της τράπεζας είτε με την συναίνεση του πελάτη ή και χωρίς αυτήν.

Συνήθως προτιμάται η προσημείωση έναντι της υποθήκης λόγω του χαμηλότερου κόστους που συνεπάγεται για την εγγραφή της, ωστόσο η υποθήκη επιλέγεται όταν στο ακίνητο εμπεριέχονται και εμπεπηγμένα μηχανήματα, καθώς περιγράφεται αναλυτικά στη συμβολαιογραφική πράξη το ακίνητο με τα περιεχόμενά του.

Ενέχυρο

Ενέχυρο είναι το εμπράγματο δικαίωμα πάνω σε κάποιο άλλο κινητό πράγμα για την εξασφάλιση της απαίτησης του δανειστή με την προνομιακή ικανοποίηση του από την πώληση ή ιδιοποίηση του πράγματος. Για τη σύσταση ενεχύρου απαιτούνται:

α) συμφωνία δανειστή και ιδιοκτήτη του πράγματος, που υπογράφεται ως πρόσθετη πράξη της κύριας σύμβασης χρηματοδότησης και λαμβάνει βεβαία χρονολογία από συμβολαιογράφο ή δικαστικό επιμελητή, προκειμένου να αποκτήσει δημόσια ισχύ.

β) παράδοση του φυσικού αντικείμενου στον δανειστή, στις Γενικές Αποθήκες ή σε τρίτον κοινής εμπιστοσύνης, ειδάλως παραμένει στον οφειλέτη με την υποχρέωση καταχώρισης στο οικείο Ενεχυροφυλακείο. Αντικείμενα ενεχυρίασης είναι:

- Όλα τα κινητά (π.χ. εμπορεύματα)
- Οι ανώνυμοι και ονομαστικοί τίτλοι (μετοχές, ομολογίες, μερίδια αμοιβαίων κεφαλαίων)
- Τίτλοι "εις διαταγήν" (συναλλαγματικές και γραμμάρια σε διαταγή, φορτωτικά έγγραφα)
- Απαιτήσεις (από συμβάσεις, από πωλήσεις με DINERS, κλπ)

Η ικανοποίηση τυχόν πολλών ενεχυριούχων δανειστών θα γίνει με βάση τη χρονική **σειρά προτεραιότητας** συστάσεως του ενεχύρου.

Ιδιαίτερα θετική και επιθυμητή μορφή εξασφάλισης για την τράπεζα είναι η ενεχυρίαση κατάθεσης του δανειολήπτη λόγω της εύκολης ρευστοποίησής της εφόσον απαιτηθεί.

Η συνηθέστερη μορφή ενεχύρου για βραχυπρόθεσμες χρηματοδοτήσεις κεφαλαίου κίνησης προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι η ενεχυρίαση αξιόγραφων, συναλλαγματικών και μεταχρονολογημένων επιταγών. Βασικό μέλημα των στελεχών της τράπεζας σε αυτήν την περίπτωση είναι ο σχολαστικός έλεγχος των τυπικών στοιχείων των αξιόγραφων και η διαπίστωση της φερεγγυότητας των ενεχομένων, της συναλλακτικής τους συμπεριφοράς, της εμπορικότητας

της συναλλαγής και της διασποράς του χαρτοφυλακίου, ώστε να υπάρχει ουσιαστική εξασφάλιση και προσδοκία είσπραξης της απαίτησης κατά τη ρευστοποίησή τους.

Ενέχυρο σε ασφάλεια πίστωσης μπορεί να συσταθεί, επίσης, επί άυλων τίτλων, όπως ομόλογα του ελληνικού δημοσίου, μετοχές και μερίδια αμοιβαίων κεφαλαίων. Εναλλακτικός τρόπος εξασφάλισης μπορεί να είναι η ενεχυρίαση εμπορευμάτων ιδιοκτησίας του πιστούχου, εφόσον αυτά είναι αντικείμενα γενικής χρησιμότητας.

Για τις εξαγωγικές επιχειρήσεις, συνήθης μορφή εξασφάλισης των χρηματοδοτήσεων είναι η ενεχυρίαση των φορτωτικών εγγράφων των εμπορευμάτων, εφόσον δεν υπάρχουν αντενδείξεις για τον εξαγωγέα, τον παραλήπτη και τον μεταφορέα.

Η ενεχυρίαση απαίτησης αποτελεί, επίσης, μορφή εξασφάλισης χρηματοδότησης. Πρόκειται, κυρίως, για απαιτήσεις που έχει ο πιστούχος από τρίτον, που είναι συνήθως το Δημόσιο, Ο.Τ.Α., Δημόσιοι Οργανισμοί και Ν.Π.Δ.Δ.

4.5 Ανακεφαλαίωση

Η χρηματοδότηση των ΜμΕ αποτελεί την πιο κρίσιμη διαδικασία για τη λειτουργία και την ανάπτυξή τους. Η πλειονότητα των ΜμΕ στη χώρα μας προτιμούν να καταφεύγουν στον τραπεζικό δανεισμό και ιδιαίτερα στις παραδοσιακές του μορφές, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους κυρίως για κεφάλαια κίνησης αλλά και για επενδύσεις σε ακίνητα και κεφαλαιουχικό εξοπλισμό. Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερα και νέες μορφές τραπεζικών χρηματοδοτήσεων, όπως η πρακτορεία επιχειρηματικών απαιτήσεων και η χρηματοδοτική μίσθωση.

Η πρόσβαση και χρηματοδότηση από τον τραπεζικό τομέα υπακούει σε συγκεκριμένα αντικειμενικά κριτήρια με σκοπό την επιλογή των πιο ασφαλών και επικερδών επιχειρηματικών σχεδίων, τα οποία και περιγράψαμε αναλυτικά. Οι ιδιομορφίες που παρουσιάζουν οι ΜμΕ, σε πολλές περιπτώσεις, καθιστούν την αξιολόγηση της πιστοληπτικής τους ικανότητας ακόμη πιο δύσκολη, ειδικά σε περίοδο κρίσης. Συμπληρωματικά με την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας ζητούνται και εξασφαλίσεις για αντιστάθμιση του πιστωτικού κινδύνου.

Στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης τα τραπεζικά κριτήρια χρηματοδότησης που περιγράψαμε παραπάνω έχουν καταστεί πιο αυστηρά στην προσπάθεια των τραπεζών να προστατευθούν από τις επισφάλειες. Αυτή η κατάσταση έχει δυσχεράνει περαιτέρω την πρόσβαση των ΜμΕ στην τραπεζική χρηματοδότηση, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην περίοδο Οικονομικής Κρίσης

5.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια επισκόπηση της εξέλιξης της επιχειρηματικής χρηματοδότησης, με το σκεπτικό ότι η ομαλή και επαρκής πρόσβαση των επιχειρήσεων σε εξωτερικούς πόρους αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη στήριξη του συνόλου της οικονομίας και την επίτευξη οικονομικής ανάκαμψης. Οι συνέπειες της κρίσης στη χρηματοδότηση προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από τις εξελίξεις στο χρηματοπιστωτικό τομέα. Η εξασθένηση της πιστοδοτικής ικανότητας των τραπεζών (λόγω της περιορισμένης πρόσβασής τους στη διατραπεζική αγορά, της προσπάθειας εξυγίανσης των ισολογισμών τους και της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων) οδήγησε στον περιορισμό της τραπεζικής χρηματοδότησης προς τον ιδιωτικό τομέα και ειδικότερα προς τις επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων να αντιμετωπίζει δυσχέρειες στη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων του (Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ), 2014). Η μείωση αυτή του τραπεζικού δανεισμού σε συνδυασμό με τη δυσκολία έκδοσης ομολόγων και μετοχών, λόγω της αρνητικής αποτίμησης των ελληνικών επιχειρήσεων εξαιτίας της κρίσης χρέους, είχαν ως συνέπεια την ανεπάρκεια των χρηματοδοτικών πόρων, η οποία αποτελεί και ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές εταιρίες και μία από τις πιο κρίσιμες προκλήσεις για τη βιωσιμότητά τους. Ωστόσο, στη μείωση της χρηματοδότησης που παρατηρήθηκε εν μέσω κρίσης συνέβαλε και ο περιορισμός των λειτουργικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων, οι οποίες ανέβαλαν τα άμεσα επενδυτικά σχέδιά τους λόγω του αβέβαιου οικονομικού κλίματος, με συνέπεια τη μείωση των δανειακών αναγκών τους.

Στην περίπτωση της Ελλάδος, το μοντέλο χρηματοδότησης των επιχειρήσεων βασίστηκε και συνεχίζει να βασίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στον τραπεζικό δανεισμό (Τράπεζα της Ελλάδος, 2014). Σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας για τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων (European Central Bank, 2013), η Ελλάδα, μαζί με την Ιταλία και την Κύπρο, ανήκει στις χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό τραπεζικής χρηματοδότησης (ως προς το σύνολο της χρηματοδότησης) τόσο κατά την περίοδο προ της κρίσης όσο και στη διάρκεια της κρίσης. Συγκεκριμένα, ο μέσος όρος του ποσοστού του

τραπεζικού δανεισμού ως προς τη συνολική χρηματοδότηση για την περίοδο 2003-2008 στην Ελλάδα ανέρχεται σε 70,6% έναντι 49,1% για το σύνολο της ευρωζώνης, ενώ το ποσοστό παραμένει ιδιαίτερα υψηλό και κατά τη διάρκεια της κρίσης (την περίοδο 2009- 2012), καθώς ανέρχεται σε 72,9% (έναντι 49,9% για την ευρωζώνη). Η μεγάλη εξάρτηση της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων από τον τραπεζικό δανεισμό οφείλεται εν μέρει και στο γεγονός ότι στην πλειοψηφία τους οι ελληνικές επιχειρήσεις είναι μικρομεσαίες και λόγω των ιδιομορφιών τους στις οποίες έχουμε αναφερθεί δεν έχουν εύκολη πρόσβαση σε εναλλακτικές πηγές εξωτερικής χρηματοδότησης.

Η κρίση, λοιπόν, επηρέασε σημαντικά τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων, η οποία μετά το 2009 περιορίζεται αισθητά, ενώ αρκετοί κλάδοι της οικονομίας πλήττονται ιδιαίτερα, καθώς χάνουν την πρόσβασή τους τόσο σε βραχυπρόθεσμο όσο και σε μακροπρόθεσμο δανεισμό. Υπό το πρίσμα της σημασίας του τραπεζικού δανεισμού για τη χρηματοδότηση των ελληνικών επιχειρήσεων, γίνεται εμφανές ότι η μείωση του ρυθμού τραπεζικής χρηματοδότησης που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια έχει σημαντική επίπτωση στην κερδοφορία και τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων και δε των ΜμΕ, καθώς οι μεγάλες επιχειρήσεις, οι οποίες σημειωτέον ήταν αυτές που ευνοήθηκαν κυρίως από την πιστωτική επέκταση των ετών ως το 2009, ήταν περισσότερο ανθεκτικές, καθώς κατάφεραν να διατηρήσουν κάποια μορφή εξωτερικής χρηματοδότησης και εν μέσω της κρίσης.

Υπενθυμίζουμε ότι η κατάσταση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, οι οποίες αποτελούν μία κατηγορία που είναι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την ελληνική πραγματικότητα, είναι πολύ πιο μειονεκτική στην αγορά κεφαλαίων από ότι αυτή των μεγαλύτερων.

Έτσι, μετά την αναλυτική παρουσίαση των μορφών χρηματοδότησης των επιχειρήσεων με έμφαση στις μικρομεσαίες που είναι και αυτές που μας ενδιαφέρουν, κρίνουμε απαραίτητο να συνοψίσουμε τα ιδιαίτερα διαχρονικά τους προβλήματα αναφορικά με τη χρηματοδότηση τα οποία είναι:

- 1.** Είναι περισσότερο εξαρτημένες από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα για άντληση κεφαλαίων από τις μεγάλες, οι οποίες έχουν πρόσβαση και σε άλλες πηγές, όπως οι εκδόσεις χρεογράφων.
- 2.** Λόγω κυρίως των προβλημάτων ασύμμετρης πληροφόρησης που εμφανίζουν (αναλυτικότερη αναφορά στο κεφάλαιο 4), η πιθανότητα να αντιμετωπίσουν δυσκολίες χρηματοδότησης είναι σημαντική. Αυτό οφείλεται σε σειρά δομικών χαρακτηριστικών, τα οποία συνεπάγονται ιδιαίτερα κόστη αξιολόγησης του αξιόχρεου των ΜμΕ, όπως:

- Οι ισολογισμοί και οι λογιστικές τους καταστάσεις είναι συνήθως συνοπτικές και λιγότερο αναλυτικές.
- Το καταγεγραμμένο ιστορικό τους όσον αφορά την εξυπηρέτηση δανείων είναι συνήθως βραχυχρόνιο και, σε πολλές περιπτώσεις, παρουσιάζει αρρυθμίες που επιβαρύνουν το προφίλ τους.

3. Η πιστοληπτική τους ικανότητα διαβρώνεται πολύ πιο σύντομα στην καθοδική φάση του οικονομικού κύκλου, λόγω έλλειψης αποθεμάτων ασφαλείας όσον αφορά την ρευστότητα, αλλά και την κεφαλαιακή τους βάση.

Συνεπεία των παραπάνω, οι τράπεζες επιδεικνύουν μεγαλύτερη αποστροφή για χρηματοδότηση των ΜμΕ, ιδιαίτερα σε περιόδους ύφεσης, οι οποίες με τη σειρά τους εγκλωβίζονται σε ένα φαύλο κύκλο μειωμένου τζίρου, μειωμένης χρηματοοικονομικής ανθεκτικότητας και αυστηρότερης πιστοδότησης εκ μέρους των τραπεζών, γεγονός που μειώνει σημαντικά την πιθανότητα επιβίωσής τους. Ένας επιπλέον παράγοντας που επιδείνωσε την οικονομική θέση των ΜμΕ ήταν και η υπερβολική έκθεση σε δανεισμό ως το 2009. Τα προβλήματα των ελληνικών επιχειρήσεων εντείνονται, αν αναλογιστούμε τα προγράμματα σκληρής λιτότητας που εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας και τα οποία έχουν μειώσει σημαντικά το διαθέσιμο εισόδημα των καταναλωτών γεγονός που σε συνδυασμό με τους υψηλούς συντελεστές φορολόγησης δημιουργούν ένα δυσοίωνα περιβάλλον για τις προοπτικές των επιχειρήσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν το παρόν κεφάλαιο εστιάζει στους χρηματοδοτικούς περιορισμούς των ΜμΕ κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, αναδεικνύοντας τη σοβαρότητα του προβλήματος μέσα από τη διερεύνηση των επιμέρους διαστάσεών του.

5.2 Η Πρόσβαση στη χρηματοδότηση ως το κυριότερο πρόβλημα των ΜμΕ

Η πολιτική πιστοδοτήσεων εκ μέρους των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων προς τις επιχειρήσεις, με ιδιαίτερη έμφαση στις μικρομεσαίες, παρακολουθείται σε εξαμηνιαία βάση από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Στόχος της έρευνας είναι να διαπιστωθεί αν υπάρχει αυστηροποίηση ή χαλάρωση των κριτηρίων πιστοδότησης και εν κατακλείδι να εξετάσει την πρόσβαση των επιχειρήσεων σε πηγές χρηματοδότησης. Σε αυτό το πλαίσιο συλλέγονται στοιχεία και για την ελληνική οικονομία, από την Τράπεζα της Ελλάδος. Παρά το γεγονός ότι τα ευρήματα δεν παρουσιάζονται ανά χώρα στην έκθεση της ΕΚΤ, ορισμένες γενικές τάσεις και συμπεράσματα αξίζει να αναφερθούν. Ορισμένα ευρήματα που αφορούν

στην ελληνική πραγματικότητα παρουσιάζονται στην "Έκθεση του Διοικητή της Τραπέζης Ελλάδος για το 2015" (Φεβρουάριος 2016) και μια σύντομη αναφορά πιστεύουμε ότι είναι αρκετά διαφωτιστική.

Οι απαντήσεις του δείγματος επιχειρήσεων μικρού και μεσαίου μεγέθους στην Ελλάδα στο πλαίσιο των δύο τελευταίων επαναλήψεων της Έρευνας για την πρόσβαση των επιχειρήσεων στις πηγές χρηματοδότησης (**Survey on the access to finance of enterprises – SAFE**), οι οποίες καλύπτουν το διάστημα Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2015 και Οκτωβρίου 2014-Μαρτίου 2015 ("εξεταζόμενη περίοδος"), έχουν ως εξής:

Το πρόβλημα της πρόσβασης σε (εξωτερική) χρηματοδότηση παρέμεινε το 2015 κυρίαρχο στη χώρα μας (μέσο ποσοστό επιχειρήσεων οι οποίες δήλωσαν το πρόβλημα αυτό ως το πιο σημαντικό κατά την εξεταζόμενη περίοδο: 32%), όπως εξάλλου έχει καταγραφεί και σε όλες τις προηγούμενες επαναλήψεις της έρευνας. Στην τελευταία έρευνα οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα βαθμολογούν το πρόβλημα αυτό με 8 (από 7 τα προηγούμενα έτη) με βάση κλίμακα αυξανόμενης σοβαρότητας του προβλήματος 1-10. Ακολουθούν σε μεγάλη απόσταση το πρόβλημα της εύρεσης πελατών (10%), που μετριάζεται σημαντικά από το 2012 και μετά, ο ανταγωνισμός, το κανονιστικό και εποπτικό πλαίσιο, το κόστος παραγωγής ή εργασίας και η διαθεσιμότητα εξειδικευμένου προσωπικού.

Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι για τις ΜμΕ της Ευρωζώνης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ίδιας έρευνας που αφορά το χρονικό διάστημα Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2015, η εύρεση πελατών θεωρείται το πλέον σημαντικό πρόβλημα καθώς αναγνωρίζεται ως τέτοιο από το 25% των ΜμΕ μειωμένο κατά 1% σε σχέση με τη το προηγούμενο εξάμηνο Οκτωβρίου 2014-Μαρτίου 2015, με τους υπόλοιπους παράγοντες να αναφέρονται με αρκετά μικρότερη συχνότητα. Επισημαίνουμε ότι λιγότερο συχνά στο σύνολο των ευρωπαϊκών ΜμΕ αναφέρεται η πρόσβαση σε χρηματοδότηση, καθώς μόνο το 11% των ΜμΕ αναγνωρίζει τον συγκεκριμένο παράγοντα ως το σημαντικότερο πρόβλημα που καλείται να αντιμετωπίσει. Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι οι ελληνικές ΜμΕ διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς τις απαντήσεις τους από τις ΜμΕ όχι μόνο των μεγαλύτερων χωρών της Ευρωζώνης (Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία και Ισπανία) αλλά και χωρών με μέγεθος παρόμοιο με αυτό της Ελλάδας, όπως είναι η Πορτογαλία.

Αναφορικά με τις πηγές χρηματοδότησης, τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν ότι οι εμπορικές πιστώσεις αποτελούν τον ευρύτερα διαδεδομένο τρόπο χρηματοδότησης των επιχειρήσεων (63% των επιχειρήσεων απάντησε ότι χρηματοδοτήθηκε μέσω εμπορικών

πιστώσεων την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2015, ενώ ακολουθούν η λήψη είτε κανονικού είτε συγχρηματοδοτούμενου (από δημόσιους πόρους) τραπεζικού δανείου, δηλαδή πίστωσης με καθορισμένη διάρκεια και δεδομένο ύψος εξ αρχής (53% και 49% αντιστοίχως), ο βραχυπρόθεσμος τραπεζικός δανεισμός και οι συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing) (31%), η αύξηση μετοχικού κεφαλαίου (27%), η εσωτερική χρηματοδότηση και τα λοιπά μη τραπεζικά δάνεια (17%) και τέλος η πρακτορεία απαιτήσεων (factoring, 15%).

Η μεγάλη έλλειψη δανειακών κεφαλαίων που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜμΕ αποτυπώνεται επίσης χαρακτηριστικά στο κενό εξωτερικής χρηματοδότησης (external financing gap). Ο εν λόγω δείκτης μετράει την απόκλιση (όπως γίνεται αντιληπτή από την επιχείρηση) της ανάγκης της επιχείρησης για χρηματοδοτικά κεφάλαια από εξωτερικές πηγές (τραπεζικά δάνεια και υπεραναλήψεις, εμπορική πίστωση, μετοχές και χρεόγραφα) και της διαθεσιμότητας κεφαλαίων (European Central Bank, 2015). Από τις σχετικές απαντήσεις των ΜμΕ, συνάγεται ότι οι ελληνικές ΜμΕ παρουσιάζουν το μεγαλύτερο χρηματοδοτικό κενό στην Ευρωζώνη (31%), επιβαρυνμένο κατά τρεις περίπου εκατοστιαίες μονάδες συγκριτικά με το δεύτερο εξάμηνο του 2014 μετά τη σταδιακή του αποκλιμάκωση από τη μέγιστη τιμή που κατέγραψε την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2012 (53%) στην ελάχιστη τιμή την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014 (24%).

Το σημαντικότερο εύρημα, κατά την άποψη μας, σχετίζεται με κάτι που θίξαμε στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου και έχει να κάνει ότι πολλές επιχειρήσεις μείωσαν τη ζήτηση για χρηματοδότηση, καθώς είτε ανέβαλαν είτε ακύρωσαν επενδυτικά σχέδια. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις απαντήσεις των επιχειρήσεων κατά την περίοδο από τον Οκτώβριο του 2014 μέχρι το Σεπτέμβριο του 2015, σχετικά με τους σκοπούς τη χρηματοδότησης που λαμβάνουν είτε εσωτερικής είτε εξωτερικής το 42% του δείγματος απάντησε ότι αποσκοπούσε κυρίως στην κάλυψη τρεχουσών αναγκών σε αποθέματα και κεφάλαια κίνησης αυξημένο κατά 7 εκατοστιαίες μονάδες συγκριτικά με την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014) και κατά δεύτερο λόγο, στην αναχρηματοδότηση ή αποπληρωμή παλαιών χρεών (36%, έναντι 25% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014, δυστυχώς ακολουθούσαν η ανάπτυξη και εισαγωγή νέων προϊόντων (24%, έναντι 17% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014), η πραγματοποίηση πάγιων επενδύσεων (22% έναντι 18%) και η πρόσληψη και εκπαίδευση προσωπικού (11% έναντι 6%).

5.3 Δυσκολίες στη δανειοδότηση των ΜμΕ από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα

Οι ελληνικές τράπεζες, αν και αρχικά αντιστάθηκαν στην παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, στη συνέχεια επηρεάστηκαν αναπόφευκτα από την κρίση δημόσιου χρέους που βύθισε την Ελλάδα σε παρατεταμένη ύφεση και οδήγησε σε άνευ προηγουμένου συνθήκες πιστωτικής ασφυξίας. Πιο συγκεκριμένα, η χρηματοδοτική ικανότητα των ελληνικών τραπεζών έχει υποβαθμιστεί σημαντικά λόγω της μειωμένης πρόσβασης σε διεθνή χρηματοδότηση, των μαζικών εκροών καταθέσεων και της μείωσης στην αξία των κρατικών χρεωστικών τίτλων που είχαν στην κατοχή τους. Η έκθεση των ελληνικών τραπεζών στο χρέος του ελληνικού Δημοσίου ήταν μεγαλύτερη σε σχέση με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ φθάνοντας στο 25% του ΑΕΠ (OECD, 2015). Είναι χαρακτηριστικό ότι τα πρώτα τρία χρόνια της κρίσης οι τράπεζες απώλεσαν πάνω από το 1/3 της καταθετικής τους βάσης, ενώ συνολικά στη διάρκεια της κρίσης το υπόλοιπο των καταθέσεων από 237 δισ. ευρώ το φθινόπωρο του 2009 μειώθηκε σε περίπου 123 δισ. ευρώ στο τέλος του 2015(-48,1).

Μεγάλη είναι, επίσης, η πίεση που ασκούν στις ελληνικές τράπεζες τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, τα οποία κατά τη διάρκεια της κρίσης αυξήθηκαν ραγδαία ξεπερνώντας στο σύνολό τους τα 100 δισ. ευρώ (Τράπεζα της Ελλάδος, 2016). Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως προς το σύνολο από 4,7% το 2008 να εκτινάσσεται στο 39,9% το 2014, παρουσιάζοντας αύξηση κατά περίπου 35 ποσοστιαίες μονάδες μέσα σε 6 χρόνια. Το 2015 συνεχίστηκε αυτή η επιδείνωση, καθώς σύμφωνα με την έκθεση του Διοικητή της Τραπεζής της Ελλάδος (Φεβρουάριος 2016), το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων ανήλθε στο τέλος Σεπτεμβρίου 2015 σε 43,6% επί του συνόλου των ανοιγμάτων, έναντι 39,9% τέλος Δεκεμβρίου 2014, με την επιδείνωση να είναι εμφανής σε όλες τις κατηγορίες δανείων. Από τις επιμέρους κατηγορίες δανείων, το υψηλότερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων καταγράφεται στα καταναλωτικά δάνεια 55,4% (Δεκέμβριος 2014: 51,3%) και ακολουθούν τα επιχειρηματικά δάνεια 43,3% (Δεκέμβριος 2014: 39,8%) και τα στεγαστικά δάνεια 39,8% (Δεκέμβριος 2014: 35,6%). Ειδικότερα μεταξύ των επιχειρηματικών ανοιγμάτων, υψηλό ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων το Σεπτέμβριο του 2015 εμφανίζουν εκείνα προς πολύ μικρές επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες (66,5%), προς μικρομεσαίες επιχειρήσεις (58,2%) και προς επιχειρήσεις αξιοποίησης ακινήτων (46,3%). Χαμηλότερο είναι το ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων για τις μεγάλες επιχειρήσεις (28,5%) και τις ναυτιλιακές

(26,7%).

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της ΤτΕ (Νομισματική Πολιτική 2015-2016, Ιούνιος 2016) το μερίδιο των συνολικών ανοιγμάτων που χαρακτηρίζονται ως μη εξυπηρετούμενα διαμορφώθηκε τελικά στο 44,2% το Δεκέμβριο του 2015. Το εν λόγω ποσοστό, σύμφωνα με την ίδια έκθεση, αυξήθηκε περαιτέρω σε 45,2% το Μάρτιο του 2016, ωστόσο η μεταβολή αυτή οφείλεται ουσιαστικά στη μείωση του παρονομαστή, καθώς η δημιουργία νέων προβληματικών δανείων δείχνει σημάδια εξασθένησης

Η ύπαρξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων και η χρηματοδότηση των ΜμΕ

Η αρνητική επίδραση των προβληματικών δανείων πηγάζει από δύο πλευρές. Πρώτον, από την πλευρά της προσφοράς χρηματοδότησης στην πραγματική οικονομία. Δεύτερον, από την πλευρά της ζήτησης για χρηματοδότηση από επιχειρήσεις. Ως προς την προσφορά, οι τράπεζες έχουν εγκλωβιστεί στη χρηματοδότηση προβληματικών στοιχείων του ενεργητικού τους, ήτοι δανείων που είναι προβληματικά, τα λεγόμενα κόκκινα ή μη εξυπηρετούμενα δάνεια, με αποτέλεσμα να μη μπορούν εύκολα να χρηματοδοτήσουν ένα νέο δάνειο. Ένα νέο δάνειο σε μία επιχείρηση μπορεί της δώσει τα κεφάλαια κίνησης, προκειμένου να ανταποκριθεί στην αυξημένη της ζήτηση ή να επιτρέψει την ολοκλήρωση μίας επένδυσης που θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας. Ως προς τη ζήτηση υπάρχει το πρόβλημα της υπερχρέωσης: βιώσιμες επιχειρήσεις δεν τολμούν νέες επενδύσεις και οικονομική επέκταση λόγω υπερχρέωσής τους. Χωρίς αναδιάρθρωση των δανείων τους δεν έχουν κίνητρο να επενδύσουν, γιατί η επιπλέον απόδοση θα κατευθυνθεί προς τις τράπεζες για εξυπηρέτησης του δανείου. Παρακάτω, παρουσιάζονται αναλυτικά ευρήματα της έρευνας που διεξάγει σε τακτά χρονικά διαστήματα η ΕΚΤ και τα οποία αποτυπώνουν ανάγλυφα τα προβλήματα προσφοράς κεφαλαίων για δανεισμό και της μείωσης ζήτησης νέων δανείων που προαναφέραμε.

Μία αναδιάταξη της σχέσης μεταξύ των τραπεζών και των πιστούχων που είναι οικονομικά βιώσιμοι θα βελτιώνει τη γενική οικονομική κατάσταση μέσα από την επέκταση των επενδύσεων, την αύξηση του εισοδήματος και την ενίσχυση της απασχόλησης. Αυτό μπορεί να γίνει μέσα από αναδιάρθρωση των δανείων τους, η οποία θα πρέπει να απόβλεπε στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων και των δανείων.

Από τα παραπάνω είναι ξεκάθαρο ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα χρειάζεται περισσότερη ρευστότητα για να μπορέσει να επιτελέσει το αναπτυξιακό του έργο. Αυτό που δεν έχει τονισθεί αρκετά είναι ότι αυτή η επιπλέον ρευστότητα μπορεί να προέλθει από την επέκταση του παθητικού των τραπεζών (π.χ. αύξηση καταθέσεων) ή εναλλακτικά από την

απελευθέρωση πόρων από το ενεργητικό των τραπεζών (διευθέτηση κόκκινων δανείων). Το ζήτημα της διευθέτησης των κόκκινων δανείων είναι κατά την άποψη μας βαρύνουσα σημασίας και αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα να μπορέσουν να διαθέσουν φρέσκο χρήμα στην αγορά και έτσι η ελληνική οικονομία να καταφέρει επιτέλους να εισέλθει σε ρυθμούς ανάπτυξης. Όταν λέμε διευθέτηση, εννοούμε τη διαχείριση των δανείων με ανάλυση και κατηγοριοποίηση τους σε αυτά που είναι βιώσιμα μέσα από αναδιάρθρωση και πιθανώς μερικώς διαγραφή και σε αυτά που δεν είναι, ώστε να προχωρήσει η διαγραφή με ανάκτηση οποιοδήποτε ενεχύρου αντιστοιχεί στο δάνειο. Με το Ν.4389/2016 η Πολιτεία το Μάιο του τρέχοντος έτους ολοκλήρωσε τη δημιουργία του νέου θεσμικού πλαισίου δίνοντας τη δυνατότητα στα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα να πουλούν τα δάνεια τους σε τρίτους και ως εκ τούτου δημιουργήθηκαν οι βάσεις για την ανάπτυξη της δευτερογενούς αγοράς δανείων και τη δραστηριοποίηση ειδικών εταιριών που θα αναλαμβάνουν τη διαχείριση των προβληματικών δανείων.

Τέλος, επισημαίνουμε, όμως, ότι η αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος είναι πολύπλοκη και δύσκολη και απαιτεί μεγάλη προσοχή καθώς σχετίζεται άμεσα με την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών, καθώς οποιαδήποτε τυχόν ανακεφαλαιοποίηση απαιτηθεί θα διεξαχθεί με το νέο θεσμικό πλαίσιο που ισχύει από τις αρχές του 2016.

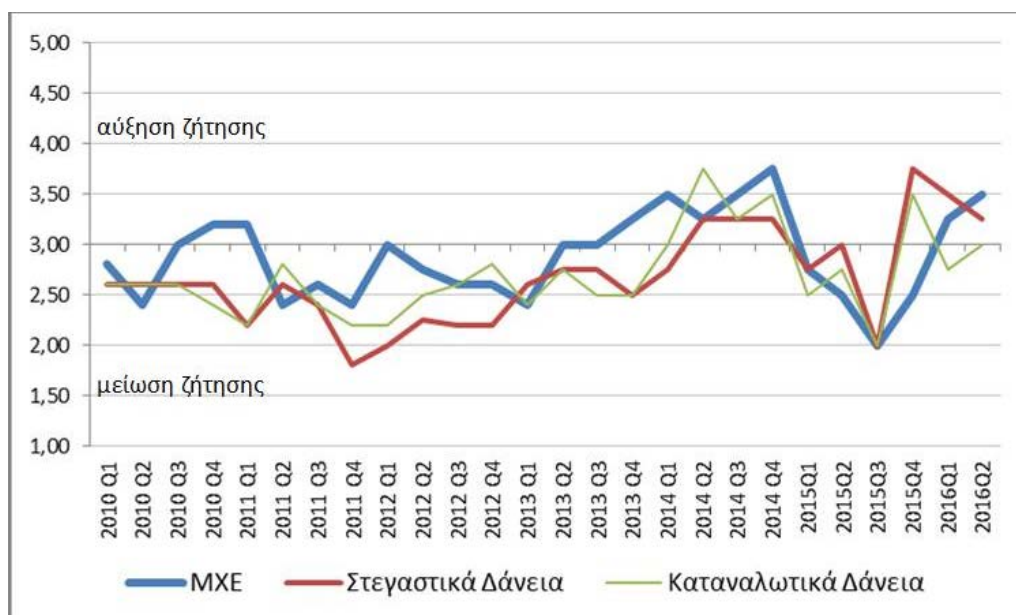
Ευρήματα της σχετικής έρευνας σχετικά με την προσφορά και ζήτηση δανείων από ΜμΕ
Όπως προείπαμε, τα τελευταία χρόνια οι τράπεζες είναι ολοένα και πιο διστακτικές και απρόθυμες ως προς τη χορήγηση νέων δανείων και ανάληψη πρόσθετου πιστωτικού κινδύνου. Η αυστηροποίηση των πιστοδοτικών κριτηρίων, από το ξέσπασμα της κρίσης είναι ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός, καθώς τα πιστωτικά ιδρύματα υποχρεώθηκαν για τους παράγοντες που προαναφέραμε είτε να μειώσουν τη διαθεσιμότητα των πιστωτικών γραμμών προς τους υφιστάμενους δανειολήπτες τους είτε να ζητούν επιπλέον εξασφαλίσεις κυρίως εμπράγματα και όχι ενοχικές και στο υφιστάμενο πελατολόγιο, αλλά και σε νέους πελάτες.

Όσον αφορά την εξέλιξη των όρων (επιτοκιακών και μη) και των προϋποθέσεων τραπεζικού δανεισμού προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, καταγράφηκε μεταβολή επί το δυσμενέστερο καθ' όλο το 2015 και οποία εντοπίζεται κυρίως στην αύξηση των επιτοκίων, αλλά και άλλων χρεώσεων καθώς και στη ζήτηση περισσότερων εξασφαλίσεων. Επιπλέον, τα πιστοδοτικά κριτήρια αυστηροποιήθηκαν περεταίρω το 2015, γεγονός το οποίο τα πιστωτικά ιδρύματα αποδίδουν σύμφωνα με την έκθεση της Τραπέζης Ελλάδος (Φεβρουάριος 2016) στην επιδείνωση των μακροοικονομικών προοπτικών της χώρας, αλλά

και στη δυσκολία ρευστοποίησης των εξασφαλίσεων που διαθέτουν για κάλυψη των δανείων που χορηγούν, λόγω της πολύ κακής κατάστασης της αγοράς.

Ταυτόχρονα, εστιάζοντας στις αιτήσεις των ΜμΕ για τραπεζικά δάνεια, τα ευρήματα της έρευνας της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (Survey on the access to finance of enterprises – SAFE), είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικά. Ειδικότερα, η Ελλάδα για την περίοδο Οκτωβρίου 2014- Σεπτεμβρίου 2015 εμφανίζει χαμηλό ποσοστό επιχειρήσεων που υποβάλουν αίτηση για τραπεζικό δανεισμό (24%) έναντι ποσοστού 30% στην Ευρωζώνη. Σημειώνουμε πάντως ότι σύμφωνα με την έρευνα ότι το ποσοστό αυξήθηκε από το 18% που ήταν την περίοδο Απριλίου - Σεπτεμβρίου 2014. Στην ίδια κατεύθυνση, οι ελληνικές ΜμΕ δηλώνουν για την πρόσφατη περίοδο Απριλίου - Σεπτεμβρίου 2015 ένα από τα υψηλότερα ποσοστά καθολικής απόρριψης των αιτημάτων τους για χρηματοδότηση από τις τράπεζες, που φθάνει το 16%, το οποίο όμως υποχώρησε από τα επίπεδα του 21% που βρισκόταν την περίοδο Οκτωβρίου 2014 - Μαρτίου 2015, με το αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρωζώνη να μην ξεπερνά το 8%.

Σε έρευνα που πραγματοποιεί η κεντρική τράπεζα της χώρας μας κάθε τρίμηνο και απευθύνεται στις εμπορικές τράπεζες βλέπουμε στο διάγραμμα 5.1 ότι η ζήτηση για δάνεια από τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις (ΜΧΕ) αυξήθηκε κατά τη διάρκεια του β' τριμήνου του 2016.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Διάγραμμα 5.1

Ζήτηση δανείων από επιχειρήσεις του μη χρηματοπιστωτικού τομέα

Επίσης, στα θετικά σημειώνεται το γεγονός της αύξησης του ποσοστού των αιτημάτων που εγκρίνονται είτε ολικώς είτε μερικώς από το 48% την περίοδο Οκτωβρίου 2014 - Μαρτίου 2015 σε 51% την τελευταία περίοδο. Σε αυτό το σημείο θα θέλαμε να τονίσουμε ότι το εύρημα ότι περισσότερα αιτήματα δανείου έγιναν αποδεκτά από τις τράπεζες δεν είναι εκ πρώτης όψεως συνεπές με τον περιορισμό της χορήγησης τραπεζικών δανείων προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις (όλων των μεγεθών) κατά το 2015 όπως θα δούμε αναλυτικότερα παρακάτω, γεγονός που, κατά την άποψή μας, μπορεί να οφείλεται ότι σε απόλυτα μεγέθη ο αριθμός των επιχειρήσεων που αιτούνται τραπεζικό δανεισμό έχει μειωθεί σημαντικά.

Αναφορικά με τους παράγοντες που δρουν ανασταλτικά στον δανεισμό των ΜμΕ από τις τράπεζες, ο φόβος απόρριψης της αίτησης για δάνειο θεωρείται ως το πλέον σημαντικό εμπόδιο στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης, καθώς αναφέρεται πιο συχνά σε σχέση με τους υπόλοιπους παράγοντες. Το ποσοστό των ΜμΕ που θεωρούν τον φόβο απόρριψης ως πρωταρχικό χρηματοδοτικό περιορισμό είναι 31% στην Ελλάδα επιβαρυνμένο κατά δύο εκατοστιαίες μονάδες συγκριτικά με την περίοδο Απριλίου - Σεπτεμβρίου 2014, έναντι 5% στη Γερμανία και κάτω από 8% στην Ευρωζώνη. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015).

Όσον αφορά τους υπόλοιπους παράγοντες, τα συγκριτικά μεγαλύτερα ποσοστά που καταγράφονται στην Ελλάδα δείχνουν ότι τα εν λόγω εμπόδια είναι περισσότερο σημαντικά για τον τραπεζικό δανεισμό των ελληνικών ΜμΕ σε σχέση με τον δανεισμό των ΜμΕ σε άλλες χώρες. Αναφορικά με τους όρους τραπεζικού δανεισμού, η πλειονότητα των ελληνικών επιχειρήσεων ανέφερε κατά την εξεταζόμενη περίοδο, όπως και στο παρελθόν, αυξήσεις των επιτοκίων δανεισμού, οι οποίες ήταν μάλιστα συχνότερες από ότι νωρίτερα το 2014 (μέσο καθαρό ποσοστό επιχειρήσεων που ανέφεραν αύξηση επιτοκίων 18%, έναντι 9% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014). Τα ποσοστά αυτά είναι χαμηλά σε σύγκριση με το μέγιστο που καταγράφηκε την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2011 (78%). Αναφορικά, με τους λοιπούς όρους του τραπεζικού δανεισμού τα αποτελέσματα της έρευνας είναι άκρως αποκαλυπτικά, καθώς διαπιστώνονται τα παρακάτω:

Το καθαρό ποσοστό των επιχειρήσεων το οποίο αναφέρει αύξηση των απαιτήσεων των τραπεζών για κάλυψη των πιστώσεων με εμπράγματα εξασφαλίσεις υποχώρησε σταδιακά κατά την περίοδο Οκτωβρίου 2014-Σεπτεμβρίου 2015 (σε 39%, έναντι 54% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014 και 62% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2012).

Το καθαρό ποσοστό των επιχειρήσεων οι οποίες ανέφεραν περιορισμό του ύψους των διαθέσιμων τραπεζικών πιστώσεων αυξήθηκε στις δύο τελευταίες επαναλήψεις της έρευνας (σε 21% κατά μέσο όρο, έναντι 13% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014 και 43% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2012).

Η εξέλιξη ορισμένων από τους όρους δανεισμού ερμηνεύει το γεγονός ότι για πολλές επιχειρήσεις στην Ελλάδα η λήψη τραπεζικών δανείων δεν αποτελεί πλέον πηγή χρηματοδότησης, γεγονός με βαρύνουσα σημασία για τις επιχειρήσεις μίας χώρας που, όπως προείπαμε, χρησιμοποιούσαν προ κρίσης κυρίως τον τραπεζικό δανεισμό για τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων τους.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι από τη μία πλευρά πολλές επιχειρήσεις (44% του δείγματος αυξημένο κατά 9 εκατοστιαίες μονάδες συγκριτικά με την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014) ανέφεραν κατά την περίοδο Οκτωβρίου 2014-Σεπτεμβρίου 2015 ότι απλώς δεν χρειάζονταν τραπεζικό δάνειο, ενώ από την άλλη πλευρά υπήρξαν αρκετές άλλες (22%), οι οποίες υποστήριξαν ότι κανένα τραπεζικό δάνειο δεν ήταν διαθέσιμο προς αυτές. Επιπλέον, το 21% των επιχειρήσεων (έναντι 26% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014) ανέφερε ότι το κόστος των δανείων ήταν απαγορευτικό, ενώ το 8% των επιχειρήσεων (έναντι 6% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014) ανέφερε την έλλειψη επαρκών εξασφαλίσεων ή εγγυήσεων ως βασική αιτία για την οποία δεν χρησιμοποιεί τραπεζικά δάνεια ως πηγή χρηματοδότησης.

Μετά την παρουσίαση του προβλήματος της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων, κρίνουμε απαραίτητο να εξετάσουμε την εξέλιξη της χρηματοδότησης παρουσιάζοντας συγκεκριμένα μεγέθη ανά έτος και ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, όπως αυτή αποτυπώνεται στα επίσημα δελτία της Τραπεζής της Ελλάδος.

5.4 Εξέλιξη της τραπεζικής χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις

Περίοδος έως το 2009

Η χρηματοδότηση για τις επιχειρήσεις αυξήθηκε με πολύ υψηλούς ρυθμούς μετά την ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ και μέχρι το τέλος του 2008 (μέση ετήσια αύξηση της ανάπτυξης περίπου 15%). Συγκεκριμένα, από 50,9 δισ. ευρώ στο τέλος του 2001, υπερδιπλασιάστηκε τα επόμενα χρόνια, για να φτάσει τα 132,4 δισ € τον Δεκέμβριο του 2008 (συμπεριλαμβανομένων και των ελεύθερων επαγγελματιών, των αγροτών και άλλων επιχειρήσεων) και μειώθηκε ελαφρά, στη συνέχεια (Δεκέμβριος του 2009: €130,04 δισ €).

Για την ίδια περίοδο η συνολική χρηματοδότηση προς τον ιδιωτικό τομέα ανήλθε τον Δεκέμβριο του 2008 στα πολύ υψηλά επίπεδα των 249,32 δις € στα οποία κινήθηκε και την επόμενη χρονιά. Θυμίζουμε ότι αν και το 2008 είχε ξεσπάσει η παγκόσμια κρίση, οι επιπτώσεις στη χώρα μας ακόμη ήταν ήπιες και οι χρηματοδοτήσεις των τραπεζών συνέχιζαν να παραμένουν σε πολύ υψηλά επίπεδα.

Περίοδος 2009 έως 2011

Σύμφωνα με δημοσιευμένα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας οι χρηματοδοτήσεις από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα προς τον ιδιωτικό τομέα και το 2010, κομβικό έτος για την ελληνική οικονομία, συνεχίζουν να εμφανίζουν άνοδο. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι το Δεκέμβριο του 2010 οι συνολικές χρηματοδοτήσεις ανήλθαν σε 257, 47 δις € από 249,32 δις € το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2009, δηλαδή σημείωσαν ικανοποιητική αύξηση κατά 3,3% και οποία οφείλεται αποκλειστικά στην αύξηση των χορηγήσεων προς επιχειρήσεις (συμπεριλαμβανομένων και των ελεύθερων επαγγελματιών, των αγροτών και άλλων επιχειρήσεων). Τα καλά νέα όμως σταματούν και το Δεκέμβριο του 2011 παρατηρείται μία εντελώς αντίστροφη εικόνα, καθώς η συνολική χρηματοδότηση προς τον ιδιωτικό τομέα της ελληνικής οικονομίας μειώνεται σε 248,15 δις €, δηλαδή επανέρχεται στα επίπεδα του Δεκεμβρίου του 2008. Η μεγαλύτερη πτώση ωστόσο σημειώθηκε στην καθαρή ροή δανείων προς τα φυσικά πρόσωπα (ιδιώτες και μη κερδοσκοπικά ιδρύματα). Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το 2011 το μέγεθος αυτό παρουσίασε πτώση 5 δις. € έναντι της αντίστοιχης μείωσης του 2010 που ήταν 1,55 δις. €. Επισημαίνουμε, ότι το Δεκέμβριο του 2011 παρατηρείται και πτώση με λιγότερο πιο έντονους ρυθμούς και της χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις (συμπεριλαμβανομένων και των ελεύθερων επαγγελματιών, των αγροτών και άλλων επιχειρήσεων), η οποία μειώνεται κατά 3% συγκριτικά με το Δεκέμβριο του 2010 (σε απόλυτα μεγέθη η μείωση διαμορφώθηκε σε 4,2 δις €), εκ της οποίας όμως 3,47 δις. € αφορούν μείωση της χρηματοδότησης στις επιχειρήσεις του μη χρηματοπιστωτικού τομέα (βλέπε πίνακες 5.3 & 5.4). Αυτή η πτώση οφείλεται στην μείωση της ζήτησης για παροχή δανείων, της έλλειψης ρευστότητας αλλά και της αυστηροποίησης των πιστοδοτικών κριτηρίων που άρχισαν να θέτουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Στον πίνακα 5.1 μπορούμε να δούμε αναλυτικά τα παραπάνω στοιχεία:

Πίνακας 5.1

Χρηματοδότηση του εγχώριου ιδιωτικού τομέα από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα 2005-2011

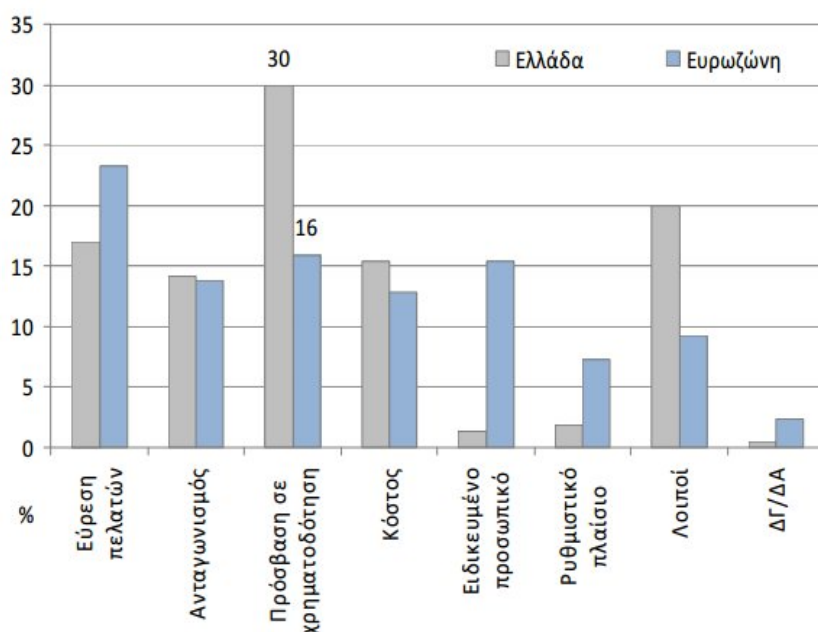
Τέλος περιόδου	ΔΕΚ- 2005	ΔΕΚ- 2006	ΔΕΚ- 2007	ΔΕΚ- 2008	ΔΕΚ- 2009	ΔΕΚ- 2010	ΔΕΚ- 2011
Ιδιωτικός τομέας (Επιχειρήσεις και νοικοκυριά)	149.638	179.158	215.088	249.323	249.321	257.473	248.146
Ελεύθεροι επαγγελματίες, αγρότες, ατομικές επιχειρήσεις	-----	-----	-----	-----	-----	16.483	15.359
Ιδιώτες και ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα	68.630	85.584	103.801	116.866	119.279	117.747	112.662
Επιχειρήσεις	81.008	93.574	111.287	132.457	130.042	123.243	120.125

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: α) Από τον Ιούνιο του 2010 τα δάνεια προς τους ελεύθερους επαγγελματίες, τους αγρότες και τις ατομικές επιχειρήσεις δεν περιλαμβάνονται στα δάνεια προς τις επιχειρήσεις, αλλά ως ξεχωριστή υποκατηγορία δανείων. Επιπλέον στα δάνεια προς τα ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα περιλαμβάνονται και τα δάνεια προς εκκλησιαστικά ιδρύματα. β) Τα ποσά αναφέρονται σε εκατομμύρια ευρώ.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Η ετήσια έκθεση ανταγωνιστικότητας του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ (World Economic Forum, WEF) 2011-2012 και η αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιείται στα στελέχη των επιχειρήσεων (Executive Opinion Survey), αναδεικνύει την πρόσβαση σε χρηματοδότηση ως τον δεύτερο πιο προβληματικό παράγοντα ανάπτυξης της ελληνικής επιχειρηματικότητας για το 2011, συγκεντρώνοντας το 13,8% των απαντήσεων.

Στο διάγραμμα 5.2, μπορούμε να δούμε τον πιο περιοριστικό παράγοντα της επιχειρηματικής δραστηριότητας των ετών 2011, 2012 στην Ελλάδα, σε σύγκριση με την Ευρωζώνη, ο οποίος όπως παρατηρούμε είναι η πρόσβαση στη χρηματοδότηση.

Πηγή: ICAP

Διάγραμμα 5.2

Περιοριστικοί παράγοντες επιχειρηματικής δραστηριότητας 2011-2012

Περίοδος 2012 έως 2015

Η πτωτική πορεία της χρηματοδότησης προς τον ιδιωτικό τομέα που παρατηρήθηκε κατά το 2011 συνεχίζεται με ακόμη εντονότερους ρυθμούς κατά τα επόμενα έτη, καθώς η συνολική χρηματοδότηση προς τον ιδιωτικό τομέα της ελληνικής οικονομίας μειώνεται το Δεκέμβριο του 2015 σε 203,93 δις. € από 227,26 δις. € το Δεκέμβριο του 2012, δηλαδή εμφανίζει σωρευτική μείωση κατά 10,3%, η οποία σε απόλυτα μεγέθη ξεπερνά τα 23 δις. €. Η μείωση αυτή της συνολικής χρηματοδότησης προς την ιδιωτική οικονομία αναλύεται, όπως φαίνεται και από τα στοιχεία που παρατίθενται στον 5.2 πίνακα, σε μείωση των χρηματοδοτήσεων προς τις επιχειρήσεις κατά 10,97 δις. € και σε μείωση προς ιδιώτες και μη κερδοσκοπικά ιδρύματα κατά 12 δις. €. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το 2015 οι χρηματοδοτήσεις προς τις επιχειρήσεις σημείωσαν πτώση κατά 5% συγκριτικά με το Δεκέμβριο του 2014 και το συνολικό τους ύψους μειώθηκε στα επίπεδα των 96 δις. € πέφτοντας κάτω από το όριο των 100 δις. €. Επισημαίνουμε ότι ο ρυθμός μείωσης των επιχειρηματικών χρηματοδοτήσεων είναι σε ακόμη χειρότερα επίπεδα, αν αναλογιστούμε ότι οι χρηματοδοτήσεις προς επιχειρήσεις του μη χρηματοπιστωτικού τομέα μειώθηκαν το Δεκέμβριο του 2015 σε 89,14 δις. € από 100,76 δις. € το Δεκέμβριο του 2012 (βλέπε πίνακα 5.4), γεγονός που αποδεικνύει το σημαντικότερο πρόβλημα χρηματοδότησης που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές επιχειρήσεις και ειδικότερα οι μικρομεσαίες. Στον πίνακα 5.2

μπορούμε να δούμε αναλυτικά την εξέλιξη των παραπάνω μεγεθών.

Πίνακας 5.2

Χρηματοδότηση του εγχώριου ιδιωτικού τομέα από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα 2012 -2015

Τέλος περιόδου	ΔΕΚ-2012	ΔΕΚ-2013	ΔΕΚ-2014	ΔΕΚ -2015
Ιδιωτικός τομέας (Επιχειρήσεις και νοικοκυριά)	227.263	217.517	211.637	203.927
Ελεύθεροι επαγγελματίες, αγρότες, ατομικές επιχειρήσεις	13.790	13.888	13.582	13.402
Ιδιώτες και ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα	106.138	100.426	96.702	94.161
Επιχειρήσεις	107.335	103.203	101.353	96.364

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα ποσά αναφέρονται σε εκατομμύρια ευρώ.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Αν κάνουμε χρήση των πρόσφατων δημοσιευμένων στοιχείων προκύπτει ότι τον Ιούλιο του 2016, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της συνολικής χρηματοδότησης του εγχώριου ιδιωτικού τομέα διαμορφώθηκε σε -1,6%, από -2,0% τον προηγούμενο μήνα. Η μηνιαία καθαρή ροή της συνολικής χρηματοδότησης προς τον εγχώριο ιδιωτικό τομέα ήταν αρνητική κατά 638 εκατ. ευρώ, έναντι θετικής καθαρής ροής 479 εκατ. ευρώ τον προηγούμενο μήνα.

Χρηματοδότηση των επιχειρήσεων

Η μηνιαία καθαρή ροή της χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις, τον Ιούλιο του 2016, ήταν αρνητική κατά 378 εκατ. ευρώ, έναντι θετικής καθαρής ροής 566 εκατ. ευρώ τον προηγούμενο μήνα και ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής διαμορφώθηκε στο -0,4%, από 1,0% τον προηγούμενο μήνα. Ειδικότερα, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της χρηματοδότησης των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων ήταν μηδενικός, από 0,7% τον προηγούμενο μήνα και η μηνιαία καθαρή ροή της χρηματοδότησής τους ήταν αρνητική κατά 231 εκατ. ευρώ, έναντι θετικής καθαρής ροής 355 εκατ. ευρώ τον προηγούμενο μήνα. Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της χρηματοδότησης των ασφαλιστικών επιχειρήσεων και των λοιπών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων διαμορφώθηκε στο -4,4% τον Ιούλιο του 2016, από -6,0% τον προηγούμενο μήνα.

Χρηματοδότηση των ελεύθερων επαγγελματιών, αγροτών και ατομικών επιχειρήσεων

Τον Ιούλιο του 2016, η μηνιαία καθαρή ροή της χρηματοδότησης προς τους

ελεύθερους επαγγελματίες, αγρότες και ατομικές επιχειρήσεις ήταν αρνητική κατά 34 εκατ. ευρώ, έναντι θετικής καθαρής ροής 10 εκατ. ευρώ τον προηγούμενο μήνα και ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής διαμορφώθηκε στο -1,7%, από -1,6% τον προηγούμενο μήνα.

5.4.1 Εξέλιξη χρηματοδότησης επιχειρήσεων ανά κλάδο δραστηριότητας

Προκειμένου να καταστούν εμφανείς οι μεταβολές που έχουν συντελεστεί στη χρηματοδότηση των βασικών κλάδων της οικονομίας μπορούμε να δούμε την ανάλυση της χρηματοδότησης των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων (ΜΧΕ) εσωτερικού κατά κλάδο δραστηριότητας από τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδας), μετρημένα σε εκατομμύρια €, για τα έτη από το 2005 μέχρι σήμερα.

Σύμφωνα με δημοσιευμένα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας και της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής οι χρηματοδοτήσεις από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις όλων των κλάδων σημειώνουν ανοδική πορεία έως και το 2009. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι το Δεκέμβριο του 2009 οι συνολικές χρηματοδοτήσεις προς το κλάδο του εμπορίου, κλάδο στον οποίο δραστηριοποιείται η πλειονότητα των ΜμΕ ανήλθαν σε 33,5 δις € από 21,32 δις € το Δεκέμβριο του 2005, δηλαδή σημείωσαν εντυπωσιακή αύξηση κατά 57,3%. Παρόμοια εικόνα συναντάμε και σε άλλους δύο κλάδους με έντονη παρουσία των ΜμΕ, όπως αυτός των κατασκευών (11.4 δις € με 12/2009 από 5,12 δις € από 12/2005) και του τουρισμού (7,3 δις € με 12/2009 από 4,43 δις € από 12/2005). Τα καλά νέα όμως σταματούν και τα πρώτα ανησυχητικά σημάδια αρχίζουν να φαίνονται στη ροή των χρηματοδοτήσεων προς τον σημαντικό κλάδο του εμπορίου από το Δεκέμβριο του 2010, η οποία σημειώνει πτώση κατά 8 δις € συγκριτικά με την αντίστοιχη περίοδο του 2009. Η πτωτική αυτή τάση γενικεύεται από το Δεκέμβριο του 2011, οπότε παρατηρείται μία αντίστροφη εικόνα συνολικά, γεγονός που αποτυπώνεται με πτώση της χρηματοδότησης προς το σύνολο των κλάδων της ελληνικής οικονομίας με μοναδική εξαίρεση τον τουρισμό και η οποία συνεχίζεται με ακόμη πιο έντονους ρυθμούς έως και το 2015 όπως παρατηρούμε αναλυτικότερα από τα στοιχεία που παρατίθενται στους πίνακες 5.3 & 5.4. Σε αυτό το σημείο αναφέρουμε ενδεικτικά ότι οι συνολικές χρηματοδοτήσεις προς το κλάδο του εμπορίου, μειώθηκαν το Δεκέμβριο του 2015 σε 18,7 δις € από 33,51 δις € το Δεκέμβριο του 2009, δηλαδή σημείωσαν μία σημαντική μείωση κατά 44%, γεγονός που καταδεικνύει το οξύτατο πρόβλημα χρηματοδότησης που αντιμετωπίζει η μεγάλη πλειοψηφία των ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Πίνακας 5.3

Ανάλυση της χρηματοδότησης των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων 2005-2010

Τέλος περιόδου	Δεκ-2005	Δεκ-2006	Δεκ-2007	Δεκ-2008	Δεκ-2009	Δεκ-2010
Γεωργία, Δασοκομία, Αλιεία	2.976	3.097	3.304	3.856	3.962	2.060
Μεταποίηση-Ορυχεία-Λατομεία	17.933	19.515	21.488	24.873	22.790	24.269
Ηλεκτρισμός-Φωταέριο-Υδρευση	1.780	1.884	2.703	3.518	4.021	5.155
Κατασκευές	5.125	6.497	8.328	11.257	11.441	11.327
Εμπόριο	21.320	23.710	27.671	32.984	33.518	25.355
Υπηρεσίες παροχής καταλύματος και εστίασης (Τουρισμός)	4.349	4.800	5.883	7.032	7.358	7.355
Επικοινωνία και Μεταφορές πλην Ναυτιλίας	1.787	2.465	3.670	4.642	3.170	4.604
Πλωτές μεταφορές (Ναυτιλία)	6.295	6.814	8.301	10.228	10.031	17.498
Λοιποί κλάδοι	13.248	15.796	20.812	25.742	27.528	19.391
Σύνολο (ΜΧΕ)	74.812	85.579	102.160	124.131	123.820	116.514

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα ποσά αναφέρονται σε εκατομμύρια ευρώ

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας

Πίνακας 5.4

Ανάλυση της χρηματοδότησης των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων 2011-2015

Τέλος περιόδου	Δεκ-2011	Δεκ-2012	Δεκ-2013	Δεκ-2014	Δεκ-2015
Γεωργία, Δασοκομία, Αλιεία	2.009	1.412	1.628	1.520	1.411
Μεταποίηση-Ορυχεία-Λατομεία	23.405	22.162	21.481	20.898	20.949
Ηλεκτρισμός-Φωταέριο-Υδρευση	5.927	6.057	5.576	4.914	4.803
Κατασκευές	10.553	10.286	10.803	10.588	10.149
Εμπόριο	24.687	22.167	20.037	19.427	18.689
Υπηρεσίες παροχής καταλύματος και εστίασης (Τουρισμός)	7.229	7.501	7.735	7.733	7.465
Επικοινωνία και Μεταφορές πλην Ναυτιλίας	4.897	4.026	3.822	3.417	3.307
Πλωτές μεταφορές (Ναυτιλία)	18.008	12.442	11.838	13.511	9.323
Λοιποί κλάδοι	21.228	14.703	13.690	13.188	13.045
Σύνολο (ΜΧΕ)	113.044	100.758	96.610	95.197	89.141

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα ποσά αναφέρονται σε εκατομμύρια ευρώ

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας

Η πορεία συνεχίζεται με οριακά αρνητικό πρόσημο και το 2016, όπως παρατηρούμε από τα πιο πρόσφατα στοιχεία από την Τράπεζα της Ελλάδας. Στον πίνακα 5.5 που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την ανάλυση της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων συνολικά αλλά και κατά τομέα για το τρίμηνο Μαΐου, Ιουνίου και Ιουλίου του 2016.

Πίνακας 5.5
Χρηματοδότηση του Εγχώριου Ιδιωτικού Τομέα,
Τρίμηνο Μάιος -Ιούνιος - Ιούλιος 2016

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ			
(Υπόλοιπα και καθαρές ροές σε εκατ. ευρώ)			
	ΜΑΙ.2016	ΙΟΥΝ.2016	ΙΟΥΛ.2016
I. ΣΥΝΟΛΟ			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	201.749	201.685	200.544
Μηνιαία καθαρή ροή	-357	479	-638
(%) 12μηνη μεταβολή	-2,0%	-2,0%	-1,6%
II. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	95.679	95.713	94.824
Μηνιαία καθαρή ροή	-68	566	-378
(%) 12μηνη μεταβολή	-1,2%	-1,0%	-0,4%
III. ΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	88.745	88.567	87.824
Μηνιαία καθαρή ροή	-70	355	-231
(%) 12μηνη μεταβολή	-0,7%	-0,7%	0,0%
1. Γεωργία			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	1.386	1.378	1.356
(%) 12μηνη μεταβολή	-2,6%	-3,1%	-3,6%
2. Βιομηχανία			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	20.987	20.882	20.734
(%) 12μηνη μεταβολή	1,0%	0,2%	-0,1%
2.1 Ορυχεία και Λατομεία			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	461	454	453
(%) 12μηνη μεταβολή	23,2%	21,8%	22,3%
2.2 Μεταποίηση			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	20.527	20.428	20.281

Πίνακας 5.5

Συνέχεια

	ΜΑΙ.2016	ΙΟΥΝ.2016	ΙΟΥΛ.2016
(%) 12μηνη μεταβολή	0,6%	-0,2%	-0,5%
3. Εμπόριο			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	18.789	18.855	18.904
(%) 12μηνη μεταβολή	-1,0%	-0,8%	1,1%
4. Τουρισμός			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	7.499	7.544	7.539
(%) 12μηνη μεταβολή	0,1%	0,4%	0,9%
5. Ναυτιλία			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	8.893	8.683	8.132
(%) 12μηνη μεταβολή	-5,3%	-5,6%	-5,2%
6. Κατασκευές			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	10.166	10.213	10.121
(%) 12μηνη μεταβολή	0,8%	0,8%	0,1%
7. Ηλεκτρισμός - Φωταέριο - Ύδρευση			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	4.793	4.753	4.793
(%) 12μηνη μεταβολή	-3,4%	-5,2%	-0,9%
8. Αποθηκεύσεις και Μεταφορές πλην Ναυτιλίας			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	830	830	820
(%) 12μηνη μεταβολή	-1,7%	-0,4%	0,7%
9. Λοιπά			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	15.401	15.429	15.423
(%) 12μηνη μεταβολή	0,4%	1,5%	2,2%
9.1 Ενημέρωση και Επικοινωνία			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	2.370	2.219	2.216
(%) 12μηνη μεταβολή	1,7%	1,1%	0,5%
9.2 Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	4.494	4.569	4.573
(%) 12μηνη μεταβολή	-2,4%	-1,7%	-0,6%
9.3 Επαγγελματικές και Λοιπές Δραστηριότητες			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	3.479	3.434	3.366
(%) 12μηνη μεταβολή	3,4%	2,6%	1,7%

Πίνακας 5.5

Συνέχεια

	ΜΑΙ.2016	ΙΟΥΝ.2016	ΙΟΥΛ.2016
9.4 Λοιποί Κλάδοι			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	5.058	5.207	5.269
(%) 12μηνη μεταβολή	0,5%	4,0%	6,0%
ΙΙΒ. ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	6.934	7.146	7.000
Μηνιαία καθαρή ροή	2	211	-146
(%) 12μηνη μεταβολή	-8,7%	-6,0%	-4,4%
ΙΙΙ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ, ΑΓΡΟΤΕΣ & ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	13.282	13.291	13.259
Μηνιαία καθαρή ροή	-14	10	-34
(%) 12μηνη μεταβολή	-1,5%	-1,6%	-1,7%
ΙV. ΙΔΙΩΤΕΣ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΜΗ ΚΕΡΛΟΣΚΟΠΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	92.787	92.681	92.461
Μηνιαία καθαρή ροή	-275	-97	-226
(%) 12μηνη μεταβολή	-2,9%	-3,0%	-2,8%
1. Στεγαστικά			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	66.133	66.058	65.867
Μηνιαία καθαρή ροή	-222	-97	-217
(%) 12μηνη μεταβολή	-3,3%	-3,4%	-3,3%
2. Καταναλωτικά			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	25.305	25.270	25.244
Μηνιαία καθαρή ροή	-32	0	-6
(%) 12μηνη μεταβολή	-1,4%	-1,5%	-1,0%
3. Λοιπά			
Υπόλοιπο χρηματοδότησης	1.350	1.353	1.350
Μηνιαία καθαρή ροή	-20	0	-3
(%) 12μηνη μεταβολή	-7,9%	-9,8%	-9,9%

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα ποσά αναφέρονται σε εκατομμύρια ευρώ

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας

5.5 Εξέλιξη επιτοκίων επιχειρηματικών δανείων

Όσο αφορά τα επιτόκια των δανείων, σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της Τραπέζης Ελλάδος παρατηρείται για το 2016 αυξητική τάση για τα νέα δάνεια, ενώ αντίθετα τα υφιστάμενα δάνεια εμφανίζουν οριακή αποκλιμάκωση. Αναλυτικότερα, το μέσο σταθμισμένο επιτόκιο του συνόλου των νέων δανείων προς νοικοκυριά και επιχειρήσεις αυξήθηκε τον Ιούλιο του 2016 κατά 14 μονάδες βάσης έναντι του προηγούμενου μήνα και διαμορφώθηκε στο 5,01%, παρά το γεγονός ότι το μέσο σταθμισμένο επιτόκιο του συνόλου των υφιστάμενων καταθέσεων (συμπεριλαμβανομένων των καταθέσεων μίας ημέρας) παρέμεινε αμετάβλητο έναντι του προηγούμενου μήνα και διαμορφώθηκε στο 0,41%. Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να επισημάνουμε ότι μέσο επιτόκιο των καταναλωτικών και στεγαστικών δανείων με κυμαινόμενο επιτόκιο αμφότερα αυξήθηκαν στο 7,95% από 7,64% τον προηγούμενο μήνα και 2,76% από 2,69% τον προηγούμενο μήνα αντίστοιχα. Επιπλέον, το μέσο επιτόκιο στα επιχειρηματικά δάνεια συγκεκριμένης διάρκειας και κυμαινόμενου επιτοκίου παρουσίασε αύξηση κατά 15 μονάδες βάσης και διαμορφώθηκε στο 4,98%. Αναλυτικότερα, το μέσο επιτόκιο για δάνεια μέχρι και 250.000 ευρώ αυξήθηκε κατά 50 μονάδες βάσης στο 6,18%, για δάνεια άνω των 250.000 μέχρι και 1 εκατ. ευρώ επίσης σημείωσε οριακή άνοδο κατά 6 μονάδες βάσης στο 5,13% μετά από μία μικρή αποκλιμάκωση τον Ιούνιο, και τέλος για δάνεια άνω του 1 εκατ. ευρώ αυξήθηκε κατά 16 μονάδες βάσης στο 4,89%.

Το μέσο επιτόκιο των επιχειρηματικών δανείων χωρίς συγκεκριμένη διάρκεια αυξήθηκε οριακά κατά τρεις μονάδες στο 5,85%, όπως και το αντίστοιχο επιτόκιο των επαγγελματικών δανείων σημείωσε οριακή άνοδο τον Ιούλιο και διαμορφώθηκε στο 7,36%.

Στα υφιστάμενα δάνεια, παρατηρούμε για το μήνα Ιούλιο ότι το μέσο επιτόκιο των δανείων παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο στο 4,90%. Αναλυτικότερα, το μέσο επιτόκιο στα υφιστάμενα υπόλοιπα των στεγαστικών και των επιχειρηματικών δανείων με διάρκεια άνω των 5 ετών διαμορφώθηκε στο 2,62% και 3,96% αντίστοιχα. Το αντίστοιχο επιτόκιο των επαγγελματικών δανείων σημείωσε οριακή πτώση κατά 4 μονάδες βάσης στο 5,17%.

Στους πίνακες 5.6 και 5.7 μπορούμε να δούμε αναλυτικά τα μέσα επιτόκια των υφιστάμενων αλλά και των νέων δανείων σε ευρώ για τους μήνες Μάιος - Ιούνιος - Ιούλιος 2016.

Πίνακας 5.6
Μέσα επιτόκια νέων δανείων σε ευρώ

	Μάιος 2016	Ιούνιος 2016	Ιούλιος 2016
Επιχειρηματικά χωρίς καθορισμένη διάρκεια	5,86	5,82	5,85
Επαγγελματικά χωρίς καθορισμένη διάρκεια	7,35	7,32	7,36
Επιχειρηματικά δάνεια με συγκεκριμένη διάρκεια και κυμαινόμενο επιτόκιο	4,80	4,83	4,98
-ποσά μέχρι και 250 χιλ. ευρώ	5,97	5,68	6,18
-ποσά άνω των 250 χιλ. ευρώ μέχρι και 1 εκατ. ευρώ	5,17	5,07	5,13
-ποσά άνω του 1 εκατ. ευρώ	4,71	4,73	4,89
Καταναλωτικά δάνεια με κυμαινόμενο επιτόκιο	6,99	7,64	7,95
Καταναλωτικά δάνεια χωρίς καθορισμένη διάρκεια	14,59	14,48	14,47
Στεγαστικά δάνεια με κυμαινόμενο επιτόκιο	2,75	2,69	2,76
Μέσο σταθμισμένο επιτόκιο όλων των νέων δανείων	4,84	4,87	5,01

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Πίνακας 5.7
Μέσα επιτόκια στα υφιστάμενα υπόλοιπα των δανείων σε ευρώ

	Μάιος 2016	Ιούνιος 2016	Ιούλιος 2016
Στεγαστικά με διάρκεια άνω των 5 ετών	2,66	2,64	2,62
Επιχειρηματικά με διάρκεια άνω των 5 ετών	3,98	3,98	3,96
Επαγγελματικά με διάρκεια άνω των 5 ετών	5,19	5,21	5,17
Μέσο σταθμισμένο επιτόκιο δανείων	4,94	4,90	4,90

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

5.6 Ανακεφαλαίωση

Σε ότι αφορά την ελληνική οικονομία είναι γνωστό πως η τραπεζική διαμεσολάβηση διαδραματίζει ακόμη σπουδαιότερο ρόλο σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε.

Η διάρθρωση του ελληνικού ιδιωτικού τομέα δικαιολογεί σε μεγάλο βαθμό την ιδιαίτερα υψηλή εξάρτηση του από την τραπεζική χρηματοδότηση. Έτσι, όταν το τραπεζικό σύστημα χωλαίνει, χωλαίνει περισσότερο η ελληνική οικονομία. Επομένως είναι λογικό, οι ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις κατά την κρίση να αντιμετωπίζουν σημαντικό

πρόβλημα χρηματοδότησης, όπως φαίνεται και από επίσημες έρευνες που διεξάγει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Η κρίση επέδρασε, λοιπόν, σημαντικά στο δανειακό προφίλ των επιχειρήσεων και οδήγησε στην αναπροσαρμογή του ύψους και του είδους της χρηματοδότησης για το σύνολο των επιχειρήσεων. Στην περίπτωση των μεγάλων επιχειρήσεων, οι δυσχερέστερες συνθήκες χρηματοδότησης από το 2009 και έπειτα μεταφράστηκαν σε αντικατάσταση του μακροπρόθεσμου δανεισμού με βραχυπρόθεσμο. Αντίθετα, οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις αντιμετώπισαν μεγαλύτερες δυσκολίες εξεύρεσης κεφαλαίων και, στο βαθμό που ήταν εφικτό, προσπάθησαν να υποκαταστήσουν την εξωτερική χρηματοδότηση με πιστώσεις από τους προμηθευτές τους και ίδια κεφάλαια. Σχετικά με τη χρήση ιδίων κεφαλαίων, εμπειρικές ενδείξεις καταδεικνύουν ότι η χρηματοδότηση της ανάπτυξης των ελληνικών επιχειρήσεων αποκλειστικά με τη χρήση εσωτερικών πόρων είναι εξαιρετικά δύσκολη. Οι συνέπειες της πιστωτικής στενότητας για τη βιωσιμότητα του ελληνικού επιχειρηματικού κλάδου είναι επομένως ιδιαίτερα σημαντικές.

Όσον αφορά τη χρηματοδότηση των επιμέρους κλάδων, παρατηρούμε ότι η κρίση είχε ως συνέπεια τη μείωση του δανεισμού για σχεδόν όλους τους κλάδους, με σημαντικότερες επιπτώσεις στον κλάδο του εμπορίου, όπου τόσο ο βραχυπρόθεσμος όσο και ο μακροπρόθεσμος δανεισμός εμφανίζονται αρνητικοί. Ο βαθμός μόχλευσης μειώνεται σταδιακά σε όλους τους κλάδους από το 2009, μετά την αύξηση που είχε σημειώσει την περίοδο της πιστωτικής επέκτασης. Κατά συνέπεια, είναι επόμενο οι κλάδοι που εμφανίζουν μεγάλη εξάρτηση από ξένα κεφάλαια, όπως το εμπόριο, να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερα προβλήματα επιβίωσης των επιχειρήσεων σε σχέση με κλάδους με μικρότερο βαθμό μόχλευσης και υγιέστερη χρηματοοικονομική κατάσταση. Οι εξελίξεις που προέκυψαν λόγω της κρίσης αναφορικά με τις δυνατότητες χρηματοδότησης των επιχειρήσεων είναι πιθανόν να επιταχύνουν την κλαδική αναδιάρθρωση της οικονομίας. Καθώς η έλλειψη χρηματοδότησης και η συσσώρευση ζημιών συμπιέζουν τις δυνατότητες των επιχειρήσεων να υλοποιήσουν τα επιχειρηματικά τους σχέδια αλλά και να αντιμετωπίσουν τις ταμειακές τους ανάγκες, ένας μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων έχει οδηγηθεί σε πτώχευση. Ήδη παρατηρούμε σημαντική μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων και αύξηση του βαθμού συγκέντρωσης, η οποία συνεχίζεται και κατά τη διάρκεια της κρίσης. Ταυτόχρονα ως απόρροια της δυσκολίας χρηματοδότησης πολλές επιχειρήσεις ανέστειλαν ή ακύρωσαν επενδυτικά σχέδια.

Τέλος με δεδομένη, όμως, τη δυσανάλογα μεγάλη σημασία της τραπεζικής χρηματοδότησης για τις ελληνικές επιχειρήσεις, καθώς και τα ιδιαίτερα ζητήματα σχετικά με το εγχώριο τραπεζικό σύστημα (φυγή καταθέσεων, πρόβλημα εμπιστοσύνης υπό καθεστώς περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, μη εξυπηρετούμενα δάνεια), δεν μπορεί κανείς να είναι αισιόδοξος για την **ταχεία αντιστροφή αυτής της κατάστασης που δυσχεραίνει τη χρηματοοικονομική θέση των ελληνικών επιχειρήσεων**, γεγονός που καθιστά αναγκαία την προσέλκυση εξωτερικών εισροών και επενδύσεων, καθώς και την αποδοτικότερη αξιοποίηση των υφιστάμενων αναπτυξιακών προγραμμάτων και υιοθέτηση νέων χρηματοπιστωτικών εργαλείων ως αντιστάθμισμα στην αναιμική χρηματοδότηση από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Προγράμματα και Εργαλεία Χρηματοδότησης των Μικρομεσαίων επιχειρήσεων

6.1 Εισαγωγή

Τη στιγμή λοιπόν που στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες η πρόσβαση των μικρομεσαίων (ΜμΕ) σε χρηματοδοτικά κεφάλαια φαίνεται να έχει αποκατασταθεί σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, η πιστωτική ασφυξία στην Ελλάδα έχει αναδειχθεί σε μείζον πρόβλημα των ΜμΕ, άρρηκτα συνδεδεμένο με τις πιθανότητες επιβίωσης και ανάκαμψής τους.

Δεδομένου του ρόλου που μπορούν αυτές οι επιχειρήσεις να διαδραματίσουν στη σταθεροποίηση και ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας, η κρισιμότητα του προβλήματος χρηματοδότησής τους καθιστά αναγκαία την ανάληψη μιας σειράς από πολιτικές πρωτοβουλίες και δράσεις. Τα τελευταία χρόνια έχουν πράγματι γίνει σημαντικές προσπάθειες στήριξης της χρηματοδότησης των ΜμΕ μέσω κοινοτικών κυρίως κονδυλίων που προωθούνται από συμβαλλόμενα πιστωτικά ιδρύματα σε συνεργασία με το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ΕΤΕΑΝ), την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ), και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων.

6.2 Εθνικά Προγράμματα και Εργαλεία Χρηματοδότησης ΜμΕ

Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων

Η δημόσια χρηματοδότηση εξυπηρετεί δύο βασικούς στόχους. Ο ένας είναι η κατεύθυνση δημόσιων πόρων σε τομείς οικονομικής δραστηριότητας που αποτελούν στρατηγική επιλογή της κυβέρνησης για την ανάπτυξη της οικονομίας, ρόλο που καλούνται να επιτελέσουν οι δημόσιες επενδύσεις. Ο άλλος είναι η συμπληρωματικότητα της ιδιωτικής χρηματοδότησης για την ανάπτυξη της οικονομίας.

Το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων αποτελεί το κατ' εξοχήν εργαλείο της κυβέρνησης για τη δημόσια χρηματοδότηση αναπτυξιακών δράσεων. Εντάσσεται στον Κρατικό Προϋπολογισμό, ωστόσο αποτελεί διακριτό τμήμα αυτού, καθώς περιλαμβάνει μόνο πιστώσεις για εκτέλεση δαπανών δημοσίων επενδύσεων και, σύμφωνα με το ν. 2362/1995 (ΦΕΚ Α' 247), διέπεται από ειδικές διατάξεις. Παρατηρείται ότι, παρά το γεγονός ότι ως ποσοστό του ΑΕΠ, με εξαίρεση το 2011, παραμένει σε επίπεδα μεταξύ 3,5%- 4% η μείωση

του σε απόλυτους αριθμούς, είναι σημαντική. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι η μείωση το 2012 σε σχέση με το υψηλό του 2008 είναι της τάξης του 35%. Η μειωμένη συνδρομή του ΠΔΕ, κατά την περίοδο της κρίσης, στην χρηματοδότηση των αναπτυξιακών δράσεων αποτέλεσε ένα από τα αίτια της μεγάλης ύφεσης της ελληνικής οικονομίας.

Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ)

Η περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), για την οποία η Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) αφιερώνει πέντε άρθρα στην «οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή», αποσκοπεί στη μείωση των οικονομικών, κοινωνικών και εδαφικών διαφορών μεταξύ των περιοχών της ΕΕ, υποστηρίζοντας τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την ανταγωνιστικότητα, την οικονομική ανάπτυξη, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την αειφόρο ανάπτυξη, μέσω της μεταβίβασης πόρων προς τις λιγότερο οικονομικά ανεπτυγμένες περιοχές που προέρχονται από τα χρηματοοικονομικά μέσα της Ε.Ε, γνωστά ως Διαρθρωτικά Ταμεία, τα οποία θα μελετήσουμε στην επόμενη ενότητα.

Τα κράτη μέλη υποβάλλουν εθνικό στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς, το οποίο εξασφαλίζει ότι η συνδρομή από τα Ταμεία συμβαδίζει με τις ευρωπαϊκές στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές για τη συνοχή. Κάθε εθνικό στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς αποτελεί μέσο αναφοράς για την εκπόνηση του προγραμματισμού των Ταμείων για μια συγκεκριμένη περίοδο. Ένα κράτος μέλος μπορεί να υποβάλλει ταυτόχρονα το εθνικό στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς και τα επιχειρησιακά προγράμματα³.

Το εθνικό στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς εκπονείται από το κράτος μέλος στο πλαίσιο μιας εταιρικής σχέσης, δηλαδή στενής συνεργασίας με την Επιτροπή και με τις αρχές και τους φορείς όπως: (α) τις αρμόδιες περιφερειακές και τοπικές αρχές, τις αρχές αστικών περιοχών και άλλες δημόσιες αρχές (β) τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους (γ) οποιοδήποτε άλλο κατάλληλο φορέα που εκπροσωπεί την κοινωνία των πολιτών ή μη κυβερνητικές οργανώσεις. Η εταιρική σχέση καλύπτει την εκπόνηση, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων. Η υλοποίηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων αποτελεί ευθύνη των κρατών μελών στο ενδεικνυόμενο εδαφικό επίπεδο, σύμφωνα με το ιδιαίτερο θεσμικό σύστημα που ισχύει σε κάθε κράτος μέλος. Οι δραστηριότητες των Ταμείων στα κράτη μέλη λαμβάνουν τη μορφή επιχειρησιακών προγραμμάτων στα πλαίσια του εθνικού στρατηγικού πλαισίου αναφοράς.

³ Επιχειρησιακό πρόγραμμα είναι το έγγραφο το οποίο καταρτίζεται από τα αρμόδια Υπουργεία, Περιφέρειες και τους λοιπούς αρμόδιους εταίρους και εγκρίνεται από την Επιτροπή και το οποίο καθορίζει μια αναπτυξιακή στρατηγική που θα επιτευχθεί με τη συνδρομή ενός ή περισσοτέρων ΕΔΕΤ.

1. Περίοδος 2007-2013

Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ 2007 – 2013) αποτελεί το έγγραφο αναφοράς για τον προγραμματισμό των Ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε εθνικό επίπεδο για την περίοδο 2007-2013 και εκπονήθηκε στο πλαίσιο της νέας στρατηγικής προσέγγισης για την Πολιτική Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Είναι γνωστό πως πλήθος κονδυλίων έχουν διατεθεί σε συγκεκριμένες επιχειρήσεις, την τελευταία τετραετία μέσω προγραμμάτων ΕΣΠΑ. Πέραν του αναχρονιστικού δημοσίου τομέα, ωστόσο, υπάρχει και το ΕΣΠΑ, ένα σημαντικό «όπλο» για τις επιχειρήσεις. Μάλιστα, αν δεν κάνω λάθος, το μνημόνιο θέτει το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς σε υψηλή σειρά προτεραιότητας, λόγω της σημασίας του ως βασική πηγή χρηματοδότησης των επιχειρήσεων και μοχλό ανάπτυξης.

Τα μέσα χρηματοοικονομικής τεχνικής⁴ που διατέθηκαν στις ελληνικές αρχές μέσω του προγράμματος του ΕΣΠΑ για την περίοδο 2007-2013⁵ δεν είναι αμελητέα. Από τα κονδύλια του ΕΣΠΑ δεσμεύθηκαν συνολικά 1,7 δισεκατομμύρια ευρώ για διάφορα μέσα χρηματοοικονομικής τεχνικής. Παρά την ύπαρξη των εν λόγω χρηματοδοτικών μέσων, η εκταμίευση ήταν αργή και τα επίπεδα πληρωμών παραμένουν χαμηλά. Η περιφερειακή κατανομή των κονδυλίων για τα μέσα χρηματοοικονομικής τεχνικής εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική πρόκληση, αν όχι και εμπόδιο για τη βελτίωση της αξιοποίησής τους και την ταχύτερη απορρόφησή τους. Ένα βασικό μειονέκτημα που εντοπίζεται τη περίοδο χρηματοδότησης 2007-2013 είναι η έλλειψη ευελιξίας των μέσων χρηματοδότησης ως προς την μεταφορά πόρων μεταξύ περιφερειών αναλόγως της ζήτησης. Τα κονδύλια του ταμείου της πρωτοβουλίας JEREMIE αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα, στην Αττική η ζήτηση υπερέβαινε το ύψος των δεσμεύσεων κατά 40%, ενώ στις υπόλοιπες 8 περιφέρειες σύγκλισης υπολειπόταν κατά 32%.

Σύμφωνα με την έκθεση της συνεδρίασης αντιπροσώπων⁶ υψηλού επιπέδου (Ιούλιος

4 Τα μέσα χρηματοοικονομικής τεχνικής είναι καινοτόμα χρηματοδοτικά εργαλεία τα οποία αποτελούν έναν αποδοτικό τρόπο ανάπτυξης των ευρωπαϊκών πόρων της πολιτικής συνοχής, παρέχοντας υποστήριξη σε επιχειρήσεις, κυρίως μικρομεσαίες (ΜμΕ), μέσω παροχής δανείων, εγγυήσεων, κεφαλαίου κίνησης ή άλλων μηχανισμών ανάληψης κινδύνων, σε συνδυασμό πιθανώς με επιδοτήσεις επιτοκίου ή εγγυήσεων.

5 Τα είδη της ενίσχυσης που παρέχονται μέσω των μέσων χρηματοοικονομικής τεχνικής (ΜΧΤ) για την προγραμματική περίοδο 2007-2013, περιλαμβάνουν δάνεια (loans), εγγυήσεις (guarantees), και παροχή επιχειρηματικών κεφαλαίων (equity financing), ωστόσο οι βασικές κατηγορίες τους, αναφέρονται ενδεικτικά και όχι περιοριστικά καθώς τα χρηματοδοτικά εργαλεία μπορούν να διαθέτουν διαφορετικές μορφές και να χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά, επεκτείνοντας ακόμη περισσότερο το εύρος χρήσης τους.

6 Η συνεδρίαση αντιπροσώπων υψηλού επιπέδου αποτελείται από εκπροσώπους του Υπουργείου Ανάπτυξης, των ΜμΕ, της ΕΤΕπ, του ΕΤαΕ, του ΕΤΕΑΝ, της ομάδας δράσης για την Ελλάδα και της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών.

2013) στο πλαίσιο της υλοποίησης της δράσης του ΕΣΠΑ για την ενίσχυση των ΜμΕ, για παράδειγμα, πάνω από 23.000 ΜμΕ υπέβαλαν προτάσεις για χρηματοδότηση. Ο συνολικός προϋπολογισμός των επενδύσεων ήταν 3.756.042.033 ευρώ, με αιτούμενη επιχορήγηση 1.568.117.007 ευρώ, έναντι 456.000.000 ευρώ που ήταν ο διαθέσιμος προϋπολογισμός. Το πλήθος των ενδιαφερομένων καταδεικνύει με τον πιο αποκαλυπτικό τρόπο την ανάγκη για πρόσβαση στη χρηματοδότηση.

Μετά από πολλές προσπάθειες εξασφαλίστηκαν όλοι οι απαραίτητοι πόροι, για να ολοκληρωθούν έως το 2017 όλα τα έργα του ΕΣΠΑ 2007-2013, ώστε να αποφύγει η χώρα να επιστρέψει πολύτιμα ευρωπαϊκά κονδύλια και ταυτόχρονα η χώρα μας κατάφερε να πετύχει το υψηλότερο ποσοστό απορρόφησης της ΕΕ, με αποτέλεσμα η οικονομία να ξεφύγει από τη μεγαλύτερη ύφεση το 2015.

2. Περίοδος 2014 – 2020

Το ΕΣΠΑ 2014-2020 αποτελεί το βασικό στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξη της χώρας με τη συνδρομή σημαντικών πόρων που προέρχονται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μέσω της υλοποίησης του ΕΣΠΑ επιδιώκεται η αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών της χώρας που συνετέλεσαν στην εμφάνιση της οικονομικής κρίσης αλλά και των προβλημάτων, οικονομικών και κοινωνικών, που αυτή δημιούργησε. Επίσης, το ΕΣΠΑ 2014-2020 καλείται να συνδράμει στην επίτευξη των εθνικών στόχων έναντι της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020»⁷.

Στόχος της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» είναι η προαγωγή μιας ανάπτυξης:

- έξυπνης, με αποτελεσματικότερες επενδύσεις στην εκπαίδευση, την έρευνα και την καινοτομία,
- βιώσιμης, χάρη στην αποφασιστική μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα, και
- χωρίς αποκλεισμούς, με ιδιαίτερη έμφαση στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στη μείωση της φτώχειας.

Μία από τις βασικές χρηματοδοτικές προτεραιότητες του νέου ΕΣΠΑ αποτελεί η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, και η μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα με αιχμή την καινοτομία και αύξηση της εγχώριας

⁷ Η στρατηγική «Ευρώπη 2020», που θεσπίστηκε το 2010, είναι η δεκαετής στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για την ανάπτυξη και την απασχόληση.

προστιθέμενης αξίας.

Το ΕΣΠΑ 2014-2020 αποτελείται από 20 Προγράμματα, από τα οποία τα 7 είναι Τομεακά και τα 13 Περιφερειακά:

- Τα Τομεακά Προγράμματα αφορούν ένα ή περισσότερους τομείς και έχουν ως γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής όλη τη χώρα.
- Τα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ), ένα για κάθε μία από τις ελληνικές Περιφέρειες, περιλαμβάνουν δράσεις περιφερειακής εμβέλειας.

Στεκόμαστε ιδιαίτερα στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ), το οποίο αποτελεί ένα από τα επτά τομεακά προγράμματα στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020, λόγω της στόχευσης του. Καλύπτει γεωγραφικά το σύνολο της Χώρας και διαθέτει προϋπολογισμό 4,67 δισ. δημόσιας δαπάνης. Το πρόγραμμα αυτό χρηματοδοτεί δράσεις και έργα που ενισχύονται κυρίως από το ΕΤΠΑ (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης) αλλά και από το ΕΚΤ (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) προκειμένου να εξασφαλίζεται και η συντονισμένη με τις επενδύσεις αντιμετώπιση αναγκών κατάρτισης ανθρωπίνων πόρων και διοικητικής μεταρρύθμισης. **Στρατηγικός στόχος του ΕΠΑνΕΚ είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων**, η μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα, με αιχμή την καινοτομία και η αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας. Σηματοδοτεί την κύρια στροφή στο νέο αναπτυξιακό υπόδειγμα που αναδεικνύει σε κεντρικό ρόλο παραγωγικούς, ανταγωνιστικούς και εξωστρεφείς κλάδους, όπως ο τουρισμός, ο αγροδιατροφικός τομέας, αλλά και η μεταποίηση και οι υπηρεσίες υψηλής εγχώριας προστιθέμενης αξίας, ώστε να αυξηθούν η κλίμακα/μέγεθος των μονάδων παραγωγής, να επιταχυνθεί η εισαγωγή νέων προϊόντων/υπηρεσιών που δημιουργούν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στη χώρα και τις επιμέρους περιφέρειες και ενσωματώνουν νέα γνώση, παράγοντας προϊόντα υψηλής ποιότητας και ανταγωνιστικά σε παγκόσμιο επίπεδο.

Τέσσερις δράσεις, συνολικού προϋπολογισμού 370 εκατ. ευρώ, που χρηματοδοτούνται από το ΕΠΑνΕΚ έχουν ήδη εισέλθει σε τροχιά υλοποίησης με στόχο την τόνωση της επιχειρηματικότητας. Η χρηματοδότηση κυμαίνεται από 40% έως 100% του κόστους επένδυσης και μεταξύ των κλάδων που ενισχύονται είναι ο τουρισμός, η αγροδιατροφή, τα φάρμακα, οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, η ενέργεια, η εφοδιαστική αλυσίδα (logistics) κ.λπ.

Επιπλέον, πρόσφατα εγκρίθηκαν τα πρώτα τρία προγράμματα ειδικά σχεδιασμένα για την ενίσχυση της μεταποίησης στη χώρα και την ανασυγκρότηση του παραγωγικού τομέα. Αναλυτικότερα, τα τρία αυτά πρώτα προγράμματα για την ελληνική μεταποίηση, που σχεδιάστηκαν από το αρμόδιο Υπουργείο Βιομηχανίας ειδικά για την ενίσχυση των βιομηχανικών και βιοτεχνικών επιχειρήσεων της χώρας εντάσσονται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία». Οι οριστικές προσκλήσεις αναμένεται να εκδοθούν το Φθινόπωρο του 2016. Με βάση τον υφιστάμενο σχεδιασμό, ο συνολικός προϋπολογισμός των προγραμμάτων θα κυμανθεί στα 170 εκατομμύρια ευρώ σε αυτήν την φάση, αποτελώντας ένα σημαντικό κομμάτι των δράσεων του ΕΠΑνΕΚ που ξεκινάει φέτος.

Επισημαίνουμε, ότι η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα της ΕΕ με εγκεκριμένο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου για το σύνολο των προγραμμάτων του νέου ΕΣΠΑ 2014-20, γεγονός που επιτρέπει την υποβολή αιτημάτων πληρωμής για όλα τα προγράμματα. Ήδη, μέχρι το Πάσχα του 2016 δημοσιεύτηκαν προσκλήσεις δράσεων που προσεγγίζουν τα 4 δισ. ευρώ (από τα 26 δισ. ευρώ του ΕΣΠΑ μέχρι το 2020).

Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ETEAN)

Η ΕΤΕΑΝ ΑΕ (πρώην ΤΕΜΠΙΜΕ ΑΕ) συστάθηκε με το ν.3912/2011 με αρχικό κεφάλαιο 1,7 δις ευρώ και αποτελεί εταιρικό σχήμα δημοσίου συμφέροντος και θεσμό αναπτυξιακού χαρακτήρα, για την ενίσχυση των μεσαίων, μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Λειτουργεί συμπληρωματικά ως προς το εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα με απώτερο σκοπό τη μόχλευση των κεφαλαίων του. Απευθύνεται σε οικονομικά βιώσιμες επιχειρήσεις κάθε νομικής μορφής, που βρίσκονται σε οποιοδήποτε στάδιο λειτουργίας (υφιστάμενες, νεοφυείς και υπό σύσταση). Τα οφέλη που απορρέουν προς τις επιχειρήσεις από τη λειτουργία του Ταμείου Επιχειρηματικότητας, συνίστανται στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, την υλοποίηση επενδύσεων και την κάλυψη αναγκών ρευστότητας, την ίδρυση και ανάπτυξη των επιχειρήσεων και ιδίως των ΜμΕ, την εξωστρέφεια αυτών, καθώς και τη δημιουργία νέων ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Η βασική δραστηριότητα της ΕΤΕΑΝ ΑΕ είναι τα προγράμματα εγγυοδοσίας για βιώσιμες επιχειρήσεις που στερούνται επαρκών εξασφαλίσεων, διασφαλίζοντας την πρόσβασή τους στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Συνολικά 60.000 ΜμΕ έχουν ωφεληθεί από τα προγράμματα εγγυήσεων από το 2004 από τα συνολικά 4 είδη προγραμμάτων εγγυήσεων για: (α) επενδυτικά δάνεια, (β) χρηματοδοτικές μισθώσεις, (γ) κεφάλαιο κίνησης

(€200.000.000) και (δ) έκδοσης εγγυητικών επιστολών (€45.000.000).

ΤΕΠΙΧ - Ταμείο Επιχειρηματικότητας

Ένα σημαντικό μέτρο που θεσπίστηκε και εφαρμόστηκε το 2013 είναι η δράση «Επιχειρηματική επανεκκίνηση». Κύριος στόχος είναι η προώθηση της επιχειρηματικότητας, βοηθώντας τις επιχειρήσεις να λάβουν χρηματοδότηση και παρέχοντάς τους ένα κίνητρο για την πραγματοποίηση επενδύσεων με την παροχή δανείων με καλές σχέσεις. Στο ίδιο πνεύμα, έχει θεσπιστεί και τεθεί σε εφαρμογή ένα επιπλέον μέτρο. Ο κύριος στόχος της «Νησιωτικής επιχειρηματικότητας» είναι να βοηθηθούν οι νησιωτικές τουριστικές επιχειρήσεις να λάβουν δάνεια για επενδύσεις και/ή για ανάπτυξη των επιχειρήσεών τους (SBA, 2014). Το Ταμείο Επιχειρηματικότητας, το οποίο έχει συσταθεί στο πλαίσιο του Εθνικού Ταμείου Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, υλοποιεί και τα δύο μέτρα τα οποία είναι ενεργά μέχρι και σήμερα.

Δύο άλλα σχετικά μέτρα που υλοποιεί το Ταμείο Επιχειρηματικότητας της ΕΤΕΑΝ Α.Ε είναι το πρόγραμμα εγγυήσεων που δρομολογήθηκε το 2013 για την έκδοση επιστολών τραπεζικών εγγυήσεων για μεσαίου μεγέθους, μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, καθώς το Ταμείο Δανειοδοτήσεων, το οποίο αποσκοπεί στην παροχή στοχευμένων χρηματοδοτικών προϊόντων για την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και την ενίσχυση των υφιστάμενων ΜμΕ σε συνεργασία με τις συνεργαζόμενες τράπεζες.

Ταμείο Αγροτικής Επιχειρηματικότητας (ΤΑΕ)

Χρηματοδοτείται από το ΕΤΕΑΝ και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και αποσκοπεί στη διευκόλυνση χρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων που εντάσσονται στα προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης, σε οικονομικά βιώσιμες επιχειρήσεις ή/και σε επαγγελματίες αγρότες που δραστηριοποιούνται στον τομέα της παραγωγής, μεταποίησης και εμπορίας αγροτικών προϊόντων, καθώς και σε διάφορους τομείς της τοπικής οικονομίας, εκτός του πρωτογενή τομέα, αλλά και στη βελτίωση και οργάνωση του τουριστικού προϊόντος στις περιοχές παρέμβασης

Ταμείο ΕΝΑΛΙΟ

Συστάθηκε ως ξεχωριστή χρηματοδοτική μονάδα με τη μορφή ταμείου χαρτοφυλακίου, για την ενίσχυση επαγγελματιών αλιέων, βιώσιμων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία προϊόντων αλιείας (αλιεία – υδατοκαλλιέργειες) και επιχειρήσεων εγκατεστημένων σε επιλεγμένες αλιευτικές περιοχές. Ο στόχος του ταμείου είναι η επανείσπραξη των επενδύμενων κεφαλαίων, ώστε τα κεφάλαια

αυτά να ανακυκλωθούν και να χρηματοδοτήσουν νέες δράσεις.

Ταμείο Ανάπτυξης Νέας Οικονομίας (TANEO)

Συστάθηκε με το άρθρο 28 του ν.2843/2000 (ΦΕΚ Α' 219), όπως τροποποιήθηκε με τα άρθρα: 8 του ν.2992/2002 (ΦΕΚ Α' 54), 26 παρ. 4 του ν.3091/2002 (ΦΕΚ Α'330) και 84 παρ. 3 του ν.3606/2007 (ΦΕΚ Α'195). Σκοπός της είναι η μειοψηφική συμμετοχή σε επενδυτικά σχήματα του ιδιωτικού τομέα, σύμφωνα με την (2006/C194/02) απόφαση της Ε.Ε. (όπως αμοιβαία κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών, εταιρείες κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών και αντίστοιχα σχήματα παροχής επιχειρηματικού κεφαλαίου) που να επενδύουν αποκλειστικά σε ΜμΕ στην Ελλάδα.

Το μέτρο που έχει ως στόχο τη δημιουργία ενός φιλικού προς τις επιχειρήσεις περιβάλλοντος για τις στρατηγικές και ιδιωτικές επενδύσεις (Ν. 4146/2013) αποσκοπεί στην αύξηση της ρευστότητας, την επιτάχυνση των διαδικασιών επένδυσης και την εξασφάλιση της διαφάνειας. Ο στόχος μιας από τις βασικές διατάξεις του είναι η επιτάχυνση των διαδικασιών χορήγησης άδειας. Περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με τη χορήγηση ρευστότητας και την επιτάχυνση των διαδικασιών εκταμίευσης, καθώς και μέτρα για τη βελτίωση της διαφάνειας και των διαδικασιών ελέγχου σύμφωνα με τον Ν. 3908/2011 για τις επενδύσεις. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνεται η σύσταση μιας ανεξάρτητης υπηρεσίας ελέγχου των ιδιωτικών επενδύσεων για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις διαδικασίες που διέπουν τις επιχορηγήσεις που συνδέονται με επιχειρηματικά σχέδια και για την καταπολέμηση της εγκληματικής και παράνομης συμπεριφοράς(SBA, 2014).

Το Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο (Institution for Growth)

Το Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο (Institution for Growth) συστάθηκε βάσει του Ν. 4224/2013 και αποτελεί πρωτοβουλία του Υπουργείου Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας σε συνεργασία με τη Γερμανική Κυβέρνηση, την ομάδα δράσης για την Ελλάδα της ΕΕ, την ΕΤΕπ, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Bpifrance και τη Γαλλική Κυβέρνηση. Με συνολικό αρχικό κεφάλαιο άνω των 500 εκατ. ευρώ, το Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο θα χρηματοδοτεί ΜμΕ και έργα υποδομής με την παροχή ιδίων κεφαλαίων και δανείων (SBA, 2014).

Το Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο περιλαμβάνει τρεις επιμέρους οργανισμούς: i) τον επιμέρους οργανισμό για το χρέος των ΜμΕ, που ιδρύθηκε με πρωτοβουλία της γερμανικής κυβέρνησης ii) τον επιμέρους οργανισμό συμμετοχικής ανάπτυξης των ΜμΕ και iii) τον επιμέρους οργανισμό υποδομών (χρηματοδότηση με δανειακά ή ίδια κεφάλαια για έργα

υποδομής) (SBA, 2014).

Το Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο αποτελεί ένα συμπληρωματικό χρηματοδοτικό εργαλείο ως προς τα υπάρχοντα ούτως ώστε να αυξηθεί η συνολική θετική επίδρασή τους στην ρευστότητα της οικονομίας. Για παράδειγμα, θα μπορεί να αποκτά μετοχική συμμετοχή σε ΜμΕ, κάτι που δεν μπορεί να κάνει το ΕΤΕΑΝ. Επίσης θα μπορεί να παρέχει ανακυκλούμενα κεφάλαια κίνησης ή αναχρηματοδοτήσεις δανείων βιώσιμων ΜμΕ, που επίσης εκφεύγουν της δραστηριότητας του ΕΤΕΑΝ.

6.3 Ευρωπαϊκά Προγράμματα και Εργαλεία Χρηματοδότησης ΜμΕ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχει **υποστήριξη σε ευρωπαϊκές μικρομεσαίες επιχειρήσεις**. Η υποστήριξη αυτή είναι διαθέσιμη σε **διαφορετικές μορφές** όπως επιχορηγήσεις, δάνεια και, σε ορισμένες περιπτώσεις, εγγυήσεις. Η υποστήριξη παρέχεται είτε άμεσα είτε μέσω προγραμμάτων, η διαχείριση των οποίων γίνεται σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο, όπως τα Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ. Οι ΜμΕ μπορούν επίσης να επωφεληθούν από μια σειρά μέτρων μη χρηματοδοτικής βοήθειας με τη μορφή προγραμμάτων και υπηρεσιών υποστήριξης των επιχειρήσεων.

Τα προγράμματα βοήθειας έχουν χωριστεί στις εξής **τρεις κατηγορίες**:

Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ)

Με προϋπολογισμό ύψους 454 δισ.ευρώ για την περίοδο 2014-2020 τα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία (ΕΔΕΤ) αποτελούν το βασικό επενδυτικό εργαλείο της Ε.Ε. Τα ΕΔΕΤ διαθέτουν πόρους στη χώρα μας μέσω του ΕΣΠΑ και των επιχειρησιακών προγραμμάτων του.

1.Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)

Στόχος του ΕΤΠΑ είναι να συμβάλει στην ενίσχυση της οικονομικής και της κοινωνικής συνοχής μειώνοντας τις περιφερειακές διαφορές. Η συμβολή αυτή πραγματοποιείται μέσω της στήριξης της ανάπτυξης και των διαρθρωτικών προσαρμογών των περιφερειακών οικονομιών, συμπεριλαμβανομένης και της ανασυγκρότησης βιομηχανικών περιοχών που παρακμάζουν. Επικεντρώνει θεματικά τις επενδύσεις του σε αρκετούς βασικούς τομείς προτεραιότητας:

- Έρευνα και καινοτομία,
- Ψηφιακό θεματολόγιο,
- Στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜμΕ),
- Οικονομία με μειωμένη χρήση άνθρακα.

2.Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)

Το ΕΚΤ είναι το βασικό μέσο που χρησιμοποιεί η Ευρώπη για την υποστήριξη της απασχόλησης, της εξεύρεσης καλύτερων θέσεων εργασίας και της διασφάλισης δίκαιων ευκαιριών απασχόλησης, στα πλαίσια της στρατηγικής Ευρώπη 2020 για την εξασφάλιση ευφούς, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης στην ΕΕ. Η χρηματοδότηση από το ΕΚΤ ανέρχεται σε 10 δις ευρώ το χρόνο.

Οι προτεραιότητες του ΕΚΤ και ο τρόπος που δαπανά τους πόρους του καθορίζονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τις χώρες της ΕΕ. Μία προτεραιότητα είναι να ενισχυθεί η προσαρμοστικότητα των εργαζομένων με νέες δεξιότητες, και των επιχειρήσεων με νέους τρόπους εργασίας. Άλλες προτεραιότητες εστιάζουν στη βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση: βοηθώντας τους νέους κατά τη μετάβαση από την εκπαίδευση στην εργασία ή καταρτίζοντας τα άτομα που αναζητούν εργασία και έχουν μειωμένες δεξιότητες, ώστε να βελτιώσουν τις προοπτικές απασχόλησής τους.

3.Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης

Αποτελεί ένα από τα δύο χρηματοδοτικά εργαλεία της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής με στόχο τη χρηματοδότηση προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης των κρατών μελών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει την ευθύνη της διαχείρισης του ταμείου, η οποία αναθέτει ανάλογα στις διαχειριστικές αρχές των κρατών μελών. Στα πλαίσια του στρατηγικού σχεδίου που υπέβαλε κάθε κράτος μέλος για την προγραμματική περίοδο 2007-2013 και εγκρίθηκε από την Επιτροπή, εφαρμόστηκαν προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης γύρω από 4 άξονες:

- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας και της δασοκομίας
- Βελτίωση του περιβάλλοντος και των περιοχών της υπαίθρου
- Ποιότητα της ζωής στην ύπαιθρο και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας
- LEADER - Δημιουργία συμπράξεων δημόσιου - ιδιωτικού τομέα για την εφαρμογή τοπικών στρατηγικών αγροτικής ανάπτυξης

Ο προϋπολογισμός του ταμείου για την περίοδο 2007-2013 ανήλθε σε €96,319 δις.

4.Το Ταμείο συνοχής

Το Ταμείο Συνοχής ιδρύθηκε επίσημα με τον Κανονισμό (ΕΚ) 1164/94 του Συμβουλίου της 14ης Μαΐου 1994 και ορίστηκε ότι η δράση του είναι συμπληρωματική εκείνης των Διαρθρωτικών Ταμείων, της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των άλλων χρηματοδοτικών μέσων και στοχεύει στην υποβοήθηση των λιγότερο εύπορων Κρατών Μελών. Επιλέξιμες χώρες για συνδρομή από το Ταμείο Συνοχής για την περίοδο 1993-1999

αλλά και για την περίοδο 2000-2006 είναι η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία και για την περίοδο 2007-2013 είναι επιπλέον και τα 10 νέα κράτη-μέλη της Ε.Ε. καθώς επιλέξιμα υπό το στόχο «σύγκλιση», είναι τα κράτη-μέλη με μέσο ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (ΑΕΕ) κατώτερο από το 90% του κοινοτικού μέσου όρου, ενώ προβλέπεται και φθίνουσα μεταβατική στήριξη για τα κράτη τα οποία θα ήταν επιλέξιμα για το Ταμείο Συνοχής, εάν το όριο παρέμενε στο 90% του μέσου ΑΕΕ της ΕΕ-15 και όχι της ΕΕ-25. Σκοπός του Ταμείου Συνοχής είναι η ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) με προοπτική την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης.

Για την περίοδο 2014-2020, το ταμείο συνοχής αφορά τη Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρο, Τσεχική Δημοκρατία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία και Σλοβενία

Το Ταμείο Συνοχής διαθέτει το σύνολο των 63.4 δις EUR για δραστηριότητες των εξής κατηγοριών:

- διευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών, ιδίως έργα προτεραιότητας ευρωπαϊκών ενδιαφερόντων ως καθορίζονται από την ΕΕ. Το ταμείο συνοχής θα στηρίζει έργα υποδομών κάτω από τη διευκόλυνση Συνδέοντας την Ευρώπη.
- περιβάλλον: εδώ, το ταμείο συνοχής μπορεί επίσης να στηρίζει έργα σχετικά με ενέργεια ή μεταφορές, εφόσον ωφελούν σαφώς το περιβάλλον σε όρους ενεργειακής απόδοσης, χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ανάπτυξης σιδηροδρομικών μεταφορών, στήριξης των συνδυασμένων μεταφορών, ενίσχυσης των δημοσίων μεταφορικών μέσων κ.λπ.

5. Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ)

Το ΕΤΘΑ είναι το Ταμείο Θαλάσσιας και Αλιευτικής Πολιτικής της ΕΕ για την περίοδο 2014-2020.

Είναι ένα από τα πέντε Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) που αλληλοσυμπληρώνονται και στηρίζουν την ανάκαμψη στην Ευρώπη με βάση την ανάπτυξη και την απασχόληση.

Το Ταμείο:

- βοηθά τους αλιείς στη μετάβασή τους προς μια βιώσιμη αλιεία
- στηρίζει τις παράκτιες κοινότητες στη διαφοροποίηση των οικονομιών τους
- χρηματοδοτεί έργα που δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας και βελτιώνουν την ποιότητα ζωής στις ευρωπαϊκές παράκτιες περιοχές
- διευκολύνει την πρόσβαση των αιτούντων στη χρηματοδότηση

Χρηματοδοτικά Μέσα

Τα περισσότερα από τα χρηματοδοτικά μέσα είναι διαθέσιμα έμμεσα μόνο, μέσω των εθνικών διαμεσολαβητών χρηματοδότησης, όπως τράπεζες και επενδυτικά ταμεία. Η διαχείριση πολλών από αυτά τα προγράμματα γίνεται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων. Θα παρουσιάσουμε τα σημαντικότερα κατά την άποψη μας:

Επενδύσεις του Ευρωπαϊκού Επενδυτικού Ταμείου (EIF)

Σκοπός του Ευρωπαϊκού Επενδυτικού Ταμείου είναι ο σχεδιασμός χρηματοοικονομικών εργαλείων για τη χρηματοδότηση ιδίων κεφαλαίων και δανείων. Στην Ελλάδα, το EIF δραστηριοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1999, με στόχο την ενεργοποίηση των κεφαλαίων του ιδιωτικού τομέα και τη δημιουργία ενός διατηρήσιμου οικοσυστήματος επενδυτικών κεφαλαίων. Διαχειρίζεται €250 εκατομμύρια πόρων από Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα «Ψηφιακή σύγκλιση» και «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» και τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα «Μακεδονίας - Θράκης, «Κρήτη και νησιά του Αιγαίου», «Θεσσαλία - ηπειρωτική Ελλάδα - Ήπειρος» και "Αττική" για την περίοδο 2007-2013, στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας JEREMIE. Μέσω αυτού υποστηρίζονται 4 ιδιωτικά επενδυτικά ταμεία (funds) και, σύμφωνα με στοιχεία του 2013, 2.185 ΜμΕ.

Δάνεια της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ)

Τα δάνεια αυτά χορηγούνται από μεσάζοντες χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, π.χ. εμπορικές τράπεζες. Προορίζονται για ενσώματες ή ασώματες επενδύσεις από ΜμΕ. Τα δάνεια της ΕΤΕπ μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για την παροχή μιας σταθερής βάσης κεφαλαίου κίνησης για τις ΜμΕ, δηλαδή τα δάνεια για τη χρηματοδότηση υποχρεώσεων που απορρέουν από τον εμπορικό κύκλο των ΜμΕ και αντανακλούν τις μακροπρόθεσμες ανάγκες χρηματοδότησης των ΜμΕ, ενδέχεται να είναι και αυτά επιλέξιμα για χρηματοδότηση από την ΕΤΕπ. Η διάρκεια των δανείων είναι μεταξύ 2 και 12 έτη, με μέγιστο ύψος δανείου τα €12,5 εκατομμύρια (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012).

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΤΕπ, η δραστηριότητα της στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της δημοσιονομικής κρίσης, από το 2008, ανήλθε στα €9 δις. Μόνο το 2015 η εν λόγω τράπεζα επένδυσε πάνω από 1,3 δις. ευρώ στη χώρα μας. Τα συνολικά δάνεια της ανέρχονται σε €17 δις, σχεδόν 9% του ελληνικού ΑΕΠ, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων αφορά έργα υποδομών (€14 δις). Στον τομέα των ΜμΕ, κατά τη διάρκεια της κρίσης περίπου 5.000 ΜμΕ από διάφορους τομείς οικονομικής δραστηριότητας χρηματοδοτήθηκαν με κονδύλια της ΕΤΕπ ύψους €700 εκατομμυρίων. Επιπλέον, το 2013 οι χορηγήσεις (€1,47 δις) τριπλασιάστηκαν σε σχέση με το

2012 (550 εκατομμύρια EUR) και εισήχθησαν νέα εργαλεία όπως:

- Ο Μηχανισμός Χρηματοδότησης Εμπορίου
- Το Ταμείο Εγγυοδοσίας ΜμΕ
- Η διάθεση κεφαλαίων στις ΜμΕ για τη δράση «Δεξιότητες και Εργασία - Επενδύοντας στη Νεότητα»
- Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο (Institution for Growth in Greece), στο οποίο η ΕΤΕπ συμμετέχει με 100 εκατομμύρια EUR

Από κοινού με την ΕΤΕπ, η Ελλάδα έχει προωθήσει επίσης μια σειρά πρωτοβουλιών με στόχο την κάλυψη διαφόρων χρηματοδοτικών αναγκών, οι οποίες είναι οι εξής:

[1] Η πρωτοβουλία JEREMIE για τη στήριξη των ΜμΕ μέσω χρηματοδοτούμενου καταμερισμού του κινδύνου και παροχής κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου. Πιο συγκεκριμένα, η πρωτοβουλία JEREMIE ενισχύει μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες απασχολούν μέχρι 50 άτομα προσωπικό και έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών που δεν υπερβαίνει τα 10 εκατ. ευρώ. Το συγκεκριμένο προϊόν χρηματοδοτεί τη χορήγηση μέσω τραπεζών δανείων με μειωμένο επιτόκιο και μειωμένες εξασφαλίσεις. Ο επιχειρηματίας που θα χρηματοδοτηθεί μέσω του προϊόντος αυτού JEREMIE θα καταβάλει επιτόκιο μόνο για το 50% του δανείου, ποσό που αντιστοιχεί στην ιδιωτική συμμετοχή. Το ποσό επιτοκίου που αντιστοιχεί στο υπόλοιπο 50% θα καλυφθεί μέσω του ΕΣΠΑ από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης.

[2] Η πρωτοβουλία JESSICA για επενδύσεις σε αστικές περιοχές. Πιο συγκεκριμένα, JESSICA είναι το Αγγλικό ακρωνύμιο της πρωτοβουλίας "Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas" (Κοινή Ευρωπαϊκή υποστήριξη για βιώσιμες επενδύσεις σε αστικές περιοχές). Η πρωτοβουλία αυτή αναπτύσσεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) όπως προείπαμε, σε συνεργασία με την Τράπεζα Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης (CEB). Μέσω των νέων διαδικασιών, παρέχεται στα κράτη μέλη η ευχέρεια να χρησιμοποιήσουν μέρος των μη επιστρεπτέων επιχορηγήσεων που λαμβάνουν από την ΕΕ μέσω των διαρθρωτικών ταμείων, για να επενδύουν, υπό μορφή επιστρεπτέων χρηματοδοτήσεων, σε έργα που εντάσσονται στο πλαίσιο ολοκληρωμένων σχεδίων για την προαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι επενδύσεις αυτές, μπορούν να έχουν τη μορφή ιδίων κεφαλαίων, δανείων ή/και εγγυήσεων, και πραγματοποιούνται μέσω Ταμείων Αστικής Ανάπτυξης και, εάν είναι απαραίτητο μέσω Ταμείων Χαρτοφυλακίου.

[3] Η κρατική εγγύηση για τις ΜμΕ για τη στήριξη των επενδύσεων στον τομέα της μεταποίησης, του τουρισμού και των υπηρεσιών από εταιρείες μεσαίας κεφαλαιοποίησης.

[4] Το χρηματοπιστωτικό μέσο για τη στήριξη του διεθνούς εμπορίου.

Ευκαιρίες θεματικής χρηματοδότησης

Εκτός από τα ΕΔΕΤ υπάρχουν και άλλα διαθέσιμα εργαλεία που συνεισφέρουν στην επίτευξη των στόχων της Ε.Ε στα πλαίσια της στρατηγικής της για την περίοδο 2014-2020. Τα εργαλεία αυτά λειτουργούν συμπληρωματικά ή και συνδυαστικά με τα ΕΔΕΤ. Η χρηματοοικονομική στήριξη που παρέχουν μπορεί να έχει διάφορες μορφές, όπως ενισχύσεις, βραβεία, συμβόλαια, επιστρεπτέα ενίσχυση και χρηματοδοτικά εργαλεία. Η χρηματοδότηση είναι βασικά θεματική με συγκεκριμένους στόχους - περιβάλλον, έρευνα, εκπαίδευση - ενώ εκπονείται και υλοποιείται από διάφορες Υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι ΜμΕ και άλλοι οργανισμοί μπορούν συνήθως να καταθέτουν αίτηση απευθείας για τα προγράμματα, με τη γενική προϋπόθεση να υποβάλλουν αιφόρα, διεθνικά έργα με προστιθέμενη αξία. Ανάλογα με το πρόγραμμα, οι αιτούντες μπορούν να είναι και βιομηχανικές ομάδες, επιχειρηματικές ενώσεις, εταιρίες παροχής υπηρεσιών υποστήριξης στις επιχειρήσεις ή/και σύμβουλοι.

Τα άλλα εργαλεία χρηματοδότησης που παρουσιάζουν ισχυρό δυναμικό για συνέργειες με τα ΕΔΕΤ και αφορούν κυρίως ΜμΕ είναι τα παρακάτω:

- COSME, ένα ειδικό πρόγραμμα για τις ΜμΕ

Το COSME υποστηρίζει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Διαχειριζόμενο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, είναι ένα πρόγραμμα που προορίζεται ειδικότερα για τη στήριξη των ΜμΕ. Το COSME αποσκοπεί να βελτιώσει την πρόσβαση των ΜμΕ στη χρηματοδότηση και στις αγορές, να στηρίξει τους επιχειρηματίες και να προωθήσει καλύτερες συνθήκες για τη δημιουργία και ανάπτυξη επιχειρήσεων.

Το πρόγραμμα διευκολύνει και βελτιώνει την πρόσβαση των ΜμΕ στη χρηματοδότηση μέσω δύο χρηματοδοτικών μέσων:

- Τον Μηχανισμό εγγυήσεων δανείων.
- Τον Μηχανισμό κεφαλαιακής συμμετοχής για την ανάπτυξη.

Η διαχείριση του COSME πραγματοποιείται από την Επιτροπή μέσω του Εκτελεστικού Οργανισμού για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

- Ορίζοντας 2020

Οι ΜμΕ μπορούν να συμμετάσχουν στο νέο πρόγραμμα έρευνας Ορίζοντας 2020 (H2020)

της Ε.Ε στους ακόλουθους τομείς:

- «Βιομηχανική υπεροχή»: Καινοτομία σε ΜμΕ
- Το σύστημα βιώσιμης βιομηχανίας χαμηλών εκπομπών άνθρακα (SILC II)
- Συμμετοχή στη διάσταση «Πρωτοπορία στις τεχνολογίες γενικής εφαρμογής και στις βιομηχανικές τεχνολογίες» του Η2020
- «Κοινωνιακές προσκλήσεις»: Το σχετικό με την απόδοση της ενέργειας μέρος της πρόκλησης «Ασφαλής, καθαρή και αποδοτική ενέργεια»
- Προσκλήσεις υποβολής προτάσεων σχετικά με την καινοτομία στους τομείς των αποβλήτων και του νερού και τη βιώσιμη προμήθεια πρώτων υλών στο πλαίσιο της πρόκλησης «Δράση για το κλίμα, περιβάλλον, αποδοτικότητα πόρων και πρώτες ύλες».

Το μέσο για τις ΜμΕ στοχοθετεί υψηλά καινοτόμες ΜμΕ που φιλοδοξούν να αναπτυχθούν και να διεθνοποιηθούν, ανεξαρτήτως αν είναι εταιρείες υψηλής τεχνολογίας, αν έχουν επίκεντρο την έρευνα, αν έχουν κοινωνικό χαρακτήρα ή παρέχουν υπηρεσίες. Οι ΜμΕ μπορούν να λάβουν μέχρι 2,5 εκατ. EUR η καθεμία για τη χρηματοδότηση της στήριξης και της παροχής συμβουλών και καθοδήγησης.

6.4 Στόχευση των πολιτικών της Ε.Ε για τις ΜμΕ

Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις είναι ζωτικές για την οικονομία της ΕΕ, καθώς αντιστοιχούν σε περισσότερο από 99 % των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και στα δύο τρίτα των θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα. Τα Ευρωπαϊκά διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία θα διαθέσουν περισσότερα από 450 δισεκατομμύρια EUR στα Κράτη Μέλη στην περίοδο 2014-2020 για τη χρηματοδότηση επενδύσεων που ενισχύουν τις θέσεις εργασίας και την ανάπτυξη.

Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ΜμΕ είναι ένας από τους 11 θεματικούς στόχους της πολιτικής συνοχής για το 2014-2020. Πρόσθετες επενδύσεις σε ΜμΕ θα πραγματοποιηθούν επίσης στα πλαίσια άλλων θεματικών στόχων, ειδικά στην έρευνα και καινοτομία, την οικονομία με μειωμένη χρήση άνθρακα και τις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών. Το 20% της χρηματοδότησης από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) ή περίπου 57 δισεκατομμύρια EUR θα διατεθεί αποκλειστικά στις ΜμΕ. Η αυξημένη χρήση χρηματοδοτικών εργαλείων που κινητοποιούν πρόσθετη ευρωπαϊκή, εθνική και περιφερειακή χρηματοδότηση κατά τη διάρκεια της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 αναμένεται επίσης να ωφελήσει τις ΜμΕ.

Αυτές οι επενδύσεις θα βοηθήσουν τις ΜμΕ:

- Να αποκτήσουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση για επενδύσεις μέσω επιχορηγήσεων, δανείων, εγγυήσεων δανείων, κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου κ.λπ.
- Να επωφεληθούν από στοχευμένη επιχειρηματική υποστήριξη, π.χ. επιχειρησιακή τεχνογνωσία, πληροφορίες και ευκαιρίες δικτύωσης, διασυνοριακές εταιρικές σχέσεις.
- Να βελτιώσουν την πρόσβασή τους στις παγκόσμιες αγορές και στις διεθνείς αλυσίδες αξίας.
- Να εκμεταλλευτούν νέες πηγές ανάπτυξης όπως την πράσινη οικονομία, το βιώσιμο τουρισμό, τις υγειονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβάνοντας την «οικονομία της τρίτης ηλικίας» και τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες.
- Να επενδύσουν στο ανθρώπινο κεφάλαιο και σε οργανισμούς που παρέχουν επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση προσανατολισμένων στην πράξη.
- Να σφυρηλατήσουν δεσμούς με ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια για την προώθηση της καινοτομίας.

Νέοι απλοποιημένοι και κοινοί κανόνες και μέτρα καθιστούν ευκολότερη την πρόσβαση των ΜμΕ στα ταμεία της πολιτικής συνοχής την περίοδο 2014-2020. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται:

- η ηλεκτρονική αναφορά για τον τρόπο που χρησιμοποιήθηκαν τα ταμεία
- σαφέστεροι κανόνες επιλεξιμότητας
- πιο στοχευμένοι και αραιότεροι έλεγχοι για μικρά εγχειρήματα
- ευρύτερο αντικείμενο και απλοποίηση της δημιουργίας και πρόσβασης σε χρηματοοικονομικά εργαλεία

Οι αυξημένες επενδύσεις σε ΜμΕ το 2014-2020 θα ενισχύσουν τα επιτεύγματα της πολιτικής συνοχής της ΕΕ, που πραγματοποιήθηκαν κατά την χρηματοδοτική περίοδο 2007-2013:

- Περισσότερες από 95.000 νέες επιχειρήσεις έλαβαν στήριξη
- Περισσότερες από 300.000 θέσεις εργασίας δημιουργήθηκαν σε ΜμΕ

6.5 Προτάσεις για τη βελτίωση της χρηματοδότησης των ελληνικών επιχειρήσεων μέσω των κοινοτικών προγραμμάτων

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη (Νοέμβριος 2015) της, η PricewaterhouseCoopers (PwC), διαπίστωσε τρεις αστοχίες που εμποδίζουν την χρηματοδότηση των μικρομεσαίων

επιχειρήσεων.

Αυτές είναι:

- η περιορισμένη διαθεσιμότητα ιδίων κεφαλαίων (equity) και έλλειψη εναλλακτικών καναλιών πρόσβασης σε κεφάλαια από τις ΜμΕ
- η δυσκολία αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας των ΜμΕ
- ο κατακερματισμός των διαθέσιμων Ευρωπαϊκών πόρων και έλλειψη εξοικείωσης της αγοράς στη χρήση τους.

Την περίοδο της κρίσης τα έσοδα, τα κέρδη και τα κεφάλαια των ΜμΕ υπέστησαν μεγάλη μείωση και η χρηματοδότησή τους εξασθένησε.

Οι εκτιμώμενες συνολικές ανάγκες χρηματοδότησης των ΜμΕ ανέρχονται στα €13 δις μέχρι το 2020 και απαιτούν περίπου €7δισ. ίδια κεφάλαια και επιδοτήσεις. Επιπλέον, περίπου €7 δις. δανείων θα πρέπει να αναχρηματοδοτηθούν από τις τράπεζες για να στηρίξουν τις ΜμΕ που βρίσκονται υπό πίεση.

Η μελέτη τονίζει την άμεση ανάγκη δημιουργίας των προϋποθέσεων οι οποίες θα διευκολύνουν την χρηματοδότηση των βιώσιμων και αναπτυσσόμενων ΜμΕ και προτείνει μία νέα αρχιτεκτονική για το σύστημα χρηματοδότησης των ΜμΕ με τρεις πυλώνες:

- δημιουργία εισηγμένου στο ΧΑ Ταμείου Επιχειρηματικών Κεφαλαίων, για την παροχή των ιδίων κεφαλαίων
- δημιουργία "Λευκού Τειρεσία", για την πιστοληπτική αξιολόγηση
- δημιουργία Γενικού Συντονιστή Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων, για τον συντονισμό, διαχείριση και προώθηση της "μαλακής" χρηματοδότησης.

Είναι αναγκαίο να αποκατασταθούν άμεσα οι ελλείψεις που περιορίζουν την ροή χρηματοδότησης προς τις ΜμΕ, και να δημιουργηθεί από την αρχή ένα συνολικό και εσωτερικά συνεπές σύστημα χρηματοδότησης. Αυτό θα επιτρέψει την άσκηση πολιτικής για την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης, θα διευκολύνει τις τράπεζες, ενώ ταυτόχρονα θα αποτελέσει πλατφόρμα βελτίωσης των ΜμΕ, καταλήγει η PricewaterhouseCoopers (Νοέμβριος 2015).

Πράγματι, η αποτελεσματικότητα όλων αυτών των πρωτοβουλιών που προαναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα φαίνεται ως τώρα να είναι περιορισμένη, με σχετικά μικρό αριθμό ΜμΕ να έχουν επωφεληθεί από τις συγκεκριμένες χρηματοδοτικές δυνατότητες. Αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως είναι η ανεπαρκής πληροφόρηση των ΜμΕ για τις προσφερόμενες ευκαιρίες χρηματοδότησης, τα εμπόδια γραφειοκρατικής και διοικητικής

φύσεως που συνεπάγεται η συμμετοχή σε τέτοιου είδους προγράμματα, καθώς και η μικρή απορροφητικότητα των κοινοτικών κονδυλίων. Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται και από το τελευταίο ενημερωτικό δελτίο για την Ελλάδα στο πλαίσιο της Δράσης Μικρών Επιχειρήσεων στην Ευρώπη (Small Business Action-SBA), σύμφωνα με το οποίο η μεγαλύτερη υστέρηση της Ελλάδας όσον αφορά την προώθηση μέτρων υποστήριξης των ΜμΕ σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο εντοπίζεται στον τομέα της χρηματοδότησης.

Η ανάγκη για μεγαλύτερη ευελιξία στα υφιστάμενα και νέα προγράμματα ΕΣΠΑ, η οποία θα αφορά τη γεωγραφική ανακατανομή των κονδυλίων καθώς και την απλοποίηση των διοικητικών απαιτήσεων που συνδέονται με τις διαδικασίες ένταξης των επιχειρήσεων είναι από τα βασικά ζητούμενα, όπως και η μεγιστοποίηση του αντίκτυπου των προγραμμάτων στις ανάγκες των ελληνικών ΜμΕ κυρίως για κεφάλαια κίνησης.

Επομένως, κρίνεται σκόπιμη και αναγκαία η αναθεώρηση παλαιών μέτρων, η συνέχιση των αποτελεσματικών εξ αυτών, καθώς και η εφαρμογή πρόσθετων σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο εθνικής στρατηγικής για την ανάπτυξη των ΜμΕ στην Ελλάδα που να λαμβάνει υπόψη τα ειδικότερα προβλήματα και ανάγκες των ΜμΕ, ιδίως όσον αφορά το θέμα της χρηματοδότησης. Στα πλαίσια αυτά καθίσταται επιβεβλημένη η συγκρότηση μιας ενιαίας υποστηρικτικής δομής η οποία θα επιφορτιστεί κατ' αρχήν με το συντονισμό της σχεδίασης των κατάλληλων προγραμμάτων που θα διατεθούν στην Ελλάδα δίνοντας λύση στις ανάγκες των ΜμΕ και κατ' επέκταση θα φέρει την ευθύνη διάθεσης της σχετικής ενημέρωσης αλλά και το συντονισμό των ενεργειών προώθησης των χρηματοδοτικών εργαλείων για τις επιχειρήσεις. Η θέσπιση ενός συνεκτικού πλαισίου απαιτήσεων για την κατάθεση στοιχείων εκ μέρους των ΜμΕ προκειμένου να μειωθεί ο διοικητικός φόρτος για τη διαχειριστική αρχή των προγραμμάτων αποτελεί πλέον αναγκαιότητα για την απλοποίηση των διαδικασιών προς όφελος των επιχειρήσεων. Η αποτελεσματική αντιμετώπιση του υπαρκτού προβλήματος της ελλιπούς ενημέρωσης των ελληνικών επιχειρήσεων μπορεί να επιτευχθεί μέσω μίας ενημερωτικής διαδικτυακής πύλης, που θα απευθύνεται στοχευμένα σε επιχειρήσεις (υφιστάμενες ή υπό σύσταση) διατυπώνοντας με κατανοητό τρόπο, τα διαθέσιμα χρηματοοικονομικά εργαλεία και τα οφέλη που παρέχουν.

Επιπλέον στα πλαίσια που προαναφέραμε, κρίνεται απαραίτητη η ουσιαστική προώθηση καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων και σχημάτων, όπως επί παραδείγματι η διαδικτυακή μικρο-χρηματοδότηση (crowd-funding), τα υβριδικά εργαλεία τύπου Mezzanine και τα μέσα χρηματοοικονομικής τεχνικής (financial engineering instruments) που

ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ΜμΕ όπως είναι τα δάνεια επιμερισμού ρίσκου, οι εγγυήσεις και τα μικροδάνεια (micro financing) μέσω αναπτυξιακών τραπεζών ΜμΕ. Η έλλειψη ρευστότητας και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα ουσιαστικά επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την αξιοποίηση όλων αυτών των χρηματοδοτικών εργαλείων που ήδη προωθήθηκαν σε μεγάλο βαθμό, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, από την Ευρωπαϊκή Ένωση στα πλαίσια της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου 2007-2013 και αναμένεται να αξιοποιηθούν ακόμη περισσότερο στην τρέχουσα περίοδο 2014-2020.

Σε αυτό το σημείο θα θέλαμε να σταθούμε ιδιαίτερα στη σημασία των παραπάνω μέσων χρηματοοικονομικής τεχνικής για τις ελληνικές ΜμΕ.

- ❖ Δεδομένων των ιδιαιτεροτήτων που εμφανίζει η ελληνική Αγορά, η παροχή Μικροπιστώσεων συνιστά μία αξιολογη προοπτική που αναμένεται να αναθερμάνει την εγχώρια οικονομία. Η χρηματοδότηση επιχειρηματικών σχεδίων με ποσά της τάξεως των 5.000-25.000 ευρώ, αναμένεται να προσδώσει την απαραίτητη ώθηση σε νέους κυρίως επιχειρηματίες, καλύπτοντας την καταγεγραμμένη έλλειψη ιδίων κεφαλαίων. Τα κεφάλαια της χρηματοδότησης, συνήθως, προέρχονται αποκλειστικά από πόρους των διαρθρωτικών ταμείων και χορηγούνται, μέσω των πιστωτικών ιδρυμάτων, με μηδενικό ή ιδιαίτερα χαμηλό επιτόκιο και χωρίς η αξιολόγηση των δυνητικών δικαιούχων να βασίζεται σε κριτήρια χορήγησης δανείων που εφαρμόζουν τα τραπεζικά ιδρύματα, αλλά με κοινωνικά κριτήρια Παράλληλα και σε βάθος χρόνου θα αποδειχθεί μία κερδοφόρα τακτική και για τα πιστωτικά ιδρύματα, καθώς λόγω της ευρείας διασποράς οδηγεί σε περιορισμό του ρίσκου/κινδύνου που αυτά αναλαμβάνουν. Ταυτόχρονα, η δυνατότητα συνδυασμού των μικροπιστώσεων με την χρήση εγγυοδοτικών προϊόντων, θα αποβεί άκρως ευεργετική για τον επιχειρηματικό κόσμο.
- ❖ Όσον αφορά τα δάνεια επιμερισμού ρίσκου, αυτά αποτελούν χρηματοδοτικά εργαλεία που επιτρέπουν σε τελικούς δικαιούχους να αποκτήσουν πρόσβαση σε τραπεζικό δανεισμό με καλύτερους όρους (π.χ. χαμηλά επιτόκια). Συνήθως, η χρηματοδότηση καλύπτεται συνδυαστικά από κρατική / κοινοτική ενίσχυση και δάνειο από τον ενδιάμεσο φορέα (τράπεζα). Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η χρηματοδότηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που σε αντίθετη περίπτωση δεν θα πληρούσαν τα τραπεζικά κριτήρια. Η διευκόλυνση πρόσβασης σε δανειοδότηση με ευνοϊκούς όρους μειώνει το κόστος

κεφαλαίου των επιχειρήσεων, ενισχύοντας την ικανότητά τους να επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους και να αναπτύσσονται.

- ❖ Οι εγγυήσεις αποτελούν εργαλεία που επιτρέπουν την πρόσβαση δικαιούχων σε τραπεζικά προϊόντα με καλύτερους όρους κυρίως σε ότι αφορά τις απαιτούμενες εξασφαλίσεις. Οι εγγυήσεις αποτελούν εργαλεία υψηλής μόχλευσης και έχουν εφαρμογή σε όλους τους τομείς και σε όλα τα τραπεζικά προϊόντα. Μπορούν να υλοποιούνται είτε με την άμεση εγγύηση δανείων (ή άλλων προϊόντων) που παρέχει ο χρηματοδοτικός οργανισμός είτε ως εγγύηση μέρους ενός χαρτοφυλακίου (First loss portfolio guarantee).

Παράλληλα, θα πρέπει να αξιοποιηθούν όλες οι δυνατότητες χρηματοδότησης που προσφέρουν στις ΜμΕ τα νέα κοινοτικά προγράμματα που περιγράψαμε σε προηγούμενη ενότητα, όπως το COSME και το Horizon 2020. Είναι επιτακτική ανάγκη να στηριχθούν οι ελληνικές επιχειρήσεις προκειμένου να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της λιτότητας που εφαρμόζεται στη χώρα μας. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρουμε ότι τον Ιούλιο του 2015 εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναπτυξιακό πακέτο 35 δις € το οποίο επικράτησε τους τελευταίους μήνες να ονομάζεται «**Πακέτο Γιουνκέρ**», καθώς σ' αυτό έκανε συχνές αναφορές ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όταν διαπραγματευόταν με την ελληνική πλευρά την ολοκλήρωση του προηγούμενου προγράμματος και μετά τη σύναψη της νέας συμφωνίας. Ωστόσο η χρήση του όρου «Πακέτο Γιουνκέρ» δημιούργησε μια σύγχυση κυρίως στην Ελλάδα -αλλά όχι μόνο- καθώς από πολλούς ερμηνεύθηκε ως πρόσθετη αναπτυξιακή βοήθεια της ΕΕ. Η πραγματικότητα είναι ότι το «Πακέτο Γιουνκέρ» ή το αναπτυξιακό πακέτο 35 δις που σχετίζεται ειδικότερα με την Ελλάδα αφορά τους πόρους που είχαν ήδη εγκριθεί για τη χώρα μας στο πλαίσιο των διαρθρωτικών ταμείων (19.5 δις) -δηλαδή μέσω ΕΣΠΑ- και εκείνων που προορίζονται να διατεθούν στους αγρότες (15.5 δις) ως εισοδηματικές ενισχύσεις, για την προγραμματική περίοδο 2014-2020, που καλύπτει όλη την ΕΕ.

Το καινούργιο που φέρνει το πακέτο είναι μόνον η δυνατότητα εμπροσθοβαρούς χρήσης μέρους των πόρων με μεγαλύτερη ευελιξία και μικρή ή καθόλου εθνική συμμετοχή, καθώς και η προσπάθεια διάσωσης χρημάτων και έργων που κινδύνευαν να απολεσθούν από την προηγούμενη προγραμματική περίοδο 2007-2013, που τελικά έλαβαν παράταση έως τα τέλη του 2017. Κι αυτό γιατί η χώρα μας ανέκαθεν είχε πρόβλημα έγκαιρης απορρόφησης, αλλά και ουσιαστικής αξιοποίησης των κοινοτικών πόρων, κίνδυνο που διατρέχει και με το νέο ΕΣΠΑ. Όμως, πέραν της ανάγκης μεγιστοποίησης των ωφελειών από τους νέους

διαρθρωτικούς και αγροτικούς πόρους, η χώρα, συνδυαστικά, μπορεί να αξιοποιήσει τη μόχλευση/δανεισμό για σημαντικές επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα, που θέλει να προκαλέσει το «**Σχέδιο Γιουνκέρ**» για το οποίο θα μιλήσουμε αναλυτικότερα πιο κάτω και το «Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων» το οποίο έχει δημιουργηθεί για το σκοπό αυτό. Μπορεί, επίσης, να χρησιμοποιήσει τα φθηνά δάνεια της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ).

Να σημειωθεί ότι η Ε.Ε. έχει αποδεχθεί στο πλαίσιο του νέου ΕΣΠΑ τη συρρίκνωση της συμμετοχής που θα έχει η Ελλάδα, δηλαδή των χρημάτων που θα συνεισφέρει, στο 5% μόλις του συνολικού προγράμματος.

Ορισμένοι μάλιστα συνέδεσαν ατυχώς το "πακέτο Γιούνκερ" με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων ύψους 315 δισ. ευρώ –επίσης πρωτοβουλία του προέδρου της Κομισιόν, την οποία πήρε πέρσι το φθινόπωρο, μόλις ανέλαβε τα καθήκοντά του και η οποία ονομάστηκε από τα Μέσα μαζικής Ενημέρωσης "**Σχέδιο Γιουνκέρ**" που αφορά μόχλευση ιδιωτικών πόρων για επενδύσεις σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, μη προβλέποντας κατανομή ανά χώρα. Η λογική του είχε να κάνει με τη δημιουργία ενός ιδιότυπου χρηματοδοτικού μηχανισμού, που θα μπορούσε να αντιστρέψει την τάση για μείωση των επενδύσεων στην ΕΕ. Συγκεκριμένα, από την έναρξη της χρηματοοικονομικής κρίσης ο όγκος των συνολικών επενδύσεων στην Ε.Ε. μειώθηκε κατά 470 δισ. ευρώ, τα οποία αντιστοιχούν σε υποχώρηση της τάξης του 15% σε σχέση με το ανώτατο επίπεδο που είχαν φτάσει φθάσει το 2007.

Το "**Σχέδιο Γιουνκέρ**" προέβλεψε τη διάθεση 315 δισ. ευρώ έως το 2017, με στόχο την τόνωση της ανάπτυξης. Ωστόσο, από τα ταμεία της Ε.Ε. και της ΕΤΕπ πρόκειται να διατεθούν μόλις 21 δισ. ευρώ, ενώ τη μερίδα του λέοντος καλούνται να συνεισφέρουν ιδιώτες επενδυτές. Από τα 21 δισ. ευρώ, τα 16 δισ. θα προέλθουν από διαθέσιμα του προϋπολογισμού της Ε.Ε και τα 5 δισ. από κεφάλαια της ΕΤΕπ. Εν συνεχεία, η ΕΤΕπ πρόκειται να τριπλασιάσει το συνολικό ποσό (φτάνοντας το στα 315 δισ. €) μέσω μόχλευσης και να το διαθέσει ως τίτλο επένδυσης σε ιδιώτες επενδυτές. Τα χρήματα αυτά εν συνεχεία θα κατευθυνθούν στο "Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων" ή EFSI, που δημιούργησαν οι 28 χώρες της ΕΕ. Το εν λόγω Ταμείο είναι σχεδιασμένο σε τετραετή ορίζοντα και στοχεύει στη χρηματοδότηση κυρίως μεγάλων και ριποκίνδυνων επενδυτικών προγραμμάτων από ιδιώτες, όπως π.χ. κατασκευή αεροδρομίων και σιδηροδρόμων, ενώ περίπου το 1/3 θα διατεθεί για επενδύσεις επιχειρήσεων με λιγότερους από 3000 υπαλλήλους.

Το δε κίνητρο για τους ιδιώτες επενδυτές θα είναι οι εγγυήσεις της Ε.Ε στο ενδεχόμενο των πρώτων οικονομικών ζημιών.

Προς αυτή την κατεύθυνση φαίνεται να αρχίζουν να γίνονται κινήσεις. Τρεις σημαντικές συμφωνίες υπογράφηκαν στις αρχές Μαΐου του τρέχοντος έτους στο πλαίσιο ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών προγραμμάτων. Η πρώτη, αφορά συμφωνία ύψους 15 εκατομμυρίων ευρώ που υπέγραψε η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) με την Creta Farms SA. Πρόκειται για το πρώτο έργο που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Επενδυτικού Σχεδίου για την Ευρώπη, του "Σχεδίου Γιούνκερ". Στο "Σχέδιο Γιούνκερ" έχουν προταθεί ήδη για ένταξη 42 έργα, συνολικού ύψους 5,6 δισ. ευρώ. Επίσης υπογράφηκαν δύο ακόμη συμφωνίες του Ευρωπαϊκού Ταμείου Επενδύσεων (ΕΤαΕ), με τη Συνεταιριστική Τράπεζα Καρδίτσας και με το ιδιωτικό επενδυτικό ταμείο Diorama Investment. Πρόκειται για τις πρώτες συμφωνίες εγγυήσεων με στόχο την χρηματοδοτική υποστήριξη πολύ μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

6.6 Ανακεφαλαίωση

Μία σημαντική διέξοδος των ελληνικών επιχειρήσεων είναι η αξιοποίηση των προγραμμάτων συγχρηματοδότησης δανείων και εγγυοδοσίας με πόρους των διαρθρωτικών ταμείων της Ε.Ε και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Τα νέα κοινοτικά προγράμματα ενίσχυσης της ρευστότητας των ΜμΕ αποτελούν μία πρόκληση για τις εγχώριες επιχειρήσεις.

Η αποτελεσματικότητα όλων αυτών των πρωτοβουλιών και προγραμμάτων που παρουσιάσαμε αναλυτικά φαίνεται ως τώρα να είναι περιορισμένη, με σχετικά μικρό αριθμό ΜμΕ να έχουν επωφεληθεί από τις συγκεκριμένες χρηματοδοτικές δυνατότητες. Αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως είναι η ανεπαρκής πληροφόρηση των ΜμΕ για τις προσφερόμενες ευκαιρίες χρηματοδότησης, τα εμπόδια γραφειοκρατικής και διοικητικής φύσεως που συνεπάγεται η συμμετοχή σε τέτοιου είδους προγράμματα, καθώς και η μικρή απορροφητικότητα των κοινοτικών κονδυλίων.

Τέλος, κατατέθηκαν προτάσεις για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των αδυναμιών που παρουσιάζονται αναφορικά με τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Σχεδιασμός και Μεθοδολογία έρευνας για τη χρηματοδότηση των ΜμΕ

7.1 Εισαγωγή

Όπως γίνεται κατανοητό από τα προηγούμενα κεφάλαια, η παρούσα εργασία επιχειρεί να μελετήσει ένα από τα κυρίαρχα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι ΜμΕ, το οποίο είναι η ελλιπής πρόσβαση στη χρηματοδότηση, πρόβλημα το οποίο είναι βαρύνουσα σημασίας εν μέσω οικονομικής ύφεσης και δραστηκής μείωσης της πιστωτικής επέκτασης των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων.

Σήμερα, εν μέσω οικονομικής ύφεσης, αύξησης της ανεργίας, και επιδείνωσης της επιχειρηματικότητας, η πρόσβαση των μικρών επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση αποκτά βαρύνουσα σημασία. Τόσο για την επιβίωση των επιχειρήσεων στη δύσκολη αυτή οικονομική συγκυρία, αλλά κυρίως προκειμένου **οι επιχειρήσεις αυτές να χρησιμοποιηθούν ως όχημα διεξόδου από την κρίση**, καθώς αποτελούν ευέλικτες μορφές επιχειρηματικότητας, ικανές να προσαρμόζονται στο περιβάλλον το οποίο λειτουργούν, εφόσον όμως έχουν την συμπαράσταση της πολιτείας.

Δεδομένου, λοιπόν, της βαρύτητας του συγκεκριμένου προβλήματος, διενεργήσαμε έρευνα με χρήση ερωτηματολογίου στις ελληνικές ΜμΕ ως προς τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κυρίως σχετικά τη χρηματοδότηση τους και την οποία παρουσιάζουμε αναλυτικά παρακάτω.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται λεπτομερής περιγραφή του μεθοδολογικού κύκλου της έρευνας.

Παρουσιάζονται τα εξής: διατυπώνονται οι ερευνητικές υποθέσεις και τα ερευνητικά ερωτήματα, επιλέγεται συγκεκριμένη ερευνητική μέθοδος, προσδιορίζονται ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας καθώς και οι τεχνικές και τα εργαλεία συλλογής των δεδομένων (ερωτηματολόγιο). Καθορίζεται η στατιστική ανάλυση των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν. Προηγείται της αναλυτικής παρουσίασης των προαναφερόμενων, μία συνοπτική παρουσίαση αντίστοιχων ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί το τελευταίο χρονικό διάστημα και προκαλούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

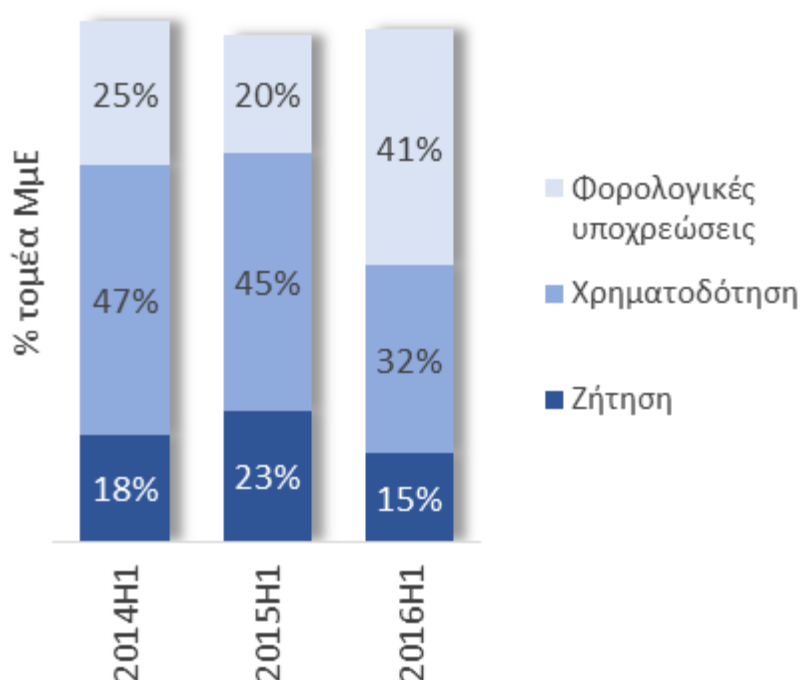
7.2 Επισκόπηση αντίστοιχων ερευνών

Στις σχετικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί και αναφέρονται στα εμπόδια χρηματοδότησης των ΜμΕ, συγκαταλέγεται η περιοδική έρευνα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας για την πρόσβαση των ΜμΕ στη χρηματοδότηση (*Survey on the Access to Finance of Enterprises in the euro area - SAFE*), σε επίπεδο κρατών-μελών της ευρωζώνης. Η μεθοδολογία της συγκεκριμένης έρευνας, αναφέρεται σε συλλογή στοιχείων μέσω ερωτηματολογίου που διανέμεται σε επιχειρήσεις κρατών-μελών της ευρωζώνης. Επισημαίνουμε, ότι σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξάχθηκε και αφορούσε τα χρονικά διαστήματα Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2015 και Οκτωβρίου 2014-Μαρτίου 2015, όπως αναλυτικά έχουν παρουσιαστεί στο κεφάλαιο 5 της παρούσας εργασίας, οι ελληνικές ΜμΕ αξιολογούν ως κυρίαρχο το πρόβλημα της πρόσβασης στην εξωτερική χρηματοδότηση, ενώ άλλοι παράγοντες όπως η εύρεση πελατών, ο ανταγωνισμός και το κανονιστικό πλαίσιο ακολουθούν σε μεγάλη απόσταση.

Επίσης σε ετήσια βάση και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, σχετική έρευνα για την παρακολούθηση των εμποδίων ανάπτυξης των ΜμΕ, πραγματοποιείται στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας Small Business Act, αρκετά στοιχεία της οποίας τόσο σε επίπεδο Ε.Ε. όσο και σε εθνικό επίπεδο, αναφέρονται εκτενώς στην παρούσα εργασία.

Τέλος, κρίνουμε απαραίτητο να αναφέρουμε την έρευνα συγκυρίας που δημοσίευσε τον Αύγουστο του 2016 η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος και η οποία αν και επικεντρώθηκε στη συνεισφορά των ΜμΕ στην απασχόληση, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας που διενεργήθηκε σε δείγμα 1.200 μικρομεσαίων επιχειρήσεων με τη χρήση ερωτηματολογίου, είναι ότι για πρώτη φορά το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (41%) δηλώνει πλέον ως βασικότερο πρόβλημα τις αυξημένες φορολογικές υποχρεώσεις με την πρόσβαση στη χρηματοδότηση να χάνει την πρωτοκαθεδρία και να ακολουθεί (32%), όπως φαίνεται αναλυτικά και στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Πιεστικότερο πρόβλημα ΜμΕ

Πηγή: Εθνική Τράπεζα

Διάγραμμα 7.1

Περιοριστικοί παράγοντες επιχειρηματικής δραστηριότητας

7.3 Σκοπός της Έρευνας

Ο βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει ενδελεχώς το βαθμό πρόσβασης στη χρηματοδότηση ιδιαίτερα μετά το ξέσπασμα της κρίσης, δεδομένων των δυσμενών συνθηκών που έχουν δημιουργηθεί λόγω της οικονομικής κρίσης. Ως έτος εκδήλωσης του φαινομένου της κρίσης και των δυσμενών συνθηκών θεωρήθηκε το 2009, το οποίο και χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο της ανάλυσης.

Οι απόψεις των συμμετεχόντων αποκτούν μεγάλη σημασία σε μία περίοδο που βασική στόχευση των εθνικών και κοινοτικών πολιτικών εμφανίζεται να είναι η ενίσχυση των ΜμΕ, οι οποίες όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο αποτελούν την ατμομηχανή της ευρωπαϊκής και ελληνικής οικονομίας.

7.4 Επιλογή Ερευνητικής Μεθόδου

Σύμφωνα με τους Κονετά (1977), Ομα και Stevens (1998), Κυριαζή (1999), υπάρχει για το σύνολο των επιστημών, πληθώρα μεθόδων που διαφέρουν ως προς τη μεθοδολογική προσέγγιση αλλά είναι εγγύς ως προς τις ερευνητικές αρχές. Μερικές από αυτές είναι οι πειραματικές μέθοδοι, η έρευνα δράσης, η παρατήρηση, η μελέτη περίπτωσης, η μελέτη αρχείων/πηγών, οι κοινωνιολογικές μέθοδοι κ.ά. Θα μπορούσαμε ωστόσο να διακρίνουμε τις έρευνες στο χώρο των επιστημών σε δύο βασικές κατηγορίες: σε ποιοτικές και ποσοτικές (Γκότοβος, 1982) ανάλογα με τη μορφή των δεδομένων τους.

Η ποσοτική έρευνα αφορά τη συλλογή ποσοτικών δεδομένων. Ως ποσοτικά, ορίζονται τα δεδομένα που έχουν «θετική» μορφή, συνήθως αριθμητική ή ανάλογη και μπορούν να μετατραπούν σε ποσοτική μορφή, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα οι πληροφορίες να μπορούν να ποσοτικοποιηθούν και κατόπιν να επεξεργαστούν με τέτοιο τρόπο ώστε να υποστηρίζουν ή να μην δεχθούν ερευνητικές υποθέσεις.

Αναλυτικότερα, στο είδος της έρευνας αυτής ο ερευνητής έχει ως στόχο να δοκιμάσει μία ήδη υπάρχουσα θεωρία από την οποία εξάγει τις θεωρητικές του υποθέσεις, τις οποίες στην συνέχεια προσπαθεί να ελέγξει με τη συλλογή εμπειρικών δεδομένων μέσω τεχνικών όπως είναι το ερωτηματολόγιο, το πείραμα και η τυποποιημένη παρατήρηση. Τα δεδομένα αυτά αφορούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (Μεταβλητές⁸) των περιπτώσεων που συμπεριλαμβάνονται στο δείγμα έρευνας, των οποίων τη λειτουργικότητα εξασφαλίζει από τη θεωρία που δοκιμάζει (Ζάχος, 2010). Συμπερασματικά, η ποσοτική ανάλυση αποβλέπει στην επαλήθευση μιας υπόθεσης μέσω των αριθμητικών δεδομένων.

Αντίθετα, ο στόχος όσων κάνουν ποιοτική έρευνα δεν είναι η αριθμητική έκφραση των κοινωνικών φαινομένων, αλλά η εξήγηση, η ερμηνεία, η κατανόηση και η διερεύνηση της δομής και της λειτουργίας τους.

Στην παρούσα ερευνητική εργασία χρησιμοποιήθηκε η ποσοτική μέθοδος επειδή τα θέματα που θίγει έχουν ερευνηθεί στο παρελθόν, είναι γνωστές οι διάφορες πτυχές τους και κατά συνέπεια η έρευνα δε στοχεύει στην κατανόηση νέων φαινομένων και στην ανάπτυξη νέων θεωριών. Επιπλέον, επιλέχθηκε η ποσοτική ανάλυση λόγω των χαρακτηριστικών που παρουσιάζει. Πιο συγκεκριμένα, η ποσοτική ανάλυση έχει σταθερή μορφή και επιτρέπει τη

⁸ Η έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες βασίζεται στη μελέτη παραγόντων-χαρακτηριστικών που συμμετέχουν στα υπό διερεύνηση φαινόμενα. Ονομάζουμε αυτούς τους παράγοντες μεταβλητές, οι οποίες κυρίως διακρίνονται σε "ποιοτικές" και "ποσοτικές". Ποιοτικές ονομάζονται όσες μεταβάλλονται κατά κατηγορία (όπως το φύλλο, η εθνικότητα κ.α) και αντίθετα ποσοτικές όσες μεταβάλλονται ποσοτικά (όπως το βάρος, η ηλικία κ.α). Ένας άλλος τύπος διάκρισης είναι σε ανεξάρτητες και εξαρτημένες. Ανεξάρτητη ονομάζεται η μεταβλητή η οποία επηρεάζει αιτιωδώς μία άλλη, ενώ εξαρτημένη αυτή της οποίας οι τιμές εξαρτώνται από τις μεταβολές της ανεξάρτητης. (Εμβλωτής *et.al.* 2006)

σύνδεση δύο ή περισσότερων χαρακτηριστικών για μεγάλο αριθμό περιπτώσεων. Ακόμη, είναι σε θέση να αναδείξει γενικές τάσεις και δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να μελετήσει ένα μεγάλο δείγμα του πληθυσμού.

Τέλος, το σημαντικότερο κριτήριο επιλογής είναι ότι η παρούσα έρευνα είναι εμπειρική και προσπαθεί να εξετάσει το βαθμό πρόσβασης των ελληνικών ΜμΕ στη χρηματοδότηση και δη να ελέγξει αν ισχύουν οι υποθέσεις που διατυπώνονται αναλυτικά στην επόμενη ενότητα.

7.5 Ερευνητικές Υποθέσεις και Ερευνητικά Ερωτήματα

Σύμφωνα με τους Kerlinger (1979) και Βάμβουκα (1988), «υπόθεση» στη θεωρία της έρευνας είναι μια δήλωση της υποτιθέμενης σχέσης μεταξύ των υπό έρευνα μεταβλητών.

Έχοντας υπόψη τόσο τους κύριους άξονες της έρευνας, καθώς τα δεδομένα που διατυπώσαμε για τις ιδιομορφίες των ΜμΕ στα προηγούμενα κεφάλαια, όπως και τα στοιχεία της εξέλιξης της χρηματοδότησης τους, διατυπώθηκαν οι ερευνητικές υποθέσεις που ακολουθούν. Οι υποθέσεις έπαιξαν επίσης σημαντικό ρόλο στον σχεδιασμό του ερωτηματολογίου.

➤ Η νομική μορφή, ο κλάδος στον οποίο δραστηριοποιείται η επιχείρηση και τα έτη δραστηριοποίησης της επηρεάζουν κυρίως μετά το 2009 την πρόσβαση στην εξωτερική χρηματοδότηση.

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τα όσα μελετήσαμε σε προηγούμενες ενότητες της εργασίας αυξημένο πρόβλημα εξεύρεσης κεφαλαίων αντιμετωπίζουν οι νεοσύστατες επιχειρήσεις, οι οικογενειακού χαρακτήρα επιχειρήσεις που συνήθως είναι προσωπικές εταιρίες (ατομικές, ομόρρυθμες & ετερόρρυθμες), καθώς και επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε κλάδους με υψηλό δείκτης μόχλευσης όπως είναι το εμπόριο και οι κατασκευές.

➤ Ο αριθμός εργαζομένων της επιχείρησης επηρεάζει την πρόσβαση της στην εξωτερική χρηματοδότηση κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Επισημαίνουμε, ότι βασικό κριτήριο για την κατάταξη των επιχειρήσεων σε πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες είναι ο αριθμός εργαζομένων, όπως αναλυτικά έχουμε προαναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο. Θυμίζουμε ότι οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις λόγω των ιδιομορφιών του αντιμετωπίζουν μετά το 2009 αντιμετωπίζουν σημαντικότερο πρόβλημα εξεύρεσης κεφαλαίων από τις μεγαλύτερες.

- Η χρήση και μεταβολή των τραπεζικών πιστώσεων από το 2009 και μετά σχετίζεται με τον αριθμό εργαζόμενων που απασχολούν, τα έτη παρουσίας και τον κλάδο δραστηριοποίησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Οι αυστηροί όροι και οι προϋποθέσεις (εγγυήσεις, επιτόκια, ανάληψη ρίσκου) που θέτουν τα πιστωτικά ιδρύματα για τη χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων από το 2009 σχετίζονται με το μέγεθος των επιχειρήσεων, τον κλάδο δραστηριοποίησης, τη νομική μορφή και τα έτη παρουσίας στον κλάδο. Σύμφωνα με όσα διατυπώσαμε στο θεωρικό μέρος της εργασίας μας, οι τράπεζες αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, οικογενειακού χαρακτήρα, καθώς και τις νεοσύστατες ζητώντας υψηλότερες εξασφαλίσεις και χρεώνοντας πολύ υψηλότερα επιτόκια.
- Η έγκριση ή μη των αιτήσεων χορήγησης τραπεζικών πιστώσεων το τελευταίο δωδεκάμηνο από τα πιστωτικά ιδρύματα εξαρτάται από τη νομική μορφή, τα έτη δραστηριοποίησης, τον κλάδο, τον αριθμό των εργαζομένων και τον κύκλο εργασιών.
- Η σημασία που αποδίδουν οι ΜμΕ στην ευκολία εξεύρεσης εξωτερικής χρηματοδότησης για τη ζωτικότητα τους εξαρτάται από τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούν, τα έτη παρουσίας, τον κλάδο δραστηριοποίησης, καθώς και τη νομική τους μορφή.

Από τις αναλύσεις των ερευνητικών υποθέσεων προέκυψαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα τα οποία ήταν σε συνάρτηση με την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, τις ιδέες και την ανάλυση στοιχείων σχετικά με τη χρηματοδότηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

- Να διαπιστωθεί εάν και πόσο σημαντικό πρόβλημα θεωρείται από τις επιχειρήσεις τον τελευταίο χρόνο η πρόσβαση στη χρηματοδότηση.
- Να εξετασθεί αν οι επιχειρήσεις έλαβαν εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009, αν εξαρτάται η ικανότητα απόκτησης χρηματοδότησης από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τους και τι μορφές χρηματοδότησης κυρίως χρησιμοποίησαν και ποιές ανάγκες ικανοποίησαν.
- Να διαπιστωθεί αν υπάρχουν δυσκολίες ειδικά στη λήψη τραπεζικής χρηματοδότησης μετά το ξέσπασμα της κρίσης, καθώς και ποιες οι επιχειρήσεις θεωρούν ότι είναι αυτές και αν αυτές συνδέονται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
- Να διαπιστωθεί αν μετά το 2009 υπάρχει επιδείνωση των όρων των τραπεζικών πιστώσεων και αν αυτή η επιδείνωση συσχετίζεται με τον αριθμό εργαζομένων της

επιχείρησης, τον κλάδο δραστηριοποίησης, τη νομική της μορφή, αλλά και τα έτη λειτουργίας της.

- Να διερευνηθεί κατά πόση σημαντική θεωρούν οι επιχειρηματίες την ευκολία πρόσβασης στη χρηματοδότηση για τη βιωσιμότητά των εταιριών τους στο εγγύς μέλλον και αν η σημασία που αποδίδουν διαφοροποιείται ανάλογα τα χαρακτηριστικά των ΜμΕ του δείγματος που προαναφέραμε στα υπόλοιπα ερευνητικά ερωτήματα.

7.6 Δείγμα/ Συμμετέχοντες

Στην παρούσα ενότητα γίνεται αναφορά στο δείγμα της έρευνας, αλλά και στη μέθοδο δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε.

Συνολικά έλαβαν μέρος στην παρούσα έρευνα, η οποία διεξήχθη από τα μέσα Απριλίου 2016 έως τα μέσα Ιουνίου του 2016 οπότε και ολοκληρώθηκε, εβδομήντα έξι (76) επιχειρήσεις για τη διερεύνηση χρηματοδότησης. Πρέπει να σημειωθεί ότι η παρούσα μελέτη βασίστηκε στην ανωνυμία των εταιρειών που συμμετείχαν.

7.6.1 Δειγματοληψία των Εταιρειών

Η δειγματοληψία (sampling) είναι μια διαδικασία που ακολουθείται στην επιλογή ορισμένων υποκειμένων, αντικειμένων ή μετρήσεων από ένα ευρύτερο σύνολο στο οποίο ανήκουν. Συνήθως, η δειγματοληψία περιλαμβάνει τρεις ενέργειες: τον καθορισμό του πληθυσμού, την επιλογή του δείγματος, τον υπολογισμό των παραμέτρων του πληθυσμού με βάση το δείγμα (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2014).

Ο πληθυσμός της μελέτης αυτής θεωρήθηκε ότι είναι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο Νομό Αττικής, χωρίς κάποιον άλλο περιορισμό μεγέθους ή νομικής μορφής ή κλαδικής διάρθρωσης.

Διακρίνονται δύο είδη δειγματοληψίας: Η δειγματοληψία με πιθανότητα και η δειγματοληψία χωρίς πιθανότητα. Η δειγματοληψία με πιθανότητα γίνεται σύμφωνα με τους νόμους των πιθανοτήτων, είναι ελεγχόμενη ως προς τις παραμέτρους της και δίνει τη δυνατότητα να γενικευτούν τα συμπεράσματα που εξάγονται.

Η δειγματοληψία χωρίς πιθανότητα γίνεται σε περιπτώσεις που δεν εφικτή η δειγματοληψία με πιθανότητα ή όταν ενδιαφέρει να γίνει γρήγορα να γίνει γρήγορα η έρευνα, λόγω χάρη μία πιλοτική έρευνα (Baker, 1988).

Στη συγκεκριμένη εμπειρική έρευνα επιλέχθηκε μέθοδος δειγματοληψίας χωρίς πιθανότητα, γιατί δεν είναι εφικτή η δειγματοληψία με πιθανότητα καθώς δεν υπάρχει πρόσβαση με την ίδια ευκολία στο σύνολο του πληθυσμού και υπάρχει περιορισμένο χρονικό πλαίσιο στο οποίο πρέπει να πραγματοποιηθεί η έρευνα (Baker,1988).

Η μέθοδος δειγματοληψίας που ακολουθήθηκε ήταν αυτή της δειγματοληψίας ευχέρειας. Το δείγμα, δηλαδή, σχηματίστηκε με βάση τη διαθεσιμότητα των συμμετεχόντων. Ακόμη, επιλέχθηκε αυτή η μέθοδος, διότι είναι χρήσιμη σε περιπτώσεις που είναι δύσκολη η επιλογή πιθανοτικού δείγματος. Η συστηματική δειγματοληψία αλλά και η απλή τυχαία δειγματοληψία δεν επιλέχθηκαν καθώς δεν ήταν διαθέσιμες λίστες με τον πληθυσμό, προκειμένου να προσεγγιστούν άτομα, ενώ η δειγματοληψία κατά συστάδες δεν επιλέχθηκε καθώς αφενός είναι μια χρονοβόρα διαδικασία και αφετέρου απαιτεί ότι ο ερευνητής έχει την ίδια πρόσβαση σε όλα τα τμήματα του πληθυσμού (Ζαφειρόπουλος, 2015).

7.6.2 Ανάλυση Δείγματος Επιχειρήσεων

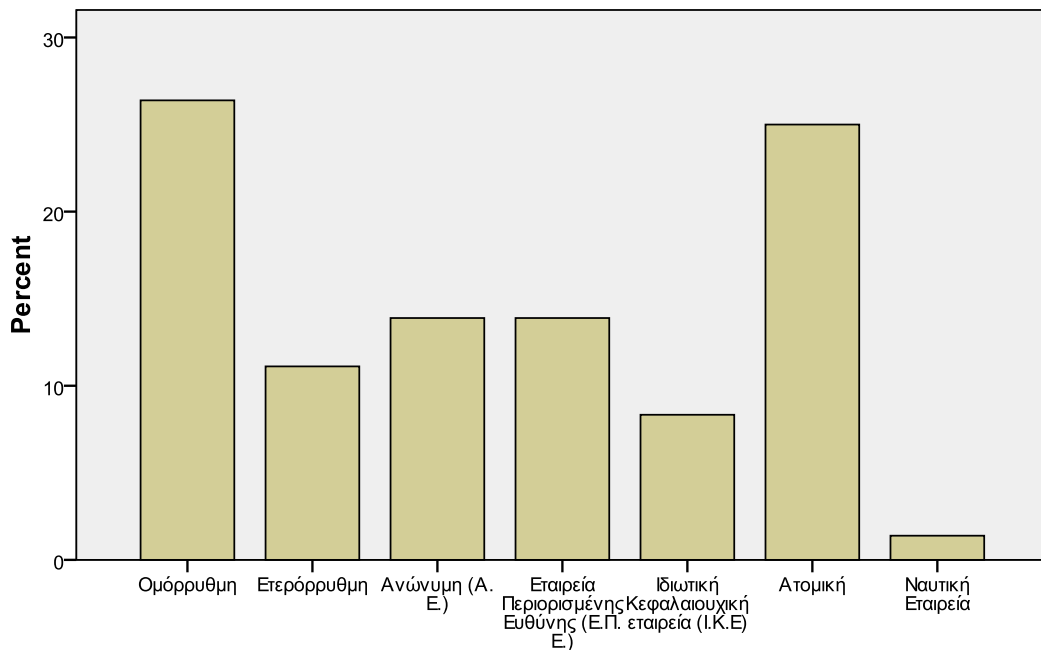
Συγκεκριμένα η ανάλυση του δείγματος παρουσιάζεται ως προς τις επιχειρήσεις στους πίνακες που ακολουθούν, σύμφωνα με τον αριθμό εργαζομένων, τα πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση, τη νομική μορφή της επιχείρησης (καθώς και τη διάκριση σε προσωπικές και κεφαλαιουχικές), τον κύκλο εργασιών της επιχείρησης για το 2015 και τον κλάδο δραστηριοποίησης στο διάστημα Απριλίου 2016 έως τα μέσα Ιουνίου 2016 που διενεργήθηκε η έρευνα.

Παρουσιάζονται περιγραφικά στατιστικά με αναλύσεις συχνότητας και ποσοστιαία ανάλυση στους παρακάτω πίνακες και γραφήματα.

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 7.1, Το 25% των επιχειρήσεων είναι ομόρρυθμες επιχειρήσεις (Ο.Ε.), το 23,7% των επιχειρήσεων είναι ατομικές επιχειρήσεις, το 13,2% είναι ανώνυμες (Α.Ε.) και αντίστοιχο ποσοστό εταιρείες περιορισμένες ευθύνης (Ε.Π.Ε.), το 10,5% ετερόρρυθμες, το 7,9% είναι Ιδιωτικές Κεφαλαιουχικές Εταιρείες (Ι.Κ.Ε.) ενώ το 1,3% είναι Ναυτικές Εταιρείες. Από τον παρακάτω πίνακα φαίνεται πως υπήρχαν 4 επιχειρήσεις που δεν έδωσαν απάντηση σε αυτή την ερώτηση και το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 5,3%.

Πίνακας 7.1
Νομική μορφή επιχείρησης

Νομική μορφή	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο Ομόρρυθμη	19	25,0	26,4	26,4
Ετερόρρυθμη	8	10,5	11,1	37,5
Ανώνυμη (Α.Ε.)	10	13,2	13,9	51,4
Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.)	10	13,2	13,9	65,3
Ιδιωτική Κεφαλαιουχική εταιρεία (Ι.Κ.Ε)	6	7,9	8,3	73,6
Ατομική	18	23,7	25,0	98,6
Ναυτική Εταιρεία	1	1,3	1,4	100,0
Total	72	94,7	100,0	
Missing System	4	5,3		
Total	76	100,0		

Διάγραμμα 7.2
Νομική μορφή της επιχείρησης

Διακρίνοντας το δείγμα των ΜμΕ σε προσωπικές εταιρείες (ατομικές, ομόρρυθμες και ετερόρρυθμες) και σε κεφαλαιουχικές (ΕΠΕ, ΙΚΕ, ΑΕ), οι προσωπικές αποτελούν το 60,5% του δείγματος έναντι 34,2% των κεφαλαιουχικών, όπως αποτυπώνεται και στον παρακάτω πίνακα. Αναλυτικά στοιχεία ανά νομική μορφή των ελληνικών ΜμΕ δεν είναι διαθέσιμα, ωστόσο σύμφωνα με τα στοιχεία του Γενικού Εμπορικού Μητρώου (Γ.Ε.ΜΗ) αναφορικά με τις συστάσεις των επιχειρήσεων για το έτος 2015, το 71,15% των συστάσεων ήταν ατομικές επιχειρήσεις, 12,02% ετερόρρυθμες-ομόρρυθμες, 13,94% ΕΠΕ-ΙΚΕ και 1,92% ΑΕ. Η σημαντική αύξηση των κεφαλαιουχικών επιχειρήσεων για το 2015, οφείλεται στις ΙΚΕ που ως νέα νομική μορφή αλλά και λόγω των πλεονεκτημάτων που διαθέτει, σημείωσε ιδιαίτερη αύξηση στις συστάσεις του 2015 (12,52%).

Πίνακας 7.2

Νομική μορφή επιχειρήσεων

Νομική μορφή		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο	Κεφαλαιουχικές	26	34,2	36,1	36,1
	Προσωπικές	46	60,5	63,9	100,0
	Total	72	94,7	100,0	
Missing	System	4	5,3		
Total		76	100,0		

Αναλύοντας τα γενικά στοιχεία της επιχείρησης, το επόμενο χαρακτηριστικό προς ανάλυση είναι ο κλάδος στον οποίο δραστηριοποιούνται οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις (πίνακας 7.3). Το 34,2% των επιχειρήσεων δραστηριοποιείται στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο, το 14,5% στα ξενοδοχεία και στις υπηρεσίες εστίασης, το 13,2% σε άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, το 5,3% είναι μεταποιητικές βιομηχανίες, το 3,9% ασχολείται με κατασκευές και αντίστοιχο ποσοστό με την υγεία και την κοινωνική μέριμνα. Ακόμη, το 2,6% δραστηριοποιείται στον κλάδο της Εκπαίδευσης και το 15,8% σε άλλους κλάδους όπως γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία, αλιεία, ορυχεία και λατομεία, ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, δημόσια διοίκηση και άμυνα, παροχή ενέργειας και

άλλο. Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται πως υπήρχαν 4 επιχειρήσεις που δεν έδωσαν απάντηση σε αυτή την ερώτηση και το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 5,3%.

Η κατηγοριοποίηση των επιχειρήσεων σε δραστηριότητες, έχει πραγματοποιηθεί σύμφωνα με την αντίστοιχη προσέγγιση που εφαρμόζει η Τράπεζα της Ελλάδος και περιλαμβάνει στοιχεία που καλύπτουν την «οικονομία του τομέα των μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων». Ειδικότερα στους τομείς του: «χονδρικού και λιανικού εμπορίου», «μεταποίησης», «κατασκευών», «επιχειρηματικών υπηρεσιών» και «υπηρεσιών διαμονής και διατροφής» δραστηριοποιείται το 78% ⁹ των ΜμΕ στην Ε.Ε ενώ για την Ελλάδα, το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 84,84%.

Πίνακας 7.3
Κλάδος επιχείρησης

Κλάδος επιχείρησης	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Εγκυρο Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο	26	34,2	36,1	36,1
Ξενοδοχεία και υπηρεσίες εστίασης	11	14,5	15,3	51,4
Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	1	1,3	1,4	52,8
Μεταποιητικές βιομηχανίες	4	5,3	5,6	58,3
Κατασκευές	3	3,9	4,2	62,5
Εκπαίδευση	2	2,6	2,8	65,3
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3	3,9	4,2	69,4
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	10	13,2	13,9	83,3
Λοιποί κλάδοι	12	15,8	16,7	100,0
Total	72	94,7	100,0	
Missing System	4	5,3		
Total	76	100,0		

Σημειώνουμε ότι η αντίστοιχη ποσοστωση της δραστηριότητας των ελληνικών επιχειρήσεων ανά δραστηριότητα, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το έτος 2010, με αναγωγή των ανωτέρω δραστηριοτήτων στο σύνολο του πληθυσμού τους, ανέρχεται

⁹ European Commission (2015). “Annual Report on European SMEs 2014 / 2015”

αντίστοιχα σε ποσοστό 43,37% για το χοντρικό-λιανικό εμπόριο, 20,49% παροχή υπηρεσιών, 15,67% διαμονή - διατροφή, 10,55% κατασκευές και 9,92% στη μεταποίηση.

Το επόμενο χαρακτηριστικό που μελετήθηκε για τις επιχειρήσεις ήταν ο αριθμός των εργαζομένων που απασχολεί η κάθε επιχείρηση. Στον πίνακα 7.4 παρουσιάζεται ο αριθμός εργαζομένων που απασχολούν οι εταιρείες που συμμετείχαν στην έρευνα. Το μεγαλύτερο ποσοστό (69,7%) των μικρομεσαίων επιχειρήσεων απασχολεί από 0-9 εργαζόμενους (πολύ μικρές επιχειρήσεις), 22,4% των επιχειρήσεων απασχολεί από 10-49 εργαζόμενους (μικρές επιχειρήσεις) και μόνο 2,6% απασχολεί προσωπικό από 50-250 εργαζόμενους (μεσαίες). Από τον παρακάτω πίνακα φαίνεται πως υπήρχαν 4 επιχειρήσεις που δεν έδωσαν απάντηση σε αυτή την ερώτηση και το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 5,3%.

Σε αυτό το σημείο κρίνουμε απαραίτητο να υπενθυμίσουμε, ότι σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που παρατίθενται αναλυτικά στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας και πιο συγκεκριμένα στον πίνακα 2.2 οι ελληνικές ΜμΕ το 2014 αντιστοιχούν σε μεγάλο ποσοστό της οικονομικής και επαγγελματικής δραστηριότητας της Ευρώπης, καλύπτοντας το 99,9% του αριθμού των επιχειρήσεων και προσφέροντας το 87% των θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα. Ένα επίσης ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι οι πολύ μικρές επιχειρήσεις αποτελούν το 96,7% του συνολικού αριθμού των επιχειρήσεων και απασχολούν το 58,7% του συνολικού εργατικού δυναμικού. Μαζί με τις μικρές επιχειρήσεις τα ποσοστά ανέρχονται σε 99,5% και 76% αντίστοιχα.

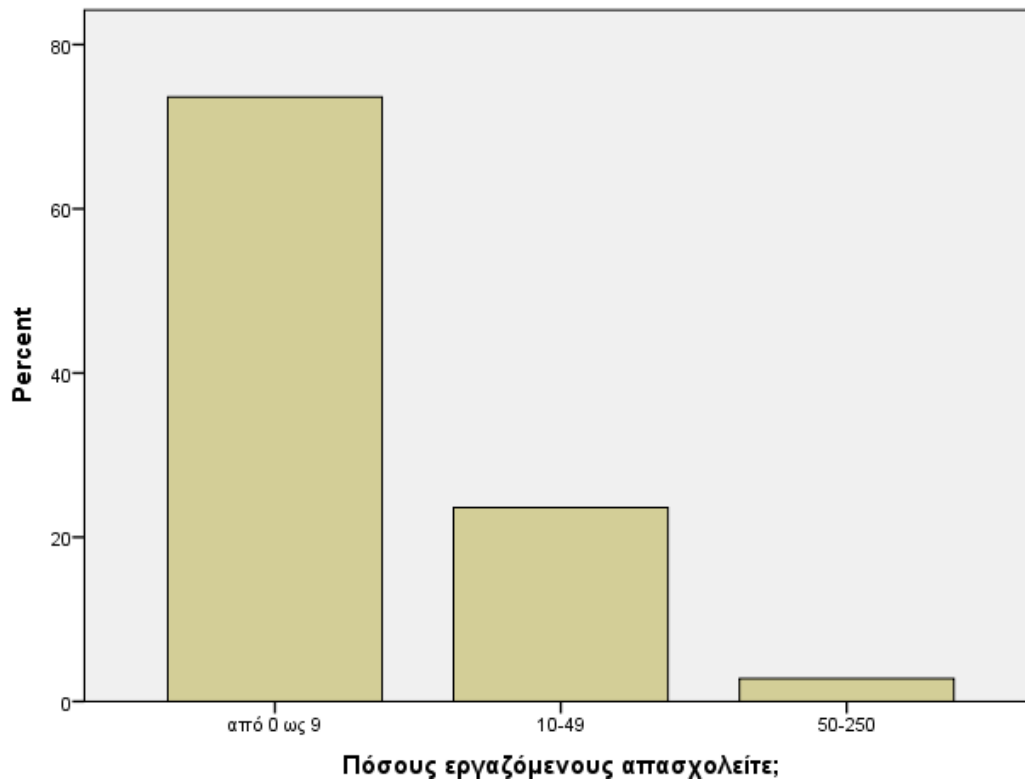
Πίνακας 7.4

Αριθμός εργαζομένων

Πόσους εργαζόμενους απασχολείτε;

Αριθμός εργαζομένων	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο από 0 ως 9	53	69,7	73,6	73,6
10-49	17	22,4	23,6	97,2
50-250	2	2,6	2,8	100,0
Total	72	94,7	100,0	
Missing System	4	5,3		
Total	76	100,0		

Η κατανομή ανά αριθμό εργαζομένων παρουσιάζεται αναλυτικά και στο διάγραμμα 7.3.

Διάγραμμα 7.3
Αριθμός εργαζομένων της επιχείρησης

Στοιχείο το οποίο θεωρείται αρκετά σημαντικό σχετικά με την οικονομική κατάσταση μιας επιχείρησης είναι και ο κύκλος εργασιών της. Έτσι, το επόμενο χαρακτηριστικό που μελετήθηκε για τις επιχειρήσεις ήταν ο κύκλος εργασιών για το 2015.

Οι κατηγορίες που τέθηκαν ήταν: μέχρι 200 χιλιάδες ευρώ, από 201 ως 500 χιλιάδες ευρώ, από 501 ως 1 εκατομμύριο ευρώ, από 1 εκατομμύριο ευρώ ως 1,5 εκατομμύριο ευρώ, από 1,5 εκατομμύριο ευρώ ως 2 εκατομμύρια ευρώ και από 2 εκατομμύρια ευρώ και πάνω.

Τα στοιχεία αυτά εμφανίζονται στον πίνακα 7.5:

Πίνακας 7.5
Κύκλος εργασιών για το 2015

Κύκλος εργασιών 2015		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο	Έως 200.000 ευρώ	35	46,1	48,6	48,6
	200.000 έως 500.000 ευρώ	7	9,2	9,7	58,3
	500.000 ως 1.000.000 ευρώ	15	19,7	20,8	79,2
	1.000.000 έως 1.500.000 ευρώ	7	9,2	9,7	88,9
	από 2.000.000 ευρώ και πάνω	8	10,5	11,1	100,0
	Total	72	94,7	100,0	
Missing	System	4	5,3		
Total		76	100,0		

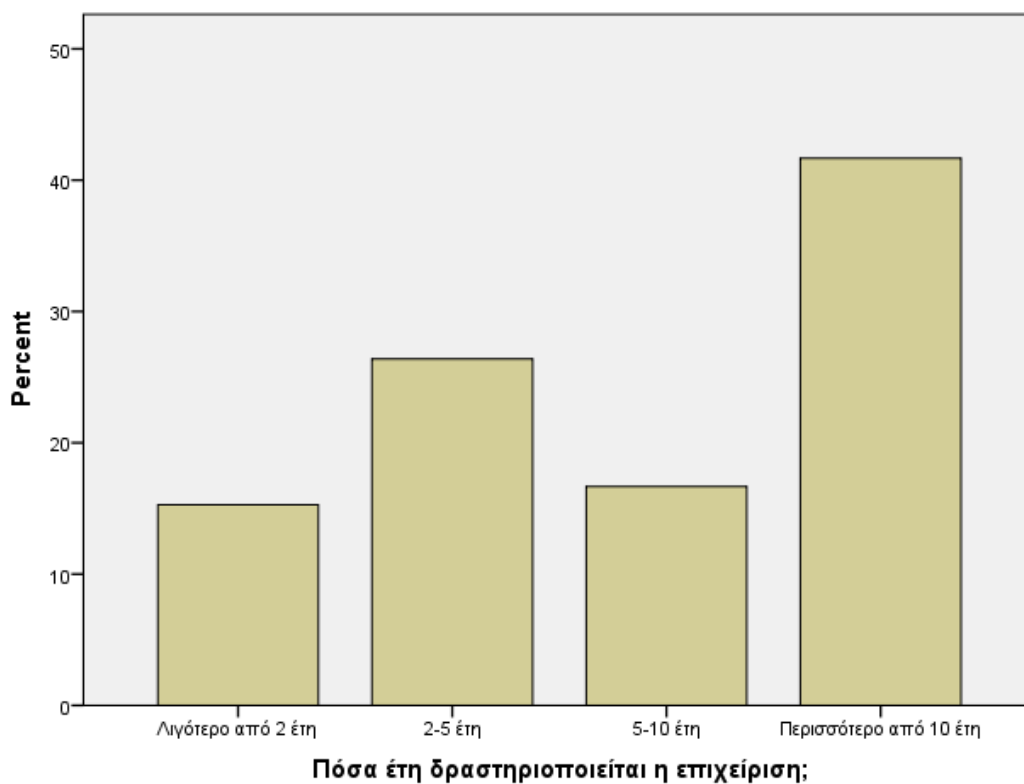
Από τα στοιχεία του πίνακα 7.5 φαίνεται ότι ο κύκλος εργασιών για το 2015 για το 46,1% των επιχειρήσεων ήταν έως 200.000€, για το 19,7% ήταν από 500.000 έως 1.000.000€, για το 10,5% ήταν παραπάνω από 2.000.000€, για το 9,2% ήταν από 1.000.000 έως 1.500.000€ και για το αντίστοιχο ποσοστό ήταν από 200.000 έως 500.000€. Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται πως υπήρχαν 4 επιχειρήσεις που δεν έδωσαν απάντηση σε αυτή την ερώτηση και το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 5,3%. Η οικονομική κρίση σαφώς έχει επηρεάσει αρνητικά τα οικονομικά μεγέθη της μεγάλης πλειοψηφίας των ΜμΕ, με αποτέλεσμα πάνω από το 50% του δείγματος να εμφανίζει κύκλο εργασιών μέχρι τις 500.000 ευρώ.

Τέλος, από την ανάλυση του δείγματος σχετικά με τα έτη λειτουργίας των συμμετεχόντων προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα. Το 39,5% των επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα δραστηριοποιούνται στην αγορά περισσότερα από 10 χρόνια, το 25% δραστηριοποιείται από 2 έως 5 χρόνια, το 15,8% από 5 έως 10 χρόνια ενώ το 14,5% δραστηριοποιείται λιγότερο από 2 χρόνια. Από τον παρακάτω πίνακα φαίνεται πως υπήρχαν 4 επιχειρήσεις που δεν έδωσαν απάντηση σε αυτή την ερώτηση και το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 5,3%.

Πίνακας 7.6
Έτη δραστηριοποίησης επιχείρησης

Έτη δραστηριοποίησης		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο	Λιγότερο από 2 έτη	11	14,5	15,3	15,3
	2-5 έτη	19	25,0	26,4	41,7
	5-10 έτη	12	15,8	16,7	58,3
	Περισσότερο από 10 έτη	30	39,5	41,7	100,0
	Total	72	94,7	100,0	
Missing System		4	5,3		
Total		76	100,0		

Η κατανομή ανά έτη δραστηριοποίησης των ερωτώμενων παρουσιάζεται αναλυτικά και στο διάγραμμα 7.4.

Διάγραμμα 7.4
Έτη δραστηριοποίησης επιχείρησης

7.7 Σχεδιασμός της Έρευνας

Μετά την ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων επιχειρήσεων στην έρευνα μας, στο τμήμα αυτό περιγράφεται επίσης με λεπτομέρειες και με ακρίβεια η πορεία της έρευνας. Συγκεκριμένα περιγράφεται η διαδικασία και ειδικότερα το εργαλείο συλλογής των δεδομένων, ο τρόπος εφαρμογής της μεθόδου και των μέσων έρευνας, και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες πραγματοποιήθηκε κάθε στάδιο της παρούσας έρευνας.

Ερωτηματολόγιο για την Χρηματοδότηση Επιχειρήσεων (EXE)

Για τη συλλογή των ποσοτικών δεδομένων από το δείγμα μας χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο που αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ερευνητικών υποθέσεων που αναφέραμε στην αρχή του κεφαλαίου. Σχετικά με τα εσωτερικά πλεονεκτήματα της μεθοδολογίας συλλογής ποσοτικών δεδομένων μέσω χρήσης ερωτηματολογίων, το βασικό πλεονέκτημα είναι ότι το ερωτηματολόγιο δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να πληροφορηθεί για τις γνώμες και τις απόψεις των ατόμων που καθημερινά ασχολούνται με το θέμα προς εξέταση. Συνεπώς, οι απόψεις και γνώμες των συγκεκριμένων ατόμων παρέχουν πολύ σημαντικές ποιοτικές πληροφορίες σχετικά με το θέμα, οι οποίες μετατρέπονται σε ποσοτικά δεδομένα και αναλύονται. Το χαρακτηριστικό αυτό της διεξαγωγής έρευνας με ερωτηματολόγιο αποτελεί και το σημαντικό πλεονέκτημα της συγκεκριμένης μεθοδολογίας έρευνας, καθώς έρευνες με αμιγώς ποσοτικά δεδομένα (π.χ. από δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις) δεν μπορούν να οδηγήσουν στη συλλογή τέτοιου είδους ποιοτικής πληροφορίας.

Για την κατάρτιση του ερωτηματολογίου ακολουθήθηκε η εξής διαδικασία: Έγινε ανακεφαλαίωση των υποθέσεων, των προβλημάτων, των γενικών και ειδικών σκοπών της έρευνας. Πραγματοποιήθηκε καταγραφή των συγκεκριμένων πληροφοριών που ήταν επιθυμητό να προκύψουν από το ερωτηματολόγιο και που αποτελούσαν απόρροια των ειδικών σκοπών. Ακολούθησε επιλογή του είδους των ερωτήσεων («κλειστού» τύπου) που θα χρησιμοποιούνταν. Όλες οι ερωτήσεις, εκτός από μία, ήταν «κλειστού τύπου», διαβαθμισμένης κλίμακας και πολλαπλής ή μεμονωμένης επιλογής (στις ερωτήσεις που δινόταν η δυνατότητα επιλογής περισσότερων από μία απαντήσεις υπήρχε σαφής αναφορά) που επέτρεπαν ποσοτικοποίηση και μετέπειτα στατιστική επεξεργασία. Σε κλειστού τύπου ερωτήσεων, τα άτομα καλούνται να επιλέξουν μια απάντηση από τις προτεινόμενες. Χρησιμοποιούνται ως επί το πλείστον καθώς επιτρέπουν την ποσοτική ανάλυση

(Ζαφειρόπουλος, 2015). Ακόμη, και η μία ερώτηση που είναι ανοικτού τύπου ως απάντηση επιδέχεται κάποιον αριθμό. Η ερώτηση ανοικτού τύπου είναι ο αριθμός των εργαζόμενων.

Κατά το σχεδιασμό του ερωτηματολογίου, ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στα ακόλουθα σημεία:

- ❖ Διατηρήθηκε η ανωνυμία των ερωτηθέντων.
- ❖ Οι ερωτήσεις στηρίχτηκαν στις επιδιώξεις της έρευνας και στους ειδικούς σκοπούς της.
- ❖ Οι ερωτήσεις ήταν ανάλογες του μορφωτικού επιπέδου και της εμπειρίας των ερωτηθέντων.
- ❖ Ακολουθήθηκε, στο μέτρο του δυνατού, ο νόμος της οικονομίας: ήταν όσο πιο σύντομο, απλό, ευθύ γινόταν σε σχέση με τα δεδομένα που ήταν επιθυμητά για την έρευνα.
- ❖ Αποφεύγονταν ερωτήσεις που μπορούσαν να φέρουν σε δύσκολη θέση τα υποκείμενα, που μπορούσαν να παρερμηνευτούν ή να μην είναι κατανοητές.
- ❖ Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στη γραμματική, τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και στην αισθητική παρουσίαση του ερωτηματολογίου.
- ❖ Δόθηκαν ακόμα στοιχεία του ερευνητή καθώς και ο σκοπός της έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο ήταν δομημένο σε τέσσερις (4) κατηγορίες, οι οποίες περιελάμβαναν τις 22 ερωτήσεις.

Η πρώτη κατηγορία διερευνούσε τα γενικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, όπως τα έτη που δραστηριοποιείται η επιχείρηση, τη νομική μορφή της επιχείρησης, τον νομική μορφή επιχείρησης, τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούνται, τον κλάδο που δραστηριοποιείται η επιχείρηση και τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων για το 2015.

Η δεύτερη κατηγορία αφορούσε σε γενικές πληροφορίες σχετικά με τα προβλήματα των επιχειρήσεων τον τελευταίο χρόνο, τις μορφές χρηματοδότησης στο παρόν και το εγγύς μέλλον, αν έλαβαν χρηματοδότηση μετά ή πριν το 2009 και τι μορφής (κρατική χρηματοδότηση ή μη) και αν ναι τι ανάγκες κάλυψαν.

Η τρίτη κατηγορία αφορούσε στην τραπεζική χρηματοδότηση το τελευταίο δωδεκάμηνο και εν συνεχεία την εκτίμηση των συμμετεχόντων στα προβλήματα πρόσβασης στη τραπεζική χρηματοδότηση.

Τέλος, η τέταρτη κατηγορία αφορούσε στις προοπτικές ανάπτυξης των επιχειρήσεων, όπως τη σημαντικότητα της ευκολίας απόκτησης χρηματοδότησης για την ανάπτυξη καινοτόμων δραστηριοτήτων, την επιλογή της μορφής χρηματοδότησης για την επόμενη

τριετία, καθώς τους ανατρεπτικούς παράγοντες για μια τέτοια χρηματοδότηση, όπως π.χ. τραπεζικό δανεισμό, εμπορικές πιστώσεις, κρατική επιχορήγηση, έκδοση ομολογιών, κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών.

Σχετικά με τη διαδικασία διάθεσης του ερωτηματολογίου, επιλέχθηκε η δημιουργία του μέσω της διαδικτυακής δημιουργίας φορμών ερωτηματολογίου του Google docs, προκειμένου τα ερωτηματολόγια να μπορούν να διατεθούν άμεσα, λόγω της ηλεκτρονικής τους μορφής, σε ένα ικανό πλήθος ΜμΕ.

Η μέθοδος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου που ακολουθήθηκε ήταν μέσω μηνυμάτων ηλεκτρονικής αλληλογραφίας (e-mail) που προωθήθηκαν μέσω των αυτόματων φορμών του Google docs, απευθείας σε ηλεκτρονικές διευθύνσεις επιχειρήσεων, οι οποίες συγκεντρώθηκαν με την πολύτιμη συνεργασία συναδέλφων τραπεζικών υπαλλήλων της Εθνικής Τράπεζας, καθώς και από το διαδίκτυο, μέσω της ιστοσελίδας προβολής επιχειρήσεων vrisko.gr.

Η ηλεκτρονική αποστολή του ερωτηματολογίου θεωρείται μέθοδος ιδιαίτερα αποτελεσματική σε σύγκριση με οποιαδήποτε άλλη μέθοδο διάθεσης ερωτηματολογίου, καθώς παρέχει στον ερωτώμενο τη δυνατότητα άμεσης απάντησης μέσω ενός φιλικού περιβάλλοντος για τον χρήστη και αυξάνει την πιθανότητα ανταπόκρισης στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Επιπλέον, του παρέχονται οι απαραίτητες διευκρινήσεις επί των ερωτήσεων, όπου προκύψουν ερωτήματα. Υστερεί βεβαίως, συγκριτικά με την προσωπική συνέντευξη, ωστόσο η κάλυψη της έρευνας δεν επέτρεψε την υιοθέτηση της μεθόδου των προσωπικών συνεντεύξεων τόσο από άποψης χρόνου, όσο και κόστους.

Εκτός των άλλων, η διαδικτυακή έρευνα επιτρέπει ακόμη και τη συμμετοχή ατόμων με αποκλίνουσα συμπεριφορά δεδομένου ότι διατηρείται η ανωνυμία τους και υπάρχει και μεγαλύτερη απουσία μεροληπτικότητας, καθώς ο συνεντευκτής δεν έρχεται σε επαφή με τον ερωτώμενο. Πρέπει να τονιστεί φυσικά ότι η διαδικτυακή έρευνα διευκολύνει αισθητά τη συλλογή και αποθήκευση δεδομένων.

Στάδια Διεξαγωγής της Ερευνητικής Διαδικασίας

Συνοψίζοντας επισημαίνουμε ότι η έρευνα μας διενεργήθηκε σε τέσσερις κύριες φάσεις, όπως παρουσιάζεται σχηματικά στον παρακάτω Πίνακα 7.7.

Πίνακας 7.7

Στάδια Διεξαγωγής της Έρευνας

Α' φάση: προπαρασκευή της έρευνας (επιλογή θεματικής περιοχής, ανασκόπηση βιβλιογραφίας, επιλογή ερευνητικού προβλήματος, διατύπωση ερευνητικών υποθέσεων/ερωτημάτων, επιλογή συγκεκριμένης ερευνητικής μεθόδου, προσδιορισμός πληθυσμού και δείγματος, επιλογή τεχνικών και εργαλείων συλλογής δεδομένων.
Β' φάση: πιλοτική εφαρμογή της έρευνας
Γ' φάση: κυρίως έρευνα
Δ' φάση: συλλογή δεδομένων, επεξεργασία στοιχείων (ανάλυση, ερμηνεία), παρουσίαση και συγγραφή αποτελεσμάτων.

Η πρώτη φάση της έρευνας ήταν το αποτέλεσμα συζητήσεων με τον επιβλέποντα καθηγητή για την επιλογή θεματικής περιοχής και τη διατύπωση ενός ερευνητικού προβλήματος αφενός καινοτόμου, αφετέρου με προστιθέμενη αξία ως προς τα ερευνητικά του αποτελέσματα στις ήδη υπάρχουσες ερευνητικές εργασίες.

Μετά το τέλος της διαδικασίας αυτής, ακολούθησε η ανασκόπηση ξενόγλωσσης και ελληνικής βιβλιογραφίας γύρω από όλα τα πεδία που αποτέλεσαν τον πυρήνα της έρευνας. Στο τελικό στάδιο αυτής της πρώτης φάσης, έγιναν η επιλογή της ερευνητικής μεθόδου (ποσοτική), ο προσδιορισμός πληθυσμού και δείγματος (μικρομεσαίες επιχειρήσεις) και η επιλογή τεχνικών και εργαλείων συλλογής δεδομένων (ερωτηματολόγιο) σύμφωνα με τους σκοπούς και τους στόχους της έρευνας.

Κατά τη φάση της πιλοτικής εφαρμογής, σκοπός ήταν η βελτίωση και των δύο πτυχών της έρευνας: Έγιναν διορθώσεις, παραλείψεις, βελτιώσεις και ολοκληρώθηκε το ερωτηματολόγιο. Πιο συγκεκριμένα, για τη σωστή διαμόρφωση, στάθμιση και επιλογή των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου μελετήθηκαν βιβλιογραφικά ερωτηματολόγια με σταθμισμένες ερωτήσεις που είχαν χρησιμοποιηθεί σε έρευνες σχετικές με τη χρηματοδότηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ενώ το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε πιλοτικά σε στελέχη τραπεζών που ασχολούνται με τις χρηματοδοτήσεις των επιχειρήσεων οι οποίοι παρέθεσαν τις παρατηρήσεις τους ως προς σημεία που έπρεπε να βελτιωθούν, να είναι πιο επεξηγηματικά, να παραληφθούν ή να προστεθούν.

Τέλος, τα δεδομένα που συλλέχτηκαν από τα ερωτηματολόγια κωδικοποιήθηκαν και αναλύθηκαν με το στατιστικό πακέτο για τις κοινωνικές επιστήμες SPSS (Statistical Package

for the Social Sciences), έκδοση 17.0 για Windows.

Η πρώτη φάση της ανάλυσης αφορούσε στην κωδικοποίηση των ερωτήσεων στο SPSS και στη ψηφιοποίηση των δεδομένων. Σε δεύτερη φάση, έγινε ποσοτική ανάλυση των ερωτήσεων «κλειστού τύπου» και εξήχθησαν οι συχνότητες για το σύνολο των ερωτήσεων και παρουσιάστηκαν με μορφή πινάκων.

7.8 Ανακεφαλαίωση

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκε αναλυτικά η μεθοδολογία της έρευνας: τα επιλεγέντα εργαλεία, η ερευνητική μέθοδος, ο πληθυσμός και το δείγμα, τα στάδια της έρευνας.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα, η οποία διεξήχθη με τη χρήση ερωτηματολογίου, ήταν εβδομήντα έξι (76) μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Από την ανάλυση των δημογραφικών στοιχείων του δείγματος προέκυψαν τα κάτωθι:

Παρατηρήθηκε ότι οι περισσότερες από τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα δραστηριοποιούνται στην οικονομική αγορά παραπάνω από 10 χρόνια και λειτουργούν ως προσωπικές επιχειρήσεις. Δραστηριοποιούνται στον κλάδο του χονδρικού και λιανικού εμπορίου και ανήκουν στην κατηγορία των πολύ μικρών επιχειρήσεων με αριθμό εργαζομένων έως 9 άτομα. Ο κύκλος εργασιών των περισσότερων συμμετεχόντων επιχειρήσεων για το έτος 2015 είναι έως 200.000€.

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων και επιχειρείται η ερμηνεία τους και η σύνδεσή τους με τους στόχους της έρευνας και τις βιβλιογραφικές αναφορές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Ανάλυση Αποτελεσμάτων Έρευνας

8.1. Εισαγωγή

Στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας από την ανάλυση των δεδομένων. Σε αυτό το σημείο κρίνουμε απαραίτητο να τονίσουμε ότι στο παράρτημα παρατίθεται το ερωτηματολόγιο της έρευνας, καθώς και παρουσιάζονται και οι πίνακες με τα αποτελέσματα της έρευνας που δεν κρίθηκε απαραίτητο να περιληφθούν στο κύριο μέρος του πονήματός μας. Αναλυτικότερα, παρουσιάζονται ξεχωριστά για την κάθε δήλωση του ερωτηματολογίου οι συχνότητες και τα ποσοστά. Σε αυτό το μέρος γίνονται και συγκρίσεις με ευρήματα προηγούμενων ερευνών.

Επιπλέον, για την ενδελεχή ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας πραγματοποιήθηκε και πινακοειδής διασταύρωση των μεταβλητών (crosstabulation), δηλαδή κάποια δεδομένα παρουσιάζονται διασταυρωμένα με κάποιο άλλο στοιχείο. Στη συνέχεια γίνεται έλεγχος των ερευνητικών μας υποθέσεων με την ανάλυση συσχέτισης. Με τη συσχέτιση εξετάζουμε αν δύο ή περισσότερες μεταβλητές έχουν σχέση μεταξύ τους. Επειδή στην παρούσα έρευνα προσπαθήσαμε να ελέγξουμε αν υπάρχει σχέση μεταξύ ποιοτικών μεταβλητών, χρησιμοποιήθηκε ο στατιστικός έλεγχος X^2 , γνωστός στη διεθνή βιβλιογραφία και ως Chi-Square Test αλλά και Pearson Chi-Square (Γναρδέλλης, 2013).

8.2. Περιγραφική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας

Τα αποτελέσματα από την ανάλυση των απαντήσεων των επιχειρηματιών στο ερωτηματολόγιο κατηγοριοποιούνται στις εξής ενότητες:

- Γενικές πληροφορίες σχετικά με τα προβλήματα των ΜμΕ
- Η χρήση εξωτερικής χρηματοδότησης με ορόσημο το 2009, ως έτος έναρξης της κρίσης, και οι μορφές που επιλέγουν οι ΜμΕ
- Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση μέσω φορέων
- Η πρόσβαση στην τραπεζική χρηματοδότηση
- Η σημασία της πρόσβαση στη χρηματοδότηση για τις προοπτικές των ΜμΕ

Γενικές Πληροφορίες σχετικά με τα προβλήματα των ΜμΕ

Τα αποτελέσματα των ερωτηθέντων για την ερώτηση "πόσο σημαντικά κρίνουν τα προβλήματα για την επιχείρηση τον τελευταίο χρόνο" παρουσιάζονται στους παρακάτω

πίνακες και τα αντίστοιχα διαγράμματα σε εκτίμηση στην κλίμακα τύπου Likert (η αξιολόγηση γίνεται από το 1 ως το 5, όπου το 1 είναι καθόλου σημαντικό και το 5 εξαιρετικά σημαντικό). Τα προβλήματα που δόθηκαν στους ερωτώμενους ήταν: η ανεύρεση πελατολογίου, η πρόσβαση στη χρηματοδότηση, το κόστος παραγωγής ή εργασίας, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, το κανονιστικό πλαίσιο, ο ανταγωνισμός, η φορολογική πολιτική και η πολιτική σταθερότητα.

Στους παρακάτω πίνακες παρατίθενται αναλυτικά οι απαντήσεις που έδωσαν οι ΜμΕ του δείγματος αναφορικά με την αξιολόγηση της σημαντικότητας των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στην Ελλάδα της κρίσης εκτός από αυτούς του κανονιστικού πλαισίου και της έλλειψης εξειδικευμένου προσωπικού για τους λόγους που προαναφέραμε.

Η ανεύρεση πελατολογίου είναι εξαιρετικά σημαντική για το 30,3% των επιχειρήσεων, για το 27,6% είναι αρκετά σημαντική, για το 11,8% είναι πολύ σημαντική, για το 10,5% δεν είναι καθόλου σημαντική ενώ για το 9,2% είναι λίγο σημαντική. Παρατηρείται πως 8 επιχειρήσεις δεν έδωσαν απάντηση και το ποσοστό αυτών ανέρχεται στο 10,5%.

Πίνακας 8.1

Αξιολόγηση του προβλήματος της ανεύρεσης πελατολογίου

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο καθόλου σημαντικό	8	10,5	11,8	11,8
λίγο σημαντικό	7	9,2	10,3	22,1
αρκετά σημαντικό	21	27,6	30,9	52,9
πολύ σημαντικό	9	11,8	13,2	66,2
εξαιρετικά σημαντικό	23	30,3	33,8	100,0
Total	68	89,5	100,0	
Missing System	8	10,5		
Total	76	100,0		

Συνεχίζοντας την ανάλυση μας, οι επιχειρηματίες ρωτήθηκαν να αξιολογήσουν τη σημαντικότητα του προβλήματος του κόστους παραγωγής ή εργασίας. Από τις απαντήσεις τους προκύπτει το συμπέρασμα ότι το κόστος παραγωγής ή εργασίας θεωρείται εξαιρετικά σημαντικό από το 23,7% των επιχειρήσεων και καθόλου σημαντικό από το 15,8%, όπως φαίνεται και από τον πίνακα 8.2.

Οι επιχειρήσεις του δείγματος αντιμετωπίζοντας σημαντικότερα προβλήματα όπως είναι η φορολογική πολιτική, πολιτική σταθερότητα και η πρόσβαση στη χρηματοδότηση αξιολογούν το κόστος παραγωγής ως λιγότερο σημαντικό πρόβλημα, γεγονός που πιθανότατα να οφείλεται και σημαντική μείωση του μισθολογικού κόστους που έχει συντελεστεί από το 2009 μέχρι σήμερα. Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει ολοφάνερα ότι περίπου το 33% του δείγματος αξιολογεί ως καθόλου ή λίγο σημαντικό το κόστος παραγωγής, ενώ και τα ελλιπή δεδομένα διπλασιάζονται συγκριτικά με τις απαντήσεις που δόθηκαν για την πρόσβαση στη χρηματοδότηση όπως θα δούμε παρακάτω.

Πίνακας 8.2
Αξιολόγηση του προβλήματος του κόστους παραγωγής

		Συχνότητα	Ποσοστά	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο	καθόλου σημαντικό	12	15,8	17,6	17,6
	λίγο σημαντικό	13	17,1	19,1	36,8
	αρκετά σημαντικό	15	19,7	22,1	58,8
	πολύ σημαντικό	10	13,2	14,7	73,5
	εξαιρετικά σημαντικό	18	23,7	26,5	100,0
	Total	68	89,5	100,0	
Missing System	8	10,5			
Total	76	100,0			

Οι επιχειρήσεις ρωτήθηκαν στη συνέχεια να αξιολογήσουν το πρόβλημα του ανταγωνισμού και από τις απαντήσεις τους, οι οποίες παρουσιάζονται στον πίνακα 8.3, προκύπτει ότι θεωρείται ως καθόλου σημαντικό πρόβλημα μόλις από το 6,6% των επιχειρήσεων, ενώ το 23,7% και 25% θεωρεί ότι πρόκειται για εξαιρετικά και πολύ σημαντικό αντίστοιχα πρόβλημα. Στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης ο συγκεκριμένος παράγοντας διαδραματίζει ιδιαίτερα βαρύνοντα ρόλο και ιδιαίτερα στις ΜμΕ που η πλειοψηφία των οποίων δραστηριοποιούνται στους κλάδους του εμπορίου και της παροχής υπηρεσιών.

Πίνακας 8.3**Αξιολόγηση του προβλήματος του ανταγωνισμού**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο καθόλου σημαντικό	5	6,6	7,5	7,5
λίγο σημαντικό	8	10,5	11,9	19,4
αρκετά σημαντικό	17	22,4	25,4	44,8
πολύ σημαντικό	19	25,0	28,4	73,1
εξαιρετικά σημαντικό	18	23,7	26,9	100,0
Total	67	88,2	100,0	
Missing System	9	11,8		
Total	76	100,0		

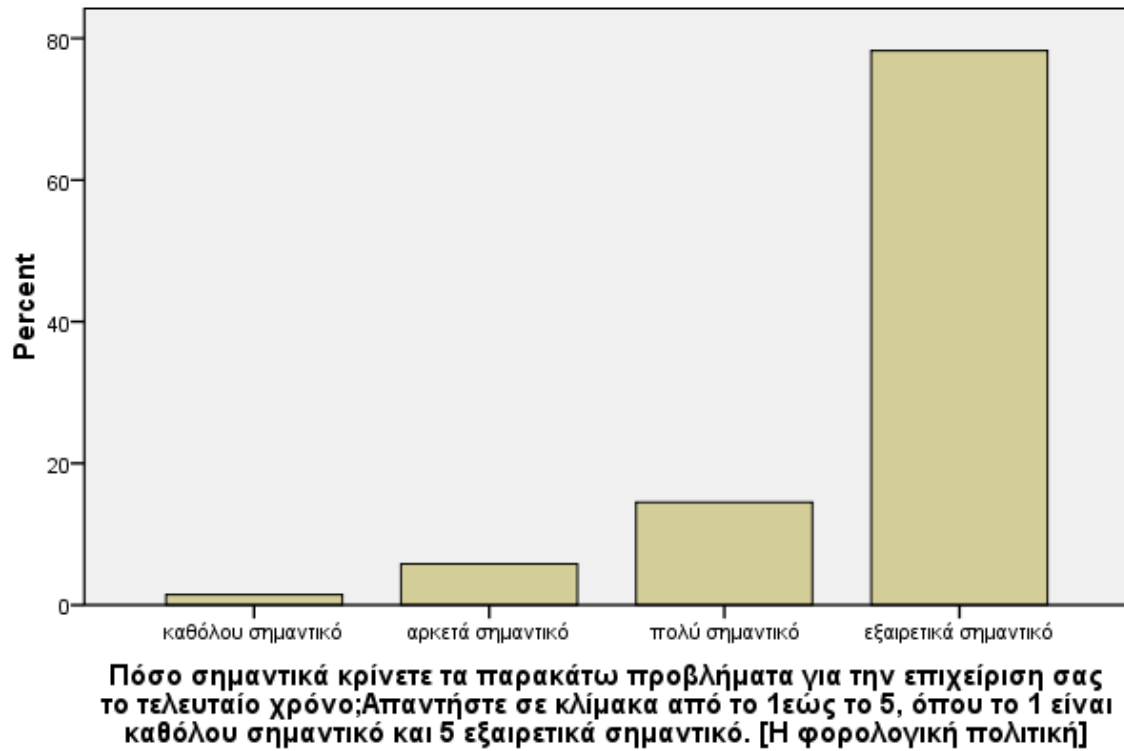
Στη συνέχεια κλήθηκαν να αξιολογήσουν το πρόβλημα της φορολογικής πολιτικής και τα αποτελέσματα (πίνακας 8.4) δίνουν μία ξεκάθαρη εικόνα για το μέγεθος του προβλήματος.

Πίνακας 8.4**Αξιολόγηση του προβλήματος της φορολογικής πολιτικής**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο καθόλου σημαντικό	1	1,3	1,4	1,4
αρκετά σημαντικό	4	5,3	5,8	7,2
πολύ σημαντικό	10	13,2	14,5	21,7
εξαιρετικά σημαντικό	54	71,1	78,3	100,0
Total	69	90,8	100,0	
Missing System	7	9,2		
Total	76	100,0		

Η φορολογική πολιτική για το 71,1% είναι εξαιρετικά σημαντική, για το 13,2% είναι πολύ σημαντική, για το 5,3% είναι αρκετά σημαντική, ενώ για το 1,3% δεν είναι καθόλου σημαντική. Παρατηρείται πως 7 επιχειρήσεις δεν έδωσαν απάντηση και το ποσοστό αυτών ανέρχεται στο 9,2%.

Το διάγραμμα 8.1 που ακολουθεί είναι ιδιαίτερος αποκαλυπτικό.

Διάγραμμα 8.1

Αξιολόγηση του προβλήματος της φορολογικής πολιτικής

Επίσης, οι επιχειρήσεις αξιολόγησαν το πρόβλημα της πολιτικής σταθερότητας που μαστιάζει τη χώρα μας από το 2010 και οι απαντήσεις που έδωσαν έχουν έντονο ενδιαφέρον, καθώς δείχνουν ότι οι επιχειρηματίες θεωρούν την έλλειψη πολιτική σταθερότητας ως ιδιαίτερα ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη των επιχειρήσεών τους.

Πίνακας 8.5

Αξιολόγηση του προβλήματος της πολιτικής σταθερότητας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο καθόλου σημαντικό	4	5,3	5,7	5,7
αρκετά σημαντικό	7	9,2	10,0	15,7
πολύ σημαντικό	23	30,3	32,9	48,6
εξαιρετικά σημαντικό	36	47,4	51,4	100,0
Total	70	92,1	100,0	
Missing System	6	7,9		
Total	76	100,0		

Η πολιτική σταθερότητα για το 47,4% των επιχειρήσεων είναι εξαιρετικά σημαντική, για το 30,3% είναι πολύ σημαντική, για το 9,2% είναι αρκετά σημαντική ενώ για το 5,3% δεν είναι καθόλου σημαντική.

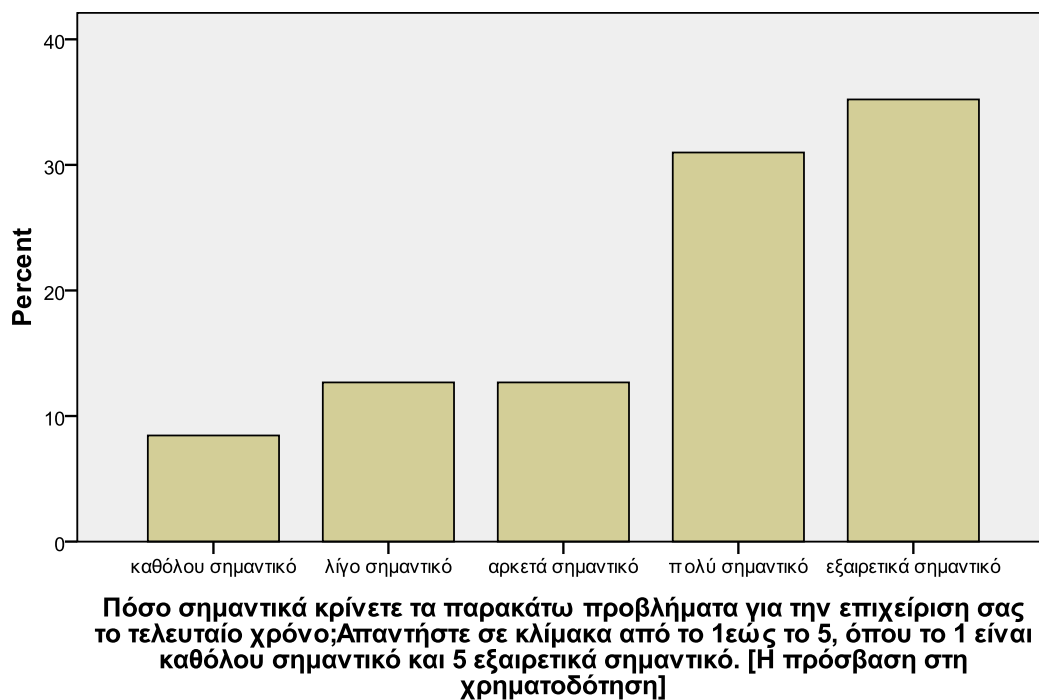
Αναφορικά με τις υπόλοιπους παράγοντες, όπως είναι το κανονιστικό πλαίσιο και η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού τα αποτελέσματα στη σχετική ερώτηση παρουσιάζονται στο παράρτημα Α (πίνακες Π.Α.1 & Π.Α.2), καθώς είτε παρατηρήθηκε ικανός αριθμός συμμετεχόντων που δεν απάντησαν όπως για το κανονιστικό πλαίσιο (15,8%) είτε το ποσοστό των επιχειρήσεων που έδωσαν απαντήσεις ότι θεωρούν σημαντικό αυτόν τον παράγοντα όπως την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού κυμάνθηκαν σε αρκετά πιο χαμηλά επίπεδα (35,5%).

Όπως αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο βασικός στόχος της παρούσας έρευνας είναι η ανάλυση του βαθμού πρόσβασης των ελληνικών μικρών επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση. Συνεχίζοντας την ανάλυση μας με την πρόσβαση στη χρηματοδότηση, τα αποτελέσματα καταδεικνύουν με σαφήνεια την οξύτητα του προβλήματος της έλλειψης πηγών χρηματοδότησης που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μόλις το 7,9% και το 11,8% των συμμετεχόντων αξιολογεί τη δυσκολία πρόσβασης στη χρηματοδότηση ως καθόλου σημαντικό και λίγο σημαντικό πρόβλημα αντίστοιχα. Αντίθετα, το πρόβλημα της πρόσβασης στη χρηματοδότηση θεωρείται εξαιρετικά σημαντικό πρόβλημα και πολύ σημαντικό πρόβλημα σε ποσοστό 32,9% και 28,9% αντίστοιχα. Τα αποτελέσματα που αναφέραμε στην εισαγωγή της παρούσας ενότητας γίνονται απόλυτα εμφανή στο πίνακα 8.6 και στο διάγραμμα 8.2 που ακολουθούν.

Πίνακας 8.6

Αξιολόγηση του προβλήματος της πρόσβασης στη χρηματοδότηση

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο καθόλου σημαντικό	6	7,9	8,5	8,5
λίγο σημαντικό	9	11,8	12,7	21,1
αρκετά σημαντικό	9	11,8	12,7	33,8
πολύ σημαντικό	22	28,9	31,0	64,8
εξαιρετικά σημαντικό	25	32,9	35,2	100,0
Total	71	93,4	100,0	
Missing System	5	6,6		
Total	76	100,0		

Διάγραμμα 8.2

Αξιολόγηση του προβλήματος της πρόσβασης στη χρηματοδότηση

Το διάγραμμα 8.2 απεικονίζει με εμφανή τρόπο ότι η μεγάλη πλειοψηφία των συμμετεχόντων αξιολογεί ως σημαντικό το πρόβλημα της πρόσβασης στη χρηματοδότηση.

Τέλος, σε αυτήν την ενότητα οι επιχειρήσεις κλήθηκαν να απαντήσουν ποια μορφή χρηματοδότησης έχουν χρησιμοποιήσει ή σκέφτονται να χρησιμοποιήσουν στο μέλλον. Οι ερωτώμενοι είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μία επιλογές, οι οποίες ήταν: Τραπεζικός Δανεισμός, Leasing, Factoring, Ιδία κεφάλαια/Αυτοχρηματοδότηση, Έκδοση ομολογιών, Κρατική Επιχορήγηση, Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών, Μη τραπεζικά δάνεια και Εμπορικές Πιστώσεις.

Τα ευρήματα είναι άκρως ενδιαφέροντα και επιβεβαιώνουν όσα περιγράψαμε αναλυτικά σε προηγούμενα κεφάλαια. Σημειώνουμε ότι στον πίνακα 8.7 που παρουσιάζονται τα σχετικά ευρήματα, οι δύο πρώτες στήλες αφορούν τις απόλυτες και σχετικές συχνότητες επί των απαντήσεων, ενώ η τρίτη στήλη βλέπουμε τις σχετικές συχνότητες επί των συμμετεχόντων που αφορά αυτή η ερώτηση.

Πίνακας 8.7

Η χρηματοδότηση που επιλέγουν οι ΜμΕ

Μορφές Χρηματοδότησης των ΜμΕ	Απαντήσεις		Ποσοστό επί των συμμετεχόντων
	N	Ποσοστό	
\$set4 ^a Τραπεζικός δανεισμός	43	25,6%	60,6%
Leasing	15	8,9%	21,1%
Factoring	12	7,1%	16,9%
Ιδία κεφάλαια/Αυτοχρηματοδότηση	45	26,8%	63,4%
Κρατική επιχορήγηση	10	6,0%	14,1%
Κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών	1	,6%	1,4%
Μη τραπεζικά δάνεια	4	2,4%	5,6%
Εμπορικές πιστώσεις	37	22,0%	52,1%
Έκδοση ομολογιών	1	,6%	1,4%
Total	168	100,0%	236,6%

Το 63,4% των συμμετεχόντων ανέφερε ότι μεταξύ των μορφών χρηματοδότησης που έχουν χρησιμοποιήσει την αυτοχρηματοδότηση στο μεγαλύτερο ποσοστό, το 60,6% τον τραπεζικό δανεισμό, το 52,1% τις εμπορικές πιστώσεις, 21,1% το leasing, 17% το factoring, 14% κρατική επιχορήγηση, 5,6 % τα μη τραπεζικά δάνεια και τέλος το 1,4% κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών και έκδοση ομολογιών. Επιβεβαιώνεται ότι παρά τα προβλήματα ο δανεισμός, αν και μειούμενος όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια της ανάλυσης μας, συνεχίζει να αποτελεί μία εκ των κυριότερων πηγών χρηματοδότησης των ΜμΕ. Στον αντίποδα οι ΜμΕ έχουν υποχρεωθεί, λόγω της μείωσης των τραπεζικών χορηγήσεων για τους λόγους που αναλύσαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, να αυξήσουν τη χρήση ιδίων κεφαλαίων και να αντλούν τα απαραίτητα κεφάλαια μέσω αυξημένων πιστώσεων από τους προμηθευτές τους.

Η εξωτερική χρηματοδότηση με ορόσημο το 2009, ως έτος έναρξης της κρίσης

Η ενότητα αυτή αποτελείται από δύο τμήματα. Στο πρώτο τμήμα αναλύονται οι ερωτήσεις που αναφέρονται στην πρόσβαση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στη εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009. Αναλυτικότερα εξετάζονται αν οι ερωτώμενοι έλαβαν εξωτερική χρηματοδότηση και αν ναι ποιες μορφές χρησιμοποίησαν, τις ανάγκες που κάλυψαν και τέλος οι συμμετέχοντες δηλώνουν ανάλογα με τη μορφή χρηματοδότησης που

χρησιμοποιούν αν και πόσο επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση. Στο δεύτερο τμήμα αναλύονται οι ερωτήσεις που αφορούν την πρόσβαση στη χρηματοδότηση πριν το 2009.

Εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009

Στην αρχή αυτής της ενότητας αναλύονται δύο ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, σύμφωνα με τις οποίες οι επιχειρηματίες καλούνται να απαντήσουν αν έλαβαν εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009, έτος το οποίο τέθηκε από τον ερευνητή ως χρονιά ορόσημο για την έναρξη της κρίσης, και στη συνέχεια για αυτούς που έδωσαν θετικές απαντήσεις ποιές πηγές χρηματοδότησης χρησιμοποίησαν προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τις λειτουργικές τους δραστηριότητες.

Πίνακας 8.8

Εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο	Ναι	41	53,9	56,9	56,9
	Όχι	31	40,8	43,1	100,0
	Total	72	94,7	100,0	
Missing	System	4	5,3		
Total		76	100,0		

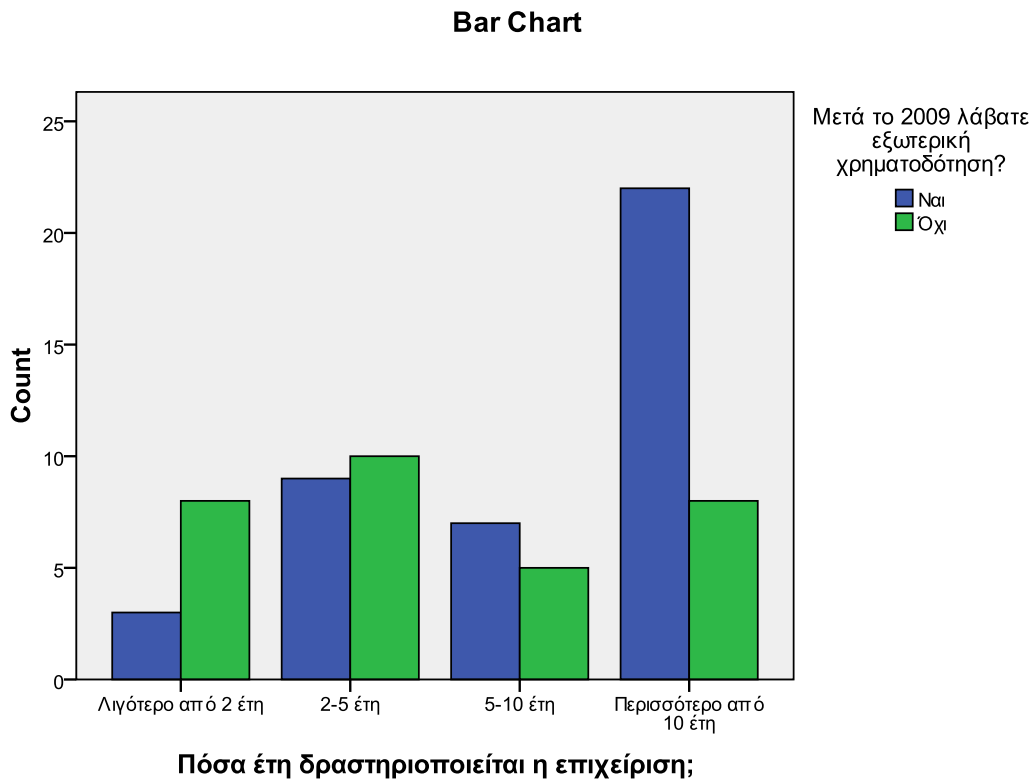
Όπως φαίνεται από τις απαντήσεις που παρατίθενται στον πίνακα 8.8, το 53,9% των επιχειρήσεων έλαβαν εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009, ενώ το 40,8% δήλωσε ότι δεν έλαβε ουδεμία εξωτερική χρηματοδότηση. Σημειώνουμε ότι στο ερωτηματολόγιο εξηγήθηκε με σαφήνεια ο ορισμός της εξωτερικής χρηματοδότησης προκειμένου να γίνει πλήρως κατανοητός από τους ερωτώμενους και να μην υπάρχει καμία παρερμηνεία.

Επιπλέον, για την πληρότητα της ανάλυσης μας και την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων προχωρήσαμε σε διασταύρωση των απαντήσεων της προαναφερόμενης ερώτησης με τα χρόνια οικονομικής ζωής των επιχειρήσεων, καθώς μας ενδιέφερε να επικεντρωθούμε στη διαφοροποίηση της συμπεριφοράς επιχειρήσεων που λειτουργούσαν πριν και μετά το 2009. Ο πίνακας συνάφειας που παράγεται αποτελείται από γραμμές και στις στήλες, όπου τις γραμμές του αντιστοιχούνται οι κατηγορίες μιας διακριτής μεταβλητής και στις στήλες οι κατηγορίες μιας άλλης διακριτής μεταβλητής. Με τις διασταυρώσεις γραμμών και στηλών δημιουργούνται τα κελιά του πίνακα. Όπως στους πίνακες συχνοτήτων, όπου δίπλα σε κάθε τιμή ή κατηγορία της μεταβλητής δίνεται η συχνότητα όχι της τιμής μιας

μεταβλητής αλλά η συχνότητα ταυτόχρονης εμφάνισης μιας κατηγορίας της μιας μεταβλητής και μιας κατηγορίας της άλλης μεταβλητής. Έτσι, γίνεται εφικτή η παρατήρηση κοινής κατανομής δύο μεταβλητών. Οι συχνότητες αυτές ονομάζονται παρατηρούμενες συχνότητες. Στην τελευταία γραμμή ενός πίνακα συνάφειας τοποθετούνται τα αθροίσματα συχνοτήτων καθεμιάς γραμμής. Τα αθροίσματα αυτά ονομάζονται περιθώριες συχνότητες ή κατανομές. Ακόμη, στον πίνακα συνάφειας εμφανίζονται και τα ποσοστά (Ζαφειρόπουλος, 2015). Τα αναλυτικά δεδομένα παρουσιάζονται στον πίνακα Π.Α.17 του σχετικού παραρτήματος.

Μελετώντας, λοιπόν, τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον προαναφερόμενο πίνακα καταλήγουμε σε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Γίνεται ξεκάθαρο ότι οι επιχειρηματίες που ξεκίνησαν τη δραστηριότητα τους από το 2009 και μετά έχουν αντιμετωπίσει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις συνέπειες της χρηματοοικονομικής στενότητας και να αναγκάστηκαν να χρησιμοποιήσουν κυρίως ίδια κεφάλαια, καθώς οι επιχειρήσεις με λιγότερο από 2 χρόνια λειτουργίας απάντησαν σε συντριπτικό ποσοστό που ανήλθε στο 72,7% ότι δε χρησιμοποίησαν εξωτερική χρηματοδότηση. Η εικόνα ελαφρώς διαφοροποιείται στις επιχειρήσεις από 2 ως 5 χρόνια λειτουργίας, οι οποίες δήλωσαν κατά 52,6% ότι δε χρησιμοποίησαν εξωτερική χρηματοδότηση.

Είναι αξιοσημείωτο ότι αντίθετη εικόνα εμφανίζεται για τις επιχειρήσεις με περισσότερα έτη λειτουργίας. Παρατηρείται λοιπόν ότι για τις επιχειρήσεις με 5-10 έτη λειτουργίας το ποσοστό αυτών που δήλωσαν ότι χρησιμοποίησαν εξωτερική χρηματοδότηση ανήλθε σε 58,3%. Η εικόνα αυτή είναι ακόμη πιο ξεκάθαρη στις επιχειρήσεις με πάνω από δέκα έτη λειτουργίας (που αποτελεί και την πλειοψηφία του δείγματος), όπου το ποσοστό αυτών έδωσαν θετική απάντηση ανήλθε σε 73,3%. Πιθανότατα κάποιος θα ανέμενε τα αποτελέσματα τελείως διαφορετικά, αλλά μία πειστική εξήγηση για την παραπάνω στάση των επιχειρήσεων που λειτουργούσαν προ του 2009 αποτελεί το γεγονός ότι μετά από έξι χρόνια κρίσης πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις ήδη έχουν αναγκασθεί να διακόψουν τη λειτουργία και αυτές που έχουν παραμείνει έχουν καταφέρει να λαμβάνουν κάποιου είδους εξωτερική χρηματοδότηση.

Διάγραμμα 8.3

Συνάφεια ετών δραστηριοποίησης και λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης

Μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

Εφόσον το ευρύτερο πεδίο της έρευνας αναφέρεται στο θέμα της χρηματοδότησης, πρωταρχικό στοιχείο της ανάλυσης είναι η διερεύνηση της μορφής εξωτερικής χρηματοδότησης που χρησιμοποίησαν οι επιχειρήσεις που έδωσαν θετική απάντηση στη λήψη εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009. Οι ερωτώμενοι είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μία επιλογές, οι οποίες ήταν: Τραπεζικός Δανεισμός, Leasing, Factoring, Έκδοση ομολογίων, Κρατική Επιχορήγηση, Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών, Μη τραπεζικά δάνεια και Εμπορικές Πιστώσεις.

Η επιλογή πηγών εξωτερικής χρηματοδότησης κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης είναι ένα θέμα το οποίο αποτελεί ένα από τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας.

Πίνακας 8.9

Μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

Μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009		Απαντήσεις		Ποσοστό επί των συμμετεχόντων
		N	Ποσοστό	
\$SET1 ^a	Τραπεζικός δανεισμός	27	35,5%	65,9%
	Leasing	10	13,2%	24,4%
	Factoring	7	9,2%	17,1%
	Κρατική επιχορήγηση	3	3,9%	7,3%
	Κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών	1	1,3%	2,4%
	Μη τραπεζικά δάνεια	2	2,6%	4,9%
	Εμπορικές Πιστώσεις	26	34,2%	63,4%
Total		76	100,0%	185,4%

Οι δύο πρώτες στήλες αφορούν τις απόλυτες και σχετικές συχνότητες επί των απαντήσεων, ενώ η τρίτη στήλη βλέπουμε τις σχετικές συχνότητες επί των συμμετεχόντων που αφορά αυτή η ερώτηση.

Από τις επιχειρήσεις που χρησιμοποίησαν εξωτερική χρηματοδότηση για την περίοδο από το 2009 και μετά, το μεγαλύτερο ποσοστό 65,9% ανέφερε μεταξύ των μορφών χρηματοδότησης που έχουν χρησιμοποιήσει τον τραπεζικό δανεισμό, το 63,4% τις εμπορικές πιστώσεις, 24,4% το leasing, 17,1% το factoring, 7,4% κρατική επιχορήγηση, 4,9% τα μη τραπεζικά δάνεια και τέλος το 2,4% κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών.

Συνεχίζοντας την ανάλυση μας σχετικά με τη εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009, οι ερωτώμενοι που δήλωσαν ότι χρηματοδοτήθηκαν, ρωτήθηκαν για τις ανάγκες που ικανοποίησαν με τη χρήση αυτής της χρηματοδότησης και οι πληροφορίες που αντλήθηκαν είναι πραγματικά αρκετά ενδιαφέρουσες, όπως παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα. Οι ερωτώμενοι και σε αυτήν την ερώτηση είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μία επιλογές και οι οποίες παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 8.10.

Το συντριπτικό ποσοστό των συμμετεχόντων (81%) δήλωσαν ότι μεταξύ των αναγκών που ικανοποίησαν με τη χρήση της χρηματοδότησης ήταν οι ανάγκες σε κεφάλαια κίνησης, ένα ικανοποιητικό ποσοστό 28,6% την πραγματοποίηση πάγιων επενδύσεων, κάτι

που προκαλεί έντονο ενδιαφέρον, το 16,7% την αναχρηματοδότηση παλιών χρεών και το ίδιο ποσοστό την εισαγωγή και ανάπτυξη νέων προϊόντων.

Πίνακας 8.10

Σκοπός χρησιμοποίησης της εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

Σκοπός χρησιμοποίησης εξωτερικής χρηματοδότησης		Απαντήσεις		Ποσοστό επί των συμμετεχόντων
		N	Ποσοστό	
\$SET2 ^a	Ανάγκες σε κεφάλαια κίνησης/Αποθέματα	34	55,7%	81,0%
	Αναχρηματοδότηση/Εξόφληση παλιών χρεών	7	11,5%	16,7%
	Ανάπτυξη και εισαγωγή νέων προϊόντων	7	11,5%	16,7%
	Πραγματοποίηση πάγιων επενδύσεων	12	19,7%	28,6%
	Πρόσληψη και εκπαίδευση προσωπικού	1	1,6%	2,4%
Total		61	100,0%	145,2%

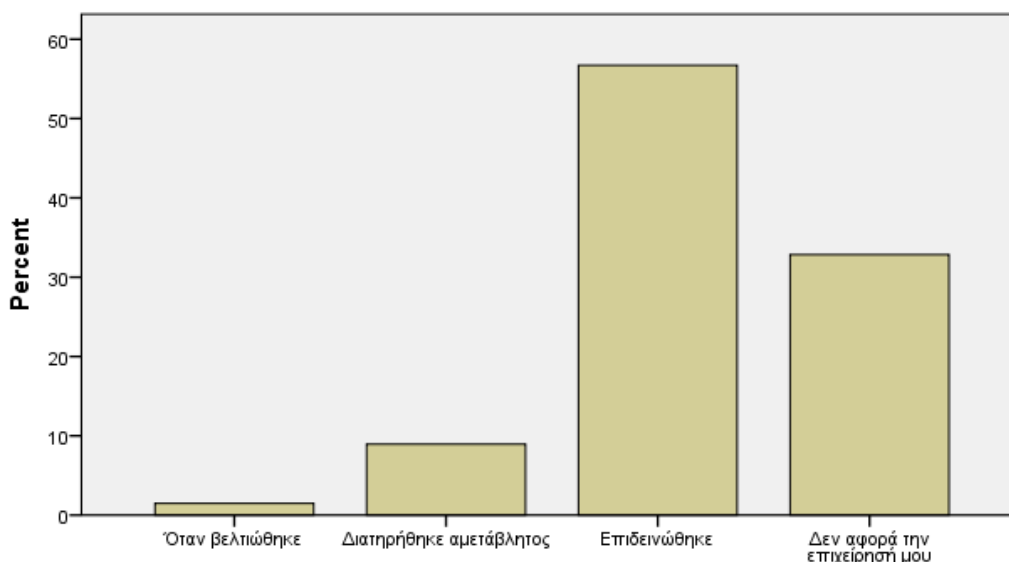
Ο βαθμός πρόσβασης στη χρηματοδότηση μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης αποτελεί επίσης σημαντικό θέμα της έρευνας που διενεργήσαμε. Έτσι, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν να δηλώσουν την εκτίμησή τους για βασικές μορφές χρηματοδότησης (τραπεζικές και εμπορικές πιστώσεις, leasing, έκδοση ομολογιών, κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών, μη τραπεζικά δάνεια) αν βελτιώθηκαν, διατηρήθηκαν αμετάβλητοι, επιδεινώθηκαν ή δεν αφορά την επιχείρησή τους. Τα αποτελέσματα είναι άκρως εντυπωσιακά και αποκαλύπτουν το μέγεθος του προβλήματος που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜμΕ.

Οι πίνακες και τα διαγράμματα που ακολουθούν παρουσιάζουν τα δεδομένα για τους δύο βασικότερους τρόπους χρηματοδότησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων σύμφωνα με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, δηλαδή τις τραπεζικές και εμπορικές πιστώσεις. Κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε ότι για τις υπόλοιπες μορφές χρηματοδότησης η πλειοψηφία του δείγματος απάντησε ότι "δεν αφορά την επιχείρησή μου" και για αυτό τα σχετικά αποτελέσματα παρουσιάζονται στο παράρτημα Α.

Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων του δείγματος (50%) θεωρεί ότι η πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό είναι δυσκολότερη σε σχέση με το παρελθόν, ενώ μόλις 1,3% δήλωσε ότι βελτιώθηκε (βλέπε πίνακα 8.11).

Πίνακας 8.11
Τραπεζικές Πιστώσεις

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο Όταν βελτιώθηκε	1	1,3	1,5	1,5
Διατηρήθηκε αμετάβλητος	6	7,9	9,0	10,4
Επιδεινώθηκε	38	50,0	56,7	67,2
Δεν αφορά την επιχείρησή μου	22	28,9	32,8	100,0
Total	67	88,2	100,0	
Missing System	9	11,8		
Total	76	100,0		

Για ποιόν από τους παράγοντες θα λέγατε ότι βελτιώθηκε, διατηρήθηκε αμετάβλητος ή επιδεινώθηκε από το 2009 και μετά; Σημειώστε με: 1-Όταν βελτιώθηκε, 2-Διατηρήθηκε αμετάβλητος, 3-Επιδεινώθηκε, 4-Δεν αφορά την επιχείρησή μου. [Τραπεζικές Πιστώσεις]

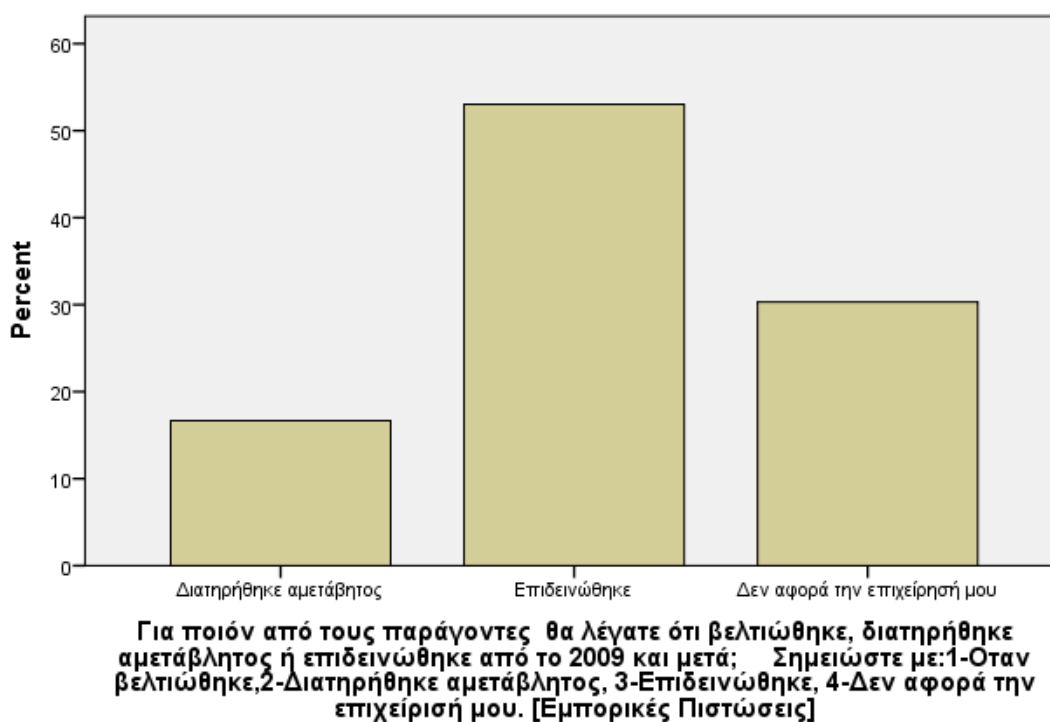
Διάγραμμα 8.4
Τραπεζικές Πιστώσεις

Αντίστοιχη εικόνα συναντούμε αναλύοντας τα δεδομένα για τις εμπορικές πιστώσεις καθώς το 46% δήλωσε ότι επιδεινώθηκαν, ενώ το 26,3% δήλωσαν ότι δεν αφορά την επιχείρησή τους. Αξιοσημείωτο το γεγονός ότι δεν υπήρχε κανένας ερωτώμενος που να εκτιμήσει ότι βελτιώθηκαν.

Πίνακας 8.12
Εμπορικές Πιστώσεις

Μεταβολή εμπορικών πιστώσεων	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο Διατηρήθηκε αμετάβητος	11	14,5	16,7	16,7
Επιδεινώθηκε	35	46,1	53,0	69,7
Δεν αφορά την επιχείρησή μου	20	26,3	30,3	100,0
Total	66	86,8	100,0	
Missing System	10	13,2		
Total	76	100,0		

Το 8.5 διάγραμμα δείχνει ολοφάνερα την επιδείνωση των εμπορικών πιστώσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Διάγραμμα 8.5
Εμπορικές Πιστώσεις

Πίνακας 8.13
Εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο	Ναι	32	42,1	45,1	45,1
	Όχι	39	51,3	54,9	100,0
	Total	71	93,4	100,0	
Missing	System	5	6,6		
Total		76	100,0		

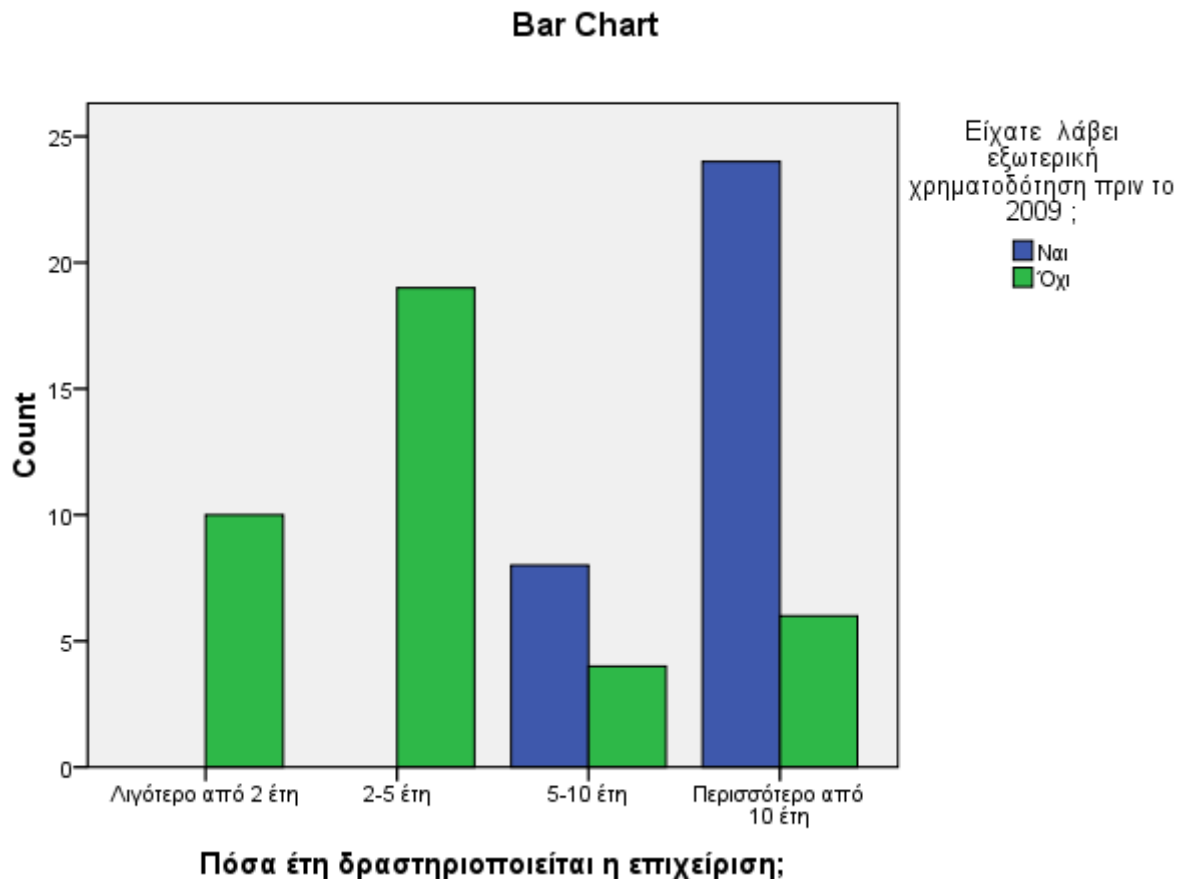
Εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009

Όπως προαναφέραμε προσπαθώντας να ερμηνεύσουμε τη τάση των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση τέθηκε το 2009 ως έτος για να διαπιστωθεί η διαφοροποίηση της περιόδου προ και μετά κρίσης.

Τα ποσοστά όσων δήλωσαν ότι χρηματοδοτήθηκαν στο σύνολο του δείγματος ανήλθε στο 42,1% (32 επιχειρήσεις), ποσοστό που είναι σημαντικά υψηλότερο αν αναλογιστούμε ότι από το σύνολο του δείγματος τουλάχιστον δέκα (10) επιχειρήσεις είχαν λιγότερο από δύο (2) έτη οικονομικής ζωής και οι υπόλοιπες δέκα εννέα (19) από δύο έως 5 έτη. Για αυτό το λόγο διενεργήθηκε πίνακας συνάφειας (Π.Α.18).

Παρατηρείται στο προαναφερόμενο πίνακα, λοιπόν, ότι για τις επιχειρήσεις με 5-10 έτη λειτουργίας το ποσοστό αυτών που δήλωσαν ότι χρησιμοποίησαν εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009 ανήλθε σε 67%. Η εικόνα αυτή είναι ακόμη πιο ξεκάθαρη στις επιχειρήσεις με πάνω από δέκα (10) έτη λειτουργίας (που αποτελεί και την πλειοψηφία του δείγματος) όπου το ποσοστό αυτών έδωσαν θετική απάντηση ανήλθε σε 80%. Οι υπόλοιπες επιχειρήσεις δεν δραστηριοποιούνταν πριν το 2009 και επομένως είναι λογικό να δώσουν αρνητική απάντηση.

Το διάγραμμα που ακολουθεί απεικονίζει ξεκάθαρα την κατανομή των δεδομένων.

Διάγραμμα 8.6

Συνάφεια ετών δραστηριοποίησης και λήψης εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009

Αν συγκρίνουμε αυτά τα ευρήματα με τα αντίστοιχα (Διάγραμμα 8.3) της περιόδου μετά το 2009, συμπεραίνουμε ότι το ποσοστό των επιχειρήσεων που χρησιμοποιούσαν εξωτερική χρηματοδότηση πριν την οικονομική κρίση είναι ελαφρά υψηλότερο.

Αναφορικά με τις μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης που χρησιμοποιήσαν πριν το 2009, όσοι έδωσαν θετική απάντηση, κλήθηκαν να επιλέξουν ανάμεσα στις παρακάτω επιλογές: Τραπεζικός Δανεισμός, Leasing Factoring, Έκδοση ομολογιών, Κρατική Επιχορήγηση, Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών, Μη τραπεζικά δάνεια και Εμπορικές Πιστώσεις. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν όσα έχουμε αναφέρει σε προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας, δηλαδή ότι οι τραπεζικές πιστώσεις αποτελούν τη βασική πηγή χρηματοδότησης των ελληνικών ΜμΕ. Οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα περισσότερων από μία απαντήσεων.

Πίνακας 8.14**Μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης πριν το 2009**

		Απαντήσεις		Ποσοστό επί των συμμετεχόντων
		N	Ποσοστό	
\$set3 ^a	Τραπεζικός δανεισμός	27	45,8%	84,4%
	Leasing	7	11,9%	21,9%
	Factoring	5	8,5%	15,6%
	Κρατική επιχορήγηση	4	6,8%	12,5%
	Εμπορικές πιστώσεις	16	27,1%	50,0%
Total		59	100,0%	184,4%

Επιπλέον, γίνεται εμφανής η διαφοροποίηση των τρόπων χρηματοδότησης πριν και μετά το 2009, καθώς κατά την εξεταζόμενη περίοδο (όπως φαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα) κυριαρχούν οι τραπεζικές πιστώσεις και ακολουθούν σε μεγάλη απόσταση οι εμπορικές πιστώσεις, με τις εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης να είναι ανύπαρκτες.

Αντίθετα, από το 2009 και μετά, όπως αναφέραμε παραπάνω, ο τραπεζικός δανεισμός αν και συνεχίζει να παραμένει η βασικότερη πηγή χρηματοδότησης το ποσοστό των επιχειρήσεων που τον χρησιμοποιούν είναι ξεκάθαρα μικρότερο, ενώ οι εμπορικές πιστώσεις έχουν εξελιχθεί σε μία εκ των βασικότερων πηγών εξεύρεσης κεφαλαίων εξαιτίας της μείωσης των τραπεζικών χορηγήσεων.

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση μέσω φορέων

Στην ενότητα αυτή αναλύονται οι ερωτήσεις που αναφέρονται στην πρόσβαση των μικρών επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση μέσω των φορέων. Οι επιχειρηματίες ρωτήθηκαν εάν αρχικά αναζήτησαν και τελικά πέτυχαν χρηματοδότηση από τους παρακάτω φορείς:

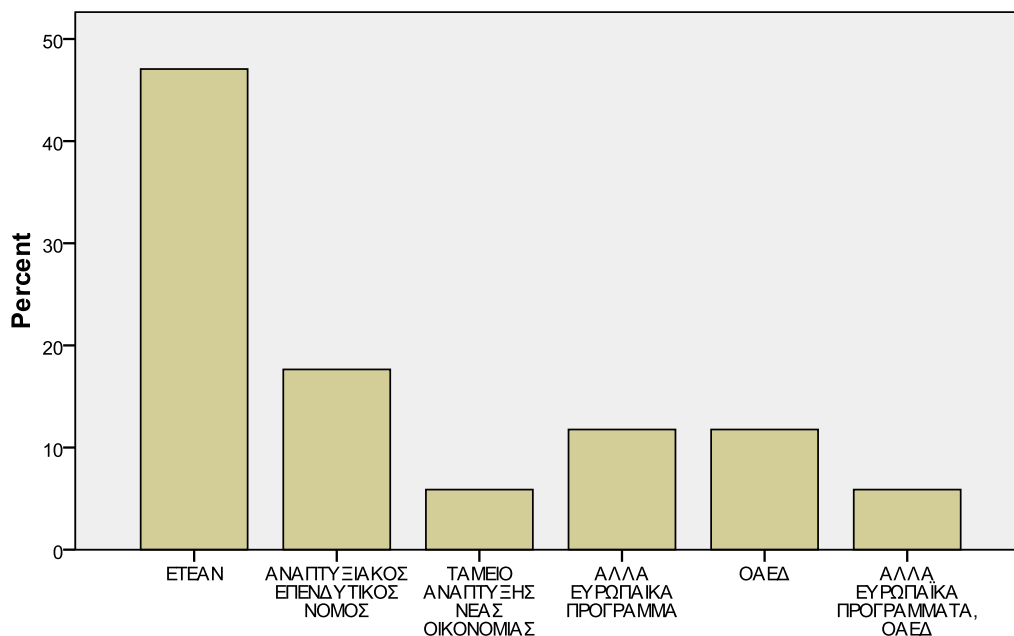
- Ελληνικός Οργανισμός Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΕΟΜΜΕΧ)
- Άλλα Ευρωπαϊκά προγράμματα συγχρηματοδότησης
- Αναπτυξιακός (Επενδυτικός) Νόμος
- Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ΕΤΕΑΝ)
- Ταμείο Ανάπτυξης Νέας Οικονομίας (ΤΑΝΕΟ)
- Άλλο

Πίνακας 8.15

Χρησιμοποίηση κάποιου φορέα κρατικής χρηματοδότησης

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο	Ναι	17	22,4	24,3	24,3
	Όχι	53	69,7	75,7	100,0
	Total	70	92,1	100,0	
Missing	System	6	7,9		
Total		76	100,0		

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα 8.15. Συγκεκριμένα, το 69,7% (53 επιχειρήσεις) δήλωσαν ότι δεν αναζήτησαν χρηματοδότηση σε κάποιον φορέα, ενώ έξι (6) επιχειρηματίες δεν απάντησαν καθόλου. Αντίθετα, μόλις το 22,4% (17 επιχειρήσεις) δήλωσαν ότι συμμετείχαν σε προγράμματα κρατικής ή κοινοτικής χρηματοδότησης. Συγκεκριμένα, το 10,5% του δείγματος αναζήτησε χρηματοδότηση από τον ΕΤΕΑΝ, το 3,9% από την αναπτυξιακό επενδυτικό νόμο, το 2,6% από ευρωπαϊκά προγράμματα, το 2,6% από τον ΟΑΕΔ, το 1,3% από το ταμείο ανάπτυξης νέας οικονομίας και το 1,3% από ευρωπαϊκά προγράμματα και τον ΟΑΕΔ (Π.Α.7).

Αν ναι από ποιόν φορέα έχετε αναζητήσει χρηματοδότηση ;

Διάγραμμα 8.7

Φορείς χρηματοδότησης

Ένα πρώτο συμπέρασμα είναι ότι οι επιχειρηματίες δε κάνουν χρήση των εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων χρηματοδότησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, γεγονός που μόνο αρνητικές συνέπειες επιφέρει στην προσπάθειά του για εξεύρεση χρηματικών πόρων.

Επισημαίνουμε ότι μία σημαντική διέξοδος των ελληνικών επιχειρήσεων είναι η αξιοποίηση των προγραμμάτων συγχρηματοδότησης δανείων και εγγυοδοσίας με πόρους των διαρθρωτικών ταμείων της Ε.Ε και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Τα νέα κοινοτικά προγράμματα ενίσχυσης της ρευστότητας των ΜμΕ αποτελούν μία πρόκληση για τις εγχώριες επιχειρήσεις.

Η πρόσβαση στην τραπεζική χρηματοδότηση

Στην ενότητα αυτή αναλύονται οι ερωτήσεις που αναφέρονται στην πρόσβαση των μικρών επιχειρήσεων στον τραπεζικό δανεισμό. Κρίνουμε σκόπιμο να ξεκινήσουμε την ανάλυσή μας με τα ευρήματα της αξιολόγησης των επιχειρηματιών σε μία κλίμακα από το 0 ως το 5 (0= διαφωνώ απόλυτα, 5= συμφωνώ απόλυτα) σχετικά με τη μεγαλύτερη δυσκολία πρόσβασης στον τραπεζικό δανεισμό σήμερα συγκριτικά με την προ κρίσης περίοδο.

Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί είναι άκρως εντυπωσιακά για το μέγεθος του προβλήματος, καθώς σε ποσοστό 65,8% συμφωνούν απόλυτα ότι η κατάσταση σήμερα είναι πολύ πιο δύσκολη από ότι ήταν στο παρελθόν, ενώ το 17,1% συμφωνεί πολύ. Στον αντίποδα μόλις το 1,3% διαφωνεί απόλυτα με την παραδοχή αυτή.

Πίνακας 8.16

Αξιολόγηση της πρόσβασης στον τραπεζικό δανεισμό

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο	Διαφωνώ λίγο	1	1,3	1,4	1,4
	Συμφωνώ λίγο	5	6,6	7,2	8,7
	Συμφωνώ πολύ	13	17,1	18,8	27,5
	Συμφωνώ απόλυτα	50	65,8	72,5	100,0
	Total	69	90,8	100,0	
Missing	System	7	9,2		
Total		76	100,0		

Στο ερώτημα ποιο θεωρούν οι επιχειρήσεις ως το σημαντικότερο λόγο που δεν προσέφυγαν στον τραπεζικό δανεισμό από το 2009, σε ποσοστό 23,3% δήλωσαν τη μη ουσιαστική χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα, σε ποσοστό 16,3% το ύψος του επιτοκίου δανεισμού, σε ποσοστό 7% το ύψος των απαιτούμενων εξασφαλίσεων, σε ποσοστό 4,7% τη μεγάλη γραφειοκρατία με το πλήθος των ζητούμενων δικαιολογητικών, ενώ η πλειοψηφία των ερωτηθέντων σε ποσοστό 46,5% αποκρίθηκε ότι δεν χρειάστηκε την τραπεζική χρηματοδότηση.

Τα ευρήματα αυτά προσεγγίζουν τα αντίστοιχα ευρήματα της έρευνας που διεξάγει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα σε εξαμηνιαία βάση και τα οποία παρουσιάσαμε αναλυτικά στο πέμπτο κεφάλαιο του πονήματος. Το ποσοστό των επιχειρήσεων που δήλωσε ως λόγο τη μη χορήγηση των τραπεζικών πιστώσεων πιθανότατα να δείχνει μία σημαντική παράμετρο για τη στάση των ΜμΕ που δεν είναι άλλη από το φόβο απόρριψης του αιτήματος δανεισμού.

Επισημαίνουμε ότι τα δεδομένα του πίνακα 8.17 αφορούν όσους επιχειρηματίες δήλωσαν ότι δε χρησιμοποίησαν τραπεζικό δανεισμό από το 2009 και μετά.

Πίνακας 8.17

Λόγοι μη χρησιμοποίησης τραπεζικής χρηματοδότησης από το 2009

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Εγκυρο				
Ανεπαρκείς εξασφαλίσεις ή εγγυήσεις	3	3,9	7,0	7,0
Μη χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων	10	13,2	23,3	30,2
Υψηλά επιτόκια	7	9,2	16,3	46,5
Μεγάλη γραφειοκρατία	2	2,6	4,7	51,2
Δε τη χρειάστηκα	20	26,3	46,5	97,7
άρνηση τραπεζών	1	1,3	2,3	100,0
Total	43	56,6	100,0	
Missing				
System	33	43,4		
Total	76	100,0		

Ενδιαφέρον έχουν και οι απόψεις όλων των ερωτώμενων είτε έχουν λάβει τραπεζικό δανεισμό είτε όχι, σχετικά με το πώς αξιολογούν κάποια εμπόδια στον τραπεζικό δανεισμό.

Αναλυτικότερα στη συνέχεια όλοι οι επιχειρηματίες είτε έλαβαν τραπεζική χρηματοδότηση είτε όχι ρωτήθηκαν να αξιολογήσουν τα εν λόγω εμπόδια σε μία κλίμακα

από 0 ως 5 (0=Διαφωνώ απόλυτα, 5=Συμφωνώ απόλυτα). Από τα αναλυτικά ευρήματα των απαντήσεων των συμμετεχόντων που παρουσιάζονται στο σχετικό παράρτημα εξάγονται τα παρακάτω συμπεράσματα.

Ως βασικότερο εμπόδιο στην πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό θεωρούνται οι υπερβολικά υψηλές εγγυήσεις (πίνακας Π.Α.12) με δεύτερο και τρίτο παράγοντα τη μη ανάληψη κινδύνων (πίνακας Π.Α.11) και την απαίτηση για πάρα πολλές πληροφορίες (πίνακας Π.Α.10) αντίστοιχα. Παράγοντες όπως οι υπερβολικοί γραφειοκρατικοί μηχανισμοί (πίνακας Π.Α.13) και η έλλειψη ελκυστικών προγραμμάτων για ΜμΕ (πίνακας Π.Α.9) θεωρούνται λιγότερο σημαντικοί, ενώ τελευταίος στη λίστα είναι τα υψηλά επιτόκια δανεισμού (πίνακας Π.Α.8).

Αυτό το γεγονός ίσως να εξηγεί τη στροφή των επιχειρήσεων στη μετά κρίση περίοδο από τον τραπεζικό δανεισμό σε άλλες μορφές χρηματοδότησης.

Ένα επιπλέον εύρημα που ενισχύει αυτήν την εκτίμηση για την υποχρεωτική μεταστροφή των ΜμΕ έναντι του τραπεζικού δανεισμού, αποτελούν οι απαντήσεις των ερωτωμένων σχετικά με το αν υπέβαλαν το τελευταίο δωδεκάμηνο αιτήσεις για τραπεζικό δανεισμό.

Ειδικότερα, εμφανίζεται χαμηλό ποσοστό επιχειρήσεων που υποβάλουν αίτηση το τελευταίο έτος για τραπεζικό δανεισμό (25%) έναντι ποσοστού (68,4%) που δηλώνει ότι δεν υπέβαλε αίτηση.

Πίνακας 8.18

Αίτημα λήψης τραπεζικής πίστωσης το τελευταίο δωδεκάμηνο

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο Ναι	19	25,0	26,8	26,8
Όχι	52	68,4	73,2	100,0
Total	71	93,4	100,0	
Missing System	5	6,6		
Total	76	100,0		

Τέλος από όσους δηλώνουν ότι υπέβαλαν αίτημα το τελευταίο χρόνο, σημειώνεται στον πίνακα 8.19 που ακολουθεί το ποσοστό των αιτημάτων που εγκρίθηκαν είτε ολικώς είτε μερικώς, είτε απορρίφθηκαν. Από τις δέκα εννέα (19) επιχειρήσεις που δήλωσαν ότι υπέβαλαν αίτημα για χορήγηση δανείου οι δέκα (10) ανέφεραν ότι αυτό έγινε δεκτό είτε

μερικώς είτε ολικώς, ενώ δύο (2) ανέφεραν ότι υπαναχώρησαν λόγω του υψηλού κόστους και μία (1) ανέφερε ότι η αίτηση εξετάζοταν κατά την στιγμή συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Στον αντίποδα πέντε (5) επιχειρηματίες ανέφεραν ότι η αίτηση τους απορρίφθηκε. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το 56% των αιτημάτων έγινε δεκτό είτε μερικώς είτε ολικώς.

Σε αυτό το σημείο θα θέλαμε να τονίσουμε ότι το εύρημα ότι τα περισσότερα αιτήματα δανείου έγιναν αποδεκτά από τις τράπεζες δεν είναι εκ πρώτης όψεως συνεπές με τον περιορισμό της χορήγησης τραπεζικών δανείων προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις (όλων των μεγεθών) κατά το 2015.

Μελετώντας, όμως, αναλυτικότερα τα δεδομένα του πίνακα 8.19 καταλήγουμε ότι το ποσοστό των επιχειρήσεων που το αίτημα του έγινε δεκτό ανέρχεται μόλις στο 13,1% του συνόλου του δείγματος.

Το γεγονός αυτό έχει ξεκάθαρα μία απλή εξήγηση ότι ο αριθμός των επιχειρήσεων του δείγματος που αιτούνται τραπεζικό δανεισμό βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Σημειώνουμε, ότι οι τάσεις αναφορικά με τα αιτήματα χορήγησης τραπεζικών πιστώσεων που καταγράφουμε στην έρευνά μας, ταυτίζονται με τις τάσεις που κατέγραψε η έρευνα της Ε.Κ.Τ την οποία παρουσιάσαμε αναλυτικά σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Πίνακας 8.19

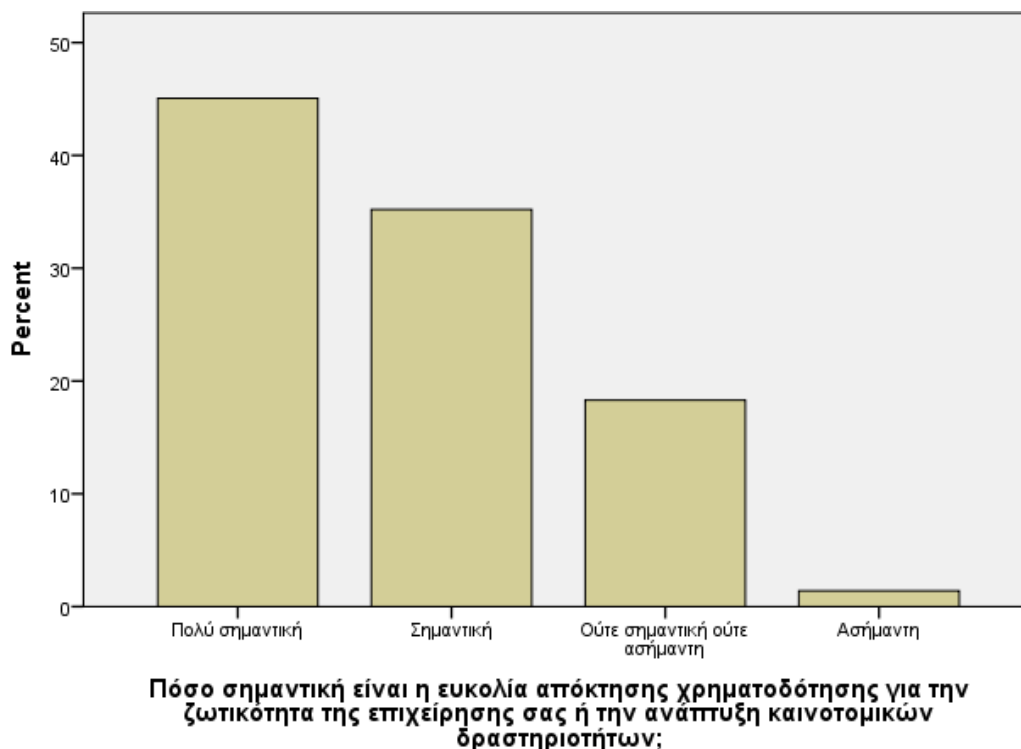
Αποτελέσματα αιτημάτων χορήγησης δανείων το τελευταίο δωδεκάμηνο

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Συγκεντρωτικό ποσοστό
Έγκυρο	Απορρίφθηκε	5	6,6	27,8	27,8
	Εγκρίθηκε κατά 100%	6	7,9	33,3	61,1
	Εγκρίθηκε κατά 75%	1	1,3	5,6	66,7
	Εγκρίθηκε κατά 50%	3	3,9	16,7	83,3
	Υπαναχώρησα λόγω του υψηλού κόστους	2	2,6	11,1	94,4
	Η αίτηση εξετάζεται	1	1,3	5,6	100,0
	Total	18	23,7	100,0	
Missing	System	58	76,3		
Total		76	100,0		

Η σημασία της πρόσβασης στη χρηματοδότηση για τις προοπτικές των ΜμΕ.

Οι τελευταίες τρεις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου εστιάζουν στη σημασία της πρόσβασης της χρηματοδότησης για τις προοπτικές των ΜμΕ και τη βιώσιμη λειτουργία τους στο μέλλον. Η μη κάλυψη των χρηματοοικονομικών αναγκών των ΜμΕ το επόμενο χρονικό διάστημα θα επηρεάσει δυσμενέστερα την παραγωγή, τις πωλήσεις και την απασχόληση, ενώ παράλληλα εκτιμάται ότι δεν θα επιτρέψει σε ένα μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους απέναντι στους προμηθευτές, στα ασφαλιστικά ταμεία, στις τράπεζες, στην εφορία.

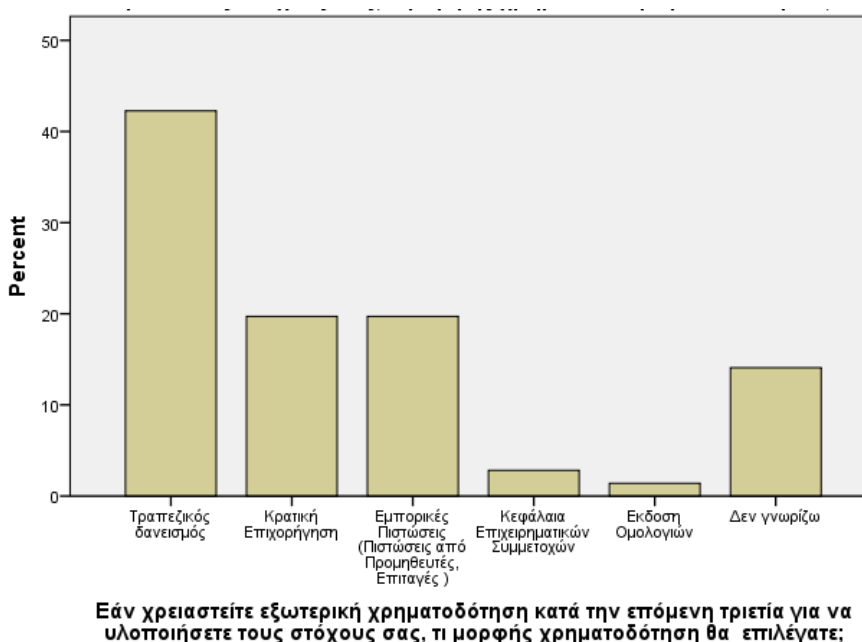
Η βαρύνουσα σημασία που αποδίδουν οι επιχειρήσεις στην ευκολία άντλησης χρηματοδοτικών πόρων προκύπτει από τις απαντήσεις που έδωσαν στην ερώτηση κατά πόσο σημαντική θεωρούν για τη μελλοντική βιωσιμότητά τους την ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης. Πιο συγκεκριμένα το 42,1% των επιχειρήσεων θεωρεί πολύ σημαντική την ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης για την ζωτικότητα της επιχείρησής τους ή την ανάπτυξη καινοτομικών δραστηριοτήτων, για το 32,9% θεωρείται πολύ σημαντική, για το 17,1% δεν είναι ούτε σημαντική ούτε ασήμαντη, ενώ για το 1,3% είναι ασήμαντη η ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης.

Διάγραμμα 8.8

Η σημασία ευκολίας απόκτησης χρηματοδότησης για τη ζωτικότητα της επιχείρησης

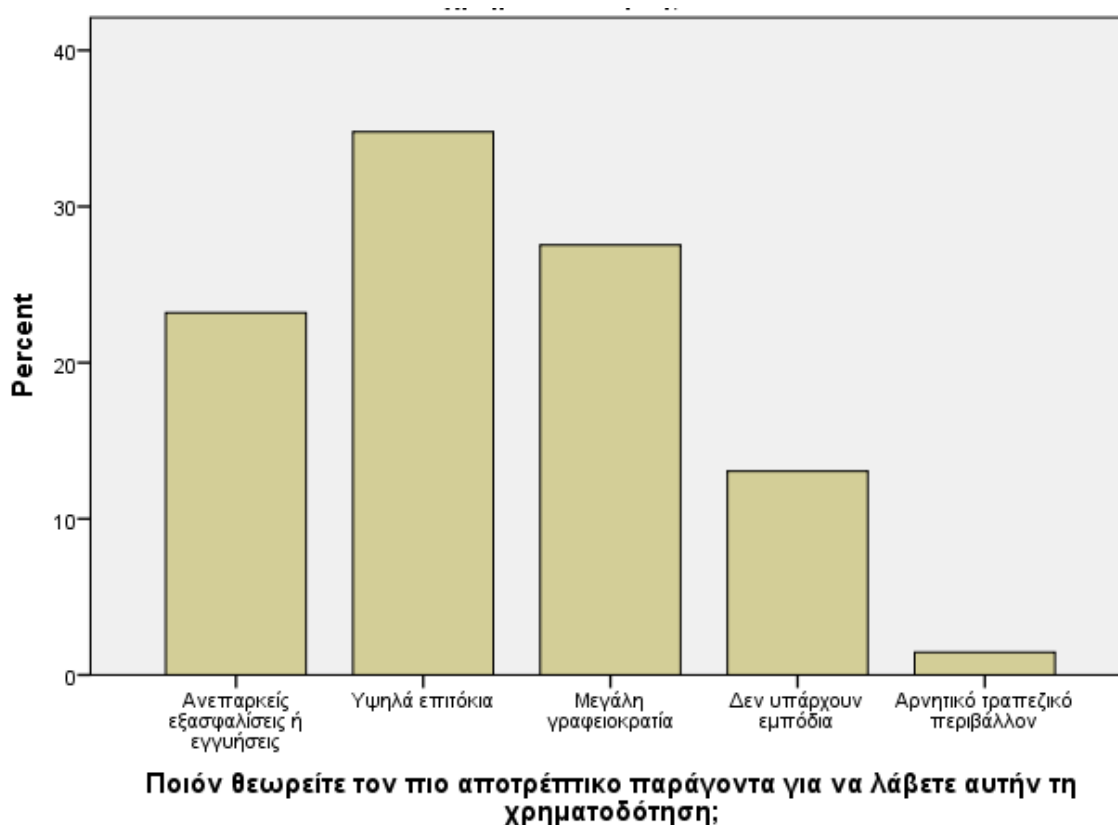
Σε επόμενη ερώτηση για το είδος της χρηματοδότησης που θα επέλεγαν για να υλοποιήσουν τους στόχους τους κατά την επόμενη τριετία οι απαντήσεις των ερωτώμενων παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Επισημαίνουμε ότι τους δόθηκε η δυνατότητα μόνο μίας επιλογής από τις εξής: τραπεζικός δανεισμός, εμπορικές πιστώσεις, κρατική επιχορήγηση, έκδοση ομολογιών, κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών και δε γνωρίζω. Πιο συγκεκριμένα το 39,5% των ερωτηθέντων θα επέλεγαν τον τραπεζικό δανεισμό κατά την επόμενη τριετία. Ποσοστό 18,4% του δείγματος θα προτιμούσε ως μορφή χρηματοδότησης τις εμπορικές πιστώσεις και το ίδιο ακριβώς την κρατική επιχορήγηση, 2,6% τα κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών, μόλις το 1,4% την έκδοση ομολογιών, ενώ το 13,2% δε γνωρίζει τον τρόπο της χρηματοδότησης. Το ποσοστό των συμμετεχόντων που δεν απάντησαν σε καμία από τις επιλογές που δόθηκαν προκαλεί ενδιαφέρον, καθώς αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, ένδειξη ότι ένα ικανό τμήμα των επιχειρηματιών δεν ικανοποιείται από τις παραδοσιακές μορφές χρηματοδότησης και πιθανότατα λόγω ελλιπούς ενημέρωσης δεν έχει στραφεί σε εναλλακτικές μορφές. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 8.9

Μορφή εξωτερικής χρηματοδότησης για την υλοποίηση στόχων εντός της επόμενης τριετίας

Όσον αφορά την εκτίμηση των ερωτώμενων σχετικά με τον πιο αποτρεπτικό παράγοντα προκειμένου να λάβουν την κατάλληλη χρηματοδότηση προκύπτει ότι το 31,6% θεωρεί ως αποτρεπτικό παράγοντα για να λάβει χρηματοδότηση τα υψηλά επιτόκια, το 25% τη μεγάλη γραφειοκρατία, το 21,1% τις ανεπαρκείς εξασφαλίσεις ή εγγυήσεις, το 11,8% πιστεύει πως δεν υπάρχουν εμπόδια ενώ για το 1,3% τα αρνητικό τραπεζικό περιβάλλον θα λειτουργούσε αποτρεπτικά. Το 9,2% των επιχειρήσεων δεν απάντησε στην ερώτηση.

Διάγραμμα 8.10

Αποτρεπτικοί παράγοντες για τη λήψη μελλοντικής χρηματοδότησης

Τα αναλυτικά αποτελέσματα αυτής της υπό ενότητας παρατίθενται αναλυτικά στο Παράρτημα Α (Π.Α.14, Π.Α.15 & Π.Α.16).

8.3 Έλεγχος ερευνητικών υποθέσεων

Μετά την περιγραφική παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας μας, διεξήγαμε στατιστικούς ελέγχους προκειμένου να εξετάσουμε την ισχύ των ερευνητικών μας υποθέσεων, οι οποίες

διατυπώθηκαν στο έβδομο κεφάλαιο και ουσιαστικά αναφέρονται στην ύπαρξη σχέσης μεταξύ συγκεκριμένων δεδομένων (μεταβλητών).

Επισημαίνουμε ότι επειδή οι μεταβλητές μας είναι ποιοτικές, χρησιμοποιήθηκαν οι τεχνικές της διασταύρωσης των δεδομένων που περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα και ο έλεγχος χ^2 γνωστός στη διεθνή βιβλιογραφία και ως Chi-Square Test αλλά και Pearson Chi-Square, ο οποίος αποτελεί τη βασική μέθοδο για να εξακριβωθεί η ύπαρξη σχέσης μεταξύ δύο ποιοτικών μεταβλητών.

Κατά τον έλεγχο χ^2 ελέγχεται η μηδενική υπόθεση ότι οι δύο μεταβλητές είναι στατιστικά ανεξάρτητες μεταξύ τους, έναντι της εναλλακτικής υπόθεσης, η οποία είναι και η ερευνητική μας υπόθεση, ότι μεταβλητές είναι εξαρτημένες. Για τον έλεγχο υπολογίζονται οι αναμενόμενες συχνότητες, οι οποίες είναι οι συχνότητες που θα είχαμε αν οι δύο μεταβλητές ήταν πραγματικά ανεξάρτητες. Αυτές οι συχνότητες συγκρίνονται με τις παρατηρούμενες συχνότητες και το μέγεθος της απόστασής τους καθορίζει το αν τελικά οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες ή όχι. Οι αναμενόμενες συχνότητες υπολογίζονται αν πολλαπλασιάσουμε το άθροισμα κάθε στήλης που ανήκει το συγκεκριμένο κελί και μετά διαιρέσουμε το συνολικό άθροισμα των συχνοτήτων του πίνακα με το σύνολο των παρατηρήσεων.

Στο SPSS, προφανώς αυτοί οι υπολογισμοί γίνονται αυτόματα. Αν η πιθανότητα p η οποία στο output της διαδικασίας Crosstabs εμφανίζεται υπό τον τίτλο Asymptotic Significance (2-sided) είναι μικρότερη από 0,05, τότε δε γίνεται δεκτή η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας και επομένως οι δύο μεταβλητές εξαρτώνται η μία από την άλλη (Γναρδέλλης, 2013).

Υπόθεση 1

H1: Η νομική μορφή, ο κλάδος στον οποίο δραστηριοποιείται η επιχείρηση και τα έτη δραστηριοποίησης της επηρεάζουν κυρίως μετά το 2009 την πρόσβαση στην εξωτερική χρηματοδότηση.

Πίνακας 8.20

Πίνακας συνάφειας μεταξύ ετών δραστηριοποίησης και λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

		Μετά το 2009 λάβατε εξωτερική χρηματοδότηση?		Total
		Ναι	Όχι	
Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση;	Λιγότερο από 2 έτη	3	8	11
	2-5 έτη	9	10	19
	5-10 έτη	7	5	12
	Περισσότερο από 10 έτη	22	8	30
Total		41	31	72

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση παρουσιάζει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση με τα χρόνια παρουσίας της επιχείρησης στην αγορά, καθώς η τιμή που παρουσιάζει η στάθμη σημαντικότητας του συγκεκριμένου ελέγχου είναι $p=0,047$, η οποία είναι μικρότερη από 0,05 και επομένως απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας (πίνακας 8.21). Δηλαδή, όσο περισσότερα χρόνια είναι μία επιχείρηση στην αγορά τόσο πιο εύκολα μπορεί να έχει πρόσβαση στη χρηματοδότηση. Επαληθεύεται αυτό που έχουμε συμπεράνει ότι οι νεοσύστατες ΜμΕ μετά το 2009 αντιμετώπισαν σοβαρότατο πρόβλημα εξεύρεσης κεφαλαίων.

Πίνακας 8.21

Πίνακας ελέγχου Chi-square ετών δραστηριοποίησης και της λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,957 ^a	3	,047
Likelihood Ratio	8,146	3	,043
Linear-by-Linear Association	7,749	1	,005
N of Valid Cases	72		

Συνεχίζοντας την ανάλυση μας προκειμένου να επαληθεύσουμε ή όχι το δεύτερο σκέλος της υπόθεσης μας, εξετάσαμε αν υπάρχει σχέση μεταξύ της λήψης εξωτερικής

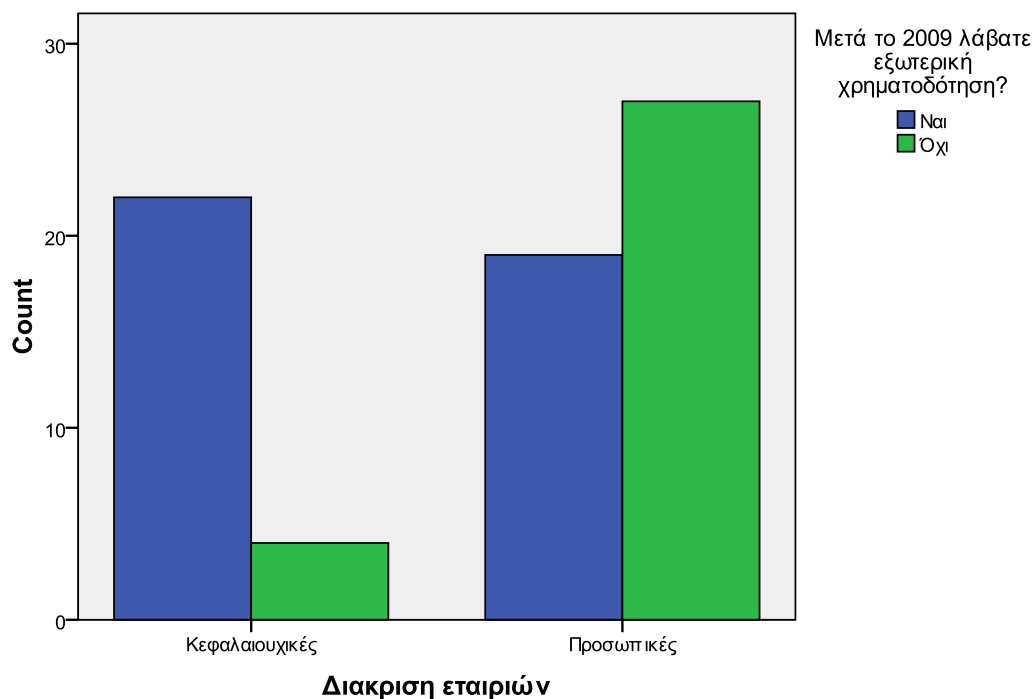
χρηματοδότησης μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης με τη νομική μορφή επιχείρησης. Από τον πίνακα συνάφειας 8.22 προκύπτει ότι το 58,7% των προσωπικών επιχειρήσεων δεν έλαβαν εξωτερική χρηματοδότηση, ενώ αντίθετα το 84,6% των κεφαλαιουχικών εταιριών έλαβαν εξωτερική χρηματοδότηση.

Πίνακας 8.22

Πίνακας συνάφειας μεταξύ νομικής μορφής επιχείρησης και λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

	Μετά το 2009 λάβατε εξωτερική χρηματοδότηση?		Total
	Ναι	Όχι	
Διάκριση εταιριών			
Κεφαλαιουχικές	22	4	26
Προσωπικές	19	27	46
Total	41	31	72

Bar Chart

Διάγραμμα 8.11

Απεικόνιση συνάφειας νομικής μορφής και εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

Ένα ακόμη ενδιαφέρον εύρημα από τη στατιστική επεξεργασία είναι πως παρατηρείται συσχέτιση της λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009 με τη νομική μορφή της επιχείρησης (Πίνακας 8.23). Πιο συγκεκριμένα από τον έλεγχο Chi-square, προκύπτει πως η λήψη εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009 συνδέεται με τη νομική μορφή, καθώς η τιμή που παρουσιάζει η στάθμη σημαντικότητας του συγκεκριμένου ελέγχου είναι $p=0,000$, η οποία είναι μικρότερη από 0,05 και επομένως απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας. Από την εξέταση των παραπάνω αποτελεσμάτων είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι οι κεφαλαιουχικές εταιρίες έχουν μεγαλύτερη ευκολία στην πρόσβαση στην εξωτερική χρηματοδότηση από τις προσωπικές εταιρίες.

Πίνακας 8.23

Πίνακας ελέγχου Chi-square νομικής μορφής και της λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,709 ^a	1	,000
Likelihood Ratio	13,724	1	,000
Linear-by-Linear Association	12,533	1	,001
N of Έγκυρο Cases	72		

Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι ΜμΕ και κατά την πρόσβαση στη χρηματοδότηση επηρέασαν όλες τις επιχειρήσεις με μικρές αποκλίσεις ανά κλάδο δραστηριότητας. Η λήψη εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009 δεν βρέθηκε να διαφέρει ανάλογα με τον κλάδο της επιχείρησης ($p=0,196$).

Πίνακας 8.24

Πίνακας ελέγχου Chi-square κλάδου και της λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,105 ^a	8	,196
Likelihood Ratio	13,680	8	,090
Linear-by-Linear Association	,003	1	,954
N of Έγκυρο Cases	72		

Συνεπώς από τα παραπάνω δεδομένα, η ερευνητική υπόθεση που υπέθετε ότι η πρόσβαση στην εξωτερική χρηματοδότηση δεν είναι ίδια για όλες τις ΜμΕ, αλλά εξαρτάται από τον κλάδο, τη νομική μορφή και τα έτη παρουσίας, γίνεται δεκτή μόνο ως προς τη νομική μορφή και τα έτη δραστηριοποίησης.

Υπόθεση 2

H2: Ο αριθμός εργαζομένων της επιχείρησης επηρεάζει την πρόσβαση της στην εξωτερική χρηματοδότηση κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Κοιτάζοντας τα επίπεδα σημαντικότητας (p) στον πιο κάτω πίνακα, αποδεικνύεται ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά (p=0,326, Πίνακας 8.25) μεταξύ της χρησιμοποίησης εξωτερικής χρηματοδότησης και του αριθμού εργαζομένων που απασχολεί μία επιχείρηση.

Πίνακας 8.25

Πίνακας συνάφειας μεταξύ αριθμού εργαζόμενων και λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης μετά το 2009

	Μετά το 2009 λάβατε εξωτερική χρηματοδότηση?		Total	Chi-Square Tests
	Ναι	Όχι		
Πόσους εργαζόμενους από 0 ως 9 απασχολείτε;	31	22	53	0,326
10-49	8	9	17	
50-250	2	0	2	
Total	41	31	72	

Συνεπώς η ερευνητική υπόθεση που υπέθετε ότι όσο πιο μικρός ο αριθμός εργαζομένων που απασχολεί η επιχείρηση τόσο πιο δύσκολα θα λάβει εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009, ως έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης, απορρίπτεται.

Υπόθεση 3

H3: Η χρήση και η μεταβολή των τραπεζικών πιστώσεων από το 2009 και μετά σχετίζεται με τον αριθμό των εργαζόμενων που απασχολούν, τα έτη παρουσίας και τον κλάδο δραστηριοποίησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Οι αυστηροί όροι και οι προϋποθέσεις που θέτουν τα πιστωτικά ιδρύματα για τη χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων από το 2009 σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με όσα διατυπώσαμε στο θεωρητικό μέρος της εργασίας μας, οι τράπεζες αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, οικογενειακού χαρακτήρα, καθώς και τις νεοσύστατες.

Ωστόσο, δεν παρουσιάζεται κάποιου είδους στατιστική συσχέτιση των τραπεζικών πιστώσεων ούτε με τον αριθμό των εργαζόμενων, ούτε με τον κλάδο και ούτε με τα έτη δραστηριοποίησης με τη χρήση Chi-Square, όπως παρατηρούμε και στον πίνακα 8.26 που ακολουθεί. Προκύπτει ότι οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα αναφορικά με τις τραπεζικές πιστώσεις ανεξάρτητα του αριθμού των εργαζομένων που απασχολούν, των ετών λειτουργίας και του κλάδου που δραστηριοποιούνται.

Στον αντίποδα η χρήση των τραπεζικών πιστώσεων από το 2009 φαίνεται να συνδέεται με τη νομική μορφή τους ($p=0,003$, Πίνακας 8.26).

Στο σχετικό πίνακα συνάφειας 8.27 παρατηρείται ότι το 74% των κεφαλαιουχικών θεωρεί ότι επιδεινώθηκαν οι τραπεζικές πιστώσεις και το αντίστοιχο ποσοστό στις προσωπικές να ανέρχεται σε 46,3%, **καθώς το 48% δηλώνει ότι δεν αφορούν την επιχείρησή του**, ένδειξη ότι σημαντικό τμήμα των προσωπικών επιχειρήσεων πλέον έχει υποχρεωθεί να στραφεί σε άλλες μορφές χρηματοδότησης.

Πίνακας 8.26

Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών των επιχειρήσεων και της μεταβολής των τραπεζικών πιστώσεων

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΜμΕ	Pearson Chi-Square	p-value
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	2,289	,891
ΈΤΗ	15,090	,088
ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ	13,724	,003
ΚΛΑΔΟΣ	25,677	,370

Πίνακας 8.27

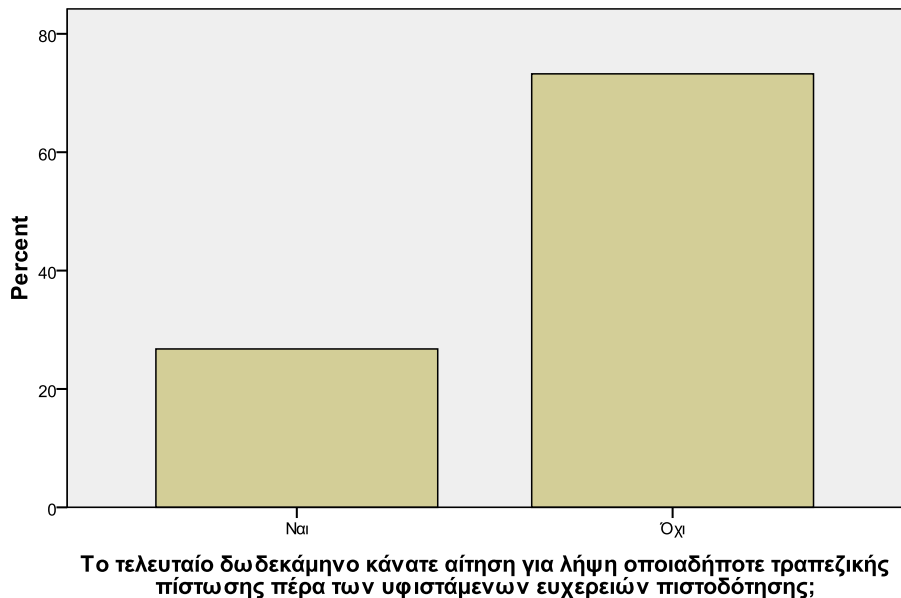
Πίνακας συνάφειας μεταξύ νομικής μορφής και μεταβολής όρων τραπεζικών πιστώσεων

	Για ποιόν από τους παράγοντες θα λέγατε ότι βελτιώθηκε, διατηρήθηκε αμετάβλητος ή επιδεινώθηκε από το 2009 και μετά; Σημειώστε με: 1-Όταν βελτιώθηκε, 2-Διατηρήθηκε αμετάβλητος, 3-Επιδεινώθηκε, 4-Δεν αφορά την επιχείρησή μου. [Τραπεζικές Πιστώσεις]				Total
	Όταν βελτιώθηκε	Διατηρήθηκε αμετάβλητος	Επιδεινώθηκε	Δεν αφορά την επιχείρησή μου	
Διάκριση εταιριών					
Κεφαλαιουχικές	1	4	19	2	26
Προσωπικές	0	2	19	20	41
Total	1	6	38	22	67

Υπόθεση 4

H4: Η έγκριση ή μη των αιτήσεων χορήγησης τραπεζικών πιστώσεων το τελευταίο δωδεκάμηνο από τα πιστωτικά ιδρύματα εξαρτάται από τη νομική μορφή, τα έτη δραστηριοποίησης, τον κλάδο, τον αριθμό των εργαζομένων και τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων.

Όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα από τις 76 επιχειρήσεις του δείγματος, μόλις το 25% το τελευταίο δωδεκάμηνο υπέβαλε αίτηση για τη λήψη τραπεζικού δανείου.

Διάγραμμα 8.12

Αίτηση λήψης τραπεζικής πίστωσης το τελευταίο δωδεκάμηνο

Προτού προβούμε στον έλεγχο της ερευνητικής μας υπόθεσης, κρίναμε απαραίτητο να διεξάγουμε στατιστικό έλεγχο μεταξύ των στοιχείων των επιχειρήσεων και τις απαντήσεις των επιχειρήσεων σχετικά με το αν υπέβαλαν αίτηση δανείου το τελευταίο δωδεκάμηνο. Ουσιαστικά, έχοντας υπόψη μας τα αποτελέσματα (πίνακας 8.18) της έρευνας μας που έδειξαν ότι ένα ικανό ποσοστό επιχειρήσεων δε χρησιμοποίησαν τραπεζική χρηματοδότηση από το 2009 ενδεχόμενα λόγω του φόβου απόρριψης, μας έδωσε ένα ισχυρό κίνητρο να διερευνήσουμε εάν η συγκεκριμένη επιλογή των ΜμΕ επηρεάζεται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τους.

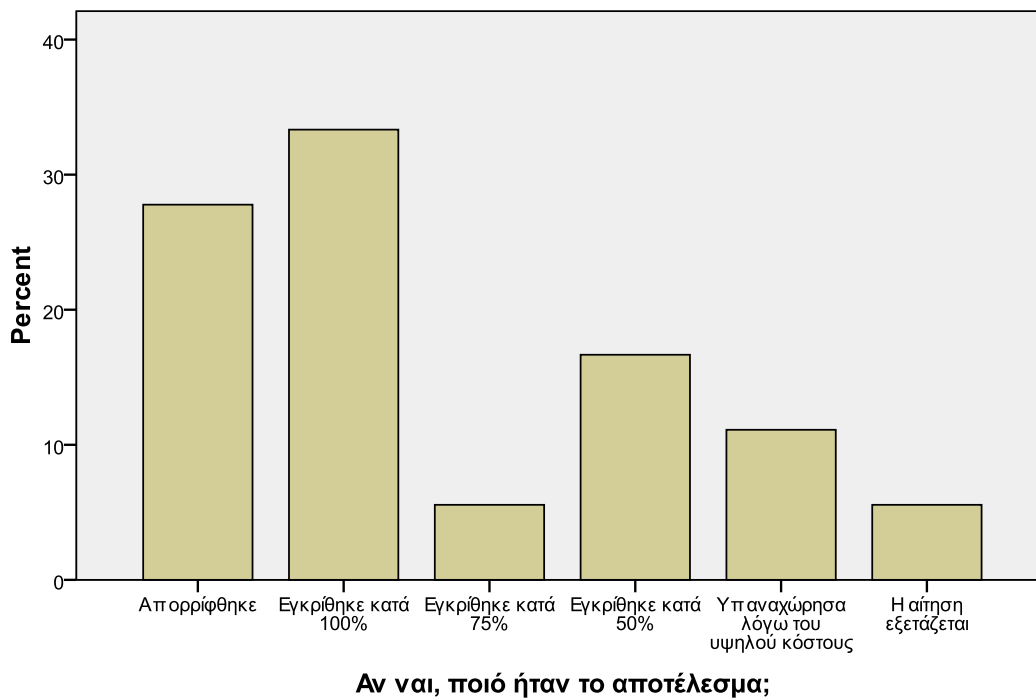
Πιο συγκεκριμένα από τον έλεγχο Chi-square, προκύπτει πως η απόφαση των επιχειρήσεων να υποβάλουν ή όχι αίτηση δανείου επηρεάζεται μόνο από τη νομική μορφή, καθώς η τιμή που παρουσιάζει η στάθμη σημαντικότητας του συγκεκριμένου ελέγχου είναι $p=0,015$, η οποία είναι μικρότερη από 0,05 και επομένως απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας. Από τους πίνακες συνάφειας που παρατίθεται στο παράρτημα (Π.Α.19 & Π.Α.20) γίνεται αντιληπτό ότι οι προσωπικές επιχειρήσεις στη συντριπτική τους πλειοψηφία (84,1%) δεν υποβάλουν αίτημα χορήγησης δανείου. Στον αντίποδα το ποσοστό αυτό στις κεφαλαιουχικές είναι σαφώς μικρότερο (57,7%), καθώς το 42,3% αυτών υπέβαλε αίτημα χορήγησης τραπεζικής πίστωσης.

Πίνακας 8.28

**Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών των επιχειρήσεων και υποβολής αιτήματος
τραπεζικού δανείου**

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΜμΕ	Pearson Chi-Square	p-value
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	1,277	,528
ΈΤΗ	7,722	,052
ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ	5,962	,015
ΚΛΑΔΟΣ	9,335	,315

Συνεχίζοντας με την εξέταση της ερευνητικής μας υπόθεσης, από αυτές τις επιχειρήσεις που δήλωσαν ότι υπέβαλαν αίτημα, όπως είδαμε και παραπάνω (πίνακας 8.19), και απεικονίζουμε στο διάγραμμα που ακολουθεί, ένα σημαντικό ποσοστό περί το 56% έλαβε έγκριση είτε ολική είτε μερική, ενώ αντίθετα μόλις το 28% έλαβε αρνητική απάντηση από τις τράπεζες.

Διάγραμμα 8.13

Αποτέλεσμα αιτήματος χορήγησης τραπεζικής πίστωσης

Εν συνεχεία προκειμένου να εξετάσουμε την υπόθεση μας, δημιουργήθηκαν πίνακες συνάφειας της μεταβλητής αυτής με συγκεκριμένα δημογραφικά χαρακτηριστικά (αριθμός εργαζομένων, κλάδος, νομική μορφή, έτη και κύκλο εργασιών), ώστε να διερευνηθεί εάν κάποιο από τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικό λαμβάνει σημαντικό ρόλο στην τύχη που είχαν τα αιτήματα χορήγησης τραπεζικών πιστώσεων και κατά επέκταση στα κριτήρια που χρησιμοποιούσαν οι τράπεζες για την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας των επιχειρήσεων και δη των ΜμΕ.

Πίνακας 8.29

Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών επιχείρησης και αποτελέσματος αιτήματος τραπεζικής πίστωσης

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΜμΕ	Pearson Chi-Square	p-value
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	17,200	0,070
ΚΛΑΔΟΣ	26,018	0,165
ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ	5,236	0,388
ΕΤΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ	10,667	0,776
ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ	26,050	0,164

Δεν παρουσιάζεται κάποια συσχέτιση μεταξύ κάποιου χαρακτηριστικού και της έκβασης των αιτήσεων τραπεζικού δανεισμού το τελευταίο δωδεκάμηνο, καθώς καμία τιμή δεν παρουσιάζει p-value μικρότερη από την τιμή 0,05.

Συνεπώς η ερευνητική υπόθεση που υπέθετε ότι υπάρχει διαφορά στην τύχη των αιτημάτων που υποβάλουν οι ΜμΕ ανάλογα με τη νομική μορφή, τον αριθμό των εργαζομένων, τα έτη, τον κλάδο και τον κύκλο εργασιών απορρίπτεται.

Υπόθεση 5

H5: Η σημασία που αποδίδουν οι ΜμΕ στην εξεύρεση εξωτερικής χρηματοδότησης για τη ζωτικότητα τους εξαρτάται από τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούν, τα έτη δραστηριοποίησης, τον κλάδο δραστηριοποίησης, καθώς και τη νομική τους μορφή.

Εν συνεχεία προκειμένου να εξετάσουμε την υπόθεση μας, δημιουργήθηκαν πίνακες συνάφειας της μεταβλητής αυτής με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων (αριθμός εργαζομένων, κλάδος, νομική μορφή (προσωπικές/κεφαλαιουχικές), έτη).

Συσχετίζοντας, λοιπόν, τον αριθμό των εργαζομένων, τα έτη δραστηριοποίησης και τη νομική μορφή των επιχειρήσεων με τη σημασία που αποδίδουν στην ευκολία απόκτησης εξωτερικής χρηματοδότησης, προκύπτει ότι δε διέφεραν σημαντικά τα ποσοστά των επιχειρήσεων που προτίθενται να υλοποιήσουν στο προσεχές μέλλον κάποιο επενδυτικό/επιχειρηματικό σχέδιο ανάλογα με τα παραπάνω στοιχεία της επιχείρησης, καθώς καμία τιμή δεν παρουσιάζει p-value μικρότερη από την τιμή 0,05.

Πίνακας 8.30

Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών επιχείρησης με τη σημασία της ευκολίας απόκτησης χρηματοδότησης για τη ζωτικότητα της.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΜμΕ	Pearson Chi-Square	p-value
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	7,176	0,305
ΕΤΗ	7,720	0,563
ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ	7,823	0,050

Ωστόσο, όπως διαπιστώνεται από τη στατιστική επεξεργασία του κλάδου που δραστηριοποιείται, υπάρχει σημαντική συσχέτιση του κλάδου με τη σημασία που αποδίδεται στη ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης για την ζωτικότητα της επιχείρησης ή την ανάπτυξη καινοτομικών δραστηριοτήτων, καθώς η τιμή που παρουσιάζει η στάθμη σημαντικότητας του συγκεκριμένου ελέγχου είναι $p=0,000$, η οποία είναι μικρότερη από 0,05 και επομένως απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας (πίνακας 8.32).

Όπως φαίνεται και από τον 8.31 πίνακα συνάφειας, οι κλάδοι του εμπορίου, της παροχής των υπηρεσιών και της μεταποίησης αποδίδουν πολύ μεγαλύτερη σημασία από οι υπόλοιποι στην ευκολία απόκτησης χρηματοδοτικών κεφαλαίων, γεγονός που ερμηνεύεται από το ότι οι συγκεκριμένοι κλάδοι, λόγω της υψηλής μόχλευσης τους στο παρελθόν, επλήγησαν σημαντικά με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και ως εκ τούτου η ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης αποκτά βαρύνουσα σημασία για μελλοντική τους βιωσιμότητα.

Πίνακας 8.31

Πίνακας συνάφειας μεταξύ κλάδου επιχείρησης και της σημασίας ευκολίας λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης για τη ζωτικότητα της

	Πόσο σημαντική είναι η ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης για την ζωτικότητα της επιχείρησας ή την ανάπτυξη καινοτομικών δραστηριοτήτων;				Total
	Πολύ σημαντική	Σημαντική	Ούτε σημαντική ούτε ασήμαντη	Ασήμαντη	
Κλάδος επιχείρησης					
Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο	13	10	2	0	25
Ξενοδοχεία και υπηρεσίες εστίασης	3	1	7	0	11
Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	0	0	1	0	1
Μεταποιητικές βιομηχανίες	2	2	0	0	4
Κατασκευές	1	1	0	1	3
Εκπαίδευση	1	1	0	0	2
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1	2	0	0	3
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	7	1	2	0	10
Λοιποί κλάδοι	4	7	1	0	12
Total	32	25	13	1	71

Πίνακας 8.32

Πίνακας ελέγχου Chi-square κλάδου και της σημασίας απόκτησης χρηματοδότησης

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	53,914 ^a	24	,000
Likelihood Ratio	35,441	24	,062
Linear-by-Linear Association	,318	1	,573
N of Valid Cases	71		

Συνεπώς η ερευνητική υπόθεση γίνεται δεκτή μόνο ως προς τον κλάδο, καθώς προέκυψε διαφορά μεταξύ των κλάδων ως προς τη σημασία που αποδίδουν στην απόκτηση χρηματοδότηση για τη βιωσιμότητά τους.

Εκτός από τον έλεγχο των ερευνητικών μας υποθέσεων, κατά τη διάρκεια της ανάλυσης δεδομένων ανέκλυσε ένα σημαντικότατο εύρημα το οποίο ήταν η μεγάλη χρήση των ιδίων κεφαλαίων από τις ΜμΕ. Θυμίζουμε ότι το 66% των επιχειρήσεων δήλωσαν ότι μεταξύ των μορφών χρηματοδότησης που έχουν χρησιμοποιήσει είναι και η αυτοχρηματοδότηση. Προκειμένου να ελέγξουμε αν η χρήση ιδίων κεφαλαίων σχετίζεται με κάποιο από τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων διασταυρώσαμε τα δεδομένα αυτής της ερώτησης με τον αριθμό των εργαζομένων, τη νομική μορφή, τον κλάδο και τα έτη παρουσίας και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στους πίνακες συνάφειας του παραρτήματος (Π.Α.21, Π.Α.22, Π.Α.23 & Π.Α.24). Από τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον πίνακα 8.33 που ακολουθεί εξάγεται το συμπέρασμα ότι η χρησιμοποίηση των ιδίων κεφαλαίων δε διαφοροποιείται ανάλογα με τα παραπάνω χαρακτηριστικά εκτός από τη νομική τους μορφή. Πράγματι από τον πίνακα συνάφειας (Π.Α.23) προκύπτει ότι οι κεφαλαιουχικές επιχειρήσεις σε ποσοστό 80,8% έχουν χρησιμοποιήσει ίδια κεφάλαια και το αντίστοιχο ποσοστό στις προσωπικές επιχειρήσεις, ανέρχεται σε ποσοστό 53,3%. Όπως έχουμε προαναφέρει στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι προσωπικές επιχειρήσεις (που είναι και η πλειονότητα των ΜμΕ) είναι οικογενειακού χαρακτήρα, οι οποίες δεν έχουν τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσουν με ίδια διαθέσιμα τις δραστηριότητες τους.

Πίνακας 8.33

Έλεγχος συσχέτισης χαρακτηριστικών επιχείρησης με τη χρησιμοποίηση ιδίων κεφαλαίων/αυτοχρηματοδότησης.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΜμΕ	Pearson Chi-Square	p-value
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	1,308	0,520
ΕΤΗ	4,346	0,226
ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ	5,344	0,021
ΚΛΑΔΟΣ	15,202	0,055

Από την ανάλυση των συσχετίσεων παρατηρήθηκε πως τα έτη δραστηριότητας των επιχειρήσεων στην οικονομική αγορά επηρεάζουν μετά το 2009 την πρόσβαση τους στην

εξωτερική χρηματοδότηση. Όπως είναι λογικό, οι επιχειρήσεις που είναι στον χώρο αγοράς παραπάνω χρόνια θεωρούνται πιο αξιόπιστες κι επομένως έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε χρηματοδοτήσεις. Παρόμοια επίδραση παρατηρήθηκε και μεταξύ της νομικής μορφής των επιχειρήσεων και της ευκολίας στην πρόσβαση χρηματοδότησης μετά το 2009. Είναι αναμενόμενο οι κεφαλαιουχικές επιχειρήσεις να έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα από τις προσωπικές, όσον αφορά την απόκτηση εξωτερικής χρηματοδότησης, καθώς οι δεύτερες είναι στην πλειονότητα τους πολύ μικρές επιχειρήσεις οικογενειακού χαρακτήρα και των οποίων οι ιδιομορφίες καθιστούν δύσκολη τη χρηματοδότηση ιδίως από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα.

Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι η νομική μορφή των επιχειρήσεων επηρεάζει την απόφαση των επιχειρήσεων κατά τον τελευταίο χρόνο αν θα υποβάλουν ή όχι αίτημα χορήγησης τραπεζικών πιστώσεων, καθώς οι προσωπικές εταιρίες αποφεύγουν την υποβολή αιτήματος. Στον αντίποδα η έγκριση ή απόρριψη των αιτημάτων το τελευταίο δωδεκάμηνο από την πλευρά των τραπεζών δε φαίνεται να συσχετίζεται με κάποιο χαρακτηριστικό των ΜμΕ. Η ερμηνεία είναι ότι ο φόβος απόρριψης έχει οδηγήσει πολλές μικρές επιχειρήσεις κυρίως οικογενειακού χαρακτήρα, οι οποίες συνήθως είναι είτε ατομικές είτε ομόρρυθμες και ετερόρρυθμες να μην υποβάλουν αιτήματα χορήγησης δανείων. Επομένως, αυτά που υποβάλλονται το τελευταίο δωδεκάμηνο προέρχονται κυρίως από κεφαλαιουχικές επιχειρήσεις και λίγες προσωπικές (Π.Α.20) οι οποίες συνεχίζουν σε αυτήν την πολύ δύσκολη συγκυρία να δανειοδοτούνται, με αποτέλεσμα οι τράπεζες να τα αξιολογούν ανεξάρτητα της νομικής του μορφής, αλλά και των υπόλοιπων χαρακτηριστικών τους.

Επιπλέον, η χρήση και μεταβολή των τραπεζικών πιστώσεων από το 2009 φαίνεται να συνδέεται με τη νομική μορφή τους, με τις προσωπικές επιχειρήσεις να έχουν απομακρυνθεί από τον τραπεζικό δανεισμό.

Τέλος, φαίνεται ότι ο κλάδος των επιχειρήσεων επηρεάζει τη σημασία που έχει για μία επιχείρηση η ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης προκειμένου να παραμείνει βιώσιμη.

8.4 Συζήτηση αποτελεσμάτων έρευνας

Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται πιο πάνω απαντούν ουσιαστικά τις ερευνητικές υποθέσεις που τέθηκαν εξ αρχής. Πολλά από τα ευρήματα αυτά προσεγγίζουν τα αντίστοιχα ευρήματα της έρευνας που διεξάγει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα σε εξαμηνιαία βάση και τα οποία παρουσιάσαμε αναλυτικά στο πέμπτο κεφάλαιο του πονήματός μας. Παρόλα αυτά, από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψαν και άλλα σημαντικά αποτελέσματα τα οποία

παρουσιάζονται πιο κάτω:

- ❖ **Κυρίαρχο χαρακτηριστικό** της ελληνικής μικρομεσαίας επιχειρηματικότητας, είναι οι πολύ μικρές επιχειρήσεις από 0 έως 9 εργαζόμενους, μη κεφαλαιουχικής μορφής, έντονου οικογενειακού χαρακτήρα εξαρτημένες σε σημαντικό ποσοστό από την τραπεζική χρηματοδότηση. Ο περιορισμός των τραπεζικών πιστώσεων μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης οδήγησε πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις στη χρησιμοποίηση ιδίων κεφαλαίων και στην εξεύρεση άλλων πηγών εξωτερικής χρηματοδότησης (εμπορικές πιστώσεις). **Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι ποσοστό 63,4% δήλωσε την αυτοχρηματοδότηση μεταξύ των πηγών χρηματοδότησης που χρησιμοποίησε και ποσοστό 60,6% τον τραπεζικό δανεισμό.** Ενδιαφέρον προκαλεί το εύρημα ότι η αυτοχρηματοδότηση φαίνεται να συνδέεται με τη νομική μορφή των επιχειρήσεων και πιο συγκεκριμένα οι κεφαλαιουχικές επιχειρήσεις εμφανίζονται να χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό ίδια κεφάλαια.
- ❖ Σύμφωνα με τα ευρήματα που παρουσιάσαμε προηγουμένως αναλυτικά, η **φορολογική πολιτική δηλώνεται από τη συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων (ποσοστό 89,60% των επιχειρήσεων το αξιολογεί από αρκετά ως εξαιρετικά σημαντικό) ως κυρίαρχο πρόβλημα,** γεγονός που είναι λογικό λόγω των συνεχών αυξήσεων των έμμεσων και άμεσων φόρων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Οι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων επηρεασμένοι από την πολιτική αστάθεια των τελευταίων χρόνων αξιολογούν επίσης πολύ υψηλά (86,90%) το συγκεκριμένο πρόβλημα. **Ακολουθεί με μικρή απόσταση το πρόβλημα της πρόσβασης σε πηγές χρηματοδότησης αρκετά ως εξαιρετικά) από 73,60% των ερωτηθέντων, αποδεικνύοντας τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι ΜμΕ στην κάλυψη των χρηματοδοτικών τους αναγκών.** Την ίδια βαρύτητα φαίνεται να έχουν για τις επιχειρήσεις του δείγματος το πρόβλημα του ανταγωνισμού και η ανεύρεση πελατολογίου, καθώς το ποσοστό αυτών που το χαρακτήρισαν από αρκετά ως εξαιρετικά σημαντικό ανήλθε σε 71,1% και 69,7% αντίστοιχα, ενώ το κόστος εργασίας ή παραγωγής αξιολογείται ως σημαντικό από το 56,6% των συμμετεχόντων στην έρευνα. Επισημαίνουμε, ότι τα προαναφερόμενα αποτελέσματα σχετικά με την πρωτοκαθεδρία πλέον των φορολογικών υποχρεώσεων και την ελαφρά υποχώρηση της χρηματοδότησης συμπίπτουν με τα ευρήματα της πλέον πρόσφατης μελέτης (Αύγουστος 2016) που δημοσίευσε η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, όπως αναλυτικότερα αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο.

- ❖ Όσον αφορά τον τρόπο και τις μορφές χρηματοδότησης, οι περισσότερες επιχειρήσεις (53,9%) έλαβαν εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009, κυρίως μέσω τραπεζικών και εμπορικών πιστώσεων για την κάλυψη κυρίως αναγκών σε κεφάλαια κίνησης. Γίνεται επίσης ξεκάθαρο ότι οι επιχειρηματίες που ξεκίνησαν τη δραστηριότητα τους από το 2009 και μετά έχουν αντιμετωπίσει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις συνέπειες της χρηματοοικονομικής στενότητας με αποτέλεσμα να έχουν λάβει σε πολύ μικρότερο βαθμό οποιαδήποτε εξωτερική χρηματοδότηση. Το ίδιο ισχύει και για τις προσωπικές επιχειρήσεις οποίες φαίνεται να έχουν δυσκολότερη πρόσβαση στην εξωτερική χρηματοδότηση από τις κεφαλαιουχικές.
- ❖ Ο παραδοσιακός τραπεζικός δανεισμός, παρά τις δυσκολίες παραμένει εκ των κύριων πηγών χρηματοδότησης (ποσοστό 65,9%) αν και σημαντικά μειωμένος συγκριτικά με την προ κρίσης περίοδο (το ποσοστό που χρησιμοποίησε τραπεζικό δανεισμό ξεπερνούσε το 84% στην προ κρίσης περίοδο), ενώ η παροχή πιστώσεων από τους προμηθευτές πλέον προσφέρει στις ΜμΕ πολύτιμα κεφάλαια κίνησης (ποσοστό 63,4% του δείγματος). Στον αντίποδα οι ΜμΕ δε χρησιμοποιούν εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης.
- ❖ Αναφορικά με τις σύγχρονες μορφές τραπεζικής χρηματοδότησης δεν παρατηρείται κάποια σημαντική χρήση, καθώς μόλις μία στις τέσσερις ΜμΕ χρησιμοποιεί κατά τη διάρκεια της κρίσης το leasing. Το factoring χρησιμοποιείται μόλις από το 17,1%. Αν συγκρίνουμε τα αντίστοιχα ποσοστά με την προ του 2009 περίοδο προκύπτει μία ελαφρά αύξηση.
- ❖ Όσον αφορά τις επιχειρήσεις που δεν προσέφυγαν στο τραπεζικό δανεισμό από το 2009 ως το σημαντικότερο λόγο που δεν προσέφυγαν στον τραπεζικό δανεισμό από το 2009 η πλειοψηφία των ερωτηθέντων σε ποσοστό 46,5% αποκρίθηκε ότι δεν χρειάστηκε την τραπεζική χρηματοδότηση και σε ποσοστό 23,3% δήλωσαν τη μη ουσιαστική χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα. Το ποσοστό των επιχειρήσεων που δήλωσε ως λόγο τη μη χορήγηση των τραπεζικών πιστώσεων πιθανότατα να δείχνει μία σημαντική παράμετρο για τη στάση των ΜμΕ που δεν είναι άλλη από το φόβο απόρριψης του αιτήματος δανεισμού, ο οποίος φαίνεται να είναι εντονότερος στις προσωπικές επιχειρήσεις.
- ❖ Μία στις δύο επιχειρήσεις δηλώνουν ότι οι τραπεζικές κι εμπορικές πιστώσεις επιδεινώθηκαν κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης.

- ❖ Τα ευρήματα σχετικά με τη χρήση εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων από τις επιχειρήσεις επιβεβαιώνει την άκρως ανησυχητική κατάσταση που επικρατεί, καθώς μόλις το 22,4% των επιχειρήσεων που απευθύνθηκαν σε κρατικούς φορείς χρηματοδότησης, όπως το ΕΤΕΑΝ, ο ΟΑΕΔ, ο αναπτυξιακός επενδυτικός νόμος, διάφορα ευρωπαϊκά προγράμματα.
- ❖ Εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης όπως τα κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών χρησιμοποιούνται μόλις από το 2,4% των συμμετεχόντων.
- ❖ **Σχετικά με τη διαδικασία χρηματοδότησης και τον τρόπο λειτουργίας των τραπεζών παρατηρήθηκε πως η πλειοψηφία των επιχειρήσεων θεωρεί πως η πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό είναι σήμερα πολύ πιο δύσκολη συγκριτικά με την περίοδο πριν τη κρίση, τα επιτόκια δανεισμού είναι πολύ υψηλά, δεν υπάρχουν ελκυστικά προγράμματα για μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Ακόμη, οι τράπεζες απαιτούν πάρα πολλές πληροφορίες προκειμένου να εγκρίνουν τη χρηματοδότηση, δεν είναι διατεθειμένες να αναλάβουν τους κινδύνους που συνεπάγεται η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και ζητούν σήμερα υπερβολικές εξασφαλίσεις συγκριτικά με το παρελθόν. Τέλος, υπάρχει υπερβολική γραφειοκρατία κατά την εξέταση της χρηματοδότησης. Η μεγάλη πλειοψηφία των επιχειρήσεων (68,4%) τον τελευταίο χρόνο δεν έκανε αίτηση για λήψη οποιαδήποτε τραπεζικής πέρα των υφιστάμενων ευχερειών πιστοδότησης, ενώ οι περισσότερες (56,2%) από τις επιχειρήσεις που τελικά έκαναν αίτηση, αυτή έγινε δεκτή είτε ολικώς είτε μερικώς. Αν και η έγκριση των αιτημάτων δε φαίνεται να συνδέεται με κάποιο από τα χαρακτηριστικά των ΜμΕ, δεν ισχύει το ίδιο για την υποβολή τους, αφού φαίνεται η νομική μορφή να επιδρά στη απόφαση της επιχείρησης σχετικά με τη υποβολή αιτήματος τραπεζικού δανείου.**
- ❖ **Οι επιχειρήσεις φαίνεται σε ποσοστό που ξεπερνά το 75% πως θεωρούν πολύ σημαντική την ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης για την ζωτικότητα της επιχείρησης και την ανάπτυξη καινοτομικών δραστηριοτήτων, ενώ σε περίπτωση που αναζητήσουν μελλοντικά εξωτερική χρηματοδότηση παρατηρήθηκε πως ο τραπεζικός δανεισμός είναι η πρώτη τους επιλογή σε ποσοστό 39,5% ως μορφή χρηματοδότησης με την κρατική επιχορήγηση και τις εμπορικές πιστώσεις να ακολουθούν με ποσοστό 18,4% η καθεμία, αν και παρουσιάζεται ένα αξιοσημείωτο ποσοστό (13,2%) που δεν απαντά, ένδειξη της μη ικανοποίησης από τις παραδοσιακές μορφές χρηματοδότησης.**

8.5 Ανακεφαλαίωση

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο έγινε παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εμπειρικής έρευνας, η οποία διεξήχθη στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Αρχικά έγινε περιγραφική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας και στη συνέχεια διεξήγαμε στατιστικούς ελέγχους προκειμένου να εξετάσουμε την ισχύ των ερευνητικών μας υποθέσεων, οι οποίες διατυπώθηκαν στο έβδομο κεφάλαιο και ουσιαστικά αναφέρονται στην ύπαρξη σχέσης μεταξύ συγκεκριμένων δεδομένων (μεταβλητών).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9:

Συμπεράσματα, Περιορισμοί και Προτάσεις

9.1 Εισαγωγή

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφέρονται αρχικά συνοπτικά τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη έρευνα, οι περιορισμοί, δηλαδή τα εμπόδια που προέκυψαν κατά τη διεξαγωγή της και τέλος γίνονται ορισμένες εύλογες προτάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων χρηματοδότησης που οι αντιμετωπίζουν οι ελληνικές επιχειρήσεις και ειδικότερα οι μικρομεσαίες.

9.2 Συμπεράσματα

Από τη σύνοψη των αποτελεσμάτων παρέχονται τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Η δυσκολία πρόσβασης στην χρηματοδότηση μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους περιοριστικούς παράγοντες ανάπτυξης των δραστηριοτήτων των ελληνικών ΜμΕ κατά την οικονομική κρίση. Το πρόβλημα χρηματοδότησης φαίνεται να είναι εντονότερο για τις νεοσύστατες επιχειρήσεις, καθώς και για τις προσωπικές επιχειρήσεις οι οποίες είναι κυρίως οικογενειακού χαρακτήρα.
- Ο τραπεζικός δανεισμός, αν και παραμένει μία εκ των κυριότερων πηγών χρηματοδότησης των ΜμΕ, χρησιμοποιείται από μικρότερο αριθμό ΜμΕ συγκριτικά με την προ κρίσης περίοδο, αφού πλέον δεν αποτελεί πηγή χρηματοδότησης για μία σημαντική μερίδα τους (κυρίως προσωπικές επιχειρήσεις), λόγω των αυστηρών όρων και προϋποθέσεων που θέτουν τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα (αυξημένες εξασφαλίσεις, υψηλά επιτόκια, μεγάλη γραφειοκρατία) και κυρίως λόγω της ουσιαστικής αδυναμίας παροχής πιστώσεων.
- Ως αποτέλεσμα των εγγενών προβλημάτων των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων αρκετές ΜμΕ έχουν στραφεί είτε στη αυτοχρηματοδότηση είτε στις εμπορικές πιστώσεις. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι η αυτοχρηματοδότηση δεν μπορεί εκ των πραγμάτων να διατηρηθεί για πολύ και επιπλέον τη σημαντική εξάρτηση των επιχειρήσεων και δη των μικρομεσαίων από τον τραπεζικό δανεισμό την περίοδο που προηγήθηκε της οικονομικής κρίσης, τότε μπορούμε να κατανοήσουμε την οξύτητα του προβλήματος ρευστότητας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων.

- Οι εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης δε χρησιμοποιούνται από τις ΜμΕ πιθανότατα λόγω έλλειψης ενημέρωσης και αποτελεί ζητούμενο για την ανάπτυξη των μικρομεσαίων οι οποίες σαφώς δεν είναι ικανοποιημένες από τις παραδοσιακές μορφές χρηματοδότησης.
- Οι ΜμΕ δε κάνουν χρήση των εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων χρηματοδότησης, γεγονός που μόνο αρνητικές συνέπειες επιφέρει στην προσπάθειά του για εξεύρεση χρηματικών πόρων. Επισημαίνουμε ότι μία σημαντική διέξοδος των ελληνικών επιχειρήσεων είναι η αξιοποίηση των προγραμμάτων συγχρηματοδότησης δανείων και εγγυοδοσίας με πόρους των διαρθρωτικών ταμείων της Ε.Ε και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Τα νέα κοινοτικά προγράμματα ενίσχυσης της ρευστότητας των ΜμΕ αποτελούν μία πρόκληση για τις εγχώριες επιχειρήσεις.
- Η σημασία της ευκολίας απόκτησης χρηματοδότησης στην περίοδο που διανύουμε έχει βαρύνουσα σημασία για τη βιωσιμότητα των ελληνικών ΜμΕ, ιδιαίτερα σε κλάδους που έχουν πληγεί έντονα από την κρίση όπως είναι αυτοί του εμπορίου και της μεταποίησης.

9.3 Περιορισμοί της Έρευνας

Στη συγκεκριμένη ενότητα, αναφέρονται οι περιορισμοί της εν λόγω έρευνας. Πιο συγκεκριμένα οι περιορισμοί αυτοί εδράζονται ως επί το πλείστον στο μέγεθος του δείγματος, στο πλήθος των επιχειρήσεων αλλά και στον περιορισμένο χρόνο της έρευνας.

Τα αποτελέσματα θα ήταν ακόμη πιο αντιπροσωπευτικά εάν το δείγμα ήταν ακόμη μεγαλύτερο. Ακόμη, θα ήταν αρκετά σημαντικό εάν δεν υπήρχαν περιορισμοί ως προς το χρόνο διεξαγωγής της. Επιπλέον, εάν συμμετείχαν επιχειρήσεις από υπόλοιπες περιφέρειες της ελληνικής επικράτειας θα υπήρχε η δυνατότητα της μεταξύ τους σύγκρισης.

Τέλος, η δειγματοληψία, δεν ήταν τυχαία αλλά ευχέρειας, καθώς αντλήθηκε από δείγμα που ήταν άμεσα διαθέσιμο. Το γεγονός ότι το δείγμα δεν ήταν τυχαίο μέσα από το συνολικό πληθυσμό, περιορίζει τη γενίκευση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

9.4 Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα

Επίσης το γεγονός ότι το δείγμα της έρευνας είναι πολύ μικρό ώστε να γενικευθούν τα συμπεράσματα, αμέσως δίνει το έναυσμα για μια μεγαλύτερη σε δείγμα έρευνα. Συνεπώς καλό θα ήταν να πραγματοποιηθεί μια επαναληπτική έρευνα σε πολύ μεγαλύτερο δείγμα που

θα μπορεί να αντιπροσωπεύει το σύνολο των ελληνικών ΜμΕ, ώστε τα συμπεράσματα να μπορούν να γενικευτούν στον πληθυσμό.

9.5 Προτάσεις για τη βελτίωση της χρηματοδότησης των ΜμΕ

Βασικό τμήμα της έρευνας μας είναι η διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής που προκύπτουν από τα συμπεράσματα που εξάγονται από την ανάλυση των δεδομένων και αναφέρονται σε προτεινόμενες δράσεις για τη βελτίωση της πρόσβασης των ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση. Οι προτάσεις πολιτικής που κατατίθενται μέσω της παρούσας έρευνας περιγράφονται στις παραγράφους που ακολουθούν.

- Η άμεση υιοθέτηση ενός νέου πλαισίου διαμόρφωσης των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, η οποία θα αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις προκλήσεις της περιόδου που διανύουμε δίνοντας λύσεις στο πρόβλημα χρηματοδότησης που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜμΕ.

Οι βασικοί άξονες του νέου πλαισίου θα πρέπει να είναι:

1. Η υιοθέτηση και ο σχεδιασμός καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων που καλύπτουν τις ανάγκες των ΜμΕ για κεφάλαια κίνησης χαμηλού κόστους.
 2. Ο κεντρικός συντονισμός και έλεγχος κατά την υλοποίηση των σχεδιαζόμενων χρηματοδοτικών εργαλείων, ώστε να αποφευχθούν επικαλύψεις και να περιοριστεί ο κατακερματισμός και η έλλειψη στόχευσης.
 3. Η απλοποίηση των διαδικασιών ένταξης των επιχειρήσεων και η διαμόρφωση ενός συνεκτικού πλαισίου για την κατάθεση στοιχείων εκ μέρους των ΜμΕ προκειμένου να αντιμετωπισθεί η γραφειοκρατία που απωθεί πολλές ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις.
 4. Η επαρκής και σαφής ενημέρωση των επιχειρηματιών για τα διαθέσιμα κοινοτικά προγράμματα και τα οφέλη που θα αποκομίσουν από αυτά μέσω ενημερωτικής διαδικτυακής πύλης.
- Στα πλαίσια αυτής της νέας στρατηγικής και προκειμένου να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα της αδυναμίας παροχής χρηματοδότησης εκ μέρους των τραπεζών, επιπλέον προτείνεται η διερεύνηση προοπτικής για τη δημιουργία ενός νέου χρηματοπιστωτικού ιδρύματος προσανατολισμένου αποκλειστικά στη δημιουργία και προώθηση χρηματοπιστωτικών προϊόντων, όπως είναι τα δάνεια επιμερισμού ρίσκου, οι εγγυήσεις και τα μικροδάνεια με βάση τις ανάγκες των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων.

Εναλλακτικά στην παραπάνω πρόταση, προτείνεται η διερεύνηση προοπτικής μετεξέλιξης του ΕΤΕΑΝ σε τραπεζικό ίδρυμα προσανατολισμένο αποκλειστικά στη δημιουργία χρηματοπιστωτικών προϊόντων με βάση τις ανάγκες των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων.

Σημειώνουμε ότι οι παραπάνω προτάσεις αναλύονται λεπτομερέστερα στο έκτο κεφάλαιο του πονήματός μας.

- Προκειμένου, επίσης, να περιοριστεί η εξάρτηση των επιχειρήσεων από τον τραπεζικό δανεισμό, θα πρέπει να ενισχυθούν οι εναλλακτικές μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης, ειδικά για τις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, όπως τα επιχειρηματικά κεφάλαια, τα υβριδικά κεφάλαια και να παρασχεθούν φορολογικά κίνητρα ώστε να καταστεί λειτουργικός ο θεσμός των επιχειρηματικών αγγέλων (business angels) και του Crowdfunding. Η χρήση άλλων μορφών χρηματοδότησης που δύνανται να συνεισφέρουν στο μετοχικό κεφάλαιο των επιχειρήσεων, θα εξυγιάνει τους ισολογισμούς των επιχειρήσεων, βελτιώνοντας την αναλογία ιδίων προς ξένων κεφαλαίων, θα περιορίσει το χρηματοοικονομικό κόστος που αποτελεί για αυτές το επιτόκιο δανεισμού τους και ενισχύσει την ανταγωνιστικότητά τους. Προτείνεται, επίσης η ύπαρξη ενός χρηματοοικονομικού εργαλείου ίδρυσης/μετατροπής των υφιστάμενων προσωπικών επιχειρήσεων σε νομικές οντότητες κεφαλαιουχικού χαρακτήρα, η οποία θα αυξήσει τις πιθανότητες πρόσβασης των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση. Βασική προϋπόθεση για όλα τα παραπάνω είναι η βελτίωση της πρόσβασης των ΜμΕ σε πληροφόρηση σχετικά με τις εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης (π.χ. μέσω διαδικτυακών πυλών), καθώς και η δημιουργία συγκεκριμένων δομών στήριξης (π.χ. εξειδικευμένα κέντρα πληροφόρησης με συμβούλους), με σκοπό την πλήρη ενημέρωση και ορθή καθοδήγηση των ΜμΕ για τις αυτές τις καινοτόμες διαδικασίες άντλησης χρηματοδότησης προκειμένου να ξεπεραστούν οι δυσκαμψίες που παρουσιάζονται ειδικά στις προσωπικές επιχειρήσεις οικογενειακού χαρακτήρα. Αποτελεί αδιαφιλονίκητο γεγονός ότι όσο θα εμπεδώνεται η εμπιστοσύνη στις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας, οι εγχώριες επιχειρήσεις θα αποκτούν μεγαλύτερες δυνατότητες πρόσβασης σε εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης και σε σύγχρονα καινοτόμα χρηματοοικονομικά εργαλεία τα οποία θα συμβάλουν αποφασιστικά στην αντιμετώπιση του προβλήματος χρηματοδότησης που σήμερα αντιμετωπίζουν.

➤ Επιπλέον όλων όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, θεωρούμε ότι στη συνολική προσπάθεια αντιμετώπισης του χρηματοδοτικού προβλήματος των ελληνικών ΜμΕ θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά ο σχεδιασμός μιας εθνικής στρατηγικής παραγωγικής ανασυγκρότησης με μοχλό ανάπτυξης τις ΜμΕ. Το πολιτικό πλαίσιο που θα διαμορφωθεί για τις ΜμΕ θα πρέπει να βασίζεται σε μια έξυπνη στρατηγική εξειδίκευσης και να εστιάζει σε τομείς που θα αποτελέσουν σημεία αναφοράς της ελληνικής οικονομίας με γνώμονα την εξωστρέφεια, την προστιθέμενη αξία και την ικανότητα καινοτομίας. Παραδείγματα τέτοιων τομέων είναι η διατροφή, τα βιολογικά γεωργικά τρόφιμα, το περιβάλλον, η κλωστοϋφαντουργία και η ένδυση, η υγεία, ο τουρισμός, το διαμετακομιστικό εμπόριο. Η έμφαση στην εξωστρέφεια θα αφορά όχι μόνο τον εξαγωγικό προσανατολισμό των ΜμΕ, αλλά και την υποκατάσταση εισαγωγών σε προϊόντα και υπηρεσίες που η Ελλάδα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα, όπως είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία. Στην εφαρμογή της πολιτικής αυτής σημαντικό ρόλο θα παίξουν τα ερευνητικά δίκτυα, η ακαδημαϊκή τεχνογνωσία και η ερευνητική καινοτομία της χώρας. Η στενή συνεργασία της έρευνας και των ΜμΕ θα καθορίσει την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στη μετεξέλιξη της δομής της μικρής, οικογενειακού χαρακτήρα, επιχειρηματικότητας σε επιχειρηματικότητα υψηλής προστιθέμενης αξίας, που θα εκπορεύεται από ΜμΕ με υψηλό βαθμό καινοτομίας, εξωστρέφειας και αναπτυξιακής δυναμικής. Όλα τα παραπάνω που μόλις αναφέραμε θα συμβάλουν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων η οποία είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργούνται λόγω της οικονομικής κρίσης.

Τέλος, πέρα από όλες τις πολιτικές και τα μέσα που απαιτούνται για την αντιμετώπιση του οξύτερου προβλήματος της χρηματοδότησης των ΜμΕ, η λέξη-κλειδί για τον έλληνα επιχειρηματία είναι υιοθέτηση νέων καινοτόμων στρατηγικών, προκειμένου να ξεφύγει από την περιθωριοποίηση και τον πιθανό αφανισμό.

Αυτό όμως πράγματι είναι δύσκολο να συμβεί, γιατί απαιτείται οι έλληνες επιχειρηματίες να επιδείξουν δημιουργικότητα, διορατικότητα, πειθαρχία και πάνω από όλα όραμα, χαρακτηριστικά που σήμερα είναι το ζητούμενο και για τη χώρα μας.

9.6 Ανακεφαλαίωση

Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί τον επίλογο της παρούσας ερευνητικής εργασίας. Αποτυπώθηκαν τα συμπεράσματα της έρευνας, οι περιορισμοί αλλά και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

Στη συνέχεια παρατέθηκαν τα βασικά συμπεράσματα που εξάγονται από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας που πραγματοποιήσαμε και αφορούν το πρόβλημα της πρόσβασης στη χρηματοδότηση που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜμΕ σήμερα.

Τέλος, διατυπώθηκαν προτάσεις για τη βελτίωση της χρηματοδότησης και τη διαμόρφωση ενός νέου πλαισίου εθνικής στρατηγικής που θα έχει ως κύριο μοχλό την ανάπτυξη των ΜμΕ, οι οποίες αποτελούν τη ατμομηχανή της ελληνικής οικονομίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας Π.Α.1

**Πόσο σημαντικά κρίνετε τα παρακάτω προβλήματα για την επιχείρησή σας το τελευταίο χρόνο;
Απαντήστε σε κλίμακα από το 1εώς το 5, όπου το 1 είναι καθόλου σημαντικό και 5 εξαιρετικά
σημαντικό. [Η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού]**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο καθόλου σημαντικό	27	35,5	40,9	40,9
λίγο σημαντικό	13	17,1	19,7	60,6
αρκετά σημαντικό	4	5,3	6,1	66,7
πολύ σημαντικό	18	23,7	27,3	93,9
εξαιρετικά σημαντικό	4	5,3	6,1	100,0
Total	66	86,8	100,0	
Missing System	10	13,2		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.2

**Πόσο σημαντικά κρίνετε τα παρακάτω προβλήματα για την επιχείρησή σας το τελευταίο χρόνο;
Απαντήστε σε κλίμακα από το 1εώς το 5, όπου το 1 είναι καθόλου σημαντικό και 5 εξαιρετικά
σημαντικό. [Το κανονιστικό πλαίσιο]**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο καθόλου σημαντικό	14	18,4	21,9	21,9
λίγο σημαντικό	7	9,2	10,9	32,8
αρκετά σημαντικό	24	31,6	37,5	70,3
πολύ σημαντικό	12	15,8	18,8	89,1
εξαιρετικά σημαντικό	7	9,2	10,9	100,0
Total	64	84,2	100,0	
Missing System	12	15,8		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.3

Για ποιόν από τους παράγοντες θα λέγατε ότι βελτιώθηκε, διατηρήθηκε αμετάβλητος ή επιδεινώθηκε από το 2009 και μετά; Σημειώστε με:1-Όταν βελτιώθηκε,2-Διατηρήθηκε αμετάβλητος, 3-Επιδεινώθηκε, 4-Δεν αφορά την επιχείρησή μου. [Leasing]

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Όταν βελτιώθηκε	3	3,9	4,8	4,8
Διατηρήθηκε αμετάβλητος	7	9,2	11,3	16,1
Επιδεινώθηκε	16	21,1	25,8	41,9
Δεν αφορά την επιχείρησή μου	36	47,4	58,1	100,0
Total	62	81,6	100,0	
Missing System	14	18,4		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.4

Για ποιόν από τους παράγοντες θα λέγατε ότι βελτιώθηκε, διατηρήθηκε αμετάβλητος ή επιδεινώθηκε από το 2009 και μετά; Σημειώστε με:1-Όταν βελτιώθηκε,2-Διατηρήθηκε αμετάβλητος, 3-Επιδεινώθηκε, 4-Δεν αφορά την επιχείρησή μου. [Έκδοση Ομολογιών]

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Όταν βελτιώθηκε	1	1,3	1,6	1,6
Διατηρήθηκε αμετάβλητος	1	1,3	1,6	3,2
Επιδεινώθηκε	6	7,9	9,5	12,7
Δεν αφορά την επιχείρησή μου	55	72,4	87,3	100,0
Total	63	82,9	100,0	
Missing System	13	17,1		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.5

Για ποιόν από τους παράγοντες θα λέγατε ότι βελτιώθηκε, διατηρήθηκε αμετάβλητος ή επιδεινώθηκε από το 2009 και μετά; Σημειώστε με:1-Όταν βελτιώθηκε,2-Διατηρήθηκε αμετάβλητος, 3-Επιδεινώθηκε, 4-Δεν αφορά την επιχείρησή μου. [Κεφάλαια επιχειρηματικών Συμμετοχών)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Όταν βελτιώθηκε	1	1,3	1,6	1,6
Διατηρήθηκε αμετάβλητος	2	2,6	3,2	4,8
Επιδεινώθηκε	12	15,8	19,0	23,8
Δεν αφορά την επιχείρησή μου	48	63,2	76,2	100,0
Total	63	82,9	100,0	
Missing System	13	17,1		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.6

Για ποιόν από τους παράγοντες θα λέγατε ότι βελτιώθηκε, διατηρήθηκε αμετάβλητος ή επιδεινώθηκε από το 2009 και μετά; Σημειώστε με:1-Όταν βελτιώθηκε,2-Διατηρήθηκε αμετάβλητος, 3-Επιδεινώθηκε, 4-Δεν αφορά την επιχείρησή μου. [Μη τραπεζικά Δάνεια]

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Όταν βελτιώθηκε	3	3,9	4,6	4,6
Διατηρήθηκε αμετάβλητος	5	6,6	7,7	12,3
Επιδεινώθηκε	14	18,4	21,5	33,8
Δεν αφορά την επιχείρησή μου	43	56,6	66,2	100,0
Total	65	85,5	100,0	
Missing System	11	14,5		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.7
Φορέας χρηματοδότησης

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο ΕΤΕΑΝ	8	10,5	47,1	47,1
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ				
ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ	3	3,9	17,6	64,7
ΤΑΜΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΝΕΑΣ				
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	1	1,3	5,9	70,6
ΑΛΛΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΑ				
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	2	2,6	11,8	82,4
ΟΑΕΔ	2	2,6	11,8	94,1
ΑΛΛΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ				
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΟΑΕΔ	1	1,3	5,9	100,0
Total	17	22,4	100,0	
Missing System	59	77,6		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.8

Στις παρακάτω ερωτήσεις επιλέξτε από το 0 έως το 5 ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε, δηλαδή κατά πόσο ανταποκρίνεται σε εσάς τη δεδομένη περίοδο , με την κάθε πρόταση: 0: Διαφωνώ απόλυτα 1: Διαφωνώ πολύ 2: Διαφωνώ λίγο 3: Συμφωνώ λίγο 4: Συμφωνώ πολύ 5: Συμφωνώ απόλυτα (υψηλά επιτόκια δανεισμού)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ πολύ	5	6,6	7,2	7,2
Διαφωνώ λίγο	3	3,9	4,3	11,6
Συμφωνώ λίγο	15	19,7	21,7	33,3
Συμφωνώ πολύ	20	26,3	29,0	62,3
Συμφωνώ απόλυτα	26	34,2	37,7	100,0
Total	69	90,8	100,0	
Missing System	7	9,2		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.9

Στις παρακάτω ερωτήσεις επιλέξτε από το 0 έως το 5 ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε, δηλαδή κατά πόσο ανταποκρίνεται σε εσάς τη δεδομένη περίοδο, με την κάθε πρόταση: 0: Διαφωνώ απόλυτα 1: Διαφωνώ πολύ 2: Διαφωνώ λίγο 3: Συμφωνώ λίγο 4: Συμφωνώ πολύ 5: Συμφωνώ απόλυτα (ανυπαρξία ελκυστικών προγραμμάτων για ΜμΕ)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ λίγο	6	7,9	8,6	8,6
Συμφωνώ λίγο	11	14,5	15,7	24,3
Συμφωνώ πολύ	23	30,3	32,9	57,1
Συμφωνώ απόλυτα	30	39,5	42,9	100,0
Total	70	92,1	100,0	
Missing System	6	7,9		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.10

Στις παρακάτω ερωτήσεις επιλέξτε από το 0 έως το 5 ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε, δηλαδή κατά πόσο ανταποκρίνεται σε εσάς τη δεδομένη περίοδο, με την κάθε πρόταση: 0: Διαφωνώ απόλυτα 1: Διαφωνώ πολύ 2: Διαφωνώ λίγο 3: Συμφωνώ λίγο 4: Συμφωνώ πολύ 5: Συμφωνά απόλυτα (Οι τράπεζες απαιτούν πάρα πολλές πληροφορίες προκειμένου να εγκρίνουν τη χρηματοδότηση)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ πολύ	2	2,6	2,9	2,9
Διαφωνώ λίγο	2	2,6	2,9	5,7
Συμφωνώ λίγο	7	9,2	10,0	15,7
Συμφωνώ πολύ	17	22,4	24,3	40,0
Συμφωνώ απόλυτα	42	55,3	60,0	100,0
Total	70	92,1	100,0	
Missing System	6	7,9		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.11

Στις παρακάτω ερωτήσεις επιλέξτε από το 0 έως το 5 ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε, δηλαδή κατά πόσο ανταποκρίνεται σε εσάς τη δεδομένη περίοδο , με την κάθε πρόταση: 0: Διαφωνώ απόλυτα 1: Διαφωνώ πολύ 2: Διαφωνώ λίγο 3: Συμφωνώ λίγο 4: Συμφωνώ πολύ 5: Συμφωνώ απόλυτα (Μη ανάληψη κινδύνων εκ μέρους των τραπεζών)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ λίγο	4	5,3	5,7	5,7
Συμφωνώ λίγο	4	5,3	5,7	11,4
Συμφωνώ πολύ	25	32,9	35,7	47,1
Συμφωνώ απόλυτα	37	48,7	52,9	100,0
Total	70	92,1	100,0	
Missing System	6	7,9		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.12

Στις παρακάτω ερωτήσεις επιλέξτε από το 0 έως το 5 ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε, δηλαδή κατά πόσο ανταποκρίνεται σε εσάς τη δεδομένη περίοδο , με την κάθε πρόταση: 0: Διαφωνώ απόλυτα 1: Διαφωνώ πολύ 2: Διαφωνώ λίγο 3: Συμφωνώ λίγο 4: Συμφωνώ πολύ 5: Συμφωνώ απόλυτα (Οι τράπεζες ζητούν σήμερα υπερβολικές εξασφαλίσεις συγκριτικά με το παρελθόν)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ πολύ	2	2,6	2,9	2,9
Συμφωνώ λίγο	4	5,3	5,7	8,6
Συμφωνώ πολύ	19	25,0	27,1	35,7
Συμφωνώ απόλυτα	45	59,2	64,3	100,0
Total	70	92,1	100,0	
Missing System	6	7,9		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.13

Στις παρακάτω ερωτήσεις επιλέξτε από το 0 έως το 5 ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε, δηλαδή κατά πόσο ανταποκρίνεται σε εσάς τη δεδομένη περίοδο , με την κάθε πρόταση: 0: Διαφωνώ απόλυτα 1: Διαφωνώ πολύ 2: Διαφωνώ λίγο 3: Συμφωνώ λίγο 4: Συμφωνώ πολύ 5: Συμφωνώ απόλυτα(υπερβολική γραφειοκρατία κατά την εξέταση της χρηματοδότησης)

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο	Διαφωνώ πολύ	1	1,3	1,4	1,4
	Διαφωνώ λίγο	7	9,2	10,0	11,4
	Συμφωνώ λίγο	9	11,8	12,9	24,3
	Συμφωνώ πολύ	14	18,4	20,0	44,3
	Συμφωνώ απόλυτα	39	51,3	55,7	100,0
	Total	70	92,1	100,0	
Missing	System	6	7,9		
Total		76	100,0		

Πίνακας Π.Α.14

Η σημασία της ευκολίας απόκτησης χρηματοδότησης για την ζωτικότητα της επιχείρησης ή την ανάπτυξη καινοτομικών δραστηριοτήτων;

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο	Πολύ σημαντική	32	42,1	45,1	45,1
	Σημαντική	25	32,9	35,2	80,3
	Ούτε σημαντική ούτε ασήμαντη	13	17,1	18,3	98,6
	Ασήμαντη	1	1,3	1,4	100,0
	Total	71	93,4	100,0	
Missing	System	5	6,6		
Total		76	100,0		

Πίνακας Π.Α.15**Η μορφή χρηματοδότησης που επιλέγουν οι επιχειρήσεις για την υλοποίηση των στόχων τους**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Τραπεζικός δανεισμός	30	39,5	42,3	42,3
Κρατική Επιχορήγηση	14	18,4	19,7	62,0
Εμπορικές Πιστώσεις(Πιστώσεις από Προμηθευτές,Επιταγές)	14	18,4	19,7	81,7
Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών	2	2,6	2,8	84,5
Εκδοση Ομολογιών	1	1,3	1,4	85,9
Δεν γνωρίζω	10	13,2	14,1	100,0
Total	71	93,4	100,0	
Missing System	5	6,6		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.16**Ποιόν θεωρείτε τον πιο αποτρεπτικό παράγοντα για να λάβετε αυτήν τη χρηματοδότηση;**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Συγκεντρωτικό Ποσοστό
Έγκυρο Ανεπαρκείς εξασφαλίσεις ή εγγυήσεις	16	21,1	23,2	23,2
Υψηλά επιτόκια	24	31,6	34,8	58,0
Μεγάλη γραφειοκρατία	19	25,0	27,5	85,5
Δεν υπάρχουν εμπόδια	9	11,8	13,0	98,6
Αρνητικό τραπεζικό περιβάλλον	1	1,3	1,4	100,0
Total	69	90,8	100,0	
Missing System	7	9,2		
Total	76	100,0		

Πίνακας Π.Α.17

Πίνακας συνάφειας μεταξύ ετών δραστηριοποίησης και της λήψης εξωτερικής χρηματοδότησης
μετά το 2009

			Μετά το 2009 λάβετε εξωτερική χρηματοδότηση?		Total
			Ναι	Όχι	
Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση;	Λιγότερο από 2 έτη	Count	3	8	11
		% within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση;	27,3%	72,7%	100,0%
		% within Μετά το 2009 λάβατε εξωτερική χρηματοδότηση?	7,3%	25,8%	15,3%
	2-5 έτη	Count	9	10	19
		% within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση;	47,4%	52,6%	100,0%
		% within Μετά το 2009 λάβατε εξωτερική χρηματοδότηση?	22,0%	32,3%	26,4%
	5-10 έτη	Count	7	5	12
		% within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση;	58,3%	41,7%	100,0%
		% within Μετά το 2009 λάβατε εξωτερική χρηματοδότηση?	17,1%	16,1%	16,7%
	Περισσότερο από 10 έτη	Count	22	8	30
		% within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση;	73,3%	26,7%	100,0%
		% within Μετά το 2009 λάβατε εξωτερική χρηματοδότηση?	53,7%	25,8%	41,7%
Total		Count	41	31	72
		% within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση;	56,9%	43,1%	100,0%
		% within Μετά το 2009 λάβατε εξωτερική χρηματοδότηση?	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας Π.Α.18

Πίνακας συνάφειας ετών δραστηριοποίησης και λήψης εξωτερική χρηματοδότηση
πριν το 2009

			Είχατε λάβει εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009 ;		Total
			Ναι	Όχι	
Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση;	Λιγότερο από 2 έτη	Count % within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση; % within Είχατε λάβει εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009 ;	0 ,0% ,0%	10 100,0% 25,6%	10 100,0% 14,1%
	2-5 έτη	Count % within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση; % within Είχατε λάβει εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009 ;	0 ,0% ,0%	19 100,0% 48,7%	19 100,0% 26,8%
	5-10 έτη	Count % within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση; % within Είχατε λάβει εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009 ;	8 66,7% 25,0%	4 33,3% 10,3%	12 100,0% 16,9%
Περισσότερο από 10 έτη	Count % within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση; % within Είχατε λάβει εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009 ;	24 80,0% 75,0%	6 20,0% 15,4%	30 100,0% 42,3%	
	Total	Count % within Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση; % within Είχατε λάβει εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009 ;	32 45,1% 100,0%	39 54,9% 100,0%	71 100,0% 100,0%

Πίνακας Π.Α.19

Πίνακας συνάφειας νομικής μορφής και υποβολής αιτήματος τραπεζικής πίστωσης
το τελευταίο δωδεκάμηνο

	Το τελευταίο δωδεκάμηνο κάνατε αίτηση για λήψη οποιαδήποτε τραπεζικής πίστωσης πέρα των υφιστάμενων ευχερειών πιστοδότησης;		Total
	Ναι	Όχι	
Νομική μορφή Ομόρρυθμη	3	15	18
επιχείρησης Ετερόρρυθμη	3	5	8
Ανώνυμη (Α.Ε.)	4	6	10
Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.)	6	4	10
Ιδιωτική Κεφαλαιουχική εταιρεία (Ι.Κ.Ε)	1	5	6
Ατομική	0	16	16
Ναυτική Εταιρεία	0	1	1
Total	17	52	69

Πίνακας Π.Α.20

Πίνακας συνάφειας νομικής μορφής και υποβολής αιτήματος τραπεζικής πίστωσης το τελευταίο
δωδεκάμηνο

	Το τελευταίο δωδεκάμηνο κάνατε αίτηση για λήψη οποιαδήποτε τραπεζικής πίστωσης πέρα των υφιστάμενων ευχερειών πιστοδότησης;		Total
	Ναι	Όχι	
Διάκριση εταιριών Κεφαλαιουχικές	11	15	26
Προσωπικές	7	37	44
Total	18	52	70

Πίνακας Π.Α.21

Πίνακας συνάφειας αριθμού εργαζόμενων και χρήσης ιδίων κεφαλαίων

	Ιδία κεφάλαια/ Αυτοχρηματοδότηση		Total
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	
Πόσους εργαζόμενους απασχολείτε; από 0 ως 9	33	19	52
10-49	10	7	17
50-250	2	0	2
Total	45	26	71

Πίνακας Π.Α.22

Πίνακας συνάφειας κλάδου και χρήσης ιδίων κεφαλαίων

	Ιδία κεφάλαια/ Αυτοχρηματοδότηση		Total
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	
Κλάδος επιχείρησης Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο	18	7	25
Ξενοδοχεία και υπηρεσίες εστίασης	6	5	11
Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	1	0	1
Μεταποιητικές βιομηχανίες	4	0	4
Κατασκευές	3	0	3
Εκπαίδευση	2	0	2
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	2	1	3
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	2	8	10
Λοιποί κλάδοι	7	5	12
Total	45	26	71

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Η παρούσα έρευνα διεξάγεται για τους σκοπούς διπλωματικής εργασίας που αφορά τους τρόπους χρηματοδότησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα κατά την περίοδο της κρίσης και θα οδηγήσει στην απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου από το τμήμα Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς (Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα στην Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική).

- Τα δεδομένα που θα συλλεχθούν είναι απόρρητα και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας.
- Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου απαιτεί πολύ λίγο χρόνο.
- Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τον χρόνο και την βοήθεια σας

ΓΕΝΙΚΑ & ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. Πόσα έτη δραστηριοποιείται η επιχείρηση;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Λιγότερο από 2 έτη
- 2 -5 έτη
- 5-10 έτη
- Περισσότερο από 10 έτη

2. Νομική μορφή επιχείρησης

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ατομική
- Ομόρρυθμη
- Ετερόρρυθμη
- Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.)
- Ανώνυμη (Α.Ε.)
- Ιδιωτική Κεφαλαιουχική εταιρεία (Ι.Κ.Ε)
- Άλλο:

3. Κλάδος επιχείρησης

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα και δασοκομία
- Αλιεία
- Ορυχεία και λατομεία
- Μεταποιητικές βιομηχανίες
- Παροχή ενέργειας
- Κατασκευές
- Χονδρικό και λιανικό εμπόριο
- Ξενοδοχεία και υπηρεσίες εστίασης
- Μεταφορές, αποθήκευση & επικοινωνίες
- Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί
- Διαχείριση ακίνητης περιουσίας
- Δημόσια διοίκηση και άμυνα
- Εκπαίδευση
- Υγεία και κοινωνική μέριμνα
- Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών
- Άλλο:

4. Πόσους εργαζόμενους απασχολείτε;

.....

5. Συμπληρώστε τον κύκλο εργασιών της επιχείρησης σας για το 2015

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Έως 200.000 ευρώ
- 200.000 έως 500.000 ευρώ
- 500.000 έως 1.000.000 ευρώ
- 1.000.000 ευρώ έως 1.500.000 ευρώ
- 1.500.000 ευρώ 2.000.000
- από 2.000.000 ευρώ και πάνω

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

6. Πόσο σημαντικά κρίνετε τα παρακάτω προβλήματα για την επιχείρησή σας το τελευταίο χρόνο; Απαντήστε σε κλίμακα από το 1 έως το 5, όπου το 1 είναι καθόλου σημαντικό και 5 εξαιρετικά σημαντικό.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη ανά σειρά.

	1	2	3	4	5
Η ανεύρεση πελατολογίου	☐	☐	☐	☐	☐
Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση	☐	☐	☐	☐	☐
Κόστος παραγωγής ή εργασίας	☐	☐	☐	☐	☐
Η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού	☐	☐	☐	☐	☐
Το κανονιστικό πλαίσιο	☐	☐	☐	☐	☐
Ο ανταγωνισμός	☐	☐	☐	☐	☐
Η φορολογική πολιτική	☐	☐	☐	☐	☐
Πολιτική σταθερότητα	☐	☐	☐	☐	☐

7. Ποιες από τις παρακάτω μορφές χρηματοδότησης έχετε χρησιμοποιήσει έστω και μία φορά ή σκέφτεστε να χρησιμοποιήσετε στο μέλλον ;

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Τραπεζικός δανεισμός
- Leasing
- Factoring
- Ιδία κεφάλαια /Αυτοχρηματοδότηση
- Κρατική επιχορήγηση
- Κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών
- Μη τραπεζικά δάνεια
- Εμπορικές πιστώσεις (Πιστώσεις από Προμηθευτές, Επιταγές μεταχρονολογημένες)
- Έκδοση ομολογίων

8. Μετά το 2009 λάβατε εξωτερική χρηματοδότηση; (Εξωτερική χρηματοδότηση εννοούμε πάσης φύσεως χρηματοδότηση που δεν προέρχεται από τα εσωτερικά κεφάλαια της επιχείρησης ή τη συνεισφορά του επιχειρηματία)

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
 Όχι

9. Αν ναι, τί μορφής εξωτερική χρηματοδότηση χρησιμοποιήσατε;

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Τραπεζικός δανεισμός
 Leasing
 Factoring
 Έκδοση ομολογιών
 Κρατική επιχορήγηση
 Κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών
 Μη τραπεζικά δάνεια
 Εμπορικές πιστώσεις (Πιστώσεις από Προμηθευτές, Επιταγές μεταχρονολογημένες)

10. Αν δεν έχετε χρησιμοποιήσει τραπεζική χρηματοδότηση από το 2009, Ποιός είναι ο κύριος λόγος για αυτό;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ανεπαρκείς εξασφαλίσεις ή εγγυήσεις
 Υψηλά επιτόκια
 Μεγάλη γραφειοκρατία
 Μη χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων
 Δε τη χρειάστηκα
 Άλλο:

11. Αν λάβατε οποιαδήποτε μορφής εξωτερική χρηματοδότηση μετά το 2009 , ποιες ανάγκες καλύψατε;

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Ανάγκες σε κεφάλαια κίνησης/Αποθέματα
- Αναχρηματοδότηση/Εξόφληση παλιών χρεών
- Ανάπτυξη και εισαγωγή νέων προϊόντων
- Πραγματοποίηση πάγιων επενδύσεων
- Πρόσληψη & εκπαίδευση προσωπικού
- Άλλο:

12. Για ποιόν από τους παράγοντες θα λέγατε ότι βελτιώθηκε, διατηρήθηκε αμετάβλητος ή επιδεινώθηκε από το 2009 και μετά; Σημειώστε με: 1-Όταν βελτιώθηκε, 2-Διατηρήθηκε αμετάβλητος, 3-Επιδεινώθηκε, 4-Δεν αφορά την επιχείρησή μου.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη ανά σειρά.

	1	2	3	4
Τραπεζικές Πιστώσεις	☐	☐	☐	☐
Εμπορικές Πιστώσεις	☐	☐	☐	☐
Leasing	☐	☐	☐	☐
Έκδοση Ομολογιών	☐	☐	☐	☐
Κεφάλαια επιχειρηματικών Συμμετοχών	☐	☐	☐	☐
Μη τραπεζικά Δάνεια	☐	☐	☐	☐

13. Είχατε λάβει εξωτερική χρηματοδότηση πριν το 2009 ;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
- Όχι

14. Αν ναι, τί μορφής χρηματοδότηση λάβατε;

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Τραπεζικός δανεισμός
- Leasing
- Factoring
- Έκδοση ομολογίων
- Κρατική επιχορήγηση
- Κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών
- Μη τραπεζικά δάνεια
- Εμπορικές πιστώσεις (Πιστώσεις από Προμηθευτές, Επιταγές μεταχρονολογημένες)

15. Έχετε χρησιμοποιήσει κάποιον φορέα κρατικής χρηματοδότησης;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
- Όχι

16. Αν ναι από ποιόν φορέα έχετε αναζητήσει χρηματοδότηση ;

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ΕΤΕΑΝ
- ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ
- ΤΑΜΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΝΕΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
- ΑΛΛΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
- ΟΑΕΔ
- ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ
- Άλλο:

ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

17. Το τελευταίο δωδεκάμηνο κάνατε αίτηση για λήψη οποιαδήποτε τραπεζικής πίστωσης πέρα των υφιστάμενων ευχερειών πιστοδότησης;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
 Όχι

18. Αν ναι, ποιό ήταν το αποτέλεσμα;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Απορρίφθηκε
 Εγκρίθηκε κατά 100%
 Εγκρίθηκε κατά 75%
 Εγκρίθηκε κατά 50%
 Υπαναχώρησα λόγω του υψηλού κόστους
 Η αίτηση εξετάζεται

19. Στις παρακάτω ερωτήσεις επιλέξτε από το 0 έως το 5 ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε, δηλαδή κατά πόσο ανταποκρίνεται σε εσάς τη δεδομένη περίοδο, με την κάθε πρόταση: 0: Διαφωνώ απόλυτα 1: Διαφωνώ πολύ 2: Διαφωνώ λίγο 3: Συμφωνώ λίγο 4: Συμφωνώ πολύ 5: Συμφωνώ απόλυτα

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη ανά σειρά.

	0	1	2	3	4	5
Η πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό είναι σήμερα πολύ πιο δύσκολη συγκριτικά με την περίοδο πριν την κρίση	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Τα επιτόκια δανεισμού είναι πολύ υψηλά	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Δεν υπάρχουν ελκυστικά προγράμματα για μικρομεσαίες επιχειρήσεις	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Οι τράπεζες απαιτούν πάρα πολλές πληροφορίες προκειμένου να εγκρίνουν την χρηματοδότηση	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Οι τράπεζες δεν είναι διατεθειμένες να αναλάβουν τους κινδύνους που συνεπάγεται η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Οι τράπεζες ζητούν σήμερα υπερβολικές εξασφαλίσεις συγκριτικά με το παρελθόν	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Υπερβολική γραφειοκρατία κατά την εξέταση της χρηματοδότησης	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

20. Πόσο σημαντική είναι η ευκολία απόκτησης χρηματοδότησης για την ζωτικότητα της επιχείρησής σας ή την ανάπτυξη καινοτομικών δραστηριοτήτων;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Πολύ σημαντική
- Σημαντική
- Ούτε σημαντική ούτε ασήμαντη
- Ασήμαντη

21. Εάν χρειαστείτε εξωτερική χρηματοδότηση κατά την επόμενη τριετία για να υλοποιήσετε τους στόχους σας, τι μορφής χρηματοδότηση θα επιλέγατε;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Τραπεζικός δανεισμός
- Εμπορικές Πιστώσεις (Πιστώσεις από Προμηθευτές, Επιταγές)
- Κρατική Επιχορήγηση
- Έκδοση Ομολογιών
- Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών
- Δεν γνωρίζω

22. Ποιόν θεωρείτε τον πιο αποτρεπτικό παράγοντα για να λάβετε αυτήν τη χρηματοδότηση;

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ανεπαρκείς εξασφαλίσεις ή εγγυήσεις
- Υψηλά επιτόκια
- Μεγάλη γραφειοκρατία
- Δεν υπάρχουν εμπόδια
- Άλλο:

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενογλώσση

- Bacon D. (2004): *The children of NAFTA: Labor wars on the US/Mexico border*, Berkeley: University of California Press
- Baker, T.L. (1988): *Doing Social Research*, New York: McGraw- Hill
- Binks, M.R., Ennew, C.T. and Reed, G.V. (1992): *Information Asymmetries and the Provision of Finance to Small Firms*, *International Small Business Journal*, 11(1), pp. 35-46
- European Central Bank (2015): *Survey on the Access to Finance of Enterprises in the euro area (SAFE)* - April to September 2015
- European Commission (2014): *SBA Fact Sheet (Greece)*
- European Commission (2015): *SBA Fact Sheet (Greece)*
- European Commission (2015): *Annual Report on European SMEs 2014/2015*
- Kerlinger Fred (1979): *Foundations of Behavioral Research*, Holt, Rinehart & Winston, N.Y
- Longnecker Justin G Moore Carlos W Petty William J., (1999): *Μάνατζμεντ μικρομεσαίων επιχειρήσεων*
- Marmot Mg, Bell R., (2009): *How the financial crisis affect health?* Department of Epidemiology and Public Health, London, pp. 13-14
- Mason, C., R. Harrison and J. List, (1996): *Venture Net: A New Approach to the Promotion of Informal Venture Capital Investment*, Paper to the 16th Babson College-Kauffman Foundation Entrepreneurship Research Conference, Seattle: University of Washington
- Minsky H.P. (1972): *Financial stability revisited: the economics of disaster*, Board of Governors of the Federal Reserve System, Vol. 3, pp. 95-136
- Mishkin F.S. (1991): *Anatomy of a financial crisis*, National Bureau of Economic Research, Working Paper 3934
- Panageotou S.A., (2012): *The Global Debt Minotaur: An analysis of the Greek Financial Crisis*, Master Thesis University of Tennessee, Knoxville,
- Sharpe, William F. (1963): *A Simplified Model for Portfolio Analysis*, *Management Science*, 9:2, pp: 277-291
- Stiglitz JE., (2006): *Making globalization work*. Norton WW & Co, New York

Ελληνική

- Βάμβουκα Μ., (1988): *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και Μεθοδολογία*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα
- Cohn T. (2009): *Η Διεθνής Πολιτική Οικονομία*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα,
- Γεωργιάδης Α. (1996) *Νέες μορφές συμβάσεων της σύγχρονης οικονομίας: Leasing – Factoring-Forfeiting-Franchising*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα
- Γναρδέλης Χ. (2013): *Ανάλυση Δεδομένων με το IBM SPSS Statistics 21*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Γκότοβος, Α. (1982): *Η αναγκαιότητα της επιμόρφωσης και ο ρόλος της στην αποτελεσματικότητα των αλλαγών της εκπαίδευσης*, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκπαίδευση
- Δημητράς, Α., Ζοπουνίδης, Κ., Le Rudulier, L. (1996): *Πολυκριτήρια Εκτίμηση της Βιωσιμότητας Μικρομεσαίων Βιομηχανικών Επιχειρήσεων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης
- Ζαφειρόπουλος, Κ (2015): *Πως γίνεται μία επιστημονική εργασία*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
- Ζοπουνίδης Κ., Βούλγαρη Φ., Λεμονάκης Χ., Γρηγορούδης Ε., Καθαράκης Μ., (2012): *Σύγχρονα Θέματα Χρηματοδότησης και Στρατηγικού Σχεδιασμού Επιχειρήσεων*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα
- Krugman P.- Obstfeld M. (2003): *Διεθνής Οικονομική*, Τόμος Β, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
- Krugman P. (2009): *Η Κρίση του 2008 & η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
- Κιόχος Π. Παπανικολάου Γ, (2001): *Χρηματοδότηση επιχειρήσεων*, Εκδότης: ΤΥΡΟΒΟΛΑΣ Θ.Σ. & ΣΙΑ Ο.Ε., Αθήνα
- Κονετά Γ., (1977): *Εισαγωγή στην οργάνωση της Παιδαγωγικής έρευνας*, Αθήνα
- Κόντης Α. – Τσαρδανίδης Χ. (2005): *Διεθνής Πολιτική Οικονομία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Κότιος Α- Παυλίδης Γ. (2011): *Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις*, Εκδόσεις Rosili, Αθήνα
- Κυριαζή, Ν. (1998): *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Εκδόσεις, Ελληνικές επιστημονικές, Αθήνα
- Κυριαζόπουλος Γ. Π./Τερζίδης Π. Κ. (2000): *Διοίκηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην 3η Βιομηχανική Επανάσταση*, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα

- Κωνσταντινούδης Κλεάνθης, (2006): *Χρηματοδότηση επιχειρήσεων*. Εκδόσεις Βιβλιοεκδοτική, Θεσσαλονίκη
- Λαζαρίδης Τ. Ιωάννης, (1995): *Σύγχρονες μορφές χρηματοδότησης: Leasing (Χρηματοδοτική μίσθωση), Factoring (Πρακτορεία), Forfaiting (Εμπορία Απαιτήσεων), Venture Capital (Επιχειρησιακό Κεφάλαιο), Νέα Τραπεζικά Προϊόντα*, Β' έκδοση, Εκδόσεις, Σύγχρονη Εκδοτική, Θεσσαλονίκη
- Λυμπεράκη Αντιγόνη, (1991): *Κρίση και αναδιάρθρωση στη μικρή βιομηχανία*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Μελάς Κ., (2011): *Οι σύγχρονες κρίσεις του Παγκόσμιου Χρηματοπιστωτικού Συστήματος 1974-2008*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα
- Μωράτης Φίλιππος (2005): *Το 99% των Ελληνικών Επιχειρήσεων είναι Μικρομεσαίες*, Εκδόσεις, Επιστημονικό Μάρκετινγκ
- Orna Elizabeth και Stevens Graham (1998): *Οργάνωση των πληροφοριών στην έρευνα*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Πανηγυράκης Γ. (2001): *Σύγχρονη διοικητική δημόσιων σχέσεων*, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα
- Παπάζογλου Χ. (2010): *Εισαγωγή στη Διεθνή Οικονομική*, Εκδόσεις Συμεών, Αθήνα
- Παπαναστασίου, Ε. & Παπαναστασίου, Κ. (2014): *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, Λευκωσία
- Παπαστάμου Α. (2011): *Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις*, Εκδόσεις Έναστρον, Αθήνα
- Robson, C. (2007): *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Χρήστου Γ. Φλώρου, *Διοικητική των Επιχειρήσεων*, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα
- Χουλιάρης Β. (2001): *Βασικές Αρχές Χρηματοδότησης Επιχειρήσεων*, Εκδόσεις Βακάλης, Αθήνα
- Ψιρμάνη-Βούλγαρη Φωτεινή, Ζοπουνίδης Κ. (2000): *Χρηματοοικονομική Στρατηγική ΜΜΕ στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα
- Ψυχομάνη Σ. (1996): *Το Factoring ως νέα σύμβαση πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων*, Εκδόσεις Σάκκουλα ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Θεσσαλονίκη

Μελέτες - Εκδόσεις

- EUROBANK, *Διεθνής χρηματοοικονομική κρίση 2007-2008 & οικονομικές επιπτώσεις*
- European Commission, (2013): *Επιχειρήσεις και Βιομηχανία: Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2015*, Ελλάδα
- Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος (Αύγουστος 2016): *Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις: Έρευνα συγκυρίας*
- Ελληνική Ένωση Τραπεζών (Ιανουάριος 2013): *Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2011 και 2012*
- Ελληνική Ένωση Τραπεζών - Συνεδρίαση Αντιπροσώπων Υψηλού Επιπέδου (High Level Committee of Representatives), (Ιούλιος 2013): *Έκθεση για την Πρόσβαση στη Χρηματοδότηση των ΜΜΕ στην Ελλάδα*
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ιανουάριος 2012): *Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποστήριξη των ΜΜΕ*
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα: *Έρευνα επιχειρήσεων (Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE))*
- Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε (Μάρτιος 2016): *Ετήσια Έκθεση 2016 Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*
- ICAP GROUP, (2012): *Η Κατάσταση και οι Προοπτικές των ΜΜΕ στην Ελλάδα*, Ετήσια Έκθεση 2012
- Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (Ιανουάριος 2016): *Τριμηνιαία Έκθεση: Η Ελληνική Οικονομία*, Αρ. Τεύχους 82
- Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (Μάρτιος 2016): *Έρευνα Οικονομικής συγκυρίας*
- Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (Ιούλιος 2016): *Τριμηνιαία Έκθεση: Η Ελληνική Οικονομία*, Αρ. Τεύχους 84
- Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ) (2009): *Μελέτη για τη Χρηματοδότηση των Μικρών και πολύ Μικρών επιχειρήσεων*
- Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας, (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ), (Μάρτιος 2016): *Εξαμηνιαία αποτύπωση οικονομικού κλίματος στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις*

- Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Νοέμβριος 2015): *Ελληνική Οικονομία, Μηνιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων*
- PricewaterhouseCoopers (Νοέμβριος 2015): *Χρηματοδότηση ΜμΕ - Ανάγκη για μία Νέα Αρχιτεκτονική*
- Σύνδεσμος Εταιριών Συμβούλων Μάνατζμεντ Ελλάδος - PWC (Σεπτέμβριος 2014): *Χρηματοδότηση μέσω καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων τη νέα προγραμματική περίοδο 2014-2020*
- Τράπεζα της Ελλάδας (Ιούνιος 2014): *Οικονομικό δελτίο, αριθμός 39*
- Τράπεζα της Ελλάδας (Ιούνιος 2015): *Νομισματική πολιτική 2014-2015*
- Τράπεζα της Ελλάδας (Φεβρουάριος 2016): *Έκθεση του Διοικητή για το 2015,*
- Τράπεζα της Ελλάδας (Ιούνιος 2016): *Έκθεση για τη Νομισματική πολιτική 2015-2016*
- Τράπεζα της Ελλάδας (Ιούλιος 2016): *Έρευνα τραπεζικών χορηγήσεων β' τριμήνου 2016*
- Τράπεζα της Ελλάδας (Αύγουστος 2016): *Τραπεζική χρηματοδότηση του εγχώριου ιδιωτικού τομέα: Ιούλιος 2016*
- Τράπεζα της Ελλάδας (Σεπτέμβριος 2016): *Τραπεζικά επιτόκια καταθέσεων και δανείων: Ιούλιος 2016*
- Τράπεζα της Ελλάδας (Σεπτέμβριος 2016): *Ανάλυση χρηματοδότησης μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων*

Ηλεκτρονικές πηγές

<http://www.antagonistikotita.gr/greek>

<http://www.capital.gr/story/3095093>

http://www.career.aua.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=129#tp

<http://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/oikonomia/93989/o-odigos-gia-ta-tessera-programmata-tou-neou-espa>

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3464/>

http://ec.europa.eu/contracts_grants/funds_el.htm

http://ec.europa.eu/small-business/index_el.htm

http://ec.europa.eu/growth/access-to-finance_en

<http://www.etean.gr>

<https://el.wikibooks.org/wiki>

<http://www.enterprisegreece.gov.gr/gr/h-ellada-shmera/giati-ellada/h-ellhnikh-oikonomia>

<http://www.epixeiro.gr/ειδήσεις/χρηματοδότηση-επιχειρήσεων>

http://epimenoumedrama.gr/synergasia/dr2_oxne.pdf

<http://www.ert.gr>

<http://www.esee.gr>

<http://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx>

http://www.ethnos.gr/oikonomia/arthro/oi_treis_kiniseis_ntragki_gia_anaptyksiako_sok_stin_oikonomia-64387410

<http://www.euro2day.gr/specials/opinions/article/1378282/nees-efkairies-hrhmatodothshs-gia-tis-mme.html>

<http://www.euro2day.gr/news/economy/article/1381317/korkidhs-epta-hrhmatodotika-ergaleia-gia-th-sthri.html>

<http://www.euro2day.gr/news/economy/article/1398151/oi-protaseis-ths-esee-gia-tis-evropaikes-mme.html>

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT>

<http://www.fundingprogrammesportal.gov.cy/easyconsole.cfm/page/programme/fId/442/cat>

http://www.hba.gr/epikairoτητα/UplFiles/N4389_2016.pdf

http://www.huffingtonpost.gr/2015/01/22/deiktis-krishs_n_6518818.html

<http://www.hvca.gr/venture-capital/ti-einai-to-venture-capital-to-private-equity.html>

<http://www.innosupport.net/index.php?id=2285&L=4>

<http://www.kathimerini.gr>

<http://news247.gr/eidiseis/oikonomia/espa-2007-2013-eksasfalisthkan-oi-poroi-gia-thn-olokhrwsh-twn-ergwn.3938168.html>

<http://www.newsbeast.gr/financial/arthro/2124429/ptosi-51-stis-exagoges-tis-elladas-gia-to-2015>

<http://www.pwc.com>

<http://www.statistics.gr>

<http://www.thetoc.gr/oikonomia/article/agnwstes-lekseis-ti-einai-to-waiver-tou-ntragki>